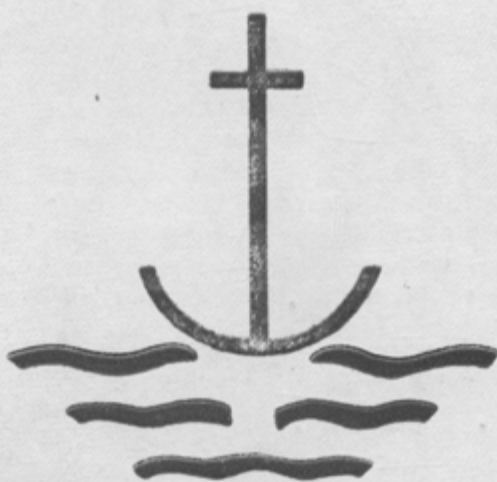

MITROPOLIA BANATULUI

**REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI**

4-6

ANUL XXXI—1981

1981

COMITETUL DE REDACȚIE :

- Președinți :** I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
P. S. VISARION, Episcopul Aradului.
- Vicepreședinți :** P. S. Episcop-vicar TIMOTEI LUGOJANUL.
P. S. Arhiepiscop-vicar GHERASIM HUNEDOREANUL.
- Membri :** Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la Episcopia Aradului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.
Preot DAN EMILIAN NICOLAU, ecleziarh la catedrala Episcopiei Aradului.

Redactor responsabil : Preot IOAN NEGRUȚIU.

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virement BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

MITROPOLIA BANATULUI

Anul XXXI nr. 4—6

aprilie—iunie 1981

CUPRINSUL

*** Actualitatea celui de al doilea sinod ecumenic — — — — — 221

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

*** Lecțiile trecutului și avertismentele prezentului — — — — — 224

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

D'acon prof. TEODOR V. DAMȘA: Sfânta Euharistie. — — — — — 231

STUDII

Prof. STYLIANOS PAPADOPOULOS — Atena: Sfinții Părinți, creștere a Bisericii și Duhul Sfint. — — — — — 246

Pr. prof. DUMITRU STĂNILĂ: Locașul bisericesc propriu-zis, cerul pe pământ sau centrul liturgic al creației. — — — — — 277

ANCA MANOLACHE: Considerații despre Taina Cununii în cadrul misterologiei ortodoxe. — — — — — 308

INDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

Arhim. VENIAMIN MICLE: Duminică — adevăratul sabbat. — — — — — 322

Pr. prof. SORIN COSMA: Sfânta Împărtășanie în viața credincioșilor. — — — — — 327

Prot. IOAN GAȘPAR: Calea Mântuirii. — — — — — 330

Pr. prof. DUMITRU CALUGAR: Nașterea Domnului. — — — — — 333

Preot IRIMIA OANCEA: Judecata particulară și obștească. — — — — — 335

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Preot N. SEBEȘAN: Obligații pastorale legate de Sfânta Taină a Botezului. — — — — — 339

COMEMORĂRI

I. D. SUCIU: Mitropolitul Procopie Ivacicovici (1808—1881). — — — — — 342

URME DIN TRECUT

Prof. PETRU OALLDE: Sculptorii Bosioc în conștiința contemporanilor lor. — — — — — 359

DOCUMENTAR

Dr. VIOREL FAUR: Mărturii documentare despre acțiunile de protest ale instituțiilor ecleziastice bihorene împotriva legilor școlare ale lui Apponyi (1907). — — — — — 374

ANIVERSĂRI

*** Revoluția condusă de Tudor Vladimirescu (1821—1981). — — — — — 390

TREPTÉ ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Nou și original tip de microhidroagregat. Mașini agricole de performanță. „Dialog” între calculatoare pe purtătoare laser. Primul vehicul magnetic românesc. Noile modele „Dacia”. Forța apei scoasă la lumină. Premieră industrială. Prima macara de 1000 tone-metri realizată în țară. Calea ferată în plină modernizare. Medicamente românești de origine marină. Pentru încălzirea locuințelor. — — —

395

CRONICA BISERICESCĂ

Decesul Patriarhului: Benedict al Ierusalimului. Conferința teologică interconfesională de la Cluj-Napoca. Continuarea dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din R. F. Germania. Etapă nouă în obținerea consensului asupra Botezului, Euharistiei și Preoției. Intrunirea Consiliului Bisericilor din Orientul Mijlociu. Simpozion patristic interconfesional asupra Sfântului: Maxim Mărturisitorul. Premiul Nobel pentru pace în 1980. Interesantă colecție de istorie și artă bisericească. — — —

401

NOTE ȘI COMENTARII

Diaspora și Bisericile mame. Anul internațional al persoanelor „handicapate”. Perspective noi pentru dialogul dintre romano-catolici și luterani? Călugării români de la Muntele Athos (Marcu Bănescu). — — —

408

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Relații bisericești româno-sârbe. Sesiunea Adunării Eparhiale. Hirotoniri și hirotesiri. Prăznuirea hramului catedralei mitropolitane. Binecuvântarea capelei din parohia Biled. Consfătuirea personalului de conducere din eparhie. Probleme pastorale la ordinea zilei. Adunarea generală a Casei de Ajutor Reciproc a clerului. Reorganizarea corului parohial din Sinnicolaul Mare. Colaborare în probleme de interes obștesc. Trecut la cele veșnice. — — —

419

Episcopia Aradului și Hunedoarei

Lucrările Adunării Eparhiale. Slujiri arhieresti. Tîrnosiri și binecuvîntări de biserică. Itinerar pastoral. Chemați la vrednicia slujirii preoțești. Distincții bisericești. Adormiți în Domnul. — — —

427

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Prof. Mario Ruffini, *Aspetti della cultura religiosa ortodossa romana medievale* (secoli XIV—XVIII) (prof. Dan Simonescu); Pr. prof. dr. Mircea Păcuraru, *Inceputurile Mitropoliei Transilvaniei* (preot V. Munteanu); Paul Iorgovici, *Observații de limbă română* (prot. Ion B. Mureșianu); Damaschin Bojincă, *Scrieri. De la idealul luminării la idealul național* (prot. Ion B. Mureșianu); Eugen Glück, *Studii privind istoria Aradului* (preot Gh. Naghi); Gheorghe Jurma, *Presa și viața literară în Caraș-Severin* (diacon Ioan Bude). — — —

432

POȘTA REDACȚIEI

MITROPOLIA BANATULUI

Tome XXXI nr. 4—6

avril—juin 1981

SOMMAIRE

- * * * L'actualité du deuxième concile oecuménique — — — — — 221

L'ÉGLISE ET LES PROBLÈMES CONTEMPORAINS

- * * * Les leçons du passé et les avertissement du présent. — — — — — 224

LA VRAIE DOCTRINE DE L'ÉGLISE

- Diacre Prof. TEODOR DAMȘA : La Sainte Eucharistie — — — — — 231

ETUDES

- Prof. STYLIANOS PAPADOPOULOS — Atena : Les Saints Pères—accroissement de l'Eglise dans le Saint Esprit. — — — — — 246
Prêtre Prof. DUMITRU STĂNILOAE : L'Eglise en tant que lieu de culte proprement dit, c'est-à-dire le ciel sur la terre ou le centre liturgique de la création. — — — — — 277
ANCA MANOLACHE : Considérations sur le sacrement du mariage dans le cadre de la mystériologie orthodoxe. — — — — — 308

SERMONS ET CATÈCHÈSES

- Archimandrite VENIAMIN MICLE : Dimanche, le vrai sabbat. — — — — — 322
Prêtre Prof. SORIN COSMA : La Sainte Communion dans la vie des croyants. — — — — — 327
Prêtre IOAN GAȘPAR : La voie du salut. — — — — — 330
Prêtre Prof. DUMITRU CALUGĂR : La naissance du Seigneur. — — — — — 333
Prêtre IRIMIA OANCEA : Le jugement particulier et général. — — — — — 335

PROBLÈMES PASTORAUX ET LITURGIQUES

- Prêtre N. SEBEȘAN : Obligations pastorales résultantes du sacrement du Baptême. — — — — — 339

COMMEMORATIONS

- I. D. SUCIU : Le Métropolite Procopie Ivacicovici (1808—1881). — — — — — 342

VÊSTIGES DU PASSÉ

- Prof. PETRU OALLDE : Les sculpteurs Bosioc dans la conscience de leurs contemporains. — — — — — 359

DOCUMENTAIRE

- Dr. VIOREL FAUR : Témoignages documentaires concernant les actions protestataires des institutions ecclésiastiques du département de Bihor-Roumanie contre les lois scolaires d'Apponyi (1907). — — — — — 374

ANNIVERSAIRES

* * * La révolution de Tudor Vladimirescu (1821—1981). — — — — — 390

ÉTAPES DANS LE DÉVELOPPEMENT DE LA PATRIE

Nouvel et original type de microhydroagréat. Machines agricoles de performance. „Dialogue“ entre les calculateurs à portants laser. Le premier véhicule magnétique roumain. Les nouveaux types d'automobiles „Dacia“. La force de l'eau, mise en évidence. Une première industrielle. La première grue à 1 000 tonnes-mètres réalisée en Roumanie. Les chemins de fer roumains en pleine modernisation. Médicaments roumains d'origine marine. Pour le chauffage des logements. 395

CHRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

Le décès du patriarche Bénédicte de Jerusalem. Conférence théologique interconfessionnelle à Cluj-Napoca. Continue le dialogue théologique entre l'Eglise Orthodoxe Roumaine et l'E. K. D. Nouvelle étape dans la réalisations d'un consensus sur la Baptême, l'Eucharistie et le Ministère. La réunion du Conseil du Eglises du Proche-Orient. Symposium patristique interconfessionnel concernant saint Maxime le Confesseur. Prix Nobel pour la Paix 1980. Intéressante collections d'histoire et d'art ecclésiastique. — — — — — 401

NOTES ET COMMENTAIRES

Diaspora et les Eglises mères. L'année internationale des personnes handicapées. Nouvelles perspectives pour le dialogue entre catholiques-roumains et luthériens? Les moines roumains d'Athos (Marcu Bănescu). — — — — — 408

LA VIE ECCLÉSIASTIQUE DANS LA METROPOLE DU BANAT

L'Archevêché de Timișoara et Caransebeș

Relations ecclésiastiques roumano-sarbe. La session annuelle de l'Assemblée diocésaine. Ordinations de prêtres. La fête de saint Joseph le Nouveau de Partos à la cathédrale métropolitaine. La consécration de la chapelle de Biled. Conférence du personnel directeur de l'Archevêché. Les problèmes pastoraux à l'ordre du jour. L'Assemblée générale du Caise de Secours Reciproque du clergé. Collaborations en vue de l'intérêt collectif. La reorganisation du choeur paroissial à Sinnicolaul Mare. Décès. — — — — — 419

L'Evêché d'Arad et Hunedoara

La session de l'Assemblée diocésaine. Liturgies pontificales. Consécration et bénédictions d'églises. Ordinations de prêtres. Distinctions accordées au prêtre. 427

PRESENTATIONS BIBLIOGRAPHIQUES

Prof. Mario Ruffini, *Aspetti della cultura religiosa ortodossa romana medievale (secoli XIV—XVIII)* (Prof. Dan Simonescu); Prêtre Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Les origines de la Métropole de la Transilvanie* (Prêtre V. Muntean); Paul Iorgovici, *Observations concernant la langue roumaine* (Prot. Ion B. Mureșianu); Damaschin Bojincă, *Ecrits, De l'idéal de l'illumination à l'idéal national* (Prot. Ion B. Mureșianu); Eugen Glück, *Etudes concernant l'histoire d'Arad* (Gh. Naghi); Gheorghe Jurma, *La presse et la vie littéraire à Caraș-Severin* (Diacre Ioan Bude). — — — — — 432

COURRIER DE LA RÉDACTION

ACTUALITATEA CELUI DE AL DOILEA SINOD ECUMENIC

Se împlinesc 1600 de ani de la al 2-lea sinod ecumenic ținut la Constantinopol în 381. El a durat aproximativ două luni (începutul lui mai — 9 iulie) și la ședințele lui au participat 150 de episcopi, în majoritate răsăriteni, ceea ce nu ar părea prea mult. Dar cât de important s-a dovedit a fi prin deciziile adoptate !

Urmînd sinodului de la Niceea (325) și înscriindu-se în contextul disputelor trinitare din veacul al IV-lea, sinodul al 2-lea ecumenic avea să definească pentru totdeauna esența învățăturii Bisericii în ansamblul ei. Adăugînd 5 articole la celelalte 7 formulate de părinții niceeni, s-a alcătuit „simbolul niceo-constantinopolitan“, mărturisirea de credință a întregii creștinătăți.

Pe de-asupra au fost votate 4 „canoane“ dintre care al 2-lea și al 3-lea mai ales sînt de reținut datorită caracterului lor principal. Astfel canonul al 2-lea stabilește ca „episcopii să nu-și întindă jurisdicția asupra altor Biserici în afara hotarelor Bisericii lor, nici să tulbure Bisericile“, iar canonul al 3-lea hotărăște ca „episcopul Constantinopolului să aibă întâietate de onoare, după episcopul Romei, pentru că acela este Roma cea nouă“.

Prin conținutul hotărîrilor sale ca și prin urmările ce le-a determinat în viața Bisericii, sinodul al 2-lea ecumenic constituie unul din cele mai importante evenimente din istoria creștinismului. Simbolul niceo-constantinopolitan în primul rînd, a rămas pînă în vremea noastră, regula de credință a tuturor creștinilor. Doar micul grup al unitarienilor și socinienilor nu-l recunosc, deoarece nu admit doctrina despre Sfînta Treime. Canoanele formulate apoi, stau și azi la baza ordinii jurisdicționale în Biserică.

Autoritatea sinodului al 2-lea ecumenic a fost unanim recunoscută. Răsăritul și-a însușit deciziile sale imediat ; Apusul a întîrziat

s-o facă în ce privește hotărârile dogmatice pînă în veacul al VI-lea, iar pe cele canonice nu le-a primit din cauza canonului 3 care ridică în onoare Biserica Constantinopolului, imediat după Biserica Romei. Ulterior totuși, delegații apuseni la sinodul din 869—870 ținut la Constantinopol, considerat al 8-lea ecumenic și în 1215 la sinodul al 4-lea din Lateran au acceptat înființarea scaunului constantinopolitan după scaunul Romei.

Din aceste cîteva date enumerate foarte pe scurt decurg și consecințele de natură să influențeze creștinătatea contemporană. În primul rînd cele care privesc situația actuală marcată pe de-o parte de lipsa unității, iar pe de altă parte de dorința înlăturării numeroaselor împărțiri apărute între timp. Simbolul credinței stabilit la Constantinopol în 381 constituie una din temeliile posibile ale refacerii unității de odinioară a Bisericii cea una și nedespărțită căci, minus unitarismului și socinismului de care am pomenit, „toți creștinii cred în Dumnezeu Tatăl, Atotțiitorul. Exact la fel ei cred în Fiul Lui Unul Născut, Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, Cel ce este de o ființă cu Tatăl, născut din Tatăl înainte de toți vecii. Toți creștinii mărturisesc la fel pe Fiul lui Dumnezeu ca fiind așa, cum îl cunosc din cuvintele sfintei Evanghelii, născut din Duhul Sfînt și Fecioara Maria, adică Dumnezeu adevărat și om adevărat, care pentru noi a coborît din cer, a pătimit, a înviat și este așteptat, împărăția viitoare a Căruia nu va avea sfîrșit. Toți cred în Duhul Sfînt, închinat și mărit asemenea Tatălui și Fiului. Pe toți creștinii îi unește credința într-una, sfîntă, sobornicească și apostolică Biserică, toți recunosc unitatea botezului și toți cred la fel în învierea morților și viața veacului ce va să vină” (N. Ivanov, Simbolul ortodox al credinței, în Jurnalul Patriarhiei Moscovei, nr. 10, octombrie 1963, pp. 63—75 ; trad. rom. de G. Ivanov în rev. Mitropolia Banatului, an. XIV, nr. 9—10, septembrie—octombrie 1974, pp. 531—546).

Astfel simbolul niceo-constantinopolitan a și fost luat ca punct de plecare în dialogurile inițiate de diferitele Biserici. Tot el a fost avut în vedere atunci cînd Consiliul Ecumenic al Bisericilor, cel mai larg și reprezentativ for creștin internațional care urmărește refacerea unităților Bisericilor, și-a decis „baza” sa, adică formula doctrinală pe care o acceptă toate Bisericile membre.

În al doilea rînd felul cum au fost primite hotărârile canonice ale sinodului oferă unele puncte de sprijin pentru ameliorarea raporturilor dintre marile Biserici ale Răsăritului și Apusului, pentru o mai

corectă definire a raporturilor dintre patriarhatele ortodoxe.

Așa bunăoară canonul al 3-lea stabilește „întîietatea de onoare“ (ta presveia tis timis — *primatum honoris*) a episcopului Constantinopolului, după episcopul Romei, „pentru că acela este Roma cea nouă“. Ulterior, sinodul al 4-lea ecumenic (Calcedon, 451) și sinodul cvini-sext sau al doilea trulan (692) au repetat ordinea „de onoare“ a scaunelor episcopale devenite între timp patriarhate : Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim. Nici un sinod ecumenic n-a acordat „întîietăți“ unuia sau altuia din scaunele apostolice cu semnificație religioasă, căci în cazul acesta Ierusalimul, locul unde a trăit, a învățat, a pățimit, a murit și a înviat Iisus Mîntuitorul ar fi trebuit să ocupe primul loc (pr. prof. Ioan Rămureanu, Sinodul al II-lea ecumenic, în rev. Studii teologice, seria II-a, an. XXI, nr. 5—6, mai—iunie 1968, pp. 327—386).

Dacă astăzi s-ar aplica prevederile canonului al 3-lea constantinopolitan în sensul și a celor stabilite suplimentar de canonul al 2-lea („episcopii să nu-și întindă jurisdicția asupra altor Biserici, în afara Bisericii lor, nici să tulbure Bisericile“), s-ar putea reveni la situația dinaintea mării sfîșieri pecetluită în secolul XI, Bisericiile Ortodoxe și Biserica romană regăsindu-și unitatea pe plan jurisdicțional cel puțin.

Canonul al 2-lea apoi îmbie o indicație de principiu Bisericii Ortodoxe înșile, foarte utilă pentru momentul actual cînd, în preajma convocării Sfîntului și Marelui Sinod, încearcă să reglementeze raporturile dintre ele, ordinea dipticelor, normele după care se acordă autonomia și autocefalia, modul de organizare al diasporei...

Evident, sinodul al 2-lea ecumenic a fost urmat de alte sinoade ecumenice iar Biserica a străbătut de atunci și pînă în vremea noastră o lungă și complexă perioadă de timp. Deciziile adoptate oarecînd în problemele de credință și de organizare ecleziastică nu și-au pierdut însă valabilitatea, iar prăznuirea evenimentului de acum 1600 de ani ar putea avea darul să reînvie în conștiința creștinătății contemporane duhul de care s-au lăsat conduși părinții sinodali, exemplu viu în ce privește depășirea intereselor proprii spre a fi slujită doar Biserica cea „una, sfîntă, sobornicească și apostolică“,

LECȚIILE TRECUTULUI ȘI AVERTISMENTELE PREZENTULUI

În fiecare an la 9 mai calendarul consemnează ziua victoriei împotriva fascismului, capitularea Germaniei hitleriste. Data aceasta reprezintă nu doar momentul biruinței asupra unui vrăjmaș al omenirii întregi, ci totodată prilejul tragerii de învățăminte din lecțiile trecutului și din avertismentele prezentului, deoarece „experiența nazistă” nu s-a încheiat odată cu pieirea lui Hitler și a acoliților săi.

Se vorbește tot mai mult, și nu fără temei, despre recrudescența unor curenți extremiste, ultrareacționare, fățiș antidemocratice, care converg spre reîntruparea nazismului. Din păcate, glasurile rațiunii, chemînd la vigilență față de manifestările neofascismului și neonazismului, nu sînt ascultate. Se manifestă aceeași — sau aproape aceeași — indiferență și toleranță din anii '20, care au favorizat instaurarea fascismului într-o serie de state. Aceasta și explică, în bună măsură, proliferarea fără precedent, în numeroase țări occidentale, a curenților și practicilor naziste, înflorirea actelor teroriste de inspirație fascistă.

Teama de reînvierea fascismului sporește în rîndurile opiniei publice pe măsură ce se extind actele de violență. Făcîndu-se eco al acestei largi îngrijorări, un raport elaborat nu mult timp în urmă de Comitetul politic al Consiliului Europei, atrăgea atenția asupra faptului că reînvierea fascismului și rasismului în Europa occidentală ar putea deveni un serios pericol „dacă va fi privită cu indiferență și toleranță”. Bazat de dovezi incontestabile ale intensificării activității elementelor de extremă dreaptă, raportul — releva John Palmer de la publicația britanică „The Guardian” — „intervine într-un moment de îngrijorare crescîndă a țărilor europene față de recrudescența terorismului de inspirație fascistă”. Mai mult decît atît, la 23 octombrie 1980, șeful delegației italiene în Consiliul Europei declara: „Cele 21 de țări membre ale Consiliului Europei sînt convinse că există o legătură internațională în acțiunile teroriste: iată de ce dorim cu toții, de comun acord, să combatem și, dacă este posibil, să eliminăm acest fenomen printr-o fermitate democratică”.

Indiferent de formele, legale sau ilegale, pe care le ia, neofascismul constituie, în fond, o expresie a politicii cercurilor celor mai re-

acționare. Neofascismul și neonazismul nu reprezintă altceva decât o formă „nouă” pentru o apologie veche a urii și terorii, pentru o politică profund criminală, îndreptată împotriva libertății și demnității omului, a drepturilor sale elementare, a idealurilor democrației, păcii și progresului. „Nouă” nu este — și nu poate fi, într-adevăr, — decât forma sub care aceasta se maschează în încercarea de a scăpa vigilenței popoarelor, căci esența și mijloacele sale sînt, desigur, aceleași cu ale fascismului „clasic”.

Scopurile declarate ale neofascismului — sau reieșite din acțiunile sale — sînt, pe plan intern, contracararea forțelor democratice și progresiste, iar pe plan extern, stăvilirea tendințelor spre destindere și coexistență pașnică, crearea unui climat de insecuritate, aducerea lumii în pragul războiului mondial. Sînt semnificative, în acest sens, afirmațiile unui conducător neofascist la congresul „Internaționalăi” de la Barcelona, din 1979, citat de revista italiană „Europeo”: „A distruge e mult mai ușor. A construi costă prea mult... Viitorul război va dura, poate, numai 15 minute, dar va fi extraordinar prin uriașul număr de morți!...” Iată adevărata față a fascismului! Iată de ce încercările de resuscitare a fascismului reprezintă cu adevărat un pericol care nu poate și nu trebuie să fie subapreciat, un serios avertisment pentru popoarele continentului nostru, pentru toate popoarele lumii. „Nu putem uita lecția drastică a istoriei, care a pus în evidență consecințele catastrofale pe care le pot avea atitudinea conciliitoare față de fascism, lipsa de vigilență și fermitate împotriva politicii de agresiune și încălcare a drepturilor suverane ale altor state și popoare — spunea președintele țării noastre Nicolae Ceaușescu. Astăzi, cînd în diferite țări elementele fasciste încearcă să se regroupeze din nou, cînd asistăm la apariția unor curenți neofasciste ce propagă rasismul, șovinismul, ura între popoare, forțele sociale înaintate, oamenii politici, popoarele au înalta îndatorire, în fața generațiilor de azi și de mâine, de a face totul pentru a bara calea unei noi ascensiuni a fascismului, pentru a feri omenirea de acest dușman al civilizației și progresului, pentru a salvagarda libertatea, independența și însăși viața tuturor națiunilor lumii, pentru înfăptuirea dezarmării, pentru a asigura pacea mondială”.

*

Atentatele în masă, cu zeci de victime, precum cele ce au distrus gara centrală a orașului Bologna și o sinagogă din Paris, sau cel de la München, soldat cu 13 morți și 219 răniți, comise de grupări de extremă dreaptă în toamna trecută, au adus în prim-planul atenției opiniei publice internaționale realitatea crudă, incontestabilă a activității organizațiilor neofasciste în majoritatea țărilor occidentale. Ele au alarmat conștiințele tuturor celor ce nu au uitat catastrofa în care omenirea a fost aruncată de fascism.

Evenimentele acestea tragice au înlăturat vâlul asjgurărilor liniș-

titoare că activitățile grupărilor neofasciste ar fi, chipurile, fenomene „marginale”, „izolate”, „nerelevante”, care nu ar constitui un pericol la adresa democrației, vâl sub care buruiana „ciumei brune” a crescut în ultimii ani nu numai în țări ca Italia, R.F.G., Spania, și Portugalia, în care avea rădăcini istorice, ci și în state ca Franța, Belgia, Marea Britanie sau S. U. A. Masacrele de la Bologna, München și Paris au avut, într-o oarecare măsură, efectul unui semnal de alarmă. Demonstrațiile de masă împotriva renașterii și activizării organizațiilor neonaziste au căpătat amploare, tot mai multe personalități politice iau poziție fermă împotriva pericolului neofascist, presa din țările occidentale acordă mai multă atenție acestui fenomen, prezentându-l într-o imagine mai apropiată de realitate și cerind abandonarea atitudinii de auto-liniștire ce a caracterizat, pînă în prezent, poziția aparatului de stat. „Pentru milioane de cetățeni ai R.F.G. — scria bunăoară revista vest-germană „Der Spiegel”, într-un amplu material consacrat fenomenului reactivizării grupărilor neonaziste și „cooperării” lor internaționale — atentatul de la München a marcat o dimensiune cu totul nouă a grozăviei. Pînă la producerea lui, grupările extremiste de dreapta vest-germane nu comiseseră încă atentate în piețe, gări și alte locuri publice foarte populate. Faptul că, în ultimii ani, poliția descoperise și confiscase, la sediul diverselor grupări neonaziste, cantități mari de arme și bombe, nu fusese, însă, de natură să declanșeze o acțiune fermă de „igienă” politică, care este după cum a demonstrat istoria, singurul mod sigur, eficient, de luptă împotriva fascismului. Mai mult, sublinia revista „Der Spiegel”, „chiar și după atentatul de la München, unii politicieni și comentatori de presă păreau a se feri să admită că în R. F. Germania s-a format o subcultură a extremiștilor de dreapta, orientată spre folosirea bombelor”. Cauza acestei orbiri, după cum opinia deja, cu un deceniu în urmă, ziarul „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, a reprezentat-o tendința existentă în această țară de a supune acțiunile extremismului de dreapta „aceleiași scheme de interpretare”:

1. autorii lor sînt declarați a nu fi în deplinătatea facultăților mintale;
2. se subliniază caracterul individual al faptei;
3. dacă este posibil se încearcă plasarea faptelor de tip clar fascist pe seama celor care n-au nimic comun cu fascismul.

Atentatul de la München a demonstrat însă, cît se poate de clar, falsitatea acestui triplu clișeu. Deși comis de o singură persoană — studentul Gundolf Köhler, aflat, el însuși, printre victime —, masacrul de la „sărbătoarea berei” nu se lasă încadrat în nici unul din vechile clișee. Pașaportul găsit asupra cadavrului lui Köhler a permis să se stabilească cu certitudine realitatea. Gundolf Köhler figura în actele Ministerului de Interne al R. F. G. ca adept al organizației neonaziste „Wehrsportgruppe Hoffmann” („Grupul sportiv paramilitar Hofmann”). Potrivit datelor din aceste acte, Köhler, care încă de la

15 ani începuse să adune arme și să confecționeze bombe artisanale, a luat parte, de mai multe ori, la antrenamente ale grupului Hoffmann și a purtat corespondență atât cu „Führerul” grupului, Karl-Heinz Hoffmann, cât și cu un „amic politic” al acestuia, Axel Heinzmann, președinte al „Consiliului universitar al studenților din Tübingen”, organizație de extremă dreaptă care s-a făcut „remarcată” ca bandă de ciomăgași prin atacuri sălbatice împotriva studenților cu vederi democratice. Urmare atentatului de la München s-au făcut cunoscute o serie de date și detalii noi despre „Grupul sportiv paramilitar Hoffmann”.

După așa-zisul Partid Național Democrat, a cărui activitate continuă să fie legală și care, în pofida repetatelor înfringeri electorale, dispune încă de 8 000 de membri — și de alte mii de adepți și sprijinitori financiari —, „grupul lui Karl-Heinz Hoffmann”, un grafician ratat (să ne amintim că și Hitler era un pictor ratat) și fost mercenar, este cea mai importantă organizație neonazistă din R. F. G. Sau, mai bine zis, era, deoarece în ianuarie 1980, gruparea a fost interzisă de ministrul federal de interne, intrucit obiectivele sale au fost considerate anticonstituționale.

Iniințată în 1973, undeva în Bavaria, gruparea a purtat, de la bun început, amprenta fanatismului brutal al conducătorului ei, care a devenit cunoscut încă din 1963, cind a fost arestat în Turcia pentru contrabandă de arme. Mai târziu, în 1975, el s-a oferit să strângă mercenari vest-germani pentru regimul rasist rhodesian al lui Ian Smith. Printre sprijinitorii săi, revista „Der Spiegel” cita pe editorul ziarului de dreapta „National-Zeitung”, pe baronul von Sohlern, ale cărui proprietăți (castel, terenuri) sînt păzite de oamenii lui Hoffmann, precum și diversi oameni de afaceri rămași anonimi. Înarmați cu cuțite și arme chimice — relatea „Der Spiegel” — ei se dedau la actele cele mai huliganice. După acțiunile trupei, lui Hoffmann, reporterii locali înregistrau groaza martorilor oculari. „Această erupție de teroare — declara spre exemplu, un martor ziarului „Schwäbisches Tagblatt” — face parte, după părerea mea, dintre lucrurile cele mai îngrozitoare ce s-au petrecut după 1945.

Gruparea lui Hoffmann, care afișa deschis înrudirea cu partidul nazist nu numai în spirit și simboluri (capul de mort), ci și în practică, a fost ceci scoasă în afara legii. Măsura este salutară și rămîne de sperat că va avea și efectul scontat. Dar fenomenul neonazist din R. F. G. nu se limitează la această organizație. Pînă la atentatul de la München, organe vest-germane aveau în evidență 23 de asemenea grupări cu aproximativ 1 400 membri activi cunoscuți — de trei ori mai mulți decît cu patru ani în urmă.

Dealtfel, numărul lor este în creștere, dovada cea mai grăitoare și foarte semnificativă în ce privește provocarea neofascistă reprezentînd-o constituirea, la mai puțin de o lună de la masacrul de la München, a unei mi asemenea grupări, care s-a autointitulat „Grupul Köhler”, du-

pă numele autorului acestui sinistru atentat. Înainte de atentatul lui Köhler, se constituiseră alte două formațiuni neonaziste, din care una („National-Sozialistische Demokratische Arbeiter Partei”) și-a ales în așa fel denumirea, încât inițialele cuvintelor ce o compun să coincidă perfect cu cele ale partidului lui Adolf Hitler : N. S. D. A. P. În creșterea este, însă, nu numai numărul acestor grupări, al membrilor lor activi, simpatizanților și sprijinitorilor, ci și intensitatea acțiunilor lor. În 1979, extremiștii de dreapta din R. F. G., au comis 1 483 de delictе, dintre care 117 cu folosirea violenței, în care au fost amestecate 7 grupări neonaziste. Printre aceste delictе s-au numărat, pentru prima dată, spargerii de bănci și furturi de arme. Totuși, încă în luna iulie 1980, organele de securitate vest-germane apreciau în mod eronat că activitățile grupărilor neonaziste în 1979 ar fi fost „în diminuare” și că această tendință „a continuat în 1980”.

Dimensiunea nouă a fenomenului neonazist reiese și din alte câteva constatări. Astfel, grupările de extremă dreaptă dispun, în mod vădit, de importante fonduri financiare, denumite „ajutorul brun”, cu care cei urmăriți de poliție se pot salva. Este cunoscut, în această privință, cazul extremistului de dreapta Manfred Roeder care, trebuind să compară în 1978 în fața tribunalului pentru acțiunile sale antistatale, a reușit să părăsească țara. După arestarea lui s-a putut constata că el a beneficiat de un cont deschis la Berna pe numele de „Walser”, în care, „camarazii” i-au vărsat, în 15 luni, nu mai puțin de 173 000 de mărci.

În sfârșit, un fenomen de dată relativ recentă și care subliniază și mai mult noua dimensiune a pericolului neofascist îl reprezintă intensificarea legăturilor dintre organizațiile și grupările extremei drepte din diverse țări occidentale, tendința tot mai vizibilă spre crearea unei „internaționale negre”. În vara anului 1979, 75 de tineri neonaziști din R. F. G., Franța și Belgia au făcut „antrenamente comune” în pădurile din apropierea orașelului belgian La Roche-en-Ardenne. Pregătirile pentru acțiunea subversivă au fost organizate și conduse de gruparea belgiană de extremă dreaptă „Vlaamse Militantenorde” („Ordinul militanților flamanzi”, V. M. O.), o ceată de bătauși, cu instrucție paramilitară, al cărei centru se află la Anvers. Căpetenia acestei grupări, cu aproximativ 300 de membri activi, proprietarul unei cafenele din Anvers, pare a juca, în prezent, un rol important în crearea acestor legături.

Semnele „colaborării” și coordonării acțiunilor diverselor organizații neofasciste din Europa occidentală devin tot mai vizibile. Astfel, la două zile după atentatul de la München, un membru al V. M. O., Michel Graisse, recunoștea în mod cinic și sfidător, că este, în același timp, membru al grupării vest-germane Hoffmann. După masacrul de la Bologna, urmele unuia din principalii autori ai acestuia, Mario Affatigato, au fost descoperite la Nisa. S-a dovedit că el întreține contacte cu un inspector de poliție, membru de frunte al grupării neonaziste

franceze „Federația de acțiune națională europeană” (F. A. N. E.). În același timp, tineri neonaziști francezi comiteau un incendiu în numele teroristului neofascist italian Mario Tuti și aruncau în aer o tipografie din Marsilia. Neonazistul vest-german Ekkehard Weil a fost arestat în Belgia, Manfred Roeder a găsit adăpost la „camarazii” din Elveția și, apoi, în Danemarca; pentru cei 200 de neonaziști vest-germani aflați în închisori sosesc donații de bani de la organizații din S. U. A., Belgia sau Austria. Potrivit expertei italiene Petra Rosenbaum, în timpul regimului coloneilor, Atena devenise o adevărată „capitală a internaționalei negre”. După căderea acestui regim, sarcina de principal consilier în reorganizarea activității grupărilor de extremă dreaptă din Grecia, în ilegalitate, a fost încredințată lui Elio Masagrande, vicepreședinte al organizației neofasciste italiene „Ordine Nuovo”. În Spania, diverse grupări neofasciste europene au înființat deja o centrală denumită „Euridestra”, iar un fost ofițer SS, „comandantul Walter”, instruiește lângă Madrid membri ai unei grupări neofranchiste. Toate aceste fapte, devenite publice în ultima perioadă de timp, demonstrează că tendința spre crearea unei „internaționale negre” constituie o tristă și periculoasă realitate, că amenințarea neofascistă nu mai poate fi minimalizată.

În interesul păcii și democrației, al drepturilor fundamentale ale omului și al autenticului umanism, „ciuma brună” trebuie stîrpită, pentru ca omenirea să nu mai trăiască dramele ultimului război.

Motive legate de însăși viitorul omenirii justifică lichidarea neonazismului, indiferent sub ce formă s-ar prezenta el. Există însă și unele considerente de natură religioasă care se cuvine să fie amintite deoarece ideologia hitleristă s-a dovedit dintru început potrivnică însăși esenței creștinismului.

Pornind de la concepții rasiste combinate cu tendințe naționaliste din cele mai șovine, susținătorii celui de al treilea Reich au crezut că pot da naștere unei noi religii prin desființarea creștinismului considerat perimat. „Pentru național-socialism, nota la 27 ianuarie 1937 „*Observatore Romano*”, sînt lipsite de sens concepțiile despre bine și rău, despre păcatul originar, paradis, infern, etc.; el trebuie să fie atît de hotărît, de tare și de onest, încît să se despoaie de ultimele resturi ale unei credințe contrare naturii germane, de creștinismul care e definit ca o religie a sufletului bolnav, în contrast cu noua religie care e o religie a sănătății sufletești” (ap. prof. dr. Liviu Stan, Neopăgînismul german, în *Revista teologică*, Sibiu, an XXVII, nr. 11, noiembrie 1937, p. 431).

În locul „creștinismului negativ”, glorificator al umilinței și suferinței, hitleristii preconizau o religie eroică, națională, avînd în centrul ei cultural păgîn al zeului Wotan. Iisus însuși trebuia ori „ariani-

zat", cum a încercat faimosul Alfred Rosenberg în „Mitul veacului al XX-lea", ori pur și simplu desființat întrucît era semit. De aceea un conducător protestant devenit adept al hitlerismului, dr. Krause, delara la 13 noiembrie 1933 în fața auditoriului său înmărmurit: „Respingem crucifixul; vrem un Hristos eroic" (la Radu Cernea, *Neopăgînismul în Germania*, ed. 3, București, 1938, p. 11).

Pentru „purificarea" creștinismului de orice reminiscențe semite, s-a inițiat eliminarea totală a Vechiului Testament. „Înlăturat trebuie odată pentru totdeauna așa-numitul Vechi Testament din cărțile de rugăciune. Prin aceasta cade neizbutita încercare din ultima mie și jumătate de ani, de a ne face iudei după duh", susținea același Rosenberg (*Der Mythos des 20-sten Jahrhunderts*, ed. 56, 1935, p. 603, la prof. dr. Nicolae Neaga, „N-am venit să stric Legea". Considerații privitoare la însemnătatea Vechiului Testament, Sibiu, 1940, p. 6).

Pe aceeași linie a epurării „reminiscențelor" iudeo-creștine din viața de toate zilele, s-a propus pînă și înlocuirea denumirii lunilor, a unor sărbători ca Paștile, etc. . . .

Nebunia nazistă n-a cunoscut margini, ea trecînd repede de la teoretizările păgîne la faptele cele mai oribile: distrugeri, persecuții, crime. Precizarea făcută de Himmler că „adevărații creștini figurează automat printre adversarii noștri" (cf. Marin Badea și Gheorghe Unc, *Condițiile și consecințele nefaste ale instaurării nazismului în Germania*, în *Anale de istorie*, București, an. XXIV, nr. 4, 1978, p. 164 a fost scrupulos aplicată. Numai în lagărul de concentrare de la Dachau au murit, între 1941 și 1945, 800 de preoți romano-catolici și 150 de pastori protestanți (Hans Rothfels, *Die deutsche Oppositionen gegen Hitler*, Frankfurt am Main, 1958, p. 230). În fine declanșarea celui de-al doilea război mondial și imensa tragedie umană pe care a adus-o după sine, au fost consecința tocmai a aberațiilor fascismului reinviat azi cu atîta înconștiență.

Nu e de mirare deci că față de recrudescența nazismului iau poziție, alături de forțele sănătoase ale umanității, aderenții tuturor Bisericii, denunțînd încercările menite să aducă din nou în actualitate fantomele trecutului. Prea mulți oameni au murit în lagărele de concentrare sau pe cîmpurile de luptă ale celui de-al doilea război mondial, prea multe dureri, lacrimi și suferințe s-au abătut asupra a milioane și milioane de persoane, prea multe orori și crime au fost comise în numele fascismului, pentru ca omenirea să asiste indiferentă la renașterea sa. .

Lețiile unei istorii nu prea vechi, vii încă în memoria popoarelor, proliferarea activităților teroriste ale neofascismului și neonazismului, țelurile lor profund antiumane și teoriile lor evident aberante, impun riposta cea mai fermă și unită din partea tuturor celor care urmăresc sincer binele umanității.

SFÎNTA EUHARISTIE

de : diacon prof. TEODOR V. DAMȘA

Sfînta Euharistie este centrul cultului Bisericii ortodoxe. Ca taină, ea e numită, după diferitele sale aspecte : *Euharistie* sau *Eulogie* (Mulțumire sau Binecuvîntare), ca fiind instituită după o mulțumire lui Dumnezeu, conform obiceiului iudaic ; *Cina Domnului*, pentru că este instituită după Cina de Taină a Domnului cu ucenicii ; *Trupul lui Hristos și Sfîntul Potir*, din cauza prezenței reale a Trupului și Sîngelui Domnului ; *Comuniunea (Cuminecătura)* și *Provizie*, pentru efectele ei, unirea cu Domnul. După celălalt caracter e numită *Jertfă, Aducere*¹.

Dacă în celelalte Taine, prin mijloace văzute, se împărtășește numai darul Sfîntului Duh pentru un anumit scop, în Sfînta Euharistie sau Cuminecătura, sub chipul pîinii și vinului, credinciosul se împărtășește cu însuși trupul și sîngele Mîntuitorului spre întărirea vieții spirituale și arvună a vieții veșnice. Sfînta Euharistie este nu numai cea mai însemnată Taină prin care se împărtășește harul dumnezeiesc, dar în ea însăși materia văzută — pîinea și vinul — se preface, prin lucrarea Duhului Sfînt, în trupul și sîngele Domnului, împărtășind credinciosului iertarea păcatelor și viața de veci, fiind în același timp și *jertfă de împăcare* ce se aduce pentru toți oamenii, vii și morți². Sfînta Euharistie este nu numai Taină, ci e mai mult decît atît. Este și jertfă³.

Învățăturile greșite cu privire la Sfînta Euharistie, la natura și efectele ei pentru credincioși, ne obligă să examinăm mai îndeaproape aceste păreri și credințe eronate, nefondate și nejustificate din punct de vedere biblic și din punct de vedere al practicii de totdeauna.

¹ Hristu Andrusos, *Dogmatica Bisericii ortodoxe răsăritene*, trad. de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1930, pp. 366—367.

² *Mărturisirea ortodoxă*, partea I, răspuns la întrebarea 107.

³ *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1952, p. 159, întrebarea 316.

na a Bisericii creștine pînă la ivirea acestor învățături greșite și să adincim învățătura ortodoxă asupra acestei Sfinte Taine.

Dintre obiecțiile care se aduc învățăturii Bisericii ortodoxe de către mărturisitorii acestor noi învățături cu privire la Sfinta Euharistie cele mai importante sînt următoarele :⁴

a) Pîinea și vinul de la „Cina Domnului” sînt pîine naturală și vin natural. Ele numai închipuiesc sau simbolizează trupul și sîngele Domnului, fără să și fie de fapt.

b) Cuvintele Mîntuitorului : „Acesta este trupul Meu” ... „acesta este sîngele Meu” ... „Eu sînt pîinea cea vie” ... „cel ce mincă trupul Meu și bea sîngele Meu are viață veșnică...” ș.a. trebuiesc înțelese spiritual, simbolic, iar nu literal, căci însuși Mîntuitorul ne-a oprit de a le înțelege literal : „Duhul este cel ce dă viață ; trupul nu folosește la nimic” (Ioan 6, 63).

c) Cuminecătura sau „Cina Domnului” este o simplă cină comemorativă, un ospăț, la care se consumă pîine și vin în amintirea Cinei de Taină și a patimilor și morții Domnului.

d) Euharistia nu poate să fie o jertfă, chiar și nesîngeroasă, a Mîntuitorului, deoarece El S-a adus pe Sine jertfă o singură dată, pe Golgota, și ea nu se poate repeta niciodată (Evrei 9, 28 ; 10, 14). Dacă Euharistia ar fi jertfă, ea s-ar repeta de cîte ori e săvîrșită Sfinta Cuminecătură, ceea ce ar fi în contradicție cu Sfinta Scriptură.

e) Cuminecătura nu poate fi dată decît celor vîrstnici, deoarece primirea ei trebuie să fie precedată de o cercetare de sine, pentru ca cel ce se împărtășește cu ea să nu primească osînda (I Corinteni 11, 27—29).

f) Sf. Apostol Pavel zice că împărtășirea se face dintr-o singură pîine (I Corinteni 10, 17). De ce atunci ortodocșii aduc la liturghie pentru Sf. Cuminecătură nu una, ci cinci pîini (prescuri) ?

g) Mîntuitorul a dat ucenicilor Săi la Cină separat pîinea și separat vinul. De ce la ortodocși se dau împreunate ?

h) La instituirea Cinei Domnului, Mîntuitorul a folosit numai pîine și vin. De ce la ortodocși se mai adaugă în cuminecătură, la liturghie, și apă caldă ?

i) Preoții, fiind și ei oameni păcătoși, e cu neputință să poată săvîrși o minune ca aceasta de a preface pîinea și vinul în trupul și sîngele Domnului.

Vom discuta pe rînd aceste obiecții, stabilind dreapta învățătură.

a) *Pîinea și vinul de la Sfinta Euharistie nu sînt simple simboluri.*

Ca sfîntă Taină, Euharistia a fost așezată de Mîntuitorul la Cina cea de Taină, în ajunul morții Sale pe cruce, adică joi seara. Serbind

⁴ Le enumerăm după prot. dr. P. Deheleanu, *Manual de sectologie*, Arad, 1948 pp. 348—354.

atunci Paștele, împreună cu ucenicii Săi, „pe cînd mîncau ei, luînd Iisus pîine și binecuvîntînd, a frînt și, dînd ucenicilor, a zis: „*Luăți, mîncați, acesta este trupul Meu*” ... Și luînd paharul și mulțumind, le-a dat lor, zicînd: „*Beți dintru acesta toți, că acesta este sîngele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulți se varsă, spre iertarea păcatelor*” (Matei 26, 26—28; Marcu 14, 22—24; Luca 22, 15—20; I Corinteni 11, 23—25).

1). Din aceste cuvinte de instituire a Tainei Sfintei Euharistii rezultă, cu toată claritatea, fără putință de altă interpretare decît cea literală, că nu este vorba de o asemănare, de o simbolizare, pentru că Mîntuitorul n-a zis: această pîine însemnează (simbolizează) trupul Meu și acest vin simbolizează sîngele Meu, ci a spus direct ca un enunț pozitiv, declarativ, solemn, această pîine este trupul Meu și acest vin este sîngele Meu⁵. În cuvintele instituirii Euharistiei nu există motive care să impună sensul metaforic. Singurul înțeles real, corect, este cel literal, care explică foarte bine ceea ce a spus Mîntuitorul în intenție și în fapt în acel moment.

2). Luînd în discuție în chip mai amănunțit actul instituirii Sfintei Euharistii și analizînd, după legile stricte ale logicii și gramaticii, cuvintele Domnului rezultate din părțile comune tuturor celor patru scriitori sfinți care relatează actul Cinei celei de Taină, putem constata, în mod evident, ordinea acestei operații sfinte. Referatul sintetic spune limpede, atît la pîine cît și la vin, că Domnul a „*luat*”, a „*binecuvîntat*” (la pîine, și că a „*frînt*”) a „*dat*” ucenicilor și a „*zis*”: „*Acesta este trupul Meu*” etc. „*Acesta este sîngele Meu*...” etc.

Interpretînd acum acest referat, este limpede că, după legile stricte ale gramaticii, Domnul a „*frînt*” ceea ce a „*luat*”. După aceleași legi ale gramaticii sănătoase este evident că cuvintele: „*Acesta este trupul Meu*”, pe care El le-a rostit, nu s-au putut referi și n-au putut fi înțelese decît despre ceea ce a „*dat*”; de unde rezultă că *trupul Domnului era deja prezent la „dare”*. Dar fiindcă această „*dare*” a fost mijlocită de actul material al „*frîngerii*”, urmează că trupul Domnului era prezent și înainte de „*frîngere*”. Dacă este așa, atunci urmează că apariția lui trebuie localizată ca timp între „*luarea pîinii*” — care n-a fost atunci într-adevăr decît pîine — și între „*frîngerea*” ei. Singurul act însă care mai cade în intervalul de timp dintre „*luare*” și „*frîngere*” este actul „*binecuvîntării*” sau „*mulțumirii*”, ambele cuvinte caracterizînd unul și același act⁶. Deci numai în acest act al binecuvîntării sau mulțumirii „*mai poate zăcea cauza apariției trupului Domnului*”⁷.

În același mod stau lucrurile și la pahar. Sîngele Domnului a fost

⁵ Hristu Andrusos, o. c., p. 369; P. Deheleanu, o. c., p. 343.

⁶ Vezi discuția asupra egalității actice dintre *eulogein* și *euharistein* la Nicolae I. Popovici, *Epicleza euharistică*, Sibiu, 1933, pp. 34—39.

⁷ N. I. Popovici, o. c., p. 40.

prezent în pahar încă înainte de „dare”, ceea ce rezultă iarăși din cuvintele pe care le-a rostit: „Acesta este sîngele Meu” și care cuvinte numai la ceea ce a „dat” s-au putut referi. Dacă în paharul pe care l-a „dat” a fost, după propria Lui mărturisire, deja sîngele Său, atunci urmează cu necesitate că și sîngele s-a produs exclusiv prin actul „binecuvîntării”, respectiv al „mulțumirii”, amintit între „luare” și „dare”.

3). Așa stînd lucrurile, este aproape de prisos a mai discuta faptul că cuvintelor Domnului: „Acesta este trupul Meu” etc. și „Acesta este sîngele Meu” etc. nu le revin nici o putere operativă, sfîșitoare, cum susțin unii teologi catolici, întrucît aceste cuvinte au numai rolul *vestitor, informativ, didactic* în a-i pune pe apostoli în cunoștință de cauză cu minunea întîmplată, de a le atrage atențiunea asupra efectului neasemănat de mare pe care l-a avut binecuvîntarea Sa, de a le spune că ceea ce le dă de data aceasta nu este simplă pîine și vin binecuvîntat — cum s-ar putea crede dacă s-ar lăsa conduși numai de simțuri — ci Insuși Trupul Său și Insuși Sîngele Său, acel sînge prin care El pecetluiește o legătură nouă⁸.

4). În cuvintele de instituire a Sfintei Euharistii este vorba și de așezarea unei Legi noi, așezată prin sîngele Său, spre iertarea păcatelor. Legea nouă înlocuiește Legea Vechiului Testament în care ispășirea de păcate se făcea prin sînge de animale. (Evrei 9, 22). În Legea nouă Hristos se dă pe sine jertfă pentru păcatele oamenilor. Dacă Legea veche era așezată pe jertfa de sînge, cu atît mai mult Mintuitorul nu putea așeza Noul legămînt decît tot prin sînge, sfîntul Său sînge. Este cu neputință să ne închipuim că Legea nouă să fi fost instituită cu vin de rînd, care numai să fi simbolizat sîngele Domnului și să nu fi fost aievea, real, cită vreme însăși Legea veche a fost așezată cu sînge propriu-zis. Legea nouă este o perfecționare a celei Vechi. Ceea ce acolo era numai icoană, simbol, prefigurare, în Legea nouă devine adevăr sau realitate. Ceea ce acolo a fost sînge de animale, substituind sîngele oamenilor, aici a fost sînge de om, sîngele Domnului. De aceea, în Sfînta Euharistie primim însuși trupul Domnului și sîngele Domnului în chip real, sub forma pîinii și vinului, și nu doar simple simboluri sau asemănări.

5). De altfel, întreaga viață a Bisericii creștine, de la început și pînă astăzi, mărturisește cu tărie că pîinea și vinul din Sfînta Euharistie se prefac, prin invocarea și lucrarea Duhului Sfînt, în trupul și sîngele Său născut din Fecioara Maria, cu care a pătimit pentru păcatele noastre și a înviat, rămînînd continuu, întreg și același, sub amîndouă chipurile și în fiecare parte⁹.

Este suficient să cităm cîteva din mărturiile sfinților scriitori și în-

⁸ Ibidem, p. 41.

⁹ *Învățătură de credință creștină ortodoxă*, partea I, pp. 158—159, întrebarea 314.

vătători din timpurile vechi ale Bisericii cit și liturgiile vechi, pentru a vedea că Biserica, de la început și pe tot parcursul existenței sale, a mărturisit constant că în Sfânta Euharistie pîinea și vinul se prefac, sub lucrarea Duhului Sfînt, în trupul și sîngele Domnului. Astfel, *Sfîntul Ignatie Teoforul* combătînd pe docheți (eretici care negau întruparea lui Hristos), scrie : „Ei nu cred în Euharistie și în rugăciuni, pentru că ei nu mărturisesc că Euharistia este trupul Mîntuitorului nostru Iisus Hristos care a pătimit pentru păcatele noastre, pe care L-a înviat Părintele întru bunătatea Sa”¹⁰. *Sfîntul Iustin Martirul și Filosoful*¹¹ se exprimă clar cînd declară : „Noi o primim (Euharistia) nu ca pîine simplă și băutură obișnuită, ci precum Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, care S-a întrupat prin cuvîntul lui Dumnezeu, a avut carne și sînge pentru mîntuirea noastră, așa am primit că această mincare, asupra căreia s-a făcut rugăciunea de mulțumire cu cuvintele lui Iisus și din care se nutrește, prin prefacere, corpul și sîngele nostru, este sîngele și corpul lui Iisus celui întrupat”.

S-ar putea cita nenumărate alte mărturii ale scriitorilor și Părinților Bisericii, ca de exemplu Sf. Irineu (Adv. haer. IV, 18, 4), Tertulian (Adv. Marc. IV, 40), Clement Alexandrinul (Ped. 1, 6) Sf. Ambrosie (De Trinitate VIII, 13), Fer. Augustin (Serm. 227 al 83) și alții¹², oprindu-ne la învățătura Sinodului VII ecumenic și un citat din Sf. Ioan Damaschin, care rezumă învățătura anterioară lui despre această dogmă. „Nici Domnul, observă Sinodul, nici Apostolii sau Sfînții Părinți n-au spus că jertfa nesîngeroasă, adusă de preot, este icoană, ci însuși trupul și sîngele... Iar după sfințire se numesc în sens propriu (Kyrios) și sînt și se cred trupul și sîngele lui Hristos”¹³. Sfîntul Ioan Damaschinul declară : „Însăși pîinea și însuși vinul se prefac în trupul și în sîngele Domnului. Iar dacă întrebî de chipul cum se petrece (aceasta), ți-e de ajuns să auzi că prin Sfîntul Duh, așa cum Domnul și-a luat Lui și în Sine trupul din Sf. Născătoare, că este cuvîntul adevărat, lucrător și atotputernic al lui Dumnezeu, dar chipul cum, nu poate fi cercetat. Nu e lipsit de interes să spun și acest lucru că, după cum în chip fîesc pîinea prin mincare și vinul și apa prin băutură se prefac în trupul și sîngele celui ce mîncă și bea și nu ajung alt trup pe lîngă cel dîntii, tot așa pîinea punerii înainte, vinul și apa, prin chemarea și venirea Duhului Sfînt, se prefac într-un chip mai presus de fire în trupul și sîngele lui Hristos și nu sînt doi, ci unul și același... Pîinea și vinul nu sînt icoana trupului și sîngelui lui Hristos — să nu fie ! — ci însuși trupul îndumnezeit al Domnului, pentru că Domnul

¹⁰ *Scrișarea către Smîrneni*, 7.

¹¹ *Apolgia* I, 66.

¹² Vezi toate acestea la dr. Iosif Olariu, *Manual de teologie dogmatică ortodoxă*, Caransbeș, 1907, pp. 626—627.

¹³ La Hstu Andrusos, o. c., p. 373.

însuși a zis: „Acesta este, nu chipul trupului, ci, „trupul Meu” și nu chipul singelui, ci „sîngele Meu”¹⁴.

Liturghiile sînt monumentele în care s-au întruchipat obiectiv și concret credința Bisericii ecumenice. Ele se împart în două grupuri mari: răsăritene și apusene. Cele răsăritene se împart și ele în două familii: antiohiană și alexandrină. La familia antiohiană aparțin toate liturghiile scrise în l. siriană, precum și liturghiile bizantine în l. greacă: Liturgia Sfîntului Iacob fratele Domnului și a Constituțiilor apostolice, Liturgia Sfîntului Vasile cel Mare și a Sf. Ioan Gură de Aur și Liturgia armeană; iar la familia alexandrină Rugăciunea euharistică a lui Serapion, Fragmentul de la Dêr-Balyzeh, Liturgia lui Marcu toate liturghiile coptice și etiopiene¹⁵. Dintre cele apusene amintim patru: liturghiile romană, galicană, mozarabă și milaneză, toate redactate în limba latină¹⁶.

Toate aceste vechi liturghii ale Bisericii mărturisesc credința Bisericii ecumenice în prezența reală a lui Hristos în Sfînta Euharistie, plînea și vinul de la Euharistie fiind prefăcute, prin chemarea și venirea Sfîntului Duh, în însuși trupul și sîngele Domnului.

În Sfînta Euharistie noi primim cu adevărat pe Hristos, sub chipul pîinii și vinului, care, la Sfînta Liturghie, prin venirea și lucrarea Duhului Sfînt în urma unei rugăciuni speciale, *epicleza*¹⁷, s-au prefăcut în însuși trupul și sîngele Său și ni se dau nouă spre iertarea păcatelor și viața de veci.

Uniți cu Hristos în Euharistie, nu ne mai temem de moarte, căci purtăm în noi trupul lui Hristos cel înviat ca leacul sau antidotul nemuririi, cum numesc Sfînții Părinți Euharistia. „Cel ce Mă mîncă pe Mine viu va fi prin Mine” a spus Mîntuitorul (Ioan 6, 57). Sau: „Cine mîncă această pîine (care s-a pogorît din cer) viu va fi de-a pururi” (Ioan 6, 58); sau: „Cel ce mîncă trupul Meu și bea sîngele Meu rămîne întru Mine și Eu întru el” (Ioan 6, 56)¹⁸.

Din cele arătate pînă acum rezultă că Biserica ortodoxă crede și învață adevărat despre Sfînta Euharistie, avînd de partea sa mărturia Sfînteii Scripturi, a tuturor Părinților răsăriteni și apuseni vechi, a tuturor liturghiilor vechi din Biserica ecumenică și pe aceea a ultimului sinod ecumenic (787). Toate acestea o fac vrednică de crezare în ceea ce învață despre prezența reală a lui Hristos în Sfînta Euharistie.

b). Nu trebuie înțelese *spiritual, simbolic* cuvintele Mîntuitorului:

¹⁴ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, 4, 13, Migne, P. G. XCIV, 1144.

¹⁵ F. Cabrol, *Liturgie*, D. T. C. IX, col. 817—818, la N. I. Popovici, o. c., p. 175 și urm. unde problema este dezbătută pe larg, dîndu-se texte substanțiale din liturghiile citate.

¹⁶ Texte la N. I. Popovici, o. c., passim.

¹⁷ Asupra epiclezei vezi, *Epicleza euharistică*, de Nicolae I. Popovici, o lucrare fundamentală, unică prin competența, profunzimea și soliditatea argumentării.

¹⁸ La pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 3 București, 1978, p. 84 și urm., considerații ample la problemă.

„Acesta este trupul Meu...” „acesta este singele Meu”... „Eu sînt pîinea vie”... „cel ce mîncă trupul și bea singele Meu are viață veșnică”... ș.a., *ci ele trebuiesc înțelese literal*.

Este neînțeleasă obiecția care se face interpretării literale cuvintelor Mîntuitorului de la Cina cea de Taină, cînd e vorba de trupul Său, de către cei ce tălmăcesc textul din Ioan 6, 63: „*Duhul este care dă viață; trupul nu folosește la nimic. Cuvintele pe care vi le-am spus sînt duh și viață*”, aplicîndu-le Sfintei Euharistii, spunînd că acele cuvinte de la Cină nu trebuiesc luate literal, ci într-un sens mai larg, duhovnicește. O astfel de interpretare trebuie respinsă din capul locului.

1). Promisiunea Mîntuitorului la Ioan 6, 51: „*Eu sînt pîinea care s-a pogorît din cer. De va mîncă cineva din pîinea aceasta, viu va fi în veci. Iar pîinea pe care Eu o voi da pentru viața lumii este trupul Meu*” se referă la mîncarea sacramentală pe care o vor primi ai Săi, chiar trupul și singele Său. Mîntuitorul a vrut să zică așa: v-am spus că, dacă veți mîncă trupul Meu și veți bea singele Meu, veți avea viață veșnică. Dar nu ca pe un trup și sînge pămîntesc („*trupul nu folosește la nimic*”), ci ca pe unul împreunat cu dumnezeirea încă din momentul zămislirii lui și, în plus, sub o altă formă: ca pîine și vin, despre care vă voi spune altă dată mai multe. Voi mă socotiți ca om, cu trup pămîntesc la fel ca al vostru. Dar un astfel de trup într-adevăr *nu folosește la nimic*. Numai împreunat cu dumnezeirea, prin puterea Duhului Sfînt, poate să dea viață. Un astfel de trup vă ofer Eu, sub forma pîinii și vinului, spre a vă da viață. Deci nu vă fie cu sminteală!... Acest înțeles e în deplină concordanță cu cele ce știm din alte locuri biblice despre Sf. Euharistie. Numai forțînd textul, contextul și locurile paralele s-ar putea ajunge la un alt înțeles al cuvintelor lămuritoare ale Domnului ¹⁹.

2). De altfel, Sfîntul Apostol Pavel scrie în I Cor. 10, 16—17: „*Judecați voi ce vă spun. Paharul binecuvîntării, pe care-l binecuvîntăm, nu este, oare, împărtășirea cu singele lui Hristos? Pîinea pe care o frîngem nu este, oare, împărtășirea cu trupul lui Hristos? Că o pîine, un trup sîntem cei mulți; căci toți ne împărtășim dintr-o pîine*”. Paharul binecuvîntării este deci împărtășirea cu singele, și pîinea este împărtășirea cu trupul Domnului. Prin pahar și prin pîine sîntem părtași trupului și singelui Domnului. Foarte clar și lămurit. „*Cuvintele pe care vi le-am spus sînt duh și viață*” spuse de Domnul (Ioan 6, 63) nu infirmă ci confirmă sensul literal al cuvintelor citate; duhul și viața nu sînt străine materiei, după cum sufletul nu este străin trupului; Iisus este duh și viață ce străbate viu și mistic pîinea și vinul euharistic. Un astfel de „*duh și viață*” cuprind și cuvintele de instituire a Sfintei Euharistii, care ni se dă „*spre iertarea păcatelor*” (Matei 26, 28). Referindu-ne la întîlnirea celor doi ucenici, Luca și Cleopa, în

¹⁹ P. Deheleanu, o. c., p. 350.

drum spre Emaus cu Iisus cel înviat, aflăm că ei îl recunosc prin „frîngerea pîinii” (Luca 24, 35). Dacă constatăm, așa cum ne mărturisesc atîtea scrieri din veacurile primare, că inima cultului divin al primilor creștini era „frîngerea pîinii” (Fapte 2, 42, 46 și 20, 7) și dacă luăm aminte la cuvintele Sf. Apostol Pavel care scria corintenilor că „Cine cu nevrednicie mănîncă pîinea și bea paharul Domnului, vinovat va fi de trupul și sîngele Domnului” (I Corinteni 11, 27), atunci nu mai încapе îndoială că *vorba cea grea* (Ioan 6, 60) se face înțeleasă de tot creștinul, iar cuprinsul ei, devenit obiect de cult, Taină Euharistică și lucrare liturgică, rămîne cale de mîntuire în Biserica Mîntuitorului, de la începutul ei pînă astăzi și pînă la sfîrșitul veacurilor. *Primii creștini așa au înțeles Cina cea de Taină. Ei primeau pe Hristos în Sfînta Cuminecătură, ca și creștinii de astăzi. Aceasta a fost conștiința Bisericii pînă astăzi*²⁰.

c). *Cuminecătura sau „Cina Domnului” nu este numai o simplă cină comemorativă în amintirea Cinei de taină și a patimilor și morții Domnului. În cuvintele Domnului spuse Apostolilor: „Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea” (Luca 22, 19; I Corinteni 11, 24—25 și în cuvintele Sf. Apostol Pavel de la I Corinteni 11, 26 „căci de cîte ori veți mîncă această pîine și veți bea acest pahar, moartea Domnului vestiți pînă va veni” se conferă, într-adevăr, Sfintei Euharistii și acest caracter comemorativ. Prin ea comemorăm moartea Domnului și o vestim, întărindu-ne credința și evlavia. Dar Sfînta Euharistie are și caracter de taină, pentru că împărtășește darul Sfîntului Duh care iartă păcatele și sfințește. Ea are și caracterul de jertfă, pentru că întrunește condițiile unei jertfe: e trupul și sîngele Domnului, care se frînge și se varsă pentru noi, spre iertarea păcatelor, deci are însușirea de jertfă ispășitoare*²¹. Trupul se frînge și sîngele se varsă numai în jertfă: Mîntuitorul e și jertfitor și jertfă. E jertfitor ca Arhiereu și jertfă nouă întocmai ca sfînta Sa jertfă pe cruce²².

d). *Sfînta Euharistie este și o jertfă nesîngeroasă, care nu repetă, ci continuă, actualizează jertfa de pe Golgota, o permanentizează în sfînta liturghie, pe sfîntul altar. Jertfa de pe Golgota e continuată de Biserică sub forma Sfintei Euharistii și e aplicată la credincioși, spre însușirea personală a bunurilor de pe cruce*²³.

1). Ceea ce s-a făcut pe Golgota, acum se face în Biserică. Masa altarului e Golgota²⁴, discul și potirul în mîinile încrucișate ale preotului alcătuiesc crucea, iar pîinea și vinul sfințite de Duhul lui Dumnezeu, prin rugăciunea preotului, se prefac în trupul și sîngele Mîntuitorului. Ce a făcut Iisus pe Golgota Ierusalimului pentru toată lu-

²⁰ Discuția mai pe larg la pr. Ilarion V. Felea, *Critica ereziei baptiste*, Sibiu, 1937, pp. 80—81.

²¹ P. Deheleanu, o. c., p. 351.

²² *Invățătura de credință*..., p. 159, întrebarea 316.

²³ H. Andruș, *Simbolica*, trad. de prof. Iustin Moisescu, Craiova, 1955, p. 289.

²⁴ *Invățătura de credință*..., p. 230, întrebarea 130.

mea, același lucru face El acum la sfânta liturghie pentru fiecare om care vrea să se facă părtaş jertfei Sale de răscumpărare și împăcare cu Dumnezeu. Iertarea și curățirea se face prin trupul și sîngele euharistic al Mîntuitorului cu condiția împărtășirii cu El din Sfîntul Potir. După cum apostolii s-au împărtășit din mîinile Lui la Cina cea de Taină, tot astfel creștinul dornic de iertare și sfîntire trebuie să se împărtășească cu Domnul euharistic prin mîna preotului slujitor al lui Dumnezeu și lucrător al Tainelor lui Dumnezeu (I Corinteni 4, 1) ²⁵.

2). Jertfa de pe Golgota s-a făcut, într-adevăr, o singură dată (Evrei, 9, 28; 10, 14). Ea nu se mai repetă, căci repetarea ar însemna că ea n-a avut efectul așteptat. Ea este unică și nerepetabilă, fiind continuă și permanentă, identică cu sine, pînă la sfîrșitul veacurilor, prin ceea ce se săvîrșește în sfînta liturghie pe altar cu piinea și vinul prefăcute în trupul și sîngele Său prin lucrarea Sfîntului Duh, după îndemnul Mîntuitorului însuși. El a spus la Cina cea de Taină că ceea ce a făcut El, adică jertfa trupului Său sub chipul pîinii și vinului, să nu înceteze pînă la venirea Sa cea de apoi: „aceasta să faceți spre pomenirea Mea” (Luca 22, 19); „căci de cîte ori veți mîncă această pîine și veți bea acest pahar, moartea Domnului vestiți pînă cînd va veni” (I Corinteni 11, 26). Intrucît, în Euharistie este prezent Iisus Hristos întreg, iar credincioșii se cuminecă din adevăratul lui trup care s-a jertfit pe Golgota și din sîngele care a fost vărsat pe cruce, este limpede că Iisus este de față, împreună cu lucrarea lui arhierească neseparată de El, jertfindu-se pe Sine, ca arhiereu veșnic în cer, și aducîndu-se pe Sine lui Dumnezeu Tatăl, prin preot; iar Biserica, săvîrșind Euharistia, continuă jertfa care a fost adusă pe Golgota ²⁶. Este cu neputință să fie contrazicere în cuvintele Domnului, care spune pe de o parte că jertfa Sa se aduce o singură dată, iar pe de altă parte că acea jertfă va trebui s-o aducem pînă la venirea Lui a doua oară. Învățătura Bisericii ortodoxe, ca de altfel și a celei catolice ²⁷, înlătură această contrazicere cînd mărturisește unicitatea jertfei de pe Golgota și prelungirea și actualizarea ei în Sfînta Euharistie pînă la a doua Sa venire ²⁸.

3). De altfel, practica permanentă a Bisericii arată că totdeauna Biserica a socotit că Euharistia este jertfă, pe care o aduce pentru vii și pentru morți. Îndeosebi textul din *Iustin Martirul* arată, fără putință de altă interpretare, caracterul de jertfă a Euharistiei: „aducem, în numele Lui, jertfa pe care Domnul Iisus a poruncit să fie adusă, adică jertfa pîinii și a vinului, în Euharistie” ²⁹. Sfîntul Chiril al Ierusalimului o numește *jertfă de ispășire*, zicînd: „aducem pe Hristos care S-a jertfit pentru păcatele noastre, ispășire dînd pentru ei și

²⁵ Mai pe larg la pr. Ilarion V. Felea, o. c., p. 81.

²⁶ H. Andrușoș, *Simbolica*, pp. 291—192.

²⁷ *Ibidem*, p. 289.

²⁸ P. Deheleanu, o. c., pp. 351—352.

²⁹ *Dialogul cu Iudeul Trifon*, 4.

pentru noi iubitorului de oameni Dumnezeu" ³⁰, iar Sfântul Ioan Gură de Aur afirmă: „pe aceea (jertfă de pe Golgota), o aducem și acum, care a fost adusă și nu s-a sfârșit" ³¹. Așijderea, toate liturghiile vechi, în mod categoric și de necontestat, prezintă Euharistia ca jertfă, nelăsând nici o îndoială asupra acestei chestiuni ³².

e). *Sfânta Euharistie poate fi primită și de copii*. După credința Bisericii ortodoxe se împărtășesc de Sfânta Euharistie toți credincioșii, inclusiv copiii. Dacă pentru cei vîrstnici Sfântul Apostol Pavel cere o cercetare de sine, adică o pregătire, o pocăință, pentru ca cei ce o primesc să nu-și ia osîndă, nesocotind trupul și sîngele Domnului (I Corinteni 11, 27—29), copiii nu pot fi opriți de la ea, pentru că Mîntuitorul, la instituirea ei, a oferit-o pentru *toți*: „beți dintru acesta toți", adică și pentru copii, arătînd prin aceasta că nu există limite de vîrstă în ceea ce privește împărtășirea cu sfînta Euharistie. Ea este însuși trupul și sîngele Domnului. Domnul nu a respins de la El copiii, ci i-a mustrat pe ucenici cînd aceștia voiau să-i oprească, zicînd: „Lăsați copiii să vină la Mine și nu-i opriți (Luca 18, 16). De aceea nu există nici un motiv de a opri pruncii să se unească cu Hristos în Sfînta Euharistie.

2). Acest lucru l-a practicat Biserica de la începutul existenței sale fără întrerupere pînă astăzi. În practica Bisericii, pruncii sînt împărtășii îndată după ce au fost botezați și unși cu Sfîntul Mir. *Sfîntul Iustin Martirul* scrie: „Mîncarea aceasta se numește la noi Euharistie și nimănui altuia nu i se împărtășește decît aceleia care crede că învățătura noastră este adevărată și s-a spălat cu botezul întru iertarea păcatelor și spre renaștere și trăiește așa cum l-a învățat Iisus Hristos" ³³. Iar *Fericitul Augustin* spune și mai explicit: „Oare va cu-teza cineva să zică aceasta, că această sentență (adică „De nu veți mîncea trupul Fiului omului" etc.) nu se raportă și la copii și că ei ar putea să aibă viață întru Sine și fără de împărtășirea cu trupul și sîngele Său?" ³⁴.

Așadar, învățătura și practica Bisericii ortodoxe cu privire la împărtășirea copiilor este biblică și patristică, iar înlăturarea ei ar fi o greșeală condamnată.

f). *Aducerea de cinci pîini (prescuri) pentru săvîrșirea Sfintei Euharistii nu contravine Sfintei Scripturi*. Faptul că Biserica răsăriteană practică aducerea a cinci pîini (prescuri) în loc de una singură la liturghie nu contrazice întru nimic spusele Sfîntului Apostol Pavel din I Corinteni 10, 17, cînd zice: „Fiindcă o pîine este, un trup sîntem și noi cei mulți, căci toți ne împărtășim dintr-o pîine", cum cri-

³⁰ Cateheza V.

³¹ Omilia XVII la Epistola către Evrei.

³² H. Andrușoș, o. c., p. 291; pentru texte substanțiale din vechile liturghii a se vedea N. I. Popovici, o. c., passim.

³³ Apologia I, 66.

³⁴ De peccat, merit, et rem. I, 20, ambele citate la Olariu, o. c., p. 636.

tică unii dintre noii învățători cu aceste cuvinte practica Bisericii ortodoxe, deoarece numai una din aceste pîini (prescuri) este pentru împărtășirea preoților și a poporului, celelalte sînt aduse în cinstea Sfîinților, a căpeteniei bisericești (arhiereul locului), a ctitorilor și a credincioșilor vii și morți, ale căror nume sînt scrise pe pomelnicele aduse de creștini. Miridele (părțicelele de pîine scoase de preot din celelalte prescuri) — atît cele pentru sfinți cît și cele pentru credincioși — nu se prefac în trupul Domnului, ca Sf. Agneț, pîine care, prin sfințire, se prefacă în sfîntul trup al Domnului, ci numai se împărtășesc de sfințenia pe care o primesc de la Sfîntul Agneț, lingă care sînt așezate³⁵. La sfîrșit, preotul sau diaconul le consumă pe toate. Dar această consumare numită „Potrivirea sfîntelor Daruri” nu e cuminecare. Cuminecarea s-a făcut numai din partea destinată de la început pentru acest scop.

De altfel, cuvintele de mai sus ale Sfîntului Apostol Pavel au cu totul alt înțeles, și anume: pîinea și vinul din Sfînta Euharistie sînt însuși trupul și sîngele Domnului, care este unul singur, același, așa cum și noi toți alcătuim un singur trup și, deci, oricîți am fi noi la primirea Sfînteii Euharistii și în oricîte locuri s-ar săvîrși Sfînta Euharistie, în ea este același trup și sînge al Domnului unic și întreg. E o dovadă că în Sfînta Euharistie nu mai există pîine și vin natural, pentru că acestea nu pot fi aceleași la toți, ci este trupul și sîngele Domnului, același și întreg pretutindeni în Sfînta Euharistie³⁶.

Deși Sfînta Euharistie se împarte și se sfarmă, aceasta se întîmplă numai cu formele văzute ale pîinii și vinului, în care însuși trupul și sîngele Domnului pot fi văzute și simțite, dar în sine acestea rămîn întregi și nedespărțite. Iisus Hristos este totdeauna unul și nedespărțit. Deosebit de clar este arătat acest lucru în Epistola patriarhilor orientali, art. 17, unde se spune: „Deși în unul și același timp se săvîrșesc multe liturghii în lumea creștină, nu sînt însă mai multe corpuri ale lui Hristos, ci unul și același Hristos este în adevăr și real; unul este corpul lui și unul sîngele, în toate bisericile particulare ale credincioșilor. Și aceasta pentru aceea că corpul Domnului care se află în ceruri se pogoară pe altare, ci pentru că pîinea proaducerii, pregătită îndeosebi în toate bisericile și după sfințire prefăcută și transubstanțiată se face una și aceeași cu corpul ce există în ceruri. Căci Domnul totdeauna are un corp, iar nu mai multe în diferite locuri. Pentru aceea această Taină, după opiniunea generală, este cea mai minunată dintre toate, pricepută numai prin credință, iar nicidecum prin judecățile înțelepciunii omenești”³⁷.

În felul acesta rămîn neîntemeiate obiecțiile făcute practicii orto-

³⁵ *Învățătura de credință...*, p. 263, întrebările 108, 109; și Sf. Simion al Tesalonicalui, *Despre sfînta liturghie*, cap. 94, trad. rom., p. 100.

³⁶ P. Deheleanu, o. c., p. 452.

³⁷ La I. Olariu, o. c., p. 632.

doxe, care este conformă cu Sfînta Scriptură, cu Sfînta Tradiție și cu pietatea creștină din toate vremurile.

g). *Că Mîntuitorul a dat ucenicilor separat pîinea și separat vinul este adevărat.* Biserica ortodoxă învață de asemenea că orice creștin trebuie să se împărtășească sub amîndouă chipurile, după porunca Domnului (Matei 26, 26 urm.). *Mărturisirea ortodoxă* afirmă că „Împărtășirea cu această taină trebuie să se facă după amîndouă chipurile, al pîinii și al vinului, atît de către duhovnici cît și de mireni”³⁸. La Sfînta Liturghie, cînd se împărtășesc, preoții slujitori iau în mînă pîinea separat de vin și beau din Sfîntul Potir separat, iar credincioșilor li se dă, sub ambele forme, pîinea și vin, împreună, pentru preîntîmpinarea oricărui neajuns care ar putea duce la o necinstire, în chip voit sau nevoit, a trupului Domnului. De altfel, Biserica împărtășea pe credincioși, pînă pe la sfîrșitul secolului al optulea, cu ambele elemente separat³⁹. Unii făcînd însă abuzuri, reținînd pîinea în scopuri vrăjitoarești, Biserica a hotărît să li se dea celor ce vin la împărtășanie pîinea și vinul împreună, direct în gură și nu în mînă, fiind preocupată să înlăture cazurile de profanarea Sfîntei Euharistii prin primirea în mîini necurate sau întrebuițarea ei în scopuri superstițioase⁴⁰.

Desigur, împărtășirea prin ambele forme, pîine și vin, luate împreună, nu este ceva esențial tainei, ci ceva de ordin secundar, întrucît cu fiecare din elementele Sfîntei Euharistii au fost săvîrșite cele ce Iisus a făcut la instituirea Tainei. Esențiale sînt pîinea și vinul ca trup și sînge al Domnului primite cu vrednicie de cel ce se apropie de Sfînta Euharistie. Biserica și-a arătat prin această măsură grija ei pentru a feri pe unii credincioși de a arăta unele scăderi personale cînd se apropie de Sfînta Euharistie.

h). *Adăugarea de puțină apă caldă la Sfînta Euharistie nu este o greșală*, cum susțin unii de alte credințe. Ea își are explicația și justificarea atît din punct de vedere al Sfîntei Scripturi cît și al simbolului pe care îl reprezintă. De altfel, după tradiție, însuși Domnul instituind Sfînta Euharistie a întrebuițat vin amestecat cu apă cum în genere se făcea în Iudeea. Biserica urmează exemplul Mîntuitorului și spre aducerea aminte a faptei că din coasta Lui cea împunsă cu sulița a ieșit sînge și apă (Ioan 19, 34). Cum Sfînta Euharistie are și caracterul comemorativ de a vesti prin ea moartea Domnului (I Corinteni 11, 25—26, Luca 22, 19), atunci cînd la liturghie se toarnă puțină apă caldă peste vinul din Sfînta Cuminecătură, prin aceasta vestim ceva în legătură cu moartea Domnului (Ioan 19, 34). E un simbol care își are tilcul lui. Știm că Sfîntul Duh este închipuit ca o

³⁸ Partea I, întrebarea 107.

³⁹ Pr. Petre Vintilescu, *Liturghiile bizantine privity istoric în structura și rînduiala lor*, București, 1943, p. 116.

⁴⁰ *Idem, ibidem*.

vărsare (Ioan 7, 37—39). Prin vărsarea apei calde în Sfânta Cuminecătură rostind cuvintele: „Căldura credinței plină de Duhul Sfânt”, noi simbolizăm împărtășirea Sfântului Duh și întărirea credinței noastre. Prin urmare, adaosul nu denaturează, ci întregește caracterul comemorativ al Sfintei Euharistii ⁴¹.

Mărturiile din Biserica veche în această privință sînt numeroase. Astfel, *Sf. Iustin Martirul* pomeneste de „paharul cu apă și amestecarea, vin cu apă” ⁴². *Sf. Irineu*, combătînd pe ebioniți, spune că aceștia leapădă amestecarea pentru că nu recunosc dumnezeirea lui Iisus Hristos ⁴³. Tot el afirmă și aceasta: „Cînd potirul amestecat și pîinea făcută primește cuvîntul lui Dumnezeu, se face Euharistie corpul lui Hristos” ⁴⁴. Alte mărturii se găsesc la *Sf. Clement Alexandrinul* ⁴⁵, în poruncile sinoadelor precum: sinodul de la Cartagina (397) canonul 46, sinodul trulan V—VI ecumenic canonul 32 și în liturghiile vechi ⁴⁶. Iar Biserica ortodoxă, prin Liturghia Sf. Vasile cel Mare și Liturghia Sf. Ioan Hrisostomul, o practică fără abatere, cu conștiința că îndeplinește un act pe care l-a făcut Mîntuitorul însuși, cît și pentru simbolistica arătată.

i). *Săvîrșitorii Tainei Sfintei Euharistii sînt slujitorii canonici ai Domnului, episcopii și preoții, care au această putere de la Domnul prin Apostoli*. Acest adevăr îl amintesc Sfinții Părinți ⁴⁷ și îl adevărește practica și canoanele Bisericii, care interzice diaconilor săvîrșirea Sfintei Euharistii și laicilor să servească preoților la slujirea Tainei ⁴⁸. Singurul lucru permis sau permisibil diaconilor este, după *Sf. Iustin Martirul*, să ducă celor absenți acasă Sfânta Euharistie: „Apoi (după sfințire) fiecăruia se dă o parte din cele sfințite, iar celor absenți se duce acasă de diaconi” ⁴⁹. „Numai episcopii și presbiterii pot aduce jertfă, iar diaconii să le slujească” adevărește și o altă scriere veche ⁵⁰.

La obiecția despre păcătoșenia preoților răspundem că, într-adevăr, preoții pot fi și sînt păcătoși, pentru că și ei sînt oameni. Pentru păcate grele ei pot fi opriți de a mai sluji ⁵¹. Un lucru însă trebuie știut, și anume, că nu preoții prefac pîinea și vinul în trupul și singele Dom-

⁴¹ P. Deheleanu, o. c., pp. 353—354.

⁴² *Apologia I*, 65, 67.

⁴³ *Adv. haer. V*, 13.

⁴⁴ *Adv. haer. V*, 2, 3.

⁴⁵ *Pedagogul 2*, 2.

⁴⁶ Hristu Andrusos, *Dogmatica...*, pp. 388—389; pentru liturghii a se vedea textele la N. I. Popovici, o. c., pp. 188, 192, 196.

⁴⁷ *Învățătura Apostolilor 15*, 1; Sf. Ignatie, *Scrisoare către Ildellieni 4*, *Scrisoare către Smirneni 8*, 19, Sf. Cyprian, *Scrisoarea 63*, 14.

⁴⁸ Niceea can. 18; V—VI, can. 53.

⁴⁹ *Apologia I*, 67.

⁵⁰ *Constituțiile Apostolice 2*, 58; vezi și *Învăț. de credință...* p. 257, întrebarea 94.

⁵¹ Can. 28 al Sfinților Apostoli; can. 9 al sinod. de la Neocezarea, *Mărturisirea ortodoxă*, partea I, răspuns la întrebarea 107, *Învăț. de credință...* p. 257, întrebarea 94.

nului, ci Sfintul Duh. Preoții numai se roagă lui Dumnezeu ca să trimită pe Sfintul Duh și să prefacă aceste daruri în trupul și sîngele Mîntuitorului. Oricît de păcătoși ar fi preoții, ei sînt investiți cu darul și puterea de a săvîrși Sfintele Taine. Ei sînt slujitori și iconomi ai tainelor lui Dumnezeu (I Corinteni 4, 1). Darul acesta nu-l au nici îngerii din cer și nimeni dintre oameni afară de preoți⁵². Iată de ce este cu puțință această minune mai presus de minte și cuvînt⁵³.

*

Dacă este necesar să formulăm o concluzie asupra celor expuse, nu o putem face mai potrivit decît să dăm expresie felului corect și fidel în care un învățat teolog protestant, dr. W. Gass⁵⁴, a înțeles mărturisirea noastră și redă concepția noastră ortodoxă, credința noastră euharistică, scriind despre ea astfel: „Euharistia este aceeași jertfă pe care Hristos a adus-o în noaptea cînd s-a dat patimei, pentru mîntuirea și viața lumii și pe care — ca jertfă nesîngeroasă — a lăsat-o Bisericii. Ca jertfă, ea nu poate fi săvîrșită decît de către preot, la altar, și cu ajutorul elementelor instituite; preotul, însă, se cuvine să aducă rîvnă adevărată. El sfințește darurile și după chemarea Duhului Sfînt și recitarea cuvintelor legiuite urmează imediat actul transubstanțierii, care prefacă pîinea în trupul lui Hristos, iar vinul în sîngele lui Hristos. Ceea ce mai rămîne este numai înfățișarea dinafară și aceasta se întîmplă după dumnezeiască economie, parte fiindcă opera prefacerii trebuie crezută iar nu văzută și parte pentru că firea omenească să nu se dea înapoi, speriată, la vederea cărnii prin care ne facem una cu Hristos. Pe baza prefacerii, trebuie să-l înțelegem ca însuși prezent, după trup și sînge, nu tipic, nici în icoană, ci numai prin bogăția și lucrarea harului, și iarăși nu așa ca și cum dumnezeescul Logos s-ar fi unind ipostatic cu pîinea adusă, ci trebuie să-l înțelegem prezent în adevăr și în realitate. Același trup născut în Betleem din Pururi Fecioara Maria, același sînge vărsat pe cruce se cuvine să le recunoaștem de față, în elemente. Ambele se împart, la altar, sînt primite cu gura și sînt mîncate, de credincioși și de necredincioși, deși cu efecte neasemenea sau contrarii. Totuși, orice împărțire și orice sfîșiere, cu miinile și cu dinții, se întinde numai asupra *accidentului* elementelor, pentru că, după *substanță*, nici micșorare nici sporire nu poate să aibă loc, ci deapururi este Hristos întreg. Trebuie să credem că Hristos este de față, și deplin în fiecare pîrticică, în fiecare picătură de vin, oricît de mică, și la fiecare săvîrșire a Sfintelor Taine. Pe lingă aceasta, nu trebuie să ne închipuim că Hristos cel înălțat la cer pogoară la altar, ci trebuie să știm cum că sfin-

⁵² Asupra măreției preoției creștine, așa cum a trăit-o spiritualitatea patristică, vezi tratatul clasic al Sf. Ioan Hrisostom *Despre preoție*.

⁵³ P. Deheleanu, o. c., p. 354.

⁵⁴ Dr. W. Gass, *Symbolik der Griechischenkirche*, pp. 258—259, citat la Gala Galaction, *Piatra din capul unghiului*. Scrisori teologice, București, 1926, pp. 31—32.

țirea făcută de preot are drept urmare că — în fiecare caz și în orice loc — elementele se prefac substanțial și se înalță la identitatea cu trupul cel din ceruri și cu singele lui Hristos. — Dar cuvântul *transubstanțiere* nu slujește ca să ne facă să pricepem acest mister (accesibil numai pentru credință și de nepipăit pentru sofismele omenești), ci prin el trebuie numai să înlăturăm orice idee a vreunei prezențe pur figuraive, sau tipice sau energetice, sau orșicare alta decât cea reală".

Același învățat teolog observă că „Dacă această explicație a Euharistiei are în vedere întruparea și trage concluziunea că piinea transubstanțiată este absolut identică cu Trupul ce s-a născut, s-a răstignit și s-a nălțat, iar vinul transubstanțiat este absolut identic cu singele de pe cruce — aceasta însemnează că mărturisirea ortodoxă se potrivește aici desăvârșit cu *Catechismul Român* (II, 4. 22): *verum Christi domini corpus, illud idem quod natum ex virgine in coelis sedet ad dextram patris hoc sacramento contineri*⁵⁵. Dar nu e nevoie să credem că este ceva împrumutat, întrucât aceeași identitate a fost susținută de către greci încă de foarte multă vreme”⁵⁶.

Constituirea pe care o face învățatul teolog protestant ne confirmă, încă odată, credința comună a Bisericii ecumenice în această dumnezeiască învățătură despre Sfânta Euharistie, mărturisită și apărată atât în Biserica răsăriteană cât și în cea apuseană.

Drept încheiere, ne mărturisim credința că Iisus Hristos este în Biserica Sa, în toate zilele pînă la sfîrșitul veacurilor, într-un chip minunat în sfînta și înfricoșata Euharistie. „Credem din toată inima și mărturisim, în fața veacurilor și a omenirii, că în Sfînta Euharistie avem, adevăr și primim pe Iisus Hristos întreg, Dumnezeu și om. Pe altarele creștine, Mielul lui Dumnezeu care ridică păcatul lumii (Ioan 1, 29), jertfa pe Golgota în zilele lui Pilat din Pont, se jertfește deapururi, nu prin alte jertfe deosebite, ci prin una și aceeași jertfă de pe Golgotă, înfinită în puterea și în actualitatea ei”⁵⁷.

⁵⁵ În rădăcina noastră: Trupul adevărat al lui Hristos Domnul, care s-a născut din Fecioara și stă în ceruri de-a dreapta Tatălui, același este conținut în Taină.

⁵⁶ *Ibidem* p. 32.

⁵⁷ Gal. Glaction, o. c., p. 27.

SFINȚII PĂRINȚI, CREȘTERE A BISERICII ȘI DUHUL SFÎNT *

de : prof. STYLIANOS PAPADOPOULOS — ATENA

CREȘTEREA BISERICII

1. Faptul „creșterii“

Faptul revelației așa cum a fost realizat în persoana Fiului și precum se continuă prin Duhul Sfânt — are drept chezaș numai Biserica. Ea este singura purtătoare a acestuia, locul în care revelația se împlinește și organul prin care ea se exprimă.

Desfășurarea revelației are o acoperire în mersul înainte al Bisericii și viceversa. Astfel, continuându-se revelația, crește și Biserica lui Hristos — desigur, întotdeauna în Hristos — prin Duhul Sfânt. Sf. Ioan Hrisostom spune în mod limpede că „întreaga Biserică, atîta vreme cît are drept Cap al ei (pe Hristos), crește“¹¹⁶, ceea ce este repetat aproape cuvînt cu cuvînt de Sf. Ioan Damaschin¹¹⁷.

Biserica — în calitatea ei de organism spiritual și mai ales ca organism întemeiat de Dumnezeu însuși — crește cu condiția să rămînă pură și autentică, adică în măsura în care și atîta timp cît are drept Cap al ei pe Hristos. Creșterea Bisericii nu constituie o ipoteză abstractă a unui concept rațional, ci o situație existențială și personală, pentru că membrii care compun Biserica împreună cu Hristos sînt persoane care trăiesc Biserica în lume și care o exprimă. Sf. Apostol Pavel — scriind membrilor Bisericii „cea care este“ în Colose (Coloseni 1, 2) — îi asigură că și el se roagă pentru ca „să vă umpleți de cunoașterea voii“ (Coloseni 1, 9) lui Dumnezeu, cuvinte pe care Sf. Ioan Hrisostom le explică astfel : „Apostolul spune : „ca să vă um-

* Continuarea studiului a cărui primă parte s-a publicat în nr. 1—3, ianuarie-martie 1981.

¹¹⁶ Comentariu la Epistola către Coloseni ; P. G. 62, 344.

¹¹⁷ Vezi P. G. 95, 896 D.

pleți" și nu ca să luați, căci a-ți luat; prin urmare, rămîne să vă umpleți"¹¹⁸. Prin Botez, prin Mirungere și prin Euharistie, membrii Bisericii din Colose primiseră harul, aveau deja „gîndul lui Hristos” (Corinteni 2, 16) dar, cu toate acestea Sf. Apostol Pavel le dorește să se umple de cunoașterea voii dumnezeiești. Aceasta presupune în mod limpede, atît pentru Sf. Apostol Pavel, cît și pentru Sf. Ioan Hrisostom o creștere a membrilor Bisericii și, în consecință, o creștere și a Bisericii însăși, a cărei existență este imposibilă și de neconceput fără persoanele membre ce fac parte din ea.

Faptul creșterii Bisericii cunoaște un proces tainic care începe sau, mai exact, care izvorăște din Capul ei, așadar de la Hristos, de la care Biserica „primește viața și creșterea în chip duhovnicesc”¹¹⁹.

„Sprijinul” însă al acestei creșteri este dăruit de Duhul Sfînt, aceasta constituind lucrarea Sa: Căci Duhul Sfînt, „prin încheieturi și legături” (Coloseni 2, 19), dăruiește subvenția creșterii”¹²⁰.

Sf. Oikoumenius se străduiește să adauge o mai amplă înțelegere și descriere a procesului creșterii Bisericii și a membrilor ei, explicație pe care — pentru importanța ei — o redăm în întregime: „Într-adevăr, Duhul Sfînt, revărsîndu-se de sus, de la Hristos, din abundență peste noi și distribuindu-se fiecăruia, se unește cu toți cei ce sînt membri ai Bisericii lui Hristos și realizează creșterea în funcție de puterea fiecăruia... Căci tocmai prin Hristos întregul trup al Bisericii e reunit și împăcat cu El, așadar e unit și sudat cu El ca și de propriul cap, întrucît prin El noi sîntem uniți cu El. Iar trupul, sudat prin întreaga-i simțire, adică prin conștiința sprijinului primit după puterea și măsura fiecărui membru, prin ajutorul dăruit de Duhul Sfînt din energia lui Hristos, după măsura și puterea de primire a fiecărui membru al lui Hristos, se realizează creșterea trupului lui Hristos, adică al Bisericii. Se înfăptuiește așadar o creștere duhovnicească. Cu adevărat, prin sprijinul Duhului Sfînt Biserica este ridicată la măsura deplinătății vîrstei duhovnicești, fie prin haruri, fie prin cunoaștere, fie prin credință. „Cu care tot trupul — adică credincioșii — reunit și împăcat fiind, realizează propria creștere prin propria edificare și perfecțiune și nicidecum prin darul a ceva străin... Hristos este cel care face să crească Biserica Sa spiritual și sensibil, pe Sine edificîndu-Se, deoarece crește propriul trup, ca și un cap membrele. Și aceasta e bine în dragoste. Căci dacă dragostea nu este în noi, nimic nu avem (Cf. I Corinteni 13, 1—2)”¹²¹.

După Sf. Theofilact al Bulgariei, care se face ecoul Sf. Ioan Hri-

¹¹⁸ Comentariu la Epistola către Coloseni, P. G. 62, 309.

¹¹⁹ „Căci precum duhul sensibil se transmite de la creier în întreg corpul prin nervi și de la cap provine toată simțirea și toată mișcarea, tot așa și trupul Bisericii prin Hristos se susține, adică primește viața și creșterea în mod spiritual... Căci Duhul Sfînt „prin încheieturi și legături dăruiește subvenția creșterii”. (Theofilact al Bulgariei; P.G. 124, 1249).

¹²⁰ Ibidem.

¹²¹ Comentariu la Epistola către Efeseni; P.G. 118, 1221 D—1224 AC.

sostom, și mult mai limpede după Sf. Oikoumenius, creșterea duhovnicească a Bisericii se înfăptuiește prin activitatea Duhului Sfint, care însă este trimis de Hristos în membrii Bisericii, membri care — ca și ea — sînt adaptați Capului, adică lui Hristos. Creșterea se realizează în persoanele membre ale Bisericii „după măsura și după puterea de primire a fiecărui membru al lui Hristos” și astfel „se realizează creșterea Trupului lui Hristos, adică al Bisericii”¹²². Această creștere este concepută atît „în chip duhovnicesc, cît și în mod sensibil”¹²³ și se referă la membrii Trupului și nicidecum la Cap, care este cel ce realizează creșterea¹²⁴ prin Duhul Sfint.

Sf. Theofilact al Bulgariei care, ca și în cele mai multe cazuri și în cazul de față depinde de Sf. Ioan Hrisostom¹²⁵, explicînd mai departe creșterea spirituală a Bisericii, afirmă: „Noi, spunînd adevărul în dragoste față de Dumnezeu și față de aproapele, nemaiavînd învățături greșite și nemaitrăind în ipocrizie, creștem în Hristos toate ale noastre, viața și învățăturile. Căci toate ale noastre trebuie să le conformăm Lui care este Capul, ca nimic nepotrivit și nearmonizat cu Capul să nu purtăm, ci toate să le creștem în El”¹²⁶.

După cele de mai sus, creșterea nu se referă numai la progresul personal al fiecărui credincios în virtute și în sfințire, ci și la îmbogățirea dogmatică. Viața Bisericii este, prin excelență, o adevărată a acestor cuvinte ale Sf. Theofilact, care, desigur, nu a făcut altceva decît să prezinte această viață, care, pînă în vremea lui, nu a încetat în nici un fel să crească în dogme.

Astfel, precum creșterea în Hristos a vieții fiecărui credincios constituie o dovadă a vieții duhovnicești curate, tot așa și creșterea în dogme mărturisește autenticitatea vieții bisericești.

Motivul pentru care procesul creșterii Bisericii este necesar, rezidă în aceea că ea trebuie să crească „la măsura deplinătății duhovnicești”¹²⁷. Dar faptul că Biserica va crește într-un mod demn de Dumnezeu și progresiv la măsura vîrstei, adică la măsura deplinătății, nu înseamnă nicidecum că cu fiecare creștere a ei ea „se îmbunătățește”. Biserica — atît în primii ani după Hristos cît și în primele trei veacuri, sau în veacurile patru, șase, unsprezece, patrusprezece și chiar în secolul nostru al douăzecilea — îndrumă într-un chip tot așa de sigur pe membrii ei la mîntuire, iar mîntuirea dăruită epocă de epocă nu poate fi caracterizată drept „mai mult” sau „mai puțin” perfectă, pentru că ea, sau realizează unirea cu Hristos sau nu o înfăptuiește de loc.

Sf. Vasile cel Mare a înfruntat această problemă cu capacitatea

¹²² Ibidem.

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ P. G. 62, 83—84.

¹²⁶ Comentariu la *Eliseni*; P. G. 124, 1088 D-1089 A.

¹²⁷ Oikoumenius, *Comentariu la Eliseni*; P. G. 118, 1224 A.

distinctivă specifică Părinților Bisericii răsăritene, cu prilejul discuțiilor dogmatice privind pe Duhul Sfânt. Pnevmatomahii susțineau în vremea aceea că de vreme ce în Sfânta Scriptură nu se face referire la Duhul Sfânt ca Dumnezeu, de o ființă cu Tatăl și cu Fiul — rezultă că, toți cei care preamăresc pe Duhul Sfânt ca Dumnezeu, introduc un lucru nou în învățătura Bisericii, abătându-se de la dreapta credință.

Acestora Sf. Vasile cel Mare le răspunde că nu trebuie să adăugăm noi dogme și învățături „fără numai dacă se are în vedere” *prin progres o creștere a celor spuse*, lucru care nu constituie o trecere de la mai rău spre mai bine, ci *constituie o completare a ceea ce lipsește pentru desăvârșirea cunoștinței noastre*¹²⁸. Fiecare dintre noile dogme constituie, după Sf. Vasile, o creștere, un progres și o completare a cunoașterii, dar nu înseamnă nicidecum o evoluție „de la mai rău spre mai bine” sau a ceva străin spre tradiția mai veche, cum se arată chiar în Sfânta Scriptură¹²⁹. Cu toate acestea însă, după Sf. Ioan Hrisostom¹³⁰, creșterea la măsura vârstei deplinătății constituie pentru Biserică un fapt continuu și neîndoielnic, atita vreme cît Biserica va avea drept Cap al ei pe Hristos.

Dar dacă Biserica care crește nu se îmbunătățește — precum se și întâmplă — atunci cum trebuie să se înțeleagă această creștere a ei? Negreșit, răspunsul este greu de dat, pentru că Biserica constituie prin excelență o stare spirituală și numai cel care are o cunoaștere empirică a ei poate să exprime și să descrie viața ei. Referitor la problema de față — asupra căreia vom reveni într-un alt capitol, cînd vor fi prezentate și datele necesare — ne mărginim numai să însemnăm următoarele :

Creșterea Bisericii nu are înțelesul de maturizare. Organismul crescînd al Bisericii nu poate fi înțeles numai cu ajutorul creșterii pe care o cunoaște organismul omenesc. Fiecare sinod, mai exact, fiecare sinod ecumenic înseamnă o creștere sau o ratificare a creșterii Bisericii. Creșterea înseamnă, în principal, progresul din partea membrilor Bisericii în cunoașterea adevărului, așadar în cunoașterea tainei Sfintei Treimi în genere și a Fiului întrupat în special. Ideea de îmbunătățire este străină faptului creșterii, pentru că — în vreme ce una se referă la posibilitatea Capului Bisericii de a oferi deplina mintuire — cealaltă se referă la progresul treptat al membrilor în înțelegerea și completarea aspectelor prismatice ale tainelor Sfintei Treimi. Cel care mintuiește este Hristos, în veci neschimbător ca Dumnezeu, mai presus de orice idee de îmbunătățire. Omul, care se zbate pentru mintuirea sa, crește întru „cunoașterea” (Coloseni 1, 9) lui Dumnezeu și a voii Sale. În plus, creșterea dogmatică a Bisericii, adică îmbogă-

¹²⁸ Scrisoarea 223, către Eustathius, P. G. 32, 829 B.

¹²⁹ Despre credință, P. G. 31, 677 C și 680 C.

¹³⁰ „Întreaga Biserică, atita vreme cît are drept Cap al ei (pe Hristos), crește”. P. G. 62, 244; vezi și P. G. 62, 83.

tirea acesteia în trecut cu dogme noi, nu înseamnă nicidecum o îmbogățire a ei, deoarece creșterea dogmatică se referă — cum e și firesc — la membrii Bisericii și nicidecum la Capul ei, pe care-L descriu dogmele. Din secolul al treilea și pînă în al cincilea, Biserica a crescut considerabil în dogme. Cu toate acestea, deși la scriitorii secolului al II-lea nu se află, în genere, dogma sinodului de la Calcedon și, prin urmare, cineva ar putea susține că aceasta lipsea din conștiința Bisericii, apologeții și contemporanii lor din secolul al II-lea reprezentau într-un mod tot atât de autentic Biserica, ca și Sfinții Părinți de la sinodul al IV-lea ecumenic din anul 451.

Prima comunitate creștină care, precum se pare, ignoră¹³¹ mărturisirea credinței în Sfînta Treime în vremea Botezului, era tot așa de creștină ca și cea imediat următoare care, îndrumată de Duhul Sfînt, a adăugat la finele Evangheliei după Matei, citadela dogmatică a Bisericii, mărturisirea „în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh”, cum se întîmplă și cu mărturisirea de credință treimică a primei epistole a Sf. Evanghelist Ioan: „Căci trei sînt care mărturisesc în cer: Tatăl, Cuvîntul și Sfîntul Duh, și aceștia trei una sînt; și trei sînt care mărturisesc pe pămînt...” (I Ioan 5, 7—8).

Aceste două cazuri subliniază în chip magistral conștiința Bisericii că ea este îndrumată de Duhul Adevărului, că este luminată de El spre a deveni, pe cît îi e cu putință, contemplatoare a măririi Sfîntei Treimi și că exprima această contemplație introducînd în primul moment al revelației în Hristos — adică în Noul Testament — ceea ce Duhul i-a descoperit ei, după limpedea făgăduință a Domnului, care nu a spus toate cîte a vrut să spună. În aceste adaosuri¹³² — în care cei mai mulți cercetători de proveniență protestantă și uneori romano-catolică descoperă așa-zicînd falsificarea învățaturii lui Hristos și a Evangheliștilor — adevărații continuatori ai autenticei tradiții a Bisericii Ortodoxe constată cu admirație preamăritoare autenticul duh al Bisericii, care a simțit întotdeauna că neîncetat crește pînă la Duhul Sfînt și că această creștere a ei constituie o revelație de aceeași valoare cu revelația Noului Testament și de aceea a și introdus creșterea — în cazul de față mărturisirea credinței în Sfînta Treime — în textul Noului Testament.

Această considerare generală și unitară a Bisericii, care crește neîncetat și exclusiv în Hristos prin Duhul Sfînt, și-a aflat expresia în troparul duminicii Ortodoxiei: „Aceasta este credința apostolilor, aceasta e credința Părinților, aceasta e credința ortodocșilor aceasta e credința pe care Universul a fost rezemat”. Învățătura lui Hristos,

¹³¹ Cum se știe, mărturisirile de credință din Noul Testament se referă exclusiv la persoana lui Iisus Hristos, precum se vede din I Tim, 3, 16; I Ptr. 3, 18—22; vezi și Sf. Ignatie, *Către tralieni*, 9.

¹³² După Sf. Grigorie Teologul, procesul adaosurilor în genere constituie o metodă caracteristică a Bisericii: „Aici (= în Biserică) prin adaosuri se obține desăvîrșirea”. (*Cuvîntarea a V-a teologică; Despre Duhul Sfînt* 26; p. 3. 36, 161 C).

predica apostolilor, învățătura dogmatică a Sfinților Părinți, credința dreptmăritorilor creștini constituie un întreg unitar care, transformat în mod dinamic de fiecare dată în prezent, sfințește și crește.

2. Dumnezeuiasca ionicie unitară, distinctă în trei stadii (sau despre cele trei „prefaceri ale vieții”).

Sfântul Grigorie Teologul în cuvîntul său despre Sfîntul Duh, cîvînt prilejuit de tendința vremii lui spre o exercitare a teologiei pe baza așa-numitei analogii a celor pămîntești și a celor cerești, spune în mod limpede: „Sau poate vrei asemănări din cele pămîntești, din cele ce sînt în relație cu tine însuși? Aceasta e o mare nerușinare. Și nu numai nerușinare, ci ceva cu totul lipsit de rațiune să-ți crezi o reprezentare a celor de sus prin cele de jos (...), precum spune Isaia (cf. Isaia 8, 19) să cauți pe cele vii între cele moarte”¹³³. Pasajul acesta — lămurit și mai bine de către elevul Sf. Grigorie — Evagrie Ponticul, care scrie că „cel ce se roagă în duh și adevăr nicidecum nu-L cinstește pe Dumnezeu din cele create, ci pe El dintru ale Lui îl preamărește”¹³⁴ — exprimă opoziția fundamentală a gîndirii religioase patristice față de principiul gîndirii apusene și scolastice al *analogiae entis*, care conduce inevitabil la exercitarea unei teologii antropocentrice și care introduce în Teologie o considerație cosmologică.

Cu toate acestea, Sfinții Părinți nu sînt străini de folosirea imaginilor preluate din lumea înconjurătoare. De multe ori ei recurg la acestea, deși cunosc nulitatea lor¹³⁵. Dar tocmai acest lucru ne ajută să constatăm autenticitatea Sfinților Părinți față de această problemă. Ei folosesc imaginile nu pentru a face teologie, pentru a exprima viața Sfintei Treimi, ci — procedînd așa cum a procedat întotdeauna creștinătatea răsăriteană¹³⁶ mai recurg la imagini pentru lămurirea prin acestea a ceea ce deja au teologhisit. Pentru cele de mai sus importanță are așadar faptul că analogia nu este folosită de ei ca metodă, care lipsește aproape în întregime din gîndirea patristică. Folosirea imaginii i-a premers teologia autentică, de aceea această teologie rămîne, inițial și în final, neinfluențată de întreaga filozofie antropocentrică și cosmologică despre Dumnezeu și lume, de la care, însă, mulți au preluat limbajul, precum mărturisește și Sf. Vasile cel Mare: „și Sf. Pavel nu s-a sfiit să folosească de multe ori termeni grecești (scil. ai filozofiei grecești n. t.) pentru propriul scop”¹³⁷.

¹³³ Cuvîntarea a V-a teologică, 10; P. G. 36, 144 B.

¹³⁴ *Capitele despre rugăciune* (transmisă sub numele lui Nil de Ancyra); P. G. 79, 118 B.

¹³⁵ „Așfel, considerînd și cercetînd mult în sinea mea, împins de iubirea de activitate a minții și îndreptîndu-mi judecata în toate chipurile și căutînd o icoană a unui astfel de lucru (= a tainei Duhului Sfînt), nu am aflat ceva pe pămînt cu care să compar natura dumnezeiască. Căci chiar dacă s-ar putea găsi o mică asemănare, pareea cea mai mare îmi scapă, lăsîndu-mă jos cu exemplu cu tot” (Sf. Grigorie, *Cuvîntarea a V-a*, 31; P. G. 36, 169 A).

¹³⁶ „Avem promisiunea că vom cunoaște în măsura în care sîntem cunoscîți”. (idem; *Despre dogmă*; P. G. 35, 1080 C).

¹³⁷ *Despre credință*; P. G. 31, 677 C.

Această atitudine a Sfinților Părinți față de *analogiae entis* se înțelege cu ușurință din poziția lor, din punct de vedere teologic, față de problema gnosiologică. Următoarele pasagii din scrierile patristice — pe care le așternem fără comentariu întrucât cercetarea problemei în cauză este de prisos — delimitează și explică atitudinea creștinătății răsăritene: „Avem promisiunea că vom cunoaște cîndva, în măsura în care sintem cunoscuți”¹³⁸. „Însă mintea care a fost îmbibată de Duhul Sfînt este deja contemplatoare a marilor viziuni și vede frumusețile dumnezeiești, atît cît harul îi îngăduie, și cît ființa lui poate cuprinde”¹³⁹.

Pe baza premiselor de mai sus, Sfîntul Grigorie Teologul concepe lucrarea unitară și universală a lui Dumnezeu pentru mîntuirea omului ca realizată în trei stadii, pe care le caracterizează drept „cutremure”¹⁴⁰; și aceasta — pentru uriașa lor importanță spirituală, dar mai ales pentru elementele cu totul noi, în comparație cu cele precedente, pe care le aduce fiecare „cutremur”¹⁴¹. Importanța lucrării împlinite de fiecare „cutremur” este de așa structură, încît Sf. Grigorie îl mai numește și „prefacere a vieții”¹⁴².

Primul „cutremur” se referă la „prefacerea”, trecerea „de la idoli la Lege”¹⁴³. Neamul omenesc, după primul „cutremur”, a fost condus sub chipul lui Israil, cu ajutorul profeților și al Legii lui Moise, la Dumnezeu adevărat și personal —. Acest fapt înseamnă depășirea dinamică a stării spirituale a idolatriei și capacitarea ochilor duhovnicești ai lui Israil spre contemplarea realității divine, că Dumnezeu este unul și personal, revendicînd un cult spiritual.

Cel de al doilea „cutremur” constă în „trecerea”, „prefacerea” „de la Lege la Evanghelie”¹⁴⁴. A doua „prefacere” înseamnă acordarea de mai multă lumină pentru contemplarea și a celorlalte aspecte ale Tainei Sfintei Treimi; chiar mai mult, întruparea și revelarea a însuși Cuvîntului lui Dumnezeu, a celei de a doua persoane a Sfintei Treimi, care — Lumină și Adevăr — a dăruit lumină din energiile necreate mai întîi ucenicilor și apoi cercului mai larg al credincioșilor, ca aceștia să recunoască în persoana lui Iisus fiul Mariei, pe Hristos cel așteptat, pe Mîntuitorul lumii.

Harul acesta dăruit ucenicilor prin iconomia Întrupării Domnului a fost cel mai important dintre toate, cu toate că trebuie să se adauge și un altul, astfel încît înțelegerea de către ei a persoanei și misiunii Domnului să devină mai deplină. Este caracteristic că, în directă legătură cu aceasta, Sf. Vasile cel Mare subliniază însemnătatea Timpului în

¹³⁸ Sf. Grigorie Teologul, *Despre dogmă*, P. G. 35, 1080 C.

¹³⁹ Sf. Vasile cel Mare, *Către Amfilohiu*; P. G. 32, 865 C.

¹⁴⁰ *Cuvîntarea a V-a*; *Despre Duhul Sfînt*; P. G. 36, 160 D.

¹⁴¹ O. c., P. G. 36, 160 D — 161 B.

¹⁴² O. c., P. G. 36, 160 D.

¹⁴³ *Ibidem*.

¹⁴⁴ *Ibidem*.

care Domnul a descoperit „tainele Împărăției” și cea a vremii în care a promis trimiterea Mingietorului din cauza neputinței ucenicilor de a asculta și cele referitoare la celelalte taine: „... după ce ați ascultat; Vouă vi s-a dat să cunoașteți tainele Împărăției cerurilor” (Matei 13, 11), după această cunoaștere, după descoperirea și a celorlalte taine, însă ceva mai târziu, au auzit referitor la patimile lui Iisus: „Încă multe am a vă spune vouă, dar acum nu puteți să le purtați” (Ioan 16, 12)¹⁴⁵.

Cele două „cutremure”, „prefaceri ale vieții”, „dar care și Testamente se mai pot numi”¹⁴⁶ au o urmare: „Ne-a fost prevestit însă și un al treilea „cutremur”, mutarea noastră de la cele de aici, la acelea, la cele nemișcătoare, la cele neschimbătoare”¹⁴⁷. Cele trei „cutremure” au fost indicate și prin „sustrageri”¹⁴⁸. Cu fiecare „prefacere” a fost scos și ceva din viața și obiceiurile oamenilor: „Prima „prefacere” a îndepărtat idolii, dar a îngăduit jertfele; cea de a doua a scos jertfele, dar nu a împiedicat tăierea împrejur. Prin urmare, când s-a acceptat în mod irevocabil anularea, s-a acceptat și ceea ce, prin pogorământ, a fost îngăduit, adică jertfele și tăierea împrejur. Și astfel am ajuns din păgini — evrei și din evrei — creștini”¹⁴⁹. Însă, în ce privește cea de a treia „prefacere”, cele de mai sus nu mai sînt valabile: „Căci acolo (scil. în primele două cazuri n.t.) prin sustrageri se realizează prefacerea; aici însă, prin adaosuri — desăvîșirea”¹⁵⁰. În vremea celei de a doua „prefaceri”, valoare are „sustragerea”, pentru că Legea, primul Testament, era „umbră” (cf. Coloseni 2, 17). În cea de a treia a fost exclus așa ceva, pentru că s-a arătat deja în trup însuși Cuvîntul lui Dumnezeu, așadar revelația despre Tatăl și despre însăși persoana Sa ne-a dăruit-o Dumnezeu în persoană. În această revelație „sustragerea” nu are loc. În Noul Testament toate elementele sînt autentice și dumnezeiești. Dar, totodată, i s-a binepăruit așa Duhului Sfînt că este necesar omului și un al treilea „cutremur”, care, însă, să se constituie „prin adaosuri” la cele ce au fost împlinite în decursul celorlalte două „cutremure” precedente. Dacă, după puțința omenească vrem să aflăm cauzele acțiunii lui Dumnezeu în stadiile distincte și succesive, va trebui să spunem împreună cu Sf. Grigorie „... nu au fost schimbate în masă și nici cu prima întreprindere făcută în acest scop. De ce? (...) Prin urmare a crezut necesar să ne facă binele, chiar împotriva voinței noastre dar de bunăvoie să-l primim. De aceea, în chip pedagogic și medical, pe de o parte sustrage obiceiuri ale părinților, iar pe de alta concede altele (...).

¹⁴⁵ Despre credință; P. G. 31, 691 C+694 A.

¹⁴⁶ Sf. Grigorie Teologul, Cuvîntarea a V-a, 25; P. G. 36, 160 D.

¹⁴⁷ O. c., P. G. 36, 160 D — 161 A.

¹⁴⁸ O. c., 26; P. G. 36, 161 C.

¹⁴⁹ O. c., 25; P. G. 36, 161 B.

¹⁵⁰ O. c., 26; P. G. 36, 161 C.

Într-adevăr nu e ușoară prefacerea lucrurilor, vreme îndelungată cinste prin obiceiuri" ¹⁵¹.

Revelația treptată a lui Dumnezeu — pe care acest Sfint Părinte Bisericesc o mai caracterizează și ca „luminare în trepte” ¹⁵² — constituie „ordinea Teologiei pe care este mai bine ca și noi să o păzim, nici în ansamblu dezvăluind-o, nici complet ascunzînd-o, căci prima metodă este lipsită de orice artă, iar cea de a doua — nelegiuită; în plus prima poate răni pe cei străini (scil. care nu sînt încă creștini n.t.), iar cealaltă îi poate înstrăina pe ai noștri” ¹⁵³.

Urmînd duhul și litera cuvintelor de mai sus, trebuie să spunem că oferirea treptată a luminii dumnezeiești oamenilor, pentru ca aceștia să dobîndească contemplarea tainei Sfintei Treimi, și să creadă în ea, constituie întreaga economie dumnezeiască, „ordinea Teologiei” — a cărei realitate este neîndoielnică, pe baza premisei că fiecare „nouă economie”, și mai ales cea a celui de al treilea „cutremur”, nu înseamnă nicidecum o îmbunătățire ¹⁵⁴ — cum s-a accentuat deja — a celei de a doua sau o înstrăinare de ea ¹⁵⁵. Această „rînduială a Teologiei” pe care a întemeiat-o însuși Dumnezeu cel Treimic și Prea-sfînt, a urmat-o și Biserica în viața ei, după cum mărturisesc, afară de alții, și Sf. Ioan Hrisostom și Sf. Vasile cel Mare. Primul asigură, cu oarecare amărăciune, că — deși dorește să propovăduiască cel puțin întreaga parte din adevărul de credință ce-i este cunoscut — șovăie să o facă, de teamă ca nu cumva să scoată în evidență în fața unora dintre ascultătorii săi ceva în care nu au fost inițiați: „...aș dori să vă spun limpede acestea, dar nu îndrăznesc din cauza celor neinițiați. Într-adevăr ei fac mai grea expunerea noastră, determinîndu-ne sau să nu vorbim în mod clar, sau să le descoperim cele tănuite. Deci, atît cît îmi va sta în putință, voi vorbi estompat” ¹⁵⁶. Despre situația asemănătoare a Sf. Vasile cel Mare ne vorbește Sf. Grigorie Teologul în epistaful pe care i-l închină. Se pare că pe Sf. Vasile ortodocșii îl bănuiau că nu accepta în principiu de-o-ființimea Duhului Sfînt cu Tatăl și cu Fiul, de aceea și Sf. Grigorie își apără prietenul, asigurînd că acesta a crezut de la bun început în dumnezeirea Duhului Sfînt, dar a evitat să arate aceasta din cauza oportunității, din cauza vremurilor grele, din cauza turburărilor existente în Biserică ¹⁵⁷. Mai mult, Sfîntul Grigorie o înfățișează ca o atitudine la care cei doi prieteni au căzut de comun acord. Astfel, în vreme ce Sf. Grigorie dintru început propovădui dumnezeirea Duhului Sfînt, Sf. Vasile cel Mare a trecut-o sub tăcere pînă în momentul oportun ¹⁵⁸.

¹⁵¹ O. c., 25; P. G. 36, 161 AB.

¹⁵² O. c., 27; P. G. 36, 164 B.

¹⁵³ *Ibidem*.

¹⁵⁴ Sf. Vasile cel Mare, *Epistola* 223, către Eustahius 5; P. G. 32, 829, B.

¹⁵⁵ Idem, *Despre cerdință*; P. G. 31, 677 C.

¹⁵⁶ *Omilia* 40-a la I Corintini; P. G. 61, 348.

¹⁵⁷ Epistaf Sf. Vasile cel Mare 61; P. G. 36, 389.

¹⁵⁸ *Ibidem*.

3. „Desăvîrșirea prin adaosuri”

Vechiul Testament a vestit pe Tatăl, Noul Testament pe Fiul, indicînd totodată dumnezeirea Sfîntului Duh, care „acum se încetățește”¹⁵⁹, adică începînd cu sfintele Rusalii. După Cîncizecime Sf. Apostol Pavel poate să spună că „nouă Dumnezeu ne-a dezvăluit prin Duhul Său” (I Corinteni 2, 10) „cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și în inima omului nu s-a suit” (I Corinteni 2, 9), iar Sf. Ioan Hrisostom poate să confirme că: „...dacă nu există Duhul Sfînt păstori și învățători în Biserică nu ar fi existat”¹⁶⁰ și „dacă Duhul Sfînt nu era prezent, Biserica nu ar fi existat, iar dacă Biserica există este evident că Duhul Sfînt este prezent”¹⁶¹. Pentru același Sfînt Părinte, în Biserică se constituie o „veșnică” Cîncizecime¹⁶², fiindcă — după Sf. Irineu — „unde există Duhul Sfînt, acolo există Biserica și tot harul”¹⁶³.

„Duhul Sfînt, rămînînd în Biserică, ...o umple”¹⁶⁴ și o desăvîrșește¹⁶⁵, printr-un proces pe care Sf. Grigorie Teologul îl definește ca „adaosuri treptate”¹⁶⁶, prin care înțelege urcușurile davidice „din mărire în mărire” (2 Corinteni 3, 18)¹⁶⁷ și progresele¹⁶⁸ conform cărora „lumina Sfintei Treimi”¹⁶⁹ strălucește întru cei afeși¹⁷⁰.

Acest proces presupune cu claritate că Duhul Sfînt, în fiecare treaptă a luminării, oferă ceva „nou”, care este considerat necesar pentru mîntuirea oamenilor. „Noul” descoperit de Duhul Sfînt „nici dintr-odată, în întreg”¹⁷¹ nu se dezvăluie, nici complet nu se ascunde¹⁷². În primul caz metoda ar fi „lipsită de orice artă”, iar în al doilea — „nelegiuită”¹⁷³. De ce „nelegiuită”? Răspunsul este simplu. În decursul descoperirii treptate, omul este luminat, adaptat spre o contemplare treptată a tainei Sfintei Treimi; cînd cineva îl privează de o latură a acestui mister, înseamnă că îl privează de ceva din Dumnezeu, cu toate că el are deja o experiență a vederii lui Dumnezeu, a altor laturi ale acestei taine, prin luminările revelatoare precedente ale Duhului Sfînt. Sf. Grigorie Teologul — lăsînd la o parte argumentele prin care încearcă să arate oponentilor săi că Duhul Sfînt este

¹⁵⁹ Cuvîntarea a V-a, 26; P. G. 36, 161 C.

¹⁶⁰ La Sf. Rusalii; P. G. 50, 463 B.

¹⁶¹ O. c., P. G. 50, 459.

¹⁶² O. c., P. G. 50, 454.

¹⁶³ Impotriva ereziilor III, 24; P. G. 7, 966 C.

¹⁶⁴ I. Karmiris, *Duhul Sfînt în Biserică*, în *Ekklesia* 46/1969, p. 552.

¹⁶⁵ *Ibidem*.

¹⁶⁶ Cuvîntarea a V-a teologică, 26; P. G. 36, 161 C.

¹⁶⁷ O. c., 26; P. G. 36, 161 D; (vezi Ps. 83, 8: „care a sugerat” (2 Cor. 3, 18)

n. t.).

¹⁶⁸ *Ibidem*.

¹⁶⁹ *Ibidem*.

¹⁷⁰ O. c., P. G. 36, 164 D.

¹⁷¹ O. c., 27; P. G. 36, 164 B.

¹⁷² *Ibidem*.

¹⁷³ *Ibidem*.

consubstanțial cu Tatăl și cu Fiul, declară că această atitudine a lui — la care probabil au ajuns și alții¹⁷⁴ este rod al „gîndirii” sale și, prin urmare, fără teamă, „adaugă” aceasta la tot ce s-a spus despre Duhul Sfînt. El înțelege acest rod al gîndirii lui ca ceva ce Mintuitorul a voit să propovăduiască, dar a fost împiedicat de neputința de a înțelege a ucenicilor Săi; de aceea „a fost ținut ascuns”, pînă cînd a fost dezvăluit prin Duhul Sfînt¹⁷⁵. Și pentru a nu lăsa nici o îndoială de unde a avut posibilitatea să se înalte la contemplarea dumnezeirii Sfîntului Duh, Sf. Grigorie însuși spune fără ocolișuri: „avînd Duhul Sfînt drept călăuză”¹⁷⁶ și „de la El am primit luminarea”¹⁷⁷. El este de părere că acestei luminări datorează totul, de aceea va păzi¹⁷⁸ oferta ei, conținutul ei, ca pe un „pur tovarăș și sfetnic”¹⁷⁹, cît timp va dăinui această viață¹⁸⁰.

Increderea deplină cu care Sf. Grigorie vorbește despre corectitudinea credinței lui în dumnezeirea Duhului Sfînt se naște neîndoiește din experiența personală a acestuia. Referirile lui la iluminări nu mărturisesc altceva decît că ele izvorăsc din experiențe personale, pe care, după aceea, le formulează în scheme comprehensibile de ascultătorii săi, cu ajutorul cuvintelor, și întotdeauna în funcție de motivele ce le-au cauzat.

Motivele acestea pot fi personale, adică propriul său zbucium pentru diferitele probleme și mai ales „urcușurile” davidice¹⁸¹ și „progrese” lui „din slavă în slavă”¹⁸² — sau să provină din viața Bisericii; care a cunoscut de la bun început eterodoxii (credințe eronate), schisme, și erezii nenumărate. Astfel, cînd Sfîntul Părinte spune, de exemplu, că „am contemplat și am propovăduit”¹⁸³ și „iluminarea pe care de aici am primit-o”¹⁸⁴ și „aș fi acceptat lucrurile, fără să mă tem de numiri”¹⁸⁵ și „noi ce am înțeles propovăduim”¹⁸⁶, subliniază — direct sau indirect — caracterul revelațional al teologiei lui.

¹⁷⁴ *Ibidem*.

¹⁷⁵ „Ceea se poate le-a venit în minte și altora, dar pe care eu îl socotesc rod al gîndirii mele proprii, adaug la cele spuse: Avea Mintuitorul unele învățături pe care socotea că nu le pot suporta ucenicii, cu toate că erau plini de multe învățături, poate din pricinile pe care le-am spus și pentru aceasta le ținem ascunse. Și mai zicea El că toate ni se vor arăta de Duhul care are să vie în lume. Dintre aceste învățături socot eu că este și dumnezeirea însăși a Duhului, ce va fi lămurită mai tirziu...” (O. c., 27; P. G. 36, 164 BC).

¹⁷⁶ O. c., 33; P. G. 36, 172 A.

¹⁷⁷ *Ibidem*.

¹⁷⁸ *Ibidem*.

¹⁷⁹ *Ibidem*.

¹⁸⁰ O. c., P. G. 36, 172 B.

¹⁸¹ O. c., 26; P. G. 36, 161 D

¹⁸² *Ibidem*.

¹⁸³ O. c., 3; P. G. 36, 136 C.

¹⁸⁴ O. c., 33; P. G. 36, 172 A.

¹⁸⁵ O. c., 7; P. G. 36, 140 C.

¹⁸⁶ O. c., 3; P. G. 36, 136 C.

Acest caracter revelațional îl exprimă și Sf. Ioan Hrisostom când spune că „din acest izvor (scil. al Duhului) sînt și darurile descoperirilor”¹⁸⁷, ca și atunci cînd spune că „Duhul Sfînt” prin încheieturi și legături” (Coloseni 2, 19) dăruiește subvenția creșterii”¹⁸⁸ în „întreaga Biserică, atîta vreme cît ea are drept Cap al ei pe Hristos”¹⁸⁹; și Biserica, cu această premisă, nu poate decît să „crească” neîncetat¹⁹⁰.

Persoana care realizează aceste situații este întotdeauna Duhul Sfînt, pe care Sf. Vasile cel Mare îl caracterizează drept „lumină spirituală”¹⁹¹, ce realizează de fiecare dată „descoperirea adevărului”¹⁹², dăruind-o „ca pe o transparență”¹⁹³ a Adevărului oamenilor vrednici, pe măsura credinței lor”¹⁹⁴.

Pentru Sf. Ciril al Ierusalimului, credinciosul „este luminat în suflet de Duhul Sfînt și cele mai presus de puterile omenești și pe care nu le știa le vede”¹⁹⁵, pentru că Duhul Sfînt este „adevăratul izvor de lumină”¹⁹⁶. Întrucît această luminare nu are nici o legătură cu imutabilitatea — care e străină de orice stare duhovnicească (spirituală) — rezultă că sufletul omenească iluminat contemplă de fiecare dată taina Sfintei Treimi în așa fel încît, exprimînd-o, să adauge la vechile experiențe pe cele noi, corespunzător cu motivele care l-au făcut să năzuiască spre vederea lui Dumnezeu. Adaosul de noi experiențe îl indică și Sf. Epifanie cînd spune că „nu toate lucrurile pot fi luate din Sfînta Scriptură”¹⁹⁷. Sfînta Scriptură înmînează — atunci cînd este înțeleasă corect — toate cîte a învățat Domnul. Faptul dreptei înțelegeri a persoanei și a învățăturii Domnului constituie cea dintîi lucrare a Duhului Sfînt, care se identifică cu afirmația ioaneică: „...vă va aminti toate cele ce am spus Eu” (Ioan 14, 26). Dar, după Sf. Epifanie, deoarece nu toate învățăturile Bisericii sînt expuse în Sfînta Scriptură, rezultă că unele dintre ele — adică cele ce lipsesc din Sfînta Scriptură de unde provine învățătura Domnului — se datorează lucrării învățătoarești a Mîngîietorului în „continua” Cincizecime, cum spune Sf. Ioan Hrisostom. Aceasta cu atît mai mult, cu cît apostolii — prin care dintru început Mîngîietorul și-a exercitat lucrarea-I învățătoarească — au predat episcopilor¹⁹⁸ misiunea lor personală de a-i învăța pe credincioși, după cum mărturisește Sf. Irineu.

¹⁸⁷ *La științele Rusali*, P. G. 50, 464.

¹⁸⁸ Theofilact al Bulgariei, *Comentar la Coloseni*, P. G. 124, 1249.

¹⁸⁹ I. Hrisostom, P. G. 62, 344; vezi și I. Damaschin, P. G. 95, 896.

¹⁹⁰ *Ibidem*.

¹⁹¹ P. G. 32, 198 *Despre Duhul Sfînt*.

¹⁹² *Ibidem*.

¹⁹³ *Ibidem*.

¹⁹⁴ *Ibidem*.

¹⁹⁵ *Cateheza* 16, 16; P. G. 33, 941.

¹⁹⁶ *Ibidem*.

¹⁹⁷ *Impotriva ereziilor* 6, 1, 6; P. G. 41, 1048 B; vezi și Sf. Ioan Hrisostom, P. G. 62, 488.

¹⁹⁸ *Impotriva ereziilor* 3, 3, 1; P. G. 7, 848.

Misiunea pe care au avut-o apostolii de a învăța, adică de a binevesti Evanghelia și voia lui Dumnezeu, s-a transmis moștenitorilor lor în mod complet și substanțial. Precum apostolii, inundați de lumina dumnezeiască pe care o dăruiește din abundență Duhul Sfânt, au lărgit sau — după expresia paulină — „au mărit” învățătura Domnului și înțelegerea misiunii persoanei Sale, tot așa și moștenitorii lor „au mărit” cunoașterea, înțelegerea acestor evenimente. Tocmai acest sfânt proces îl presupune Sf. Grigorie Teologul când spune: „Aici — adică în timpul și spațiul Bisericii — „prin adaosuri se atinge desăvîrșirea” învățăturii¹⁹⁹. Și procesul „adaosurilor” este accentuat de Sfântul Părinte în opoziție cu procesul care a prevalat în timpul trecerii de la idoli spre Vechiul Testament și de la Vechiul spre Noul Testament, proces pe care îl caracterizează drept „prefacere prin sustragere”²⁰⁰, pentru că „cea dintîi a îndepărtat idolii, dar a îngăduit jertfele; cea de a doua, a scos jertfele, dar nu a împiedicat tăierea împrejur. Prin urmare, cînd s-a acceptat în mod irevocabil anularea, s-a acceptat și ceea ce, prin pogorămînt, a fost îngăduit, adică jertfele și tăierea împrejur. Și astfel au ajuns din păgîni — evrei, și din evrei — creștini. La Evanghelie au fost aduși astfel prin prefăceri”²⁰¹.

Prin „prefăceri” și „substituirii” au fost aduși „sub Evanghelie”, în care ideea de sustragere este deja de neconceput. Evanghelia este adevărata Revelație înconjurată cu autoritate neîndoieală. Nimic din ea nu poate fi scos sau respins ca nefolositor, nici un punct din ea nu e nedeșăvîrșit, astfel încît să aibă nevoie de îmbunătățire. Ceea ce va urma după Evanghelie va fi rodul lucrării învățătoarești și revelatoare a Mingiilor, care i-a luminat pe apostoli și pe Sfinții Părinți, încît să vadă laturi ale tainei Sfintei Treimi deja descoperite în Hristos, laturi despre care Domnul nu vorbește (cf. Ioan 16, 12—13). Prin urmare, cele ce urmează după Evanghelie constituie „adaosuri treptate”²⁰², care nu îmbunătățesc, ci fac să devină mai comprehensibil conținutul ei și fac să crească „cunoașterea necunoscută”²⁰³ din partea credincioșilor a tainei Sfintei Treimi. Contemplația sau „cunoașterea necunoscută” a tainei Sfintei Treimi este numită de Sf. Grigorie de Nazianz „rînduiala Teologiei”²⁰⁴, care nu se împlinește „dintr-odată”,²⁰⁵ ci prin „adaosuri treptate”²⁰⁶.

Intru întărirea acestei poziții privind sfînta rînduială a revelației treptate din partea lui Dumnezeu a propriului mister, Sf. Grigorie Teologul aduce ca exemplu ceea ce s-a întîmplat cu cunoașterea „în e-tape” a apostolilor în vremea iconomiei intrupate a Mîntuitorului Ii-

¹⁹⁹ Cuvîntarea a V-a, 26; P. G. 36, 161 C.

²⁰⁰ *Ibidem*.

²⁰¹ O. c., 25; P. G. 36, 161 B.

²⁰² O. c., 26; P. G. 36, 161 C.

²⁰³ Prima stare din icosurile Născătoarei din slujba mulțumirilor.

²⁰⁴ Sf. Grigorie Teologul, Cuvîntarea a V-a, 27; P. G. 36, 164 B.

²⁰⁵ *Ibidem*.

²⁰⁶ O. c., 26; P. G. 36, 161 C.

sus Hristos. Faptul că Dumnezeu nu revărsă dintr-odată în ei toată cunoașterea se datorează tacticii „adaosurilor treptate”²⁰⁷, „progreselor” și „luminărilor treptate”²⁰⁸, care „pe noi ne luminează”²⁰⁹. „Din acest motiv eu cred că și în apostoli Duhul Sfânt a sălășluit treptat (și aceasta pentru că El se dăruiește Evangheliei (scil. predicii Mîntuitorului n.t.), după Patimi, după Înălțare cînd, „suflînd asupra lor” (Ioan 20, 22), le-a dat puterile și cînd „s-a arătat în limbi de foc” (Faptele Apostolilor 2, 2). Și — precum vei sesiza în chip limpede, dacă tu însuși vei studia cu mai multă asiduitate Sfînta Scriptură — această desfășurare în etape „se vede chiar și de la Iisus, cînd zice: „Iar Eu voi ruga pe Tatăl și vă va da alt Mîngîietor, ca să fie pururea cu voi, Duhul Adevărului...” (Ioan 14, 16—17)”²¹⁰.

Așadar, deoarece contemplarea adevărului și cunoașterea acestuia nu se oferă „dintr-odată”, deplin și perfect, în sens eshatologic, rezultă că și creșterea dogmelor — despre care vorbește arhiepiscopul Bulgariei Theofilact²¹¹ — nimic altceva nu este decît un fel de adaos „parțial”. Mai clar este Sf. Grigorie Palama care a înfruntat personal problema creșterii dogmelor cu prilejul puternicelor atacuri ale faimosului Varlaam Calabritul, ce acuza pe hisihaști pentru metoda lor ascetică, metodă prin care aceștia se făceau demni de vederea sau contemplarea lui Dumnezeu, fundamentați pe adevărul distincției în Dumnezeu între ființa dumnezească și energiile Lui necreate. Cînd Varlaam și Akindynos negau corectitudinea acestei distincții, Sf. Grigorie Palamas susținu cu exactitate că această învățătură, neexistînd la început, a fost adăugată sub îndrumarea Duhului Sfînt: „aceasta (= învățătura diferențierii) nu e de la noi, ci acest adaos de la Duhul Sfînt este evident pentru toți”²¹². Dar și procesul alcătuirii dogmelor în Biserică nu înseamnă nimic altceva, decît că ele constituie un adaos la cele existente — precum mărturisește Sf. Atanasie cel Mare — dar cu presupuziția mereu conștientă că la dogmatizare — cu care constituie recunoașterea „cunoștinței adevărului” — este ridicat cineva numai prin „luminare de la Duhul Sfînt”, cum se exprimă Ciril al Alexandriei²¹³. Iată un fragment dintr-un interesant dialog atribuit Sf. Atanasie cel Mare:

„Ortodoxul: Am condamnat adaosul ce l-ați făcut și vă voi arăta că l-ați făcut împotriva lui (sinodului de la Niceea).

²⁰⁷ Ibidem.

²⁰⁸ O. c., 26; P. G. 36, 164 B.

²⁰⁹ Ibidem.

²¹⁰ O. c., 26; P. G. 36, 164 A.

²¹¹ „Să creștem în Hristos toate ale noastre, viața și învățăturile (dogmele). Căci Lui, care este Capul, trebuie să-I armonizăm toate ale noastre, pentru a nu purta nimic care să nu se armonizeze cu Capul, ci toate spre El să le facem să crească”. (Comentar la Efeseni; P. G. — 124, 1088 D — 1089 A).

²¹² „Asupra scrierilor lui Akindynos împotriva luminării harului Dumnezeesc” Cuvîntul al IV-lea, cap. V, 3.

²¹³ Comentar la Sf. Ioan; P. G. 74, 537 B.

Macedonius : Voi nu ați adăugat la Niceea ?

Ortodoxul : Dar nu împotriva sinodului.

Macedonius : Însă ați adăugat !

Ortodoxul : Cele atunci ne-reclamate, pe care și acum părinții le-au interpretat cu evlavie. Voi însă, adaosul peste cele nevrednice l-ați făcut și nici astfel nu-l urmați" ²¹⁴.

Același punct de vedere îl formulează și Sf. Vasile cel Mare când, apărind fidelitatea-i față de tradiție, spune că „nu este îngăduit să adăugăm nimic la învățătura de credință” *fără numai dacă se are în vedere prin progres o creștere a celor spuse*, lucru care nu constituie o trecere de la mai rău spre mai bine, ci *constituie o completare a ceea ce lipsește pentru desăvârșirea cunoștinței noastre* ²¹⁵.

Aceste fragmente conțin regula de aur pentru a ne feri de polarizare între rău-înțelesul tradiționalism și primejdiosul liberalism, din pricina cărora Biserica adesea a fost și este făcută să sufere. Astfel, adaosuri la învățătura Bisericii și dogmele ei vor exista și trebuie să existe; acesta nu trebuie însă să fie nici „potrivnice” față de cele deja existente, nici să constituie o îmbunătățire a celor vechi. Adaosurile „constituie o completare a ceea ce lipsește pentru desăvârșirea cunoștinței”. Deci Biserica are în sine posibilitatea „adaosului” la cunoștința ei, adică poate fi ridicată la cunoașterea tainei Sfintei Treimi și a mintuirii omului și să crească prin adaosuri.

Părerea Sf. Vasile despre creșterea cunoașterii sau adaosul la aceasta este deosebit de semnificativă. Această cunoaștere — care nu diferă de învățătura Bisericii sau de teologia ratificată de ea — este concepută de Sfântul Părinte în mod dinamic, excluzând imutabilitatea antiortodoxă care duce la scolasticismul sterp și la tradiționalismul ucigător de duh, cum se petrece în Apus. În arca Bisericii — singura în putere să garanteze asupra autenticității revelației întregului Adevăr — se dăruiește luminarea Duhului Sfânt persoanelor-membre ale ei, care, după ce au crescut prin vederea lui Dumnezeu ²¹⁶, exprimă în mod rațional experiența acestei creșteri, cu rezultatul ca acest cuvânt al lor să constituie un adaos la cunoștința deja existentă și, prin extensiune, la învățătura dogmatică a Bisericii.

Același Sfânt Părinte — care mai mult decît oricare alt Sfânt Părinte sau scriitor bisericesc se distinge prin credincioșia-i față de tradiția Bisericii — purcede la o minunată și totodată revelatoare analiză a faptului creșterii — după învățătura Bisericii — a persoanelor membre ale ei. Dat fiind faptul că Biserica, din punct de vedere

²¹⁴ P. G. 28, 1204 B; vezi și Sf. Vasile cel Mare, *Despre Duhul Sfânt* 67; P. G. 32, 193 C.

²¹⁵ *Scrisoarea 223 către Eustathius*; P. G. 32, 829 B.

²¹⁶ Despre teologia vederii lui Dumnezeu și însemnătatea ei, vezi St. G. Papadopoulos, *O întâlnire a Teologiei Ortodoxe și scolastice* (Analecta Blatadon, 4), Tessalonic, 1970, pp. 47—53.

al membrilor, se compune din persoane — precum Persoană este și Domnul, Capul ei — există o analogie deplină între ceea ce Sf. Vasile cel Mare istorisește despre sine și viața Bisericii în genere. Apărîndu-se așadar pe sine, Sf. Vasile cel Mare scrie în *Epistola sa către Eustațiu*, bătrînul episcop al Sevastei: „nu am avut nicicînd despre Dumnezeu păreri rătăcite și nici nu am împărtășit în trecut convingeri diferite pe care să le fi schimbat mai tîrziu. Dimpotrivă, de mic copil, primind de la binecuvîntata mea maică și de la bunica Macrina ideea despre Dumnezeu, așa am păstrat-o în lăuntrul meu, mărind-o; nu am trecut așadar de la o părere la altele, odată cu maturizarea gîndirii, ci principiile primite de la ele le-am desăvîrșit. Așadar, precum sămînța crescînd din mică devine mare, dar în sine rămînînd însă aceeași, neschimbîndu-se în ce privește natura, ci desăvîrșindu-se prin creștere, tot așa cred că și în mine concepția personală despre Dumnezeu a crescut prin adaosuri, și nicidecum că ceea ce există acum s-ar fi născut în locul a ceea ce exista la început”²¹⁷.

Credința pe care de mic copil Sf. Vasile cel Mare o a avut și despre care l-a instruit mediul familial era identică cu cea din maturitatea lui, cu toate că aceasta străbătuse sfîntul proces al creșterii. Credința lui primară nu „a schimbat-o”, ci „a desăvîrșit-o”. Primul verb (metebalen) presupune schimbarea părerii sau credinței; prin cel de al doilea (eteleiose) — desăvîrșirea și nu îmbunătățirea opiniei sau credinței. Această desăvîrșire, pentru a nu fi răstălmăcită, o analizează mai încolo, subliniind că, precum bobul de sămînță crește odată cu trecerea timpului, rămînînd însă mereu — fie mic fiind, fie mare — „identic”, la fel și persoana care a crescut în Hristos prin Duhul Sfînt a păstrat, în ciuda creșterii, mereu aceeași credință. Aceasta are loc deoarece creșterea nu înseamnă schimbare „după natură”, ci desăvîrșire „prin creștere”, „Natura” sau cadrul credinței — și totul în credință este cadru și natură — nu se schimbă, ci se desăvîrșește, crescînd. Acest sfînt proces al creșterii explică într-o măsură satisfăcătoare întregul mers al dumnezeieștii iconomii și, mai mult, viața Bisericii ce poate fi asemuită cu sămînța la care se referă Sf. Vasile cel Mare. Sămînța aceasta și-a început viața mică fiind, dat fiind că apostolii — avînd credință desăvîrșită — au înaintat continuu în cunoașterea divină, iar creștinii din vremurile post-apostolice credeau, în comparație cu noi, în mod confuz în unele învățături și secolele IV și V nu aveau pregătite doctrinele, ceea ce se poate vedea din aprigele și dureroasele dispute dogmatice ale Sfinților Părinți —. Taina, consta în faptul că grăuntele de sămînță, deși este mic sau, mai exact, crescînd în mod neîncetat și desăvîrșindu-se prin Duhul Sfînt, rămîne mereu identic cu sine — deoarece Capul lui este Hristos — și mîntuiește în mod deplin și sigur și demn de Dumnezeu în oricare stadiu al creșterii lui. Atîta vreme cît Hristos este Cap al Bisericii, aceasta

²¹⁷ *Scrisoarea 223, către Eustathius*; P. G. 32, 825 C — 828 A.

trebuie să crească²¹⁸. Atita vreme cît Hristos rămîne El-însuși (= identic cu Sine n. t.), Biserica nu trebuie să se teamă de creștere. Creșterea este autentică atunci cînd Hristosul ei este Hristosul de ieri.

Regula de aur a Bisericii — pentru a feri, pe de o parte de extremele tradiționalismului și, pe de alta, de pericolele liberalismului — devine pentru credincioși o adevărată cruce, pentru că presupune rara virtute a diferențierii, pe care creștinătatea răsăriteană a preamărit-o, prin excelență, în imnuri. Harul diferențierii — căci orice virtute constituie un har al Duhului Sfînt — el singur conduce persoanele membre ale Bisericii spre aprobarea unei creșteri sau a unui adaos la învățătura Bisericii ca autentic și legitim. Însă, unde există distincția și unde nu există este ceva ce nu poate fi demonstrat matematic, cu rezultatul că, concomitent, multe persoane din Biserică pot revendica, pe cont propriu, harul distincției. Și cînd se întîmplă — lucru deosebit de rar — ca toate persoanele acestea să fie purtătoare ale harului distincției, totul merge bine. Cînd însă se întîmplă — cum de regulă se întîmplă — ca „cei ce cred că sînt stilpi”, să nu fie cu adevărat „stilpi” ai Bisericii, atunci Biserica cunoaște luptele nelinistitoare, pînă cînd Duhul Sfînt luminează pe restul rămas să demonstreze care este creșterea autentică și adaosul adevărat, și care cea ne-cuviincioasă, ca să vorbim după Sf. Atanasie cel Mare²¹⁹. Dar și aceasta nu e încă de ajuns. Duhul Sfînt, în vîrtejul și încercarea învățăturii Bisericii, trebuie să devină acel factor care va cultiva și va ilumina conștiința mării părți a credincioșilor, încît aceștia să creadă în creșterea și adaosul celor cu adevărat aleși, a celor ce posedă în mod practic harul diferențierii, și să înlăture creșterea și adaosul ne-cuviincios.

Istoria bisericească mărturisește sincer și deplin cele de mai sus, care, deși constituie crucea Ei, cînd lipsesc, subliniază în mod irevocabil că ceva în ea este greșit, ceva nu merge cum trebuie. Lipsa creșterii în Biserică — creștere care, după Sf. Ioan Hrisostomul, trebuie să se înfăptuiască atita vreme cît Cap al ei este Hristos²²⁰ — va însemna lipsa în ea a vieții și deci absența dureroaselor ei lupte teologice.

Continua necesitate a darurilor Duhului Sfînt pentru discernerea în Biserică a creșterii legitime și a adaosurilor autentice la învățătura ei, se explică prin faptul că sfera tainei sau Adevărul ale cărui aspecte prismatice le descriu contemplatorii și cei pătrunși de dragostea lui Dumnezeu, întrece puterea determinativă de gîndire a omului. La fel cum omul, pentru a contempla taina Sfintei Treimi sau Adevărul, are nevoie să-i fie deschiși ochii spre aceasta, trebuie să fie inundat

²¹⁸ Sf. Ioan Hrisostom ; P. G. 62, 896 D.

²¹⁹ P. G. 28, 1204.

²²⁰ „Întreaga Biserică, atita vreme cît are drept Cap al ei (= pe Hristos), crește”. *Comentar la Coloseni* ; P. G. 62, 896 D.

de lumina spirituală pentru a putea discerne cele mai presus de el, trebuie să dobândească altă simțire, ce este dăruită numai de Duhul Sfânt²²¹. De altfel, chiar și atunci când cineva este membru al Bisericii, credincios și conștient, nu este suficient întotdeauna ca, automat, să discearnă legitima de măsluită creștere în Biserică. Istoria Bisericii învață că chiar și sfinții au rătăcit și au învățat o falsă creștere, cu atât mai mult deci a oscilat pliroma ei.

Sf. Grigorie Teologul informează că în Biserica epocii sale, dar și în cea a epocilor anterioare, în ce privește învățătura despre Duhul Sfânt, „unii L-au conceput ca o putere, alții ca făptură; alții ca Dumnezeu și alții, din respect față de Sfânta Scriptură unde nu ni se arată limpede ce este din toate acestea, nu s-au decis ce să spună cu certitudine și de aceea nici nu-L adorau și nici nu-I negau această onoare (divină). Urmează așadar o linie „de mijloc” sau, mai exact, o linie de nimic”²²². Atare cugetători și atare preamăritori despre Duhul Sfânt — cu toate că pentru noi astăzi sînteretici — sînt categorisiți de Sf. Grigorie printre „cei ce după noi sînt înțelepți”, adică sînt considerați ca niște creștini teologi, care, însă, nu au fost încă conduși de Duhul Sfânt la acceptarea adevăratei credințe despre Duhul Sfânt, precum ea s-a înfățișat în vremea aceea, ca o creștere a cunoașterii Bisericii și apoi ca adaos la învățătura ei, ba, mai mult, ca adaos chiar și în simbolul de credință. Duhul Sfânt care activează, formează și menține Biserica, conduce pliroma ei în chip lăuntric, organic și dinamic la aprobarea creșterii ei. Cîți dintre membrii ei se opun acestei îndrumări, devin în finaleretici.

Pasajul din Sf. Grigorie Teologul, pe care l-am amintit puțin mai sus, presupune o neclaritate a învățăturii Bisericii vechi despre Duhul Sfânt. Sfinții Părinți, din epoca premergătoare Sf. Grigorie, nu înfruntau numai o dificultate de exprimare a învățăturii dogmatice despre Duhul Sfânt, ci, mai mult, — doresc cu ardoare și urmăresc cu îndirjire iluminarea²²³, ca să vadă și să discearnă cu premise și etalon restul învățăturii Bisericii, adevărul despre de-o-ființimea Sfintului Duh cu Tatăl și Fiul. Strădania întregii Biserici vechi spre stabilirea și formularea învățăturii dogmatice se referea înainte de toate la dobîndirea unei experiențe personale a adevărului. Problema exprimării acestei experiențe, a unui adevăr precis — strădanie care a schimbat faptul comuniunii Duhului Sfânt sau al contemplării în gnoză și teologie — era secundară și constituia consecința contemplării în sine.

După toate cele spuse despre „adaosuri” la învățatură din partea Bisericii recunoscută în persoane, trebuie în paralel să accentuăm sentimentul de teamă pe care Biserica tuturor veacurilor l-a încercat din cauza „adaosurilor” sau, mai exact, din cauza învățăturilor „nou-apărute”. În timp ce procesul creșterii Bisericii înainta prin „adao-

²²¹ Ciril al Alexandriei; P. G. 74, 537 B.

²²² Cuvîntarea a V-a, 5; P. G. 36, 137 C.

²²³ O. c., 21; P. G. 36, 156—157.

suri", apăreau din timp în timp învățături „nescrise”, prin care purtătorii lor revendicau autenticitate și legitimitate bisericească. Biserica însă, nefiind nicidecum în chip static arca întregii cunoașteri, ci în mod dinamic „arca harului” prin care credincioșii sînt conduși spre contemplarea Adevărului, era chemată prin intermediul persoanelor ei să exercite distincția, diferențierea spirituală, astfel încît, pe de o parte „adaosurile” autentice să le investească cu autoritatea ei, iar, pe de altă parte, falsele adaosuri să le înlăture ca străine de creșterea trupului ei. În primul caz, Biserica recunoștea creșterea ca „împlinire a ceea ce lipsea”²²⁴, ca „progres întru cunoașterea”²²⁵ Adevărului ei, a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. În cel de al doilea caz, constata că „adaosul” presupunea alt adevăr, adică alt Hristos, străin de Biserica și necunoscut de ea. În acest caz, adaosul era caracterizat ca „învățătură recentă” și condamnat — chiar dacă nu întotdeauna — ca erezie.

Totuși, pînă cînd Biserica să conchidă la această hotărîre, ea era realmente încercată, deoarece, așa cum am mai spus, ea nu este nicidecum static, ci dinamic „arca harului” și numai ca atare devine Arca Adevărului. Însă exercițiul diferențierii din partea Bisericii în problemele teologice constituie una dintre cele mai mari încercări și una din experiențele ei cele mai dureroase.

Teama de înfățișarea unor „învățături noi” și calcularea consecințelor ce decurg din ele, determinau pe Sfinții Părinți ai Bisericii să recomande, stăruitor și pe drept, păstrarea învățăturii deja primite și să se ferească de multe ori de accentuarea creșterii Bisericii, proces ce se realizează prin „plinirea a ceea ce lipsește prin adaos spre desăvîrșirea cunoașterii”²²⁶.

Altminteri, pentru nici un motiv nu trebuie să se negligeze că nevoia creșterii învățăturii și a adaosului la aceasta constituie un fapt special și rar, în vreme ce credincioșia față de tradiție constituie o normă și o condiție a vieții în Hristos, un fundament și un criteriu permanent al vieții bisericești, nezdruccinat nici de rarele cazuri ale creșterii învățăturii și nici de adaosurile la ea.

DESPRE CELE NESCRISE ȘI DESPRE „ADEVĂRUL TAINIC” SAU DESPRE ADEVĂRUL DIN SPATELE LITEREI

În decursul aprigelor discuții teologice privitoare la dumnezeirea Duhului Sfînt, așa-numiții pnevmatomahi, dar și cei care pregetau oarecum să-L conceapă pe Duhul Sfînt dintru început, ca și consubstanțial cu Tatăl, dispuneau de un argument deosebit de puternic:

²²⁴ *Epistola* 223 ; P. G. 32, 829 B.

²²⁵ *Ibidem*.

²²⁶ *Ibidem*.

²²⁷ Sf. Grigorie Teologul, *Cele cinci cuvîntări despre Dumnezeu* ; Cuv. : V-a ; *Despre Duhul Sfînt* ; P. G. 36, 133 B.

Sfânta Scriptură, în nici o parte a ei, nu-L numește pe Duhul Sfânt în mod expres Dumnezeu. Prin urmare, ortodocșii erau în mod direct acuzați că „introduceau” un Dumnezeu străin și nescris în Scriptură”²²⁷. Conform celor care, în vremea aceea — adică în secolul al IV-lea — se înfățișau ca și conservatori, credința în Duhul Sfânt ca Dumnezeu nu avea suport în Sfânta Scriptură. Și trebuie să recunoaștem că Sfinții Părinți ai Bisericii, ca, de exemplu, Sf. Atanasie cel Mare, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie Teologul, Sf. Ioan Hrisostom, Sf. Epifaniu al Salaminei, acceptă corectitudinea aserțiunii, după care dogmele mai noi nu sint expuse în mod limpede și ad litteram în Sfânta Scriptură.

Sf. Epifaniu de Salamina — opunându-se cu succes ereticilor, care aveau la îndemână acuzația că Sfinții Părinți teologhiseau din cele „nescrise”²²⁸ — învață cu franchețe că „nu toate (= învățăturile) pot fi luate din Sfânta Scriptură”²²⁹. Pe o poziție analoagă lui se situează și Sf. Ioan Hrisostom, arătând că „nu toate (scil. învățăturile) ni s-au transmis prin scris, ci multe fără de scris. Tot așa demne de credință sint și acelea, ca și acestea. De aceea și tradiția Bisericii trebuie să o considerăm demnă de credință”²³⁰. Desigur această mărturisire a Sfinților Părinți constituia un act de sinceritate și de profundă cunoaștere a adevărului. Dacă dădeau crezare cuvintelor Domnului — care arătase că avea și alte lucruri să spună ucenicilor Săi, lucruri despre care îi va învăța Duhul Adevărului (Ioan 14, 26; 12—13) — trebuiau să accepte că în Sfânta Scriptură nu se cuprinde întreaga învățătură, pentru că — după Sf. Ciril al Ierusalimului — Marele Învățător²³¹ al Bisericii, adică Duhul Sfânt, va învăța în Biserică pe moti-vul neîncetatei Cincizecimi.

1). Sfântul Irineu

Folosirea „celor nescrise”²³² a devenit din prima epocă post-apostolică un mijloc pe care îl foloseau atît dreptmăritorii creștini, cît și ereticii. Episcopul Lugdunului (Lyon-ului) Sf. Irineu protestează, deoarece unii dintre creștini scot la lumină învățături care nu sint menționate în Sfânta Scriptură: „Aceasta este prezumția lor, pe care nici profeții nu au propovăduit-o, nici Domnul nu a învățat-o, nici apostolii nu au predat-o, și pe care — ca și toate învățăturile lor — se laudă că o cunosc *din cele nescrise*; și străduindu-se cum se spune,

²²⁸ J. Gribomont, *Esoterisme et tradition dans le Traité du Saint Esprit de Saint Basile*, în *Oecumenica*, 1967, p. 48.

²²⁹ *Impotriva ereziilor* 61, 1; P. G. 41, 1048 B.

²³⁰ *Omilia la Epistola II Tesaloniceni*; *Omilia IV*, 2; P. G. 62, 488.

²³¹ Sf. Ciril al Ierusalimului, *Cateheza* 16, 16; P. G. 33, 941.

²³² Cu problema învățăturilor „nescrise” s-a ocupat pe larg Amand de Mandieta, *The „Unwritten” and „Secret” Apostolic Tradition in the Theological Thought of St. Basil of Caesarea*, Edinburgh 1965, care gîndește corect că învățăturile „nescrise” nu sint „ne-scripturistice”.

să îndeplinească funii de nisip, ei încearcă să o adapteze în mod plauzibil la cele spuse, adică la parabolele Mintuitorului sau cuvintele profetice²³³.

Protestul acesta al Sfintului Irineu presupune un abuz față de „cele nescrise”, Membri ai Bisericii, așadar, — plecând de la Sfânta Scriptură, în care de multe ori este presupusă „învățătura nescrisă”²³⁴ și punând în față cuvintele pauline: „Drept aceea fraților, stați neclintii și țineți predaniile pe care le-ați învățat, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră” (2 Tesaloniceni 2, 15) — ei predicau învățături pe care susțineau că le-au preluat din tradiția orală, ceea ce, dacă nu era greșit, era cel puțin periculos. Însă în secolul al doilea al erei noastre în care a înflorit învățătura Sf. Irineu, tradiția — sub aceste două forme ale ei, scrisă și orală — era destul de proaspătă, astfel încât dreptmăritorii creștini puteau cu ușurință să verifice autenticitatea învățăturilor suspecte și — dovedind în final falsitatea lor — le puteau caracteriza ca izvorînd din „cele nescrise” (adică din învățături străine de Sfânta Scriptură și de tradiția orală n. t.).

2). Sfântul Atanasie

Mai târziu însă, mai exact în secolul al IV-lea, când dezvoltarea dogmei făcea salturi neașteptate, se observă o răsturnare a termenilor. Pentru folosirea de învățături „nescrise” sînt condamnați acum mai mult ortodocșii, care înaintau treptat spre formularea învățăturii creștine. Astfel arienii întrebau: „de ce participanții la sinodul din Niceea au scris cuvinte nescrise (= în Scriptură)?”²³⁵, dintre care cele mai importante erau „dintru ființa” și „de o ființă”²³⁶.

Răspunsul a fost dat de Sf. Atanasie cel Mare, care, acceptînd pe de o parte inexistența scripturistică a termenilor în chestiune, subliniază însă că Sfinții Părinți de la sinodul din Niceea „credeau că același lucru înseamnă a spune că Logosul este „din Dumnezeu” sau „din ființa lui Dumnezeu”²³⁷.

Afirmația Sf. Atanasie că Sfinții Părinți dogmatizatori considerau expresia „din Dumnezeu”, care se află în Sfânta Scriptură, identică cu fraza „din ființa lui Dumnezeu”, care nu se află în Sfânta Scriptură, constituie o problemă teologică de mare însemnătate, pe care nu o vom aborda aici, mărginindu-ne numai la însemnarea că afirmația aceasta este corectă pentru un membru dreptmăritor al Bisericii care trăiește în realitatea energiei luminoase a Duhului Sfânt. Însă, pentru acela care trăiește în realitatea de mai sus, afirmația nu constituie

²³³ *Impotriva ereziilor I*, 8, 1; P. G. 7, 1 col. 520 B — 521 A.

²³⁴ H. Andrusos, *Dogmatica*, Atena, 1907, p. 7.

²³⁵ Sf. Atanasie cel Mare, *Scrisoare despre sinodul din Niceea*; P. G. 25, 416 A.

²³⁶ *Ibidem*.

²³⁷ O. c., P. G. 25, 456 D — 449 A (= 457).

ceva de sine înțeles, ci cu totul altceva. Prin urmare, identificarea celor două fraze este consimțită numai de ortodocși care au ochii plini de harul Duhului Sfânt.

În această dispută dintreeretici și ortodocși privind problema „celor nescrise” (scil. în Sfânta Scriptură), o distincție a Sf. Atanasie cel Mare prezintă o importanță deosebită. Conform acestei distincții învățăturii „nescrise” folosesc toți — atât ortodocșii cât și ereticii —, dar, în vreme ce primii (= ortodocșii) folosesc acestea „cuprinși de respect și dragoste”²³⁸ precum în genere Sfinții Părinți de la sinodul întâi ecumenic, ceilalți (scil. ereticii) le folosesc „spre impietate”²³⁹. Cu toții mărturisesc că este un lucru sfânt a arăta cuvioșie față de cele „nescrise”, chiar dacă cineva folosește cuvinte străine Scripturii²⁴⁰.

Condiția folosirii învățăturilor „nescrise” o constituie faptul că cel care le folosește să fie stăpinit înlăuntrul lui de „gînd”²⁴¹ cucernic și să aibă un scop cucernic²⁴². Ereticilor — care murmurau²⁴³ pentru învățăturile „cele nescrise” ale ortodocșilor — le era cu neputință să folosească în mod ortodox, adică în chip autentic „cele nescrise” pentru că nu beneficiau de condițiile pe care le-am expus. Lipsa acestor condiții i-a condus la erezii, precum limpede se vede din cazul ereziei lui Arie, sprijinită pe fraza „nescrisă” „a fost o vreme cînd (Cuvîntul) nu exista”²⁴⁴. Prin urmare, pe cînd unii folosesc învățăturile „nescrise” sub lumina Duhului Sfânt și atunci constituie un semn al creșterii autentice a Bisericii, ceilalți le folosesc bazați pe propriile deducții logice, creînd erezii și provocînd schisme în Biserică.

Tradiția, orală a învățăturilor din „cele nescrise” a fost investită de către sinoadele ecumenice și de Sfinții Părinți ai Bisericii, cu o autoritate analogă celei a tradiției scrise, adică a Sfintei Scripturi. Astfel în canonul al treilea al sinodului VII ecumenic se hotărăște „să păzim fără inovații toate tradițiile bisericești scrise și nescrise încredințate nouă de Dumnezeu”. Dar și Sf. Grigorie Palama, de la mijlocul secolului al XIV-lea, mărturisește: „Să iubim toate tradițiile biseri-

²³⁸ O. c., P. G. 25, 456 B.

²³⁹ *Ibidem*.

²⁴⁰ O. c., P. G. 25, 457 BC.

²⁴¹ *Ibidem*.

²⁴² *Ibidem*.

²⁴³ Sf. Atanasie cel Mare, *Către episcopii Africii* 6, P. G. 26, 1040 B, „Și murmurul lor de protest că „nescrise” în Scriptură sînt cuvintele, se dovedește lipsit de temelie, pentru că — în timp ce ei înșiși nu-l respectă folosind cuvinte străine de Scriptură, cum sînt „din cele inexistente” și „era o vreme cînd (= Cuvîntul) nu era” — protestează că au fost condamnați prin cuvinte „nescrise” dar cu evlavie înțelese, ... iar episcopii nu au aflat singuri cuvintele, ci le-au scris bazîndu-se pe mărturia părinților”.

²⁴⁴ *Ibidem*.

cești scrise și nescrise și mai presus de toate preatainicia și preasfinta slujbă și comuniunea și întrunirea religioasă”²⁴⁵.

3). Sfântul Vasile cel Mare

Problema învățăturilor „nescrise” în teologie și în dogme dobîndește în gîndirea Sf. Vasile cel Mare o dimensiune mai profundă și mai complexă²⁴⁶. La început el subliniază atacul puternic al așa-zisilor „tradiționaliști” împotriva ortodocșilor care foloseau (învățăături) „nescrise”: „Dar ei nu încetează să repete sus și tare că doxologia „împreună cu Duhul cel Sfînt” este nemărturisită de alții și „nescrisă” și multe asemenea”²⁴⁷. Tocmai prin această doxologie Sfîntul Vasile cel Mare accentuează credința lui în de-o-ființimea Duhului Sfînt cu Tatăl și cu Fiul. Însă folosirea „celor nescrise” nu trebuie să-i surprindă pe opozanți pentru că Biserica le-a folosit întotdeauna: „nu-mi va ajunge ziua să înfățișez tainele nescrise ale Bisericii”²⁴⁸. Cu toată această afirmație, Sfîntul Părinte ne impresionează astăzi pentru că printre multele²⁴⁹ „taine nescrise” ale Bisericii, socotește cu claritate desăvîrșită unica invocație trinitară explicită a Noului Testament, zicînd: „Le las pe celelalte și întreb: mărturisirea de credință în Tatăl, Fiul și Sfîntului Duh din ce scrieri o avem?”²⁵⁰.

Dacă Sf. Vasile cel Mare crede — cum se pare că și crede că mărturisirea de credință treimică este „nescrisă”, adică nu este expusă în mod verbal în Sfînta Scriptură, înseamnă că el concepea mărturisirea de credință treimică de la Matei 28, 19, („Botezîndu-i în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh”) ca un adaos la textul Evangheliei de către o mină posterioară, ca adaos al Sfîntilor Părinți „care au rînduit”²⁵¹, cele referitoare la Sfîntul Botez²⁵².

Acest punct de vedere asupra acestui pasaj evanghelic este afirmat și de știința noastră exegetică contemporană, care crede în genere că triadologia clară ca învățătură și mai exact ca mărturisire de credință este posterioară Sfîntei Scripturi. Aceste afirmații sînt valabile și pentru cealaltă mărturisire de credință treimică din I Ioan 5, 7—8. Cazul acestor pasaje prezintă o însemnătate specială, întrucît astfel se demonstrează faptul că aceste fragmente deosebit de importante au fost introduse în Sfînta Scriptură cu îngăduința și din inițiativa însăși a Bisericii, numai pentru motivul că acestea constituiau credința ei, credință ce a fost exprimată în tradiție și în Sfînta Scriptură, Scrip-

²⁴⁵ Cuvîntarea a 7-a către Dionisios, în P. Hristou, Scrierile Sf. Grigorie Palamas, vol. II, Tesalonic, 1966, p. 497.

²⁴⁶ Vezi Amand de Mandieta, o. c., pp. 21—39.

²⁴⁷ Despre Duhul Sfînt, 68; P. G. 32, 193 D—196 A.

²⁴⁸ O. c., P. G. 32, 192 C—193 A.

²⁴⁹ O. c., P. G. 32, 193 A.

²⁵⁰ O. c., P. G. 32, 193 A.

²⁵¹ O. c., P. G. 32, 189 B.

²⁵² O. c., P. G. 32, 193 A.

tură care, la rîndul ei și ea a fost opera primei comunități creștine, a primei Biserici. În consecință, știința exegetică — remarcînd cazuri de astfel de paragrafe — întărește în mod substanțial încrederea adevăraților credincioși în Biserică, care — prin faptul de a fi și de a se simți purtătoarea Duhului — le-a introdus în Sfînta Scriptură. Natural, acest punct de vedere nu desconsideră nicidecum complicatele probleme pe care le creează atari intervenții în textul inițial al Sfîntei Scripturi, ci subliniază numai conștiința pe care Biserica o are despre ea-însăși, capabilă să crească lucrarea ei.

Dogmele și, în genere, învățătura Bisericii se întemeiază deopotrivă pe „învățătura scrisă”²⁵³ și pe tradiția apostolilor, tradiție ce s-a transmis urmașilor „în taină”²⁵⁴. Diferențierea aceasta este cu totul schematică, deoarece cunoașterea tainei Sfîntei Treimi — care este totodată și credința în Dumnezeu cel Unul (în ființă) — constituie un fapt unic și universal. De aceea și învățătura — scrisă sau „nescrisă” — „are aceeași validitate pentru evlavie (credință). Și nimeni dintre cei ce au cîț de mică cunoaștere a legilor bisericești nu va ridica nici o obiecțiune”²⁵⁵. Atît de unitară și de universală este cunoașterea noastră privind dumnezeiescul mister, încît dacă, din înțîmplare, subapreciem acea parte din el pe care o datorăm tradiției nescrise, atunci păgubim „prin ea părțile cele mai importante ale Evangheliei”²⁵⁶, transformînd „într-un simplu nume propovăduirea”²⁵⁷.

Greu de înțeles devine Sf. Vasile cel Mare cînd încearcă să delimiteze rațiunea grație căreia învățătura Bisericii trebuia — într-o măsură a ei — să nu fie transmisă în mod nescris. Sfîntul Părinte nu pregetă să afirme că învățătura (Bisericii) se deosebește în dogmă și

²⁵³ „In ce privește dogmele și adevărurile pe care Biserica le păzește, unele le avem din învățătura scrisă, altele le-am primit din tradiția apostolilor, care în taină s-a transmis pînă la noi. Amîndouă au însă aceeași autoritate pentru evlavie (credință). Și nimeni din cei care au o cîț de mică cunoaștere a rînduieiilor bisericești, nu va ridica vreo obiecție. Pentru că dacă am vrea să lăsăm la o parte toate obiceiurile nescrise — pretextînd că nu ar avea mare însemnătate — vom păgubi, fără să înțelegem, Evanghelia în cele mai însemnate părți ale ei sau, mai exact am transforma propovăduirea într-un simplu nume. (Sf. Vasile continuă apoi cu exemple de adaos la învățăturile Bisericii ne-amintite în Scriptură). De exemplu, pentru a aminti pe primul și cel mai des întîlnit, cine a învățat în scris că cei ce nădăjduiesc întru numele Domnului nostru Iisus Hristos își arată credința lor prin facerea semnului Sfîntei Cruci?... Ca să ne întoarcem spre răsărit în timpul rugăciunii noastre, ce scriere ne-a învățat? Cuvintele epiclezei în vremea sfințirii pîinii și a potirului la Sfînta Euharistie, cine dintre Sfinți ni le-a lăsat în scris? Noi nu ne limităm exact numai la ceea ce apostolii și Evanghelia amintesc, dar înainte și după Euharistie spunem și altele, pentru că am fost învățați din cele nescrise că avem o mare putere spre înfăptuirea tainei. Binecuvîntăm apa Sf. Botez și mirul pentru Mirungere și, mai mult, chiar pe cei ce se botează. Din ce scrieri am primit toate acestea? Nu din tăcuta și tainica tradiție?” (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Duhul Sfînt*, 66; P. G. 32, 188 AB.

²⁵⁴ *Ibidem*.

²⁵⁵ *Ibidem*.

²⁵⁶ *Ibidem*.

²⁵⁷ *Ibidem*.

propovăduire (predică), dintre care „una este trecută sub tăcere, în vreme ce predicile se publică”²⁵⁸. Dogma este un mister prin excelență, de aceea ea nici nu a fost transmisă în scris. Publicarea ei în scris ar fi privat-o de calitatea ei de taină; „aceasta este rațiunea tradiției celor nescrise”²⁵⁹. Publicată, dogma ar fi fost periclitată să fie disprețuită și neglijată²⁶⁰.

Astăzi subtila distincție a învățăturii creștine în dogmă și propovăduire — în înțelesul în care le concepe Sf. Vasile cel Mare — pare foarte forțat. Probabil că prin aceasta înțelegea că apostolii și Sfinții Părinți au transmis o parte a cunoașterii lor în chip nescris, pentru că epoca lor nu avea încă pregătirea necesară, încît să accepte fără să existe pericolul răstălmăcirii și desconsiderării ei. Dar și în acest caz rezultă alte probleme mult mai complicate. Am putea, de exemplu, să afirmăm că întreaga învățătură dogmatizată în secolul al IV-lea și al V-lea constituia viața Bisericii în secolul al II-lea? Dacă învățătura nescrisă a apostolilor și Părinților transmisă „în taină” constituia din totdeauna o realitate în Biserică, atunci ce împiedica transcrierea ei, de vreme ce, oricum, era cunoscută prin practica Bisericii? În plus, dacă întreaga învățătură posterioară exista dintru început în Biserică, atunci ce sens au toate cele ce acest Sfint Părinte a afirmat despre „progresul”²⁶¹ și „creșterea”²⁶² învățăturii prin inspirația Duhului Sfint, despre „întregirea a ceea ce lipsește”²⁶³ din aceasta și despre „adaosul”²⁶⁴ la „cunoașterea”²⁶⁵ noastră?

Celălalt aspect al problemei „celor nescrise” constă în legătura lor cu Sfinta Scriptură. Referitor la această legătură, poziția Sf. Vasile este absolut pozitivă. Adică, cu toate că afirma oralitatea unor învățături, le accepta numai cu condiția ca ele să nu fie „străine de înțelesul evlavios al Scripturii”²⁶⁶. Kakodoxie nu este învățătura care nu se află ad litteram în Sfinta Scriptură, ci cea străină față de duhul Sfin-

²⁵⁸ O. c., P. G. 32, 189 B.

²⁵⁹ *Ibidem*.

²⁶⁰ „Sfinții apostoli și Părinți care dintru început au așezat în Biserică rînduiri, urmăreau să păzească în ascuns și inefabil sacralitatea tainelor. Altfel încetează să mai fie taină ceea ce se dă în public, spre auzul tuturor. Aceasta este rațiunea celor „nescrise”; adică să nu fie disprețuită și răstălmăcită de multe cunoașterea dogmelor, din cauza obiceiului. Alceva este dogma și altceva propovăduirea. În vreme ce prima este trecută sub tăcere, cea de a doua publicată. Tot un fel de tăcere este și neclaritatea Scripturii; de această neclaritate se slujește Scriptura spre a face greu înțeles sensul dogmelor, spre folosul celor ce o citesc cu slrg” (*ibidem*).

²⁶¹ Epistola 223 către Eustathius; P. G. 32, 829 B.

²⁶² *Ibidem*.

²⁶³ *Ibidem*.

²⁶⁴ *Ibidem*.

²⁶⁵ *Ibidem*.

²⁶⁶ Despre credință; P. G. 31, 677 C. Vezi și J. Gribomont, o. c., p. 40.

tei Scripturi. Prin urmare condamnabilă este o nouă învățătură care, nici „prin literă”, nici „în gândire”, nu este cuprinsă în Scriptură²⁶⁷.

Cine este însă, în ultimă analiză, chezașul dependenței „în gândire” față de Sfânta Scriptură a unei învățături noi, nescrise? Dat fiindcă în toate marile discuții teologice și dogmatice din trecut cei implicați în ele — ortodocși și kakodocși — revendicau cu aceeași stăruință, în apărarea părerilor lor, dependența acestora în duh față de Sfânta Scriptură, rezultă că în acest punct constă cea mai mare dificultate a Bisericii, ori de câte ori ea este chemată să aprobe și să investească cu autoritate generală o învățătură, pe care a expus-o un membru de-al ei. Garant este Duhul Sfânt care luminează oamenii, ca să poată discerne adevărul. Dar există și duhuri care conduc la eroare. De aceea, adevărul spre care este condus credinciosul este autentic atunci când acest adevăr este unit și indivizibil de adevărul pe care l-a învățat Hristos în decursul iconomiei Întrupării Sale. Când adaosul în cunoașterea adevărului este același cu cunoașterea deja existentă a adevărului despre Sfânta Treime, dar crescut, atunci adevărul crescut sau mai exact, cunoașterea crescută a adevărului constituie lucrarea Duhului Sfânt.

4. Sfântul Grigorie Teologul

Toți cei care neagă marile dogme ale Bisericii — pretextând neîncetat faptul că ele „nu sînt scrise” în Sfânta Scriptură — arată o sensibilitate illogică și o temă nejustificată²⁶⁸. E vorba, în ultimă analiză, de o ucidere a duhului „de dragul literei”²⁶⁹, dragoste care, mai mult, e folosită ca și „veșmînt de impietate”²⁷⁰. Oprirea cu insistență la litera Scripturii este un fenomen secundar. Acestuia îi premerge impietatea (aseveia)²⁷¹, neautentica comuniune a creștinului cu Capul Bisericii. Persistența la litera Scripturii este una din consecințele unei neautentice comuniuni cu ea.

În spațiul Bisericii și al teologiei ortodoxe o atare tendință de

²⁶⁷ Sf. Vasile cel Mare folosește de multe ori în lupta împotriva ereticilor „strigăte”, „cuvinte”, care de multe ori nu sînt scrise în Scriptură, dar care nu sînt străine de evlaviosul ei înțeles. De altfel, nici apostolul (— Pavel) nu a stat la îndoială să folosească adeseori cuvinte (— ale filozofiei) grecești pentru propriu-i scop. Acum, pentru scopul nostru comun, m-am gîndit că trebuie să expun ceea ce am învățat din Scriptura inspirată de Dumnezeu și astfel să împlinesc, cu simplitatea credinței ortodoxe, cererea voastră izvorită din dragostea pentru Hristos. Voi folosi cu măsură numirile și cuvintele care nu sînt redate ad litteram în Sfânta Scriptură, dar care exprimă înțelesuri ce există în ea; toate cuvintele care, nu numai că sînt străine Scripturii, dar poartă și înțelesuri străine, ca și cele ce nu au fost folosite de către sfinții părinți le voi înlătura cu desăvîrșire, ca fiind străine și lăaturalnice credinței evlavioase (— ortodoxe)” (ibidem).

²⁶⁸ Sf. Grigorie Teologul, Cuvîntarea a V-a ; 3 ; P. G. 36, 136 AB.

²⁶⁹ Ibidem.

²⁷⁰ Ibidem.

²⁷¹ Sf. Vasile cel Mare, Despre Duhul Sfânt ; P. G. 32, 73 A.

subjugare „față de literă”²⁷² nu este justificată. Ori de câte ori „devi sclavul literei” — spune Sf. Grigorie Teologul — „devii adept al înțelepciunii evreiești și, lăsând la o parte lucrurile (esența), te ocupi cu silabele”²⁷³.

Metoda ermeneutică, care se limitează la literă, era specifică interpretelor evrei; concepția lor statică despre Lege este diametral opusă vieții dinamice a Bisericii, în care „prin adaosuri se realizează desăvârșirea”²⁷⁴. Noțiunea creșterii, care este trăită în realitate în Biserică, lipsește din duhul sterilității învățători de Lege cu care se aseamănă „cei ce răsălmăcesc” și condamnă învățătura „nescrisă” a ortodocșilor²⁷⁵.

Teribilul preț al „dragostei față de literă”²⁷⁶ contrar duhului îl constituie, după Sf. Grigorie Teologul, abandonarea „realității (esenței)”²⁷⁷ care se află îndărătul cuvintelor scrise. Această situație constituie izvorul ereziilor și cauza pentru care Biserica poate înceta să mai crească, dacă, pentru o vreme, ar vrea să se subjuge dragostei față de literă. Exemple ale unei astfel de stări le-au constituit, după Sfântul Părinte, reprezentanții „înțelepciunii evreiești”²⁷⁸.

Conceperea Sfintei Scripturi de către Sf. Grigorie are un caracter dinamic. Îndărătul literelor Sfintei Scripturi există o frumusețe ascunsă²⁷⁹, se află așadar taina Sfintei Treimi indicată prin litere și „silabe”²⁸⁰. Cu siguranță, litera Scripturii exprimă și comunică multe lucruri, nu însă toate lucrurile. De altfel, literei, ca organ omenesc aparținând sferei finitului, îi e cu neputință să cuprindă plinătatea misterului divin, mai exact, *numai ei* îi e cu neputință să-l indice. De aceea, în vreme ce, de exemplu, în Sfânta Scriptură se indică în mod limpede dumnezeirea Tatălui și a Fiului, lipsește afirmația că și Duhul este Dumnezeu. Așadar, deși cunoașterea adevărului că Duhul Sfânt este Dumnezeu nu este arătată în mod expres în Sfânta Scriptură²⁸¹, acest adevăr există însă ca și „frumusețe ascunsă”²⁸² a cărei comunicare și cunoaștere limpede Duhul Sfânt o dăruiește membrilor Bisericii după formarea canonului Noului Testament.

La acest punct trebuie să acordăm o atenție deosebită și unei alte realități, pentru a nu fi răsălmăcite cele expuse mai sus. Adică

²⁷² Sf. Grigorie Teologul, *Cuvîntarea a V-a*, 24; P. G. 36, 160 B.

²⁷³ *Ibidem*.

²⁷⁴ O. c., 26; P. G. 36, 161 C.

²⁷⁵ O. c., 21; P. G. 36, 156 C.

²⁷⁶ O. c., 3; P. G. 36, 136 B.

²⁷⁷ „Altfel de mare fiind deci diversitatea numirilor și lucrurilor cum de mai ești așa de rob literei și cum te mai faci părtaș înțelepciunii evreiești și urmezi silabele, lăsînd esența lucrurilor?” (O. c., 24; P. G. 36, 161 B).

²⁷⁸ *Ibidem*.

²⁷⁹ O. c., 21; P. G. 36, 156 D.

²⁸⁰ O. c., 24; P. G. 36, 160 B.

²⁸¹ O. c., 21; P. G. 156—157.

²⁸² O. c., 21; P. G. 36, 156 D.

taina Sfintei Treimi, ca și dumnezeiasca iconomie pentru mîntuirea omului, este unitară și indivizibilă. De aceea, atunci cînd schioapătă credința cuiva față de una din persoanele Sfintei Treimi, aceasta dă la o parte întreaga Sfîntă Treime²⁸³. Așadar nimeni nu poate spune că — conform Sfintei Scripturi — crede numai în una sau în două persoane ale Sfintei Treimi și totodată să gîndească în chip ortodox. Sfînta Treime — ca și „frumusețe ascunsă”²⁸⁴ fiind o realitate — există și în Sfînta Scriptură, în Vechiul și Noul Testament, pentru că unde este Tatăl acolo este și Fiul și Duhul Sfînt; unde este Fiul, acolo este și Tatăl și Duhul Sfînt și unde este Duhul Sfînt, acolo este Tatăl și Fiul²⁸⁵. Astfel, de exemplu, Nașterea Fiului presupune pe Tatăl, dar și pe Duhul Sfînt, pentru că acesta se realizează prin Duhul Sfînt (Matei 1, 20; Luca 1, 35). De altminteri, de vreme ce dumnezeieștile energii sînt comune pentru cele trei persoane ale Sfintei Treimi, rezultă că unde activează o persoană, acolo se află și celelalte, deși comunicarea energiei sau a harului, aparține întotdeauna persoanelor distincte, prin care acesta este dăruit omului.

Strădaniile Sfinților Părinți de a susține de fiecare dată dogmele sinoadelor ecumenice cu pasagii scripturistice care nu exprimă întotdeauna în mod expres adevărul afirmat în dogmă, mărturiseste tocmai credința Sfinților Părinți că în Sfînta Scriptură se află întreg misterul Sfintei Treimi și al planului divin pentru mîntuirea omului; și aceasta nu pentru că în Sfînta Scriptură este exprimată în mod expres întreaga taină, ci pentru că — de vreme ce este exprimat unul din aspectele tainei — este de sine înțeles că se subînțeleg și celelalte aspecte ale ei, pentru că taina în sine este unitară. Astfel, de exemplu, Sf. Vasile cel Mare și Sf. Grigorie Teologul — în vreme ce nu se îndoiesc că dogma despre dumnezeirea Duhului Sfînt este „nescrisă”²⁸⁶ — aduc, în lucrările lor relative la această problemă, o mulțime de mărturii scripturistice, pentru ca să demonstreze că, cu toate acestea, dumnezeirea Duhului Sfînt se face cunoscută în Sfînta Scriptură, acolo unde se arată și dumnezeirea Fiului²⁸⁷.

Și mai caracteristic pentru conceperea unitară a misterului și pentru amprenta lui universală, chiar și acolo unde se exprimă fie și numai o latură a lui, îl constituie cazul interpretării cunoscutului pasaj vetero-testamentar „fi vom crea lui ajutor” (Geneza 2, 18) în sens

²⁸³ „Să nu așezi împreună cu tine nimic din Treime, ca să nu cazi de la Treime. Să nu trunchezi în nici un fel natura cea unică și vrednică de o egală ardoare, fiindcă dacă dărimi ceva din cele trei, vei fi dărîmat totul, ba mai mult, vei fi căzut de la totul” (O. c., 12; P. G. 36, 148 A).

²⁸⁴ O. c., 21; P. G. 36, 156 D.

²⁸⁵ O. c., 3; P. G. 136; vezi și Sf. Simeon Noul Teolog, Al treilea cuvînt teologic, în S. C. 122, Paris, 1966, p. 154—168.

²⁸⁶ Sf. Grigorie Teologul, Cuvîntarea a V-a; 23, 24; P. G. 36, 157—160 și 29; P. G. 36, 165 AB.

²⁸⁷ Sf. Vasile cel Mare, Despre Duhul Sfînt; P. G. 32, 68—217. Sf. Grigorie Teologul, Cuvîntarea a V-a; P. G. 36, 133—172.

triadologic. Este o tendință comună a Sfinților Părinți ai Bisericii să vadă numai în acest plural „vom face” activitatea comună a celor trei persoane ale Sfintei Treimi. Și deși avem întotdeauna singularul când acționează sau creează Dumnezeu²⁸⁸, foarte corect îl interpretează Sfinții Părinți, pentru că dumnezeieștile energii comune celor trei persoane. Cu toate acestea, epoca Vechiului Testament a cunoscut un singur Dumnezeu personal și creator, necunoscând diferențierea Lui în trei persoane (ipostaze). Desigur și în Vechiul Testament a existat Dumnezeu cel întreit în persoane. Cunoașterea însă a acestui adevăr nu a fost încă dăruită omului. În epoca Bisericii, ea a fost dăruită membrilor ei pe motivul creșterii și constituie pentru ei puterea de a vedea conceperea triadologică a Vechiului Testament.

Sentimentul autenticei creșteri în Hristos constituie supapa de siguranță pentru Sf. Grigorie Teologul care exprimă puncte de vedere și experiențe care, în alte cazuri, ar fi fost în pericol de a fi răstălmăcite, caracterizate ca subiectivism extrem și neînfrinat. Astfel, ceea ce el crede despre dumnezeirea Sfântului Duh îl consideră „rod al rațiunii sale”²⁸⁹. Autenticitatea internă a mărturiei sale experimentele îl conduce la conducerea că „rolul rațiunii sale” poate și trebuie să se adauge²⁹⁰ la autentica învățătură deja existentă a Bisericii. Și toate acestea Sf. Grigorie le spune, cu toate că nu neagă faptul că „probabil”²⁹¹ la adevărul dumnezeirii Duhului Sfânt au ajuns și alți oameni ai Bisericii. Aceasta însă nu constituie motivul principal pentru care Sf. Grigorie crede în dumnezeirea Duhului Sfânt și adaugă această învățătură la învățătura dogmatică deja existentă. Importanță are mai întâi faptul că însuși Sf. Grigorie, ca persoană-membră a Bisericii, a fost condus la contemplarea acestui adevăr de către Duhul Sfânt, care a descoperit ceea ce „era ascuns”²⁹² pînă acum din cele ce „avea Mintuitorul nostru”, dar care, „din neputința ucenicilor de a le purta atunci”²⁹³, au fost trecute de Domnul sub tăcere.

Din această atitudine a Sf. Grigorie Teologul față de mărturia-i personală și față de apropierea laturilor misterului dumnezeesc, problema însemnătății tradițiilor autentice „nescrise” intră într-o nouă fază de o deosebită însemnătate. În această fază, în vreme ce nu se neglijează tradițiile nescrise sau, mai exact, mărturiile vechilor bărbați

²⁸⁸ Vezi Geneza 1 și 2: „a făcut Dumnezeu... a zis Dumnezeu... a numit Dumnezeu... i-a pus Dumnezeu... a văzut Dumnezeu.

²⁸⁹ „Ceea ce poate le-a venit în minte și altora dar pe care eu îl socotesc rod al gândirii mele proprii, adaug la cele spuse: Avea Mintuitorul unele învățături pe care socotea că nu le pot suporta ucenicii, cu toate că erau plini de multe învățături, poate din pricinile pe care le-am spus și pentru aceasta li le ținea ascunse”. (o. c., 27; P. G. 36, 164 B). Prin termenul „minte” nu trebuie să se înțeleagă aici o activitate intelectuală, ci faptul luminării minții prin lumina dumnezeiască, afirmarea adevărului dumnezeiesc și exprimarea lui.

²⁹⁰ *Ibidem*.

²⁹¹ *Ibidem*.

²⁹² O. c., P. G. 36, 164 C.

²⁹³ *Ibidem*.

ai Bisericii, acestea primesc în chip limpede un caracter secundar și auxiliar, util mai mult acelor care nu au dobândit o luminare directă²⁹⁴ de la Duhul Sfânt, prin această iluminare membrul Bisericii fiind capabil să aibă o experiență a adevărului, nemaiavînd atunci nevoie de sprijinul dovezilor.

5. Adevărul din spatele literei („frumusețea ascunsă”).

„Frumusețea ascunsă”²⁹⁵, adică plioma adevărului dumnezeesc care se află îndărătul literei Sfintei Scripturi, se atinge printr-un proces pe care Sf. Grigorie Teologul îl descrie în mod magistral: „Din nou sau, mai exact, neîncetat ne reprozezi faptul că învățătura noastră este nescrisă în Scriptură; oricum însă ea nu este nici străină și nici interpolată, căci e cunoscută și dezvăluită atît de cei vechi, cît și de cei noi, fapt demonstrat deja de mulți dintre cei care s-au ocupat cu Sfînta Scriptură, *adică de toți cei care nu s-au dedicat ei în chip neglijent și superficial, ci, deschizînd larg litera ei și aplecîndu-se cu grijă înlăuntrul ei, s-au învrednicit să vadă frumusețea ascunsă aici și au fost luminați de lumina cunoștinței*”²⁹⁶.

Mai întîi este necesar deci ca cei ce se ocupă cu studiul Sfintei Scripturi cu scopul de a o înțelege mai bine, să se dedice acesteia nu „cu neglijență și superficialitate”, ci cu răbdare și cu sudoare multă. Cine nu se apleacă „cu sudoare multă” asupra Scripturii, se mărginește numai la litera ei, care, însă, este ucigătoare. Concomitent, meditarea Sfintei Scripturi pentru înțelegerea învățăturilor aflate în ea, să se facă pe toată amplitudinea ei. Cei care studiază în acest chip Scriptura și litera ei trebuie să procedeze cu cutezanță la pasul decisiv și revelator, „deschizînd larg litera” să se aplece cu grijă înlăuntrul ei”²⁹⁷. Înălăturarea cercului de fier al cuvîntului și pătrunderea în spațiul duhului Scripturii constituie ultima acțiune, după care membrul Bisericii este considerat vrednic „să vadă” frumusețea adevărului dumnezeesc.

Folosirea verbului „a vedea” în locul verbului „a cunoaște”, de exemplu, înseamnă că, după verbul „a vedea”, aici este vorba de o experiență vitală și nicidecum de o cunoaștere intelectuală. Cu toate acestea, „a vedea” devine cunoaștere atunci cînd experiența este exprimată în scheme omenești, într-un discurs articulat și pe înțelesul tuturor. Dacă „cel ce deschide larg litera și se apleacă cu atenție înlăuntrul ei” exprimă experiența lui privind „frumusețea ascunsă”, adică privind Adevărul, avem atunci faptul Teologiei. Dacă un sinod vrea să investească cu autoritatea sa o parte a acestei teologii, avem dogma. Dar această dogmă, cu toate că este în duhul Scripturii pentru

²⁹⁴ O. c., 27, 33; P. G. 36, 164 BC; 172 AB.

²⁹⁵ O. c., 21; P. G. 36, 156 D.

²⁹⁶ *Ibidem.*

²⁹⁷ *Ibidem.*

că taina este unitară și universală, este, concomitent, „nescrisă” pentru că nu este expusă ad litteram în Scriptură. Dacă Biserica, prin membrii ei, nu depășea cercul de fier al literei pentru frumusețea adevărului, atunci nu ar fi avut nici o învățătură satisfăcătoare și nici dogmele. Cei mai importanți dintre termenii dogmatici, precum : „de o ființă”, „nenăscut” și alții sînt „nescriși”²⁹⁸. Oare Biserica trebuia să-i respingă „pentru că nu sînt scriși în Scriptură”? Sau poate trebuia să se ferească să învețe toate cele ce nu sînt referite limpede în Scriptură, de teama „celor ce calomniază numele acestea”²⁹⁹?

Răspunsul a fost dat de viața Bisericii și a fost întotdeauna negativ. Biserica nu poate să se transforme din arcă a harului în arcă a literei. Duhul Sfînt care a întemeiat-o, a insuflat în ea (scil. Biserica), atît scrierea Sfintei Scripturi, cît și crearea teologiei ei ortodoxe. Atîta vreme cît Biserica va fi sigură de prezența înlăuntrul ei a Duhului Sfînt — care continuă lucrarea Domnului — ea va distruge cercul de fier al literei și va avea experiența frumuseții adevărului, adevăr pe care nu se teme să-l exprime, chiar și atunci cînd el nu va fi referit de litera Scripturii. Atîta vreme cît teologia va constitui expresia adevărului unitar și universal, adică al tainei Sfintei Treimi și al economiei Ei pentru mîntuirea omului, Biserica va crește în chip autentic, adică în Hristos prin Duhul Sfînt.

Traducere din grecește de : diacon ILIE FRĂCEA

²⁹⁸ „Iarăși, de unde luînd-o, ai tu expresia „nenăscut” sau „fără de nceput”, sau chiar și expresia „nemuritor”? Arată-le pe nume, fie că ți-le vom respinge, fiindcă nu sînt scripturistice, fie că ți-le vom șterge. Și ai murit din pricina ipotezelor tale, răsturnîndu-ți-se numirile și zidul locului tău de refugiu în care te încredeai” (O. c., 23; P. G. 36, 157 C.).

²⁹⁹ O. c., 24; P. G. 36, 160 C.

LOCAȘUL BISERICESC PROPRIU-ZIS, CERUL PE PĂMÎNT SAU CENTRUL LITURGIC AL CREAȚIEI

de : preot prof. D. STĂNILOAE

În locașul bisericesc Hristos continuă să săvârșească în modul cel mai direct toată lucrarea Sa mîntuitoare sau sfînțitoare. Prin ea Hristos unifică cu Sine și întreolaltă pe cei ce cred în El și-i întărește spre lucrarea preoției lor generale în ființa proprie și în creațiunea cosmică. Astfel prin ea Dumnezeu conduce creația spre unitatea ei desăvîrșită, treimică, conducere care se înlăpătează prin dăruirea ei în Hristos lui Dumnezeu și prin dăruirea lui Dumnezeu prin Hristos nouă. Locașul bisericesc este centrul liturgic al creației, sau locul central unde se săvîrșește și de unde se răspîndește peste întreaga creație puterea mîntuitoare a lui Hristos prin Duhul Său, sau prin energiile necreate ale Lui și prin aceasta se promovează înaintarea ei spre unitatea cît mai deplină. E o unitate imprimată de unitatea treimică, datorită unei tot mai accentuate penetrări a creației de Sfînta Treime sau de puterea Ei care unifică persoanele în iubire fără să le confunde.

Locașul bisericesc este spațiul central al lucrării mîntuitoare a lui Hristos, pentru că inima Liturghiei ce se săvîrșește în ea este dumnezeiasca Euharistie, care constă în taina prefacerii pîinii și vinului în trupul și sîngele Domnului și în împărtășirea cu ele a credincioșilor. O mare parte din celălalt cult săvîrșit în ea este alcătuit din celelalte Taine. Iar în Taine credincioșii primesc prin rugăciuni și acte văzute ale preotului sau episcopului harul lui Dumnezeu, care — ca lucrare necreată izvoritoare din ființa lui Dumnezeu — nu e despărțită de prezența iubitoare a lui Dumnezeu, în această lucrare aflîndu-se Însuși Cel ce lucrează.

În locașul bisericii luînd loc, în timpul sf. liturghii, pe sfînta masă din altar, prin prefacere, însuși trupul și sîngele Domnului, spre împărtășirea credincioșilor de ele, are loc întîlnirea culminantă a acestora cu Iisus Hristos și cu Duhul Lui cel Sfînt, care a prefăcut plinea și vinul în trupul și sîngele Domnului și le-a umplut pe acestea de prezența Sa. Iar întîlnirea cu Hristos în locașul bisericii nu e trăită de credincioși ca persoane izolate, ci în comunitate, întărind unitatea dintre ei fără de care nu este mîntuirea.

Astfel locașul bisericii nu e numai o casă de rugăciune a credincioșilor, care și-ar lua puterea de unire cu Dumnezeu și întreolaltă din ei înșiși, ci o casă în care lucrează Dumnezeu, mai bine zis Hristos însuși prin Duhul Lui cel Sfânt, nedespărțiți de Tatăl. Sfânta Treime îi unește pe ei în locașul bisericesc fără să-i confunde, așa cum sînt unite și persoanele dumnezeiești. Credincioșii nu se adună în locașul bisericesc numai pentru a se ruga împreună unui Dumnezeu care rămîne la distanță, sau de a asculta o predică despre El. Acest lăcaș este totodată și un loc al prezenței și al lucrării lui Dumnezeu cel în Treime. Precum este în cer, așa este Sfânta Treime și în biserică, sau cerul e prezent în biserică. Dumnezeu cel în Treime nu ascultă numai din cerul depărtat rugăciunile credincioșilor, ci la această chemare a lor răspunde cu prezența și lucrarea Lui. În mod special întîlnirea aceasta ajunge pînă la punctul culminant în mîncarea trupului Fiului lui Dumnezeu cel răstignit și înviat și în băutura singelui Său cel vărsat pentru noi dintr-o iubire nețărmurită, pentru ca și noi să ne umplem de o iubire asemănătoare cu care să-i răspundem Lui și să ne întîmpinăm unii pe alții.

Această esență generală a cultului ortodox, cu deosebire a sfintei liturghii săvîrșită în locașul bisericii, apare într-o seamă de caracteristici ale lui, pe care le vom înfățișa referindu-ne mai ales la sfînta liturghie.

1. Sfîntenia locașului bisericesc.

Sf. liturghie și celelalte Taine săvîrșite în locașul bisericesc sînt trăite de către credincioși ca evenimente sfinte, care se săvîrșesc în lume, dar vin de dincolo de lume și transfigurează o parte a ei, avînd menirea să o transfigureze întreagă. Acestea îmbracă locașul bisericesc cu însușirea sfînteniei.

Creștinismul occidental a făcut încă din vechime o deosebire între noțiunea de *sfînt* (sanctus) și *sacru* (sacer). *Sanctus* e referit la Dumnezeu ca persoană (credincioșii ajunși la desăvîrșire sînt numiți și ei în biserica romano-catolică uneori sfîinți, dar de la un timp încoace mai mult *beati*, fiind proclamați ca atare printr-un act de beatificare. Pentru locașul bisericesc, pentru actele de cult, pentru obiectele cultului, pentru tot ce se trăiește de credincioși în biserică, se folosește numirea de *sacru*, care e mai puțin decît *sfînt*. De aceea chiar tainele sînt numite sacramente, sau acțiuni sacre. Dacă mai adăugăm la aceasta faptul că grația dată prin sacramente este socotită în catolicism creată, ne dăm seama, că sacrul cade adeseori în categoria creatului. Nu mai vorbim de protestantism și de cultele răsărite din el, care nu mai cunosc nici măcar realitatea sacrului, ci socotesc că singur Dumnezeu e sfînt, iar El este transcendent oricărei experiențe și nu produce nici un fel de transformare în planul vieții credincioșilor.

În această distincție dintre sacru și sfînt în creștinismul catolic

e implicată, credem necunoașterea lucrării necreate a lui Dumnezeu, care fiind și ea sfântă, ca și Dumnezeu, Subiectul ei, face să fie văzute ca „sfinte” toate actele săvârșite în biserica ortodoxă, toate persoanele și obiectele atinse de ea, toate fiind „sfințite” prin aceasta. Creștinii ortodocși vorbesc de „sfințirea apei”, de „sfințirea veșmintelor preoțești”, a icoanelor, a caselor, de „sfințirea” celui hirotonit ca preot. Pentru ei e „sfântă” crucea, sînt „sfinte” icoanele, e „sfântă” biserica și vasele din ea. Ei nu-l consideră pe Dumnezeu cel sfînt despărțit de acestea. Dacă în distincția pe care o face catolicismul între „sfînt” și „sacru” se poate spune că e implicată învățătura lui despre caracterul creat al grației de care se folosește Dumnezeu pentru a produce unele transformări în planul bisericesc, dar nu niște imprimări ale puterii lui Dumnezeu însuși, în necunoașterea deosebirii și separării dintre „sfînt” și „sacru” în ortodoxie e implicată conștiința că Dumnezeu este prezent El însuși în mod personal în lucrările Sale necreate referitoare la creaturile ridicate în planul vieții bisericești.

Biserica ortodoxă urmează în această privință exemplul Sfintei Scripturi, în care numele de sfînt e dat nu numai lui Dumnezeu și persoanelor care intră în legătură cu El, ci și obiectelor supuse lucrării Lui, obiecte care nu pot fi concepute decît în legătură cu persoana lui Dumnezeu sau cu persoanele omenești — sfințite de lucrarea Lui. În Ieșirea 3, 5 se spune: „Acest loc (unde apare rugul aprins) e pământ sfînt”; în Ieșirea 29, 37, că „altarul va fi sfînt”. În Levitic 10, 10 se cere: „Să deosebești între ce este sfînt și ce nu este sfînt, între ce este necurat și între ce este curat”. La Iezechil 44, 23 se cere iarăși preoților „să învețe poporul să deosebească între ce este sfînt și ce este spurcat, între ce este curat și ce este necurat”. La Iona 2, 6 și 8 se numește sfînt templul. La Avacum 2, 20 se spune: „Domnul este în templul cel sfînt al Său”; în psalmul 96, 8 se spune: „Închinăți-vă Domnului în curtea cea sfîntă a Lui”. În cîteva locuri din Vechiul Testament traducerea franceză folosește pentru obiecte folosite în cult expresia de „sacru”. Dar traducerea românească folosește peste tot expresia „sfînt”. Astfel în traducerea franceză se spune: „Vei face lui Aaron vestminte sacre” (Ieșirea 28, 2); „A pus placa de aur, ca diademă sacră”. (Leviticul 8, 9); sau: „Fineas purta în mîini vasele sacre” (Numerii 31, 6)¹. Dar traducerea românească folosește în toate locurile amintite numirea de sfînt și chiar traducerea franceză folosește această numire în marea majoritate a locurilor², căci la baza ambelor cuvinte franceze stă evreescul *kadosh*.

În Noul Testament se folosește termenul sfînt (*haghios*) nu numai pentru Dumnezeu, ci și pentru persoanele închinat slujirii Lui, ba chiar pentru toți creștinii, deci și pentru Biserica constituită din ei (Efeseni 5, 22). Sfîntul Apostol Pavel cere să înfățișăm trupurile

¹ *Concordance des Saintes Écritures*, ed. II, Lausanne, 1965, p. 649.

² O. c., pp. 662—663.

noastre „jertfă sfântă lui Dumnezeu” (Romani 12, 1), iar de femeia care slujește Domnului spune că e „sfântă” și în sufletul și în trupul ei (I Corinteni 7, 34). Mintuitorul numește chiar templul și altarul din el sfinte, ba și aurul și darul pus pe ele (Matei 23, 17). E drept că uneori se folosește în Noul Testament pentru mincărurile sfinite în templu nu numai numirea de sfinte, ci și de „sfinite” (hiera) (I Corinteni 9, 13), pe care limba latină a tradus-o cu „sacre”. Dar faptul că pentru templu este folosit în Sfânta Scriptură atât cuvântul sfânt (haghion) cât și sfântit (hieron) arată că între înțelesurile acestor cuvinte nu se face o strictă deosebire. Faptul acesta îl redă bine limba română, când numește pe Dumnezeu sfânt, ca Unul ce are sfințenia din Sine, iar persoanele și lucrurile care se împărtășesc de sfințenia lui Dumnezeu le numește uneori sfinte, alteori sfinite (hiera). Și acest uz al limbii române e îndreptățit prin faptul că chiar dacă persoanele omenești și anumite obiecte sînt socotite numai părtașe la sfințenie, deci numai sfinite, nu sfinte prin ele înseși, în ele a coborît și e sălășluită puterea necreată a aceluiași Dumnezeu, izvor al sfințeniei, neprimind numai o grație creată, care menține o separație între ele și Dumnezeu.

2. Locașul bisericii, spațiu sfântit de prezența lui Dumnezeu în-suși și prin coborîrea Lui în el.

Astfel departe de a fi profanizat toate, cum spun mai nou unii teologi protestanți, Fiul lui Dumnezeu, prin întruparea Lui și prin trimiterea Duhului Său cel Sfânt, a adus puțința îmbrăcării în sfințenie a tuturor celor ce-L primesc prin credință. Găci „Hristos ni s-a făcut tuturor înțelepciune de la Dumnezeu, dreptate și sfințenie și răscumpărare” (I Corinteni 1, 30). El nu ne mai cere acum să ne facem sfinți mai mult prin eforturile noastre, ci ne face sfinți prin sălășluirea Sa și a Duhului Său în noi (Galateni 2, 20; Efeseni 2, 9; 3, 24).

În ce privește sfințenia locurilor și lucrurilor, e drept că nu mai există un singur templu sfânt în care să se aducă jertfe lui Dumnezeu, ci Dumnezeu primește închinarea în tot locul, numai să se facă „în duh și adevăr” (Ioan 4, 24). Dar așa cum există o gradație a sfințeniei persoanelor, la fel există o gradație a sfințeniei locurilor. Locurile, mai bine zis locașurile în care credincioșii se adună cu un efort de gânduri, de simțiri deosebite pentru a asista și participa la acte sfinte, au o sfințenie deosebită. Ei se adună în ele cu astfel de simțiri și gânduri și intenții, pentru că știu că Dumnezeu e sălășluit într-un mod mai deosebit în ele.

Astfel încă din vremea Apostolilor s-au rezervat anumite încăperi pentru adunarea credincioșilor pentru rugăciune și pentru săvîrșirea Tainelor, ca și pentru ascultarea cuvîntului lui Dumnezeu. Așa Sfîntul Apostol Pavel îl învață pe Timotei „să știe cum trebuie să

se poarte în casa lui Dumnezeu" (I Timotei 3, 15). Deci încăperea aceea nu era socotită numai o casă de rugăciune a credincioșilor adresată unul Dumnezeu absent, ci se socotea că însuși Dumnezeu locuia în ea. Faptul că Sfântul Apostol continuă: „care este biserica (ecclesia) lui Dumnezeu celui viu, stîlp și întărire a adevărului”, arată că el vedea într-o strînsă legătură locașul cu comunitatea bisericească ce se aduna în el (ecclesia). Căci într-adevăr un locaș de slăvire a lui Dumnezeu în care nu se mai adună credincioșii, nu mai e un locaș viu sau al lui Dumnezeu experiat ca lucrător, deci viu. Dar nu e mai puțin adevărat că un simplu locaș fără Dumnezeu prezent în el împreună cu comunitatea credincioșilor, deci un locaș al unei simple adunări a credincioșilor, n-ar mai fi „stîlp și întărire a adevărului”. De aceea Părinții adunați în Sinoade, cînd hotărâau formula unei învățături de totdeauna a Bisericii, se vedeau uniți pe ei, ca reprezentanți ai bisericilor lor cu Sfântul Duh: „Părutu-s-a Sfîntului Duh și nouă”. Ba mai e de amintit că ședințele Sinoadelor se țineau de obicei în biserică, iar despre Sinodul IV ecumenic se spune că episcopii au pus lîngă moaștele mucenitei Eufimie din biserica din Calcedon ce-i purta hramul două hîrtii cu cele două formule între care erau împărțiți membrii Sinodului („în două firi” și „din două firi”) și a doua zi au constatat că a doua formulă fusese aruncată de lîngă moaște, iar prima rămăsese la locul ei. Sinodul a aprobat-o, de aceea, pe cea dintîi. Sfinții participă și ei la stabilirea adevărului lui Hristos, fiind în mod deosebit organe ale Sfîntului Duh și membri ai Bisericii.

Acestea arată cît de strîns e legată Biserica în calitate de trup al lui Hristos, de biserica în calitate de locaș în care își trăiește comunitatea de credincioși cel mai accentuat caracterul ei de trup al lui Hristos. Sobornicitatea Bisericii ca trup al lui Hristos nu se poate menține fără comunitățile adunate în locașurile bisericești pentru a se împărtăși în toate din acelaș trup și singe al lui Hristos prin preoții hirotoniți de episcopii aflați în comuniune. Adunarea credincioșilor bisericii pentru săvîrșirea dumnezeieștii Euharistii vădește unitatea trupului Bisericii. În locașul bisericesc nu ne adunăm pentru a ne ruga individual, ci pentru a manifesta și susține taina Bisericii celei una prin rugăciunea plină de acelaș Hristos și prin împărtășirea de El³. Iar Biserica își împlinește lucrarea ei sfințitoare asupra creațiunii cosmice, sau lucrează la unificarea acesteia prin comunitățile credincioșilor adunate în locașurile bisericești.

Caracterul acesta de case ale lui Dumnezeu, dar și de locașuri de adunare a credincioșilor trebuie să-l fi avut și „bisericele” amintite în Faptele Apostolilor și în epistolele Sfîntului Apostol Pavel. Așa în Fapte se vorbește de „biserica” din Ierusalim care făcea rugăciuni în chip stăruitor, în formă de ectenii (ectenoi), pentru Petru cît timp se afla în închisoare (Fapte 12, 5). Aci cuvîntul de „biserică” este iarăși

³ Ierom. Grigoriu, *Hi theia liturgia tis Euharistias tu Theu*, Atena 1971, p. 85.

folosit atît pentru adunarea credincioşilor cît şi pentru locul în care se ţinea adunarea⁴. Sfîntul Apostol Pavel vorbeşte în două rînduri de „biserica din casa lui Achila şi a Priscilei” (Romani 16, 4; Corinteni 16, 19; altădată vorbeşte de „biserica din casa Nimfei”, pe care o deosebeşte de „fraţii” din aceeaşi localitate a Laodiceii, arătînd că e vorba de un locaş şi nu de biserică în calitate de corp al credincioşilor în Hristos (Coloseni 4, 15). Cu siguranţă că în această biserică-locaş cere Sfîntul Apostol Pavel să se citească epistola lui către coloseni. Se pare că acest înţeles îl aveau şi „bisericele Asiei”, în continuarea căroră e amintită de sfîntul Apostol Pavel „biserica din casa lui Achila şi a Priscilei” (I Corinteni 16, 19). Acelaşi înţeles îl pot avea şi „toate bisericile lui Hristos” (Romani 16, 16).

Înţelesul acesta de locaş al „bisericii” e confirmat şi de deosebierea pe care o face Sfîntul Apostol Pavel între „biserica” în care se împărtăşesc credincioşii cu trupul şi cu sîngele Domnului şi între casele lor particulare, în care îşi pot satisface foamea şi setea obişnuită: „Oare nu aveţi case ca să mîncăţi şi să beţi? Sau dispreţuiţi *biserica lui Dumnezeu* şi ruşinaţi pe cei ce nu au?” (I Corinteni 11, 22). Dacă la I Timotei 3, 15 locaşul de cult era numit „casa lui Dumnezeu” aci e numit „biserica lui Dumnezeu”, arătînd prin ambele numiri că aceste locaşuri nu sînt simple săli de rugăciune lipsite de prezenţa lui Dumnezeu, ci case în care este prezent şi deci şi lucrător Dumnezeu.

În aceste locaşuri era şi un jertfelnic, sau un altar (I Corinteni 9, 13), care trebuie văzut ca masa pe care se săvîrşeşte prefacerea pîinii şi vinului în trupul şi sîngele Domnului spre împărtăşirea credincioşilor (I Corinteni 11, 27). Locaşurile creştine de cult nu se puteau arăta ca nişte locaşuri publice în primele timpuri ale creştinismului, cînd numărul creştinilor era foarte mic. Ele trebuiau să se adăpostească de aceea în casele unor familii creştine. Pînă astăzi a rămas de atunci obiceiul în Grecia de a se rezerva în casă sau lingă casă o încăpere ca biserică, în care vine odată pe an preotul (la ziua hramului) ca să săvîrşească sfînta liturghie. Dar aceste biserici din case au căpătat un caracter public cînd creştinismul a devenit numeros şi mai ales n-a mai fost persecutat. Dar şi cînd se adăpostea în case particulare, în ele se aduna o comunitate. Creştinismul nu s-ar fi putut menţine fără adunarea creştinilor în locaşuri în care se întăreau împreună în credinţă prin „rugăciuni şi cîntări duhovniceşti” (Efeseni 5, 19), dar în care aveau şi credinţa în prezenţa şi lucrarea lui Dumnezeu culminînd în prezenţa lui Hristos pe altar, sub chipul pîinii şi vinului, după „frîngerea pîinii” şi „binecuvîntarea paharului” (Fapte 2, 42; Didachia celor 12 Apostoli). Această convingere bazată pe o trăire a lucrării lui Dumnezeu e mărturisită clar de Apostoli. Sfîntul Apostol Pavel spune: „Căci Evanghelia noastră n-a venit la voi în cuvinte simple, ci în putere şi în Duhul Sfînt şi în încredinţare deplină” (I Te-

⁴ Vezi şi pr. P. Vintilescu, *Încercări de istoria liturghiei*, Bucureşti, 1930, p. 31.

saloniceni 1, 5). Sau : „Iar Celui ce poate să lucreze prin puterea cea lucrătoare în noi cu mult mai presus decât toate câte cerem sau pricepem noi, Lui fie slava în biserică și întru Hristos Iisus, în veacul vecului, Amin”. Sau : „Drept aceea și noi mulțumim lui Dumnezeu că luînd voi cuvîntul ascultării de Dumnezeu de la noi, nu ați luat cuvînt omenesc, ci cuvîntul lui Dumnezeu care lucrează în voi cei ce credeți” (I Tesaloniceni 2, 13) etc.

Încă de la Clement Romanul, pe la sfîrșitul sec. I, aflăm că rînduiala ce se săvîrșea de către comunitate în aceste „locașuri” se numea Liturghie⁵ și că ea se săvîrșea sub conducerea Arhiereului înconjurat de preoți și diaconi, Arhiereul fiind cel ce frîngea piinea și binecuvînta paharul. Iar aceasta se săvîrșea după porunca dată de Mîntuitorul, la timpuri anumite și în locuri anumite.

Unirea aceasta indisolubilă între locaș, comunitate și prezența lui Hristos spre împărtășirea credincioșilor, sau în general primirea harurilor și darurilor necreate, s-a păstrat pînă azi, în mod nediminuat, în convingerea și practica Bisericii ortodoxe.

E foarte probabil că încă din primele secole creștine, în timpurile și locurile unde persecuția se domolea, apăreau și locașuri de cult publice. Se știe că astfel de săli publice de cult au apărut încă prin sec. II în părțile Siriei și în Smirna. Ele purtau acolo numele de basilici. Cu acest nume ele au trecut la traco, și daco-romanii încreștinați din Peninsula Balcanică și din Nordul Dunării de jos, la care acest nume s-a păstrat pînă azi. Ele s-au putut păstra îndeosebi la daco-romanii din Nordul Dunării, mai ales după retragerea autorităților romane și deci a încetării persecuției creștinilor din partea lor. Dar la daco-romanii creștini înțelesul acestor locașuri de săli publice s-a modificat în înțelesul de case ale împăratului Dumnezeu. Modificarea aceasta a fost influențată și de începerea liturghiei, foarte timpuriu, cu cuvintele : „Binecuvîntată este împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh”. Prin aceasta în sensul de locaș al bisericii s-a accentuat și mai mult legătura cu prezența lui Dumnezeu în el, sau cu înțînirea credincioșilor de pe pământ cu Dumnezeu și cu sfinții în aceeași împărăție a lui Dumnezeu cu deosebire în Sfînta Liturghie. De altfel numele de Împărat folosit pentru Dumnezeu, cu deosebire în locurile amintite, în numirea bisericii și în cuvintele începătoare ale liturghiei a fost luat, împreună cu alte elemente, de către cultul creștin

⁵ Epistola I-a către Corinteni cap. XLI, 1.

din cultul iudaic, la începutul desprinderii lui de acela⁶. Pentru Dumnezeu numirea aceasta o vedem aplicată încă la Sfântul Apostol Pavel în contextul unei propoziții care sună aproape ca un imn liturgic. Căci numind pe Dumnezeu „Împăratul împăraților”, Sfântul Apostol Pavel termină zicînd: „Căruia este cinstea și stăpînirea veșnică. Amin” (I Timotei 6, 16)⁷. Avem aci se pare unul din imnele ce se rosteau în „biserici” încă în timpul apostolic. Dar numele de Împărat se dă lui Dumnezeu și în Apocalipsa, 15, 3, 8.

Numele de „biserică” păstrat pînă azi la poporul român arată și el vechimea creștinismului lui.

Cum am spus, în tot timpul de pînă acum s-a păstrat în Ortodoxie sentimentul de sfințenie al locașului bisericesc, învățătura că el e casa lui Dumnezeu și deci că în el credincioșii se întîlnesc cu Dumnezeu în mod deosebit și de aceea trebuie să se întîlnească și ei toți pentru a primi puterea Lui și chiar trupul și sîngele lui Hristos în comun.

Definind locașul bisericesc, Simeon Tesaloniceanul spune că el este „casa lui Dumnezeu, că deși este alcătuită din lucruri neînsuflețite ea se sfințește cu dumnezeiescul dar și cu rugăciunile preoțești și nu este ca celelalte case, ci este făcută pentru Dumnezeu și pe El îl are locuitor și în ea este slava, puterea și darul Lui... Drept aceea nu o mai numim pe ea numai casă, ci *sfință*, ca una ce este sfințită de Sfîntul

⁶ O. c., cap. XL, 5, 5; L. Bouyer, *La spiritualité du Nouveau Testament et des peres*, Aubier, Paris, p. 221, socotește că chiar Clement Romanul a aplicat cel dintîi numele liturghie, ca serviciu public făcut de un individ unei comunități, serviciului creștin, care se făcea cu mare rînduială. Dar din spusa lui Clement rezultă că ea data de la Apostoli și probabil că chiar și numele. Lui Clement pare să-i datorăm sensul pe care creștinismul îl va da cuvîntului liturghie. El însuși, în realitate, utilizîndu-l în sensul grec tradițional de serviciu public făcut de un individ comunității, aplica cel dintîi acest cuvînt cultului creștin. Și Bouyer citează din Clement: „Pentru că acestea sînt acum lucruri foarte clare pentru noi care am pătruns cu privirea adînc în gnozei dumnezeiești, noi trebuie să facem cu rînduială tot ce ne-a poruncit Stăpînul, să împlinim la timpuri determinate. Căci El ne-a poruncit să aducem darurile și să săvîrșim liturghiile nu la întîmplare și fără rînduială, ci în timpuri și la ore fixate. El însuși a rînduit prin hotărîrea Lui suverană în ce locuri și prin ce slujitori trebuie să se săvîrșască, ca toate lucrurile să se facă cu sfințenie după buna Lui plăcere și să fie bineplăcute voii Lui. Deci aceia care prezintă darurile lor la timpurile rînduite sînt bine primiți și fericiti... Arhiepiscopului i-au fost rînduite liturghii (slujiri sfinte) deosebite; preoților li s-au desemnat locuri deosebite” (I Corinteni, XL).

⁷ La masa pascală iudaică, ce avea loc seara, cînd se turna la începutul ei primul pahar de vin roșu, se spunea: Binecuvîntat este Dumnezeul nostru. Binecuvîntat ești Împărate al universului. Cel ce ai creat rodul viței (apud. P. Vintilescu. *Incercări de istoria liturghiei*, București, 1950, p. 21). Dar numele de împărat se dă lui Dumnezeu și în Apocalipsa 15, 3 („Împărate al neamurilor”) și el e implicat în acele locuri din Apocalipsă unde se vorbește de Cel ce șade pe tron (cap. III, 4, 5, etc.) și de Împărăția Lui (11, 17; 12, 10).

⁸ Odo Cassel, *Das christliche Opfermysterium*, Verlags Styria, Graz, pp. 272, urm.

Părinte, cu Preasfântul Fiul prin Duhul Sfânt, fiind sălaș al Treimii"⁹. Sfințirea ei înseamnă deci sălășluirea lui Dumnezeu în ea, mai bine zis sălășluirea lui Dumnezeu Cel în Treime, de o ființă și nedespărțită. Patriarhul Gherman al Constantinopolei din sec. VIII spune: „Biserica este templul lui Dumnezeu, locașul sfânt, casă a rugăciunii, mi-reasa lui Hristos care cheamă popoarele la pocăință și rugăciune”. „Biserica este cerul pe pământ, în care locuiește Dumnezeu cel cere-sc, închipuind crucea și mormântul și învierea lui Hristos” (P. G. 98, 384). „Biserica este casa dumnezească, unde se săvârșește jertfa vie, tainică și cele dinăuntru ale sfintelor, și sfânta peșteră, unde e mor-mîntul și masa de suflet hrănitoare și de viață făcătoare” (P. G. 98, 385).

Biserica întrunește în ea toate cele cerești și cele pămîntești și prilejuiește continuarea lucrării de mîntuire a lui Hristos pînă la sfîrșitul timpului.

De aceea cine intră în biserică, sau trece prin fața ei se închină, căci intră sau trece pe lîngă locul unde locuiește și lucrează Sfînta Treime toate cele ale mîntuirii și îndumnezeirii înveșnicite a noastre. Trecînd prin fața bisericii, credinciosul știe că trece prin fața lui Dum-nezeu celui în Treime, din care o Persoană s-a răstignit pentru noi. De aceea își face semnul crucii aducîndu-și aminte atît de Sfînta Treime cît și de jertfa lui Hristos și prin aceasta simțind lucrarea Trei-mii și a lui Hristos cel răstignit pentru el asupra lui.

Faptul că credinciosul știe că în rugăciunea și cu atît mai mult în liturghia ce se săvârșește în biserică, nu e activ numai el sau co-munitatea credincioșilor, ci și Dumnezeu, îi dă sentimentul de ieșire din planul obișnuit al vieții, de înălțare, dar în acelaș timp și de mi-cime în fața măreției dumnezeiești. Arhimandritul Vasile, starețul mă-năstirii Stavronichita de la Sfîntul Munte Atos, scrie despre acest sentiment, trăit în biserică și în liturghia săvîrșită în ea: „Ea adună în sine la un loc toate înăuntru și în jurul nostru. Întrupează și aduce lîngă noi și în noi, prin cele ce le putem cunoaște și atinge, cele ne-văzute și necreate. Transfigurează și sfințește cele văzute și neînsem-nate. În ea trăim întrepătrunderea (perihoreza) necreatului și a crea-tului, a vieții și a morții, a mișcării și a stabilității, a tainicului și a raționalului, a minunii și a legii, a libertății și a naturii. Cele nevă-zute se văd în mod nevăzut. Cele de nespus se spun în mod negrăit. Cele de neapropiat, cele de dincolo, se sălășluiesc în noi. Și noi sîm-tem ceva foarte mic, fără ființă, dar încăpem în noi ceva nemărginit și de neajuns. Și cu cît înaintează cineva de bunăvoie în micime și se mistuie de micime cu atît îi luminează slava neapropiată mai mult fi-ința și îl scoate din întuneric la lumină. Cu atît cresc în fața lui mai mult cele create și se ivesc în el bucurii noi, nesfîrșite. Pînă la ur-

⁹ Simeon Tesaloniceanul, *Tratat asupra tuturor dogmelor credinței noastre or-todoxe*, retipărit după traducerea din 1765, la 1865, București, p. 120.

mă el nu știe dacă cele nevăzute nu sînt mai sensibile în el decît cele create, sau dacă cele din urmă nu sînt mai sfînte decît cele dintîi" ¹⁰.

Intr-un poem despre Sfînta Sofia din Edesa se zice: „E un lucru minunat că, în micimea ei, biserica este asemenea unui cuprinzător univers... Cupola ei înălțată este asemenea cerului cerurilor... Ea se odihnește solid pe partea ei inferioară. Arcurile ei reprezintă cele patru laturi ale lumii" ¹¹. „Fiecare biserică este un centru cosmic... Biserica reproduce structura internă a universului; este Ierusalimul ceresc care arată unirea cercului și a pătratului (Apocalipsa 21, 16). Este corabie eshatologică, naosul (de la navis) peste care se înalță forma sferică a cupolei, sintetizînd unirea cercului cu patratul, măsura și cifra ceresc al Împărăției". Căci aceasta îi dă măsura, cu toată sugerarea infinitului. Iar „măsura face orice lucru frumos", zice Sf. Isaac Sirul" ¹². „Pătratul sau cubul reprezintă neschimbabilitatea neclintită, stabilitatea proiectului realizat, și înăuntrul ei se efectuează dinamismul circular al slujbelor" ¹³. E mișcarea în stabilitate a epectazelor de care a vorbit Sf. Grigorie de Nisa. „Dezvoltarea spațiului liturgic se face după un plan vertical; aceasta e direcția rugăciunii simbolizată de ridicarea tămiei... aceasta e mișcarea miinilor ridicate în rugăciune, mișcarea epiclezei și a ridicării darurilor" ¹⁴.

Dar păstrarea aceasta a ființei umane atît de firave și umplerea ei de mărirea nemărginită a necreatului, se explică din faptul că Dumnezeu este personal. Dacă ar fi impersonal ar strivi-o odată ce e atît de mică. Iată de ce trăirea sfințeniei lui Dumnezeu, pătrunsă în toate ale bisericii, nu e o trăire de care omul se simte înspăimîntat, amenințat, strivit, ci asemenea trăirii unui copil la sînul părintesc, la sînul unui părinte a toate cuprinzător, însă și atotiubitor.

Poate că tocmai slăbirea sentimentului legăturii dintre sfințenia lui Dumnezeu și caracterul Lui personal și de oameni iubitor, sentiment trăit în Ortodoxie, și înlocuirea acestui sentiment, cu sentimentul de sacru trăit în Occident, ca ceva impersonal, l-a făcut pe Rudolf Otto să definească în celebra sa carte „Das Heilige" (tradusă în limba franceză sub titlul „Le sacré") acest sacru prin termeni impersonali, care indică o realitate producătoare ale unor sentimente lipsite de iubire: „Das Numinöse" (divinul în genul neutru, impersonal) „mysterium tremendum" (misterul care te face să tremuri), „das ganz Andere" (ceea ce e cu totul altceva). Acest „sacru" e simțit ca o măreție copleșitoare dar vagă, deoarece nu-și arată o voință care se poate adapta binevoitor la puțința de comuniune cu făptura noastră; e ceva de care ți-e frică ca de o forță discreționară sau impersonală, de o natură nu nu-

¹⁰ Arhimandritul Vasile, *Eisodikon. Elemente ale trăirii liturgice a misterului unității în biserica ortodoxă*, Sf. mănăstire Stavronichita din Sf. Munte, 1974, p. 103.

¹¹ La P. Evdokimov, *L'art de l'icône*, Paris, 1970, p. 125.

¹² Idem, *ibidem*.

¹³ Idem, *ibidem*.

¹⁴ Idem, *ibidem*.

mai cu totul altfel decât a noastră, ci și tulburătoare, amenințătoare pentru noi ¹⁵).

Acest sentiment al unei forțe uriașe, dar impersonale îl produce în bisericile apusene și cântarea orgei, în vreme ce în Răsăritul creștin cântarea executată prin glasuri omenești produce sentimentul păstrării omului în fața lui Dumnezeu, sau al intrării lui într-o comuniune familiară cu Dumnezeu care e și El personal.

3. Urcușul spre Dumnezeu simbolizat și ajutat și prin arhitectura locașului bisericii ortodoxe.

Poate că în această trăire a sacrului la Rudolf Otto se simte și influența concepției calvine despre Dumnezeu, care a predestinat pe unii (pe care credinciosul nu-i știe, deci poate că se află și el printre ei) la veșnicele chinuri fără nici un motiv rațional și fără nici o milă. În orice caz acest sentiment al sacrului în sensul a ceva ce înspăimântă are o paralelă arhitectonică și în unghiurile întunecoase ale plafonului bisericilor gotice în care se ascunde Dumnezeu, sau în împodobirea pereților exteriori ai lor cu chipuri monstruoase, care n-au în ele nici un sentiment omenesc. Acestea închid pe om într-o ordine iminentă creată, la discreția unor puteri neomenești. Lucrul acesta îl sugerează și plafonul dreptunghiular al bisericilor de stil romanic, lipsit de prezența misterului, a misterului binevoitor și luminos. Se arată în aceasta cea sustragere a lui Dumnezeu de la legătura cu creatura, de care vorbește teologul catolic H. Mühlen.

În Răsărit, sentimentul sfințeniei, ca al unei însușiri personale de oameni iubitoare a lui Dumnezeu cel prea bun, ca al însușirii unei persoane desăvârșite, are ca paralelă arhitectonică bolta lor unică ca boltă centrală și alte bolți mai mici, care exprimă o aplecare a lui Dumnezeu, la diferite nivele, cu o mare grijă iubitoare, spre credincioși. Se trăiește în aplecarea îmbrățișătoare a acestei — sau acestor — bolți aplecarea

¹⁵ Rudolf Otto, *Das Heilige*, München, 1927, p. 48. Teologul catolic Heribert Mühlen vede cea mai mare scădere a conceptului de sacru al lui Otto în caracterul înspăimântător al lui. Dar din ceea ce vrea să pună Mühlen în locul sensului dat de Otto „sacrului” se vede că el consideră ca sacru sentimentul că Dumnezeu ni se sustrage ca transcendență depărtată înfinit de noi. Deci nici pentru el „sacrul” nu e o experiență a puterii lui Dumnezeu: „Critic e de observat față de analizele lui Otto că el subordonează experiența numinosului unui anumit organ, intern, religios și că după concepția lui numai anumiți oameni au acest organ (nu e aci un efect al predestinației calvine? n.n.)... În afară de aceea, Otto leagă aceste trăiri numai de sentiment, care, în expunerea sa ia caracterul unei abstracțiuni „subiective”. De aceea criticii lui i-au reproșat, nu pe nedrept, un subiectivism anevoie de contestat. Greu se poate observa la el faptul că această experiență poate fi produsă și prin incorporări materiale, deci și din afară”. Mühlen însuși, atribuind sacrului o fascinație, declară că ceea ce fascinează sau atrage pe om, e ceea ce i se sustrage: „Ceea ce fascinează pe om, îl atrage, intrucit i se sustrage, sau altfel spus, intrucit i se sustrage în nemărginitul neînțeles, îl atrage” (Heribert Mühlen, *Entsakralisierung*, Schöningh, Paderborn, 1971, p. 14).

lui Dumnezeu peste comunitatea din biserică, manifestînd atît iubirea Lui cît și voința de a-i face pe membrii ei să se strîngă în iubirea în îmbrățișarea Lui. Această boltă aplecă indică nu „un transcendent (anonim) care coboară” (după expresia lui Lucian Blaga) ca să devieze orice elan de înălțare a făpturii, ci pe Dumnezeu cel personal care îmbrățișează cu iubire comunitatea pentru a o atrage la viața Sa îndumnezeind-o, o face să se unească în El care o ocrotește ca Atotțiitorul (Pantocratorul din vârful cupolei centrale). Chiar bisericile moldovenești, influențate de stilul gotic, au aplicat acestuia în interior una sau mai multe cupole. Cupola arcuită peste comunitatea credincioșilor redă faptul că însuși Fiul lui Dumnezeu a coborît din cer și rămîne în continuare cu cei ce cred în El și formează trupul Lui, dar nu dintr-o necesitate internă, ci din iubire pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire, pe care o lucrează în favoarea lor cu deosebire în biserici.

Totuși noi trebuie să înaintăm spre El și prin eforturile noastre de curățire și prin rugăciunea intensificată continuu. E o înaintare în dublu înțeles, prin înălțarea sufletului spre Hristos cel din vârful boltii, cît și spre propășirea într-o viață tot mai curată și mai apropiată de El, Cel aflător pe altar. De aceea biserica are pe Hristos atît ca Pantocrator în vârful cupolei din mijlocul bisericii, cît și ca jertfă vie pe altarul spre care trebuie să înaintăm ca să ne învrednicim la sfîrșitul liturghiei de starea Lui de jertfă și de înviere. De aceea liturghia e o mișcare în ambele sensuri spre Hristos.

În vreme ce „Atotputernicul” Occidentului este distant și discreționar, Pantocratorul sau Atotțiitorul Hristos e Dumnezeu cel apropiat și plin de grijă pentru viața noastră, de care vorbește Apocalipsa (11, 17; 15, 3; 21, 22) și Sf. Părinți. Căci această calitate se acordă cu calitatea Lui de jertfă pe altar. Și unde Dumnezeu este un Părinte sau un Frate apropiat, acolo și comunitatea se simte ca o familie, de care nu sînt străini nici îngerii, nici sfinții ca membri sau ca frați nevăzuți ai familiei văzute.

Aceasta nu înseamnă că Pantocratorul care coboară la noi și ne ascultă cererile cu iubire de oameni e total inteligibil, că nu e plin de mărire, că nu ne inspiră taina, că nu e mai presus de înțelegerea noastră în mod infinit. Dar taina Lui neînțeleasă nu înseamnă depărtare, răceală, separație, ci e taina Celui ce a venit la noi și S-a jertfit. El nu se sustrage nouă în nemărginitul neînțeles, cum zice catolicul H. Mühlen (entzieht Sich uns umbegreiflich als Grenzenlose)¹⁶. El e cu nemărginirea Lui neînțeleasă aci, căci e o nemărginire plină de căldura iubirii, dăruindu-ni-se ca jertfă. E nemărginirea iubirii, e taina iubirii, nu taina distanței golului întunericului. E ceea ce e pentru copil taina părintelui care îl ține cu putere, dar și plin de grijă duioasă și delicată în brațele lui. Desigur această apropiere și iubire o simt cei ce n-au

¹⁶ Ibid.

conștiința încărcată de păcate și s-au hotărât pentru pocăință și pentru cererea iertării Lui. „Nimenea din cei legați cu poște și cu desfătări nu este vrednic să vie, să se apropie, sau să slujească Ție, Împărate al slavei” (Rugăciunea preotului din timpul cîntării heruvimice).

Această taină negrăită a Celui ce, deși nemărginit în putere, totuși ne este apropiat prin iubire, o numește Arhimandritul Vasile „apofatismul liturgic”, pe care-l vede exprimat în cîntarea: „Cu vrednicie și cu dreptate este a-Ți cînta, a Te binecuvînta, a Te lăuda și a-Ți mulțumi Ție, a ne închina Ție. Căci Tu ești Dumnezeu cel negrăit, necuprins cu gîndul, neînțeles, pururea fiind și același fiind”.

Încă Sf. Grigore de Nazianz vedea în cupola octogonului zidit în amintirea tatălui său „o locuință a luminii”. „Pe cele opt coloane egal de lungi, naosul se întoarce în sine însuși. Prin cupolă el luminează de sus, ca și cînd ar fi cu adevărat o locuință a luminii”¹⁷. Dumnezeu cel infinit e deosebit de lume, are viața în Sine, dar din El iradiază lumina; El n-are lipsă să iasă din El, odată ce e infinit în Sine. Dacă totuși iese, o face din iubire față de noi. Lumina Lui care ni se arată e o lumină a iubirii, care dă însă un sens vieții noastre și întregii existențe.

„Încă basilica timpurie era într-un anumit mod chipul cerului, desigur mai puțin prin imitare (a cerului cosmic), cît prin redarea sensibilă, în calitate de casă, a sfintei comunități (numită ecclesia), ca proprietate a lui Hristos, Basileul, și ca sală de tron a lui Dumnezeu”. Dar mai ales Sfînta Sofia, clădită din porunca lui Justinian, a devenit un model ideal al bisericilor bizantine ulterioare, „cu bolta ei largă, plutind peste cununa de ferestre ca o imitare a cerului și cu tot spațiul ei văzut ca un cosmos dominat de cer și orînduit ierarhic, care face din liturghie, o participare prin imitare, sau o participare directă la liturghia cerească a îngerilor”¹⁸.

Simbolica cerului și a luminii se face simțită copleșitor în arhitectura Sfintei Sofii. Procopie o descrie, în cartea sa despre clădirile lui Justinian, în modul următor: „Urișa cupolă rotundă oferă o privire deosebit de frumoasă. Ea nu pare așezată pe o bază fermă, ci acoperă spațiul atîrnînd de un lanț”¹⁹. „Ea e plină de lumină și strălucirea soarelui; s-ar putea spune că spațiul nu e luminat dinafară prin lumina solară, ci are strălucirea din ea însăși, atîta lumină copleșitoare e revărsată în cuprinsul bisericii”²⁰. Dumnezeu a devenit interior bisericii. Nu se mai simte că e dincolo de ea. „Rugătorul, al cărui

¹⁷ La H. I. Schulz, *Die byzantinische Liturgie*, în col. Sophia, Freiburgim Breisgau, 1964, p. 64.

¹⁸ O. Wulff, *Das Raumerlebnis des Naos im Spiegel der Ekfrasis*, în: *Byzant. Zeit.*, 30 (1929), pp. 531—539; la p. 535 citează din Omilia 18-a a Sf. Grigore de Nazianz.

¹⁹ Procopie, *Despre clădirile lui Justinian I*, 1. *Corpus scriptorum Historiae Byzantinae*, 45, 179.

²⁰ O. c., 45, 175.

duh se ridică în înălțimile cerești, știe că Dumnezeu nu e departe, ci că are bunăvoința să se afle în acest loc pentru că El însuși l-a ales" ²¹.

În arhitectura aceasta a bisericii se arată că biserica fiind „cerul pe pământ”, „scopul ei nu e să fugă din lume (ci să coboare în ea); Dumnezeu o ține legată de Sine, până când va face prin ea toată creațiunea cer” ²². Bolta arcuită peste comunitate, peste lume, avînd pe Hristos Atotțiitorul în centrul ei cel mai înalt, ne arată pe Dumnezeu la suprema înălțime, dar privind spre noi și îmbrățișîndu-ne părintește și atrăgîndu-ne în Sine ca în Unul suprem în care ne putem uni toți și putem avea totul.

„Catedralele de odinioară erau încărcate de o forță și de o intensitate supranaturală; dinamismul lor taie și azi răsuflarea... În gotic verticalele și masa de pietre se aruncă violent spre infinit și trag după ele spiritul omului. Din contra, în Sfînta Sofie totul se ordonează în jurul unei axe centrale, încoronată de majestatea unei cupole, și exprimă frumusețea într-un mod mai esoteric (mai lăuntric), venind dintr-o adîncime tainică și dintr-o înălțime nelimitată, care coborînd peste om îl umple de o pace transcendentă... Prin liniile ei, cupola traduce mișcarea coboritoare a iubirii dumnezeiești; sfericitatea ei reunește pe toți oamenii în sinaxă (adunare liturgică), în trupul lui Hristos. Sub cupolă noi ne simțim protejați, scăpați de angoasă pascaliană a spațiilor infinite” ²³. Cupola ne sugerează o infinitate a inimii iubitoare, nu a înălțimilor exterioare reci și fără sfîrșit.

Căci Dumnezeu care ne privește și ne îmbrățișează din cupolă e deasupra tuturor, dar le cuprinde pe toate și se află în toate cu iubire personală. E aproape de toate și totuși mai presus de toate. E deasupra tuturor, dar nu rupt de ele, nu închis în Sine, ci cuprinzîndu-le și ocrotindu-le și călăuzindu-le pe toate. E familiar și infinit în taina Lui. E taina care ne înconjoară și ne susține, nu taina ascunsă de noi. Nu-L bănuim că este undeva, ci îi simțim îmbrățișarea aci. E taina văzută și simțită, taina care vedem cum ne susține, nu o taină bănuită. E taina iubită, nu taina temută.

H. J. Schulz, care a folosit citatele de mai sus din Procopie, rezumă ideile lor în aceste trei impresii: „Cupola nu pare să aparțină materiei împovăratore pămîntești, ci pare că stă în directă legătură cu cerul, a cărui copie este. Precum cerul cosmic, așa este și cupola izvorul și reședința luminii, care se revarsă de acolo peste naos și ridicîndu-se totodată ridică și duhul rugătorului în înălțimea cerească... Lumina ce se coboară înăuntrul bisericii de la o treaptă la alta, este o imitare a luminării harului, care după Dionisie se împărtășește prin mijlocirea ierarhiilor îngerești treptele bisericesti” ²⁴.

²¹ O. c., 45, 179.

²² Arhim. Vasile, o. c., p. 64.

²³ P. Evdokimov, o. c., p. 126.

²⁴ H. I. Schulz, o. c., pp. 65—67.

Wulff observă că pe cînd basilicele romanice ne conduc prin sala lor largă spre locul din fund, pe cînd prin plafonul lor plat împiedică orice înălțare a privirii dincolo de lume (erau clădiri infuențate de sălile necreștine romane), iar domurile gotice ne cheamă și înainte, dar ne atrag privirea și spre o înălțime, care nu-și poate găsi o odihnă în transcendent, bisericile cu cupolă, în stilul bizantin, ne permit și înaintarea spre Hristos, dar și înălțarea de pe acum spre cer, însă spre un cer care ne și îmbrățișează și din care iradiază lumina la nesfîrșit²⁵. Wulff, după ce citează din Sf. Grigorie de Nazianz și din Procopie, citează și din *Ekfrasis* a lui Fotie despre biserica Nea din palatul împărațesc din Constantinopol: „Îndată ce cineva s-a rupt de pridvor și a intrat în naos, de ce farmec, și totodată de ce neliniște și uimire e umplut? E ca și cînd a intrat în cer, fără ca cineva să-i fi pus vreo piedică, și e învăluit din toate părțile de frumusețile de multe feluri ca de stele. Prin stele înțelege icoanele. Fotie vorbește mai mult de experiența mișcării, decît de a repaosului. Dar de a unei mișcări în plinătatea aceluiași infinit. Pare că totul se află în mișcare. Naosul pare a se învîrți împrejur”²⁶. E experiența aceleiași plinătăți, unitare și multiple, care e sugerată și de icoane și e trăită și în liturghie, în care același Hristos-Dumnezeu ni se dăruiește mereu în alte și alte feluri, dar întreg, cu toată plinătatea vieții și actelor mîntuitoare. Nu se așteaptă experiența plenitudinii numai în viitorul eshatologic, sau nu e bănuită numai că ascunzîndu-se într-o înălțime neapropiată în viața aceasta. Aceasta ar slăbi efectul și simțirea întrupării lui Hristos și a învierii Lui, sau l-ar socoti cu totul înălțat dela noi după ce a plătit pentru păcatele noastre, cum se întîmpla în Occident. În ortodoxie se trăiește convingerea și simțirea că El continuă să fie cu noi și să lucreze asupra noastră prin Duhul său cel Sfînt care s-a coborît din El și se pogoară neîncetat peste noi. Întruparea Cuvîntului îl face pe Acesta aproape de noi în mod permanent. Insuși Wulff încheie articolul său cu cuvintele: „Aceste biserici ni se adresează „cu graiul unei concepții care se întemeiază pe credința în întruparea lui Dumnezeu și într-un plan de mîntuire neclintit”²⁷.

De multe ori pe lingă bolta centrală mai sînt, cum am spus, și alte bolți; ele sînt coborîri mai apropiate ale lui Dumnezeu de noi prin fapte legate de întruparea Fiului Său. Evdokimov vede în ele și simboale ale lumînărilor și rugăciunilor înălțate spre cer: „Bisericile cu plan central, uneori adevărate turnuri, cu cupolele lor, peste care strălucește aurul, evocă lumînările de Paște și Învierea”. „O biserică cu mai multe cupole e ca un candelabru arzînd în flăcări”²⁸.

În afară de bolta centrală sau și de celelalte, orice biserică, inclusiv cele din Occident, au la capătul dinspre Răsărit spațiul altarului aproape la toate curbat. Aceasta înseamnă că comunitatea e orientată

²⁵ Art. cit. p. 531.

²⁶ Wulff, art. cit., p. 530.

²⁷ Ibid.

²⁸ P. Evdokimov, o. c., p. 128.

spre unirea cu Dumnezeu, originea tuturor, în care-și găsesc toate odihna și mîntuirea. În Orient acest înțeles e accentuat prin faptul că acest loc a început să fie despărțit, după cîte știm încă deodată cu Sfînta Sofia a lui Justinian, sugerînd misterul dumnezeiesc spre care înaintază poporul credincios.

Schulz vede în această despărțire numai despărțirea dintre popor și ierarhie, conform viziunii lui Dionisie Areopagitul, înțeleasă de Schulz într-un sens rigid, nedinamic²⁹. Dar faptul că prin ușile altarului ce se deschid adeseori se văd licărind dintr-un plan de taină razele luminilor de pe sfînta masă, arată că în această despărțire avem mai mult o ilustrare o deosebirii între ființa dumnezeiască incomunicabilă și energiile ei ce iradiază și lucrează în creație. Iar în faptul că preotul iese adeseori în naos și e înconjurat de popor și atins de el în modul cel mai familiar, arată că accentul nu se pune pe o înălțare autoritară a preotului peste popor, ci pe misterul transcendenței lui Dumnezeu, care totuși se coboară, plin de iubire în mijlocul poporului. Nu e în bisericile ortodoxe distanța mare între poporul credincios și locul unde stau preoții în jurul sfîntei mese, cum e în Occident, fapt care sugerează un Dumnezeu accesibil speculației raționale, dar necomunicîndu-se prin energiile Sale.

P. Evdokimov referă despărțirea altarului de naos prin iconostas, dar în comunicare cu credincioșii prin uși, mai mult la Hristos înălțat de la noi, dar și comunicînd cu noi. Nu-L putem înțelege pe Hristos, dar experimentăm iubirea Lui, pentru că îi trăim binefacerile.

Se mai poate spune că despărțirea altarului de naos prin iconostas, arată că viața de pe pămînt a membrilor Bisericii este deosebită de viața din Împărăția cerească, dar e orientată spre ea. „Nu avem aici cetate stătătoare, ci pășim spre cea viitoare fără a ajunge la ea înainte de moarte. Această împreună călătorie a credincioșilor își ia puterea și se arată mai ales prin sinaxa euharistică. Dumnezeiasca Euharistie este pentru Sf. Părinți un sfînt „syn-odos” — o împreună călătorie a celor de pe pămînt spre cer sau a oamenilor spre îngeri, a lumii văzute spre cea nevăzută”³⁰. Dar e în același timp și o anumită întîlnire între cele de pe pămînt și cele din cer, care trebuie să sporească neîncetat.

„Acest perete transparent, acest perete în fața rugăciunii, primește și amplifică rugăciunea inimii: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-ne pe noi păcătoșii și acopere-ne cu harul Tău”... Sub presiunea acestei rugăciuni, poarta împărătească se deschide larg ca să putem vedea cerul. Comentariile liturgice explică simbolismul ușii ca chip al lui Hristos „prin care veți vedea cerul deschis” (Ioan 1, 51). Insuși Hristos a spus: „Eu sînt ușa” (Ioan 10, 7, 9).

„Dar simbolismul iconostasului duce și mai departe. Hristos, ușa, introduce la El, ușa împărătească se deschide spre altar, locul înalt al

²⁹ O. c., pp. 67—68.

³⁰ Ierom. Grigoriu, o. c., Atena, 1971, p. 85.

lucrării lui Dumnezeu și centrul împrejurul căruia se desfășoară lucrarea sfântă a liturghiei, „cerul unde se mișcă Dumnezeu Cel întreit, coborât pe pământ” (Sf. Gherman, PG. 98, 384). De pe altar iradiază iubirea nesfârșită a lui Hristos cel răstignit, deosebită de toate iubirile de aici, iubire pe care o așteptăm ca să putem avea viața veșnică în El. Nicolae Cabasila zice: „Sufletul omenesc are o sete infinită. Ochiul a fost creat pentru lumină, urechea pentru sunete, orice lucru pentru țința lui, iar dorința omului pentru a se mișca spre Hristos” (La P. Evdokimov, *o. c.*, p. 134). Origen atribuie lui Hristos acest agraphon (cuvânt nescris în Evanghelii): „Cine e aproape de Mine, e aproape de foc”. „Acest cuvânt nu e oare o ilustrare a interiorizării mistice a „ușii”, care se deschide spre inima lui Dumnezeu?”. Și Evdokimov dă acest cuvânt al lui S. Bulgacov, prin care acela își descrie experiența hirotoniei: „Toată hirotonia a fost un fulger de lumină. Cel mai tulburător moment a fost prima trecere prin ușa împărătească, îndreptându-mă spre altar. Treceam literalmente peretele focului arzător, luminător, reinnoitor. Am intrat în alt eon, am intrat în Împărăție”³¹. Am văzut că și Sf. Marcu Ascetul spune că Hristos arde gândurile ce I le oferim Lui pe altarul inimii. Omul care simte apropierea lui Hristos, Il trăiește ca foc nu numai pe altarul locașului bisericesc, ci și pe altarul bisericii ființei sale.

În orice caz și în Occident și în Orient această orientare a spațiului liturgic spre Răsărit arată caracterul de călătorie a vieții pămîntești spre înlănțuirea eshatologică în Dumnezeu. Biserica ortodoxă, avînd pe lîngă această orientare spre altarul curbat la răsărit și una spre bolta centrală sau și spre celelalte bolți, arată din nou că încă din viața pămîntească avem în parte pe Hristos-Pantocratorul cu noi drept călăuzitor și susținător, dar și ca o pregustare a unirii depline cu El în viața viitoare. E o credință care s-a pierdut în arhitectura occidentală pentru că s-a pierdut în teologia de acolo, mai ales în cea protestantă. Un pas mai departe spre desbrăcarea locașurilor bisericești din Occident de această semnificație este faptul de a fi început să se așeze în ele altarul în mijlocul comunității, eliminîndu-se orice sentiment de taină și închizîndu-se comunitatea cu totul în imanent.

Despre orientarea bisericilor din Moldova spre Răsărit, caracteristică comună în general pînă de curînd și tuturor bisericilor din Occident, Wilhelm Nyssen spune: „Bisericile din Moldova sînt biserici care sugerează viața viitoare. Ele cheamă la o călătorie de la Apus spre Răsărit; deci exact contrar cupolei bizantine (noi credem că nu contrar, ci în combinație) obișnuite, care e așezată în centru chiar și la bisericile mici”.³² „Orientarea axială a spațiului de la Apus spre Răsărit e comună bisericilor din Moldova și multor biserici din țările balcanice, dar se ghicește în ele mai curînd o amintire a construcțiilor celor mai timpurii apărute în timpul migrațiilor popoarelor nordice, mai ales a clădirilor vizigote păstrate în Spania sau în arhitectura de lemn a Nor-

³¹ P. Evdokimov, *o. c.*, pp. 133—134.

³² Pământ cîntînd în imagini, București, p. 26.

dului" ³³. Pe lângă aceasta se mai știe că aceste clădiri duc gândul la corăbiile ce plutesc prin șuvoiul timpului și se îndreaptă spre limanul vieții de dincolo. Un exemplu important pentru impresia unei corăbii e biserica mănăstirii Dragomirna, dar și a Moldoviței și a Suceviței" ³⁴. Absidele laterale de lângă altar, proprii celor mai multe biserici ortodoxe, dau credincioșilor sau comunității liturgice convingerea că se află adunați în interiorul crucii lui Hristos, sau încorporați în Hristos cel răstignit, înaintînd prin El spre învierea cu El. Căci dacă e adevărat că Biserica sau comunitatea e trupul lui Hristos, ea e trupul lui Hristos cel răstignit, făcînd împreună cu El drumul spre starea Lui înviată. Aceasta ar corespunde cu faptul că în centrul liturghiei, sau al evenimentului fundamental al liturghiei ce se săvîrșește în biserică, stă împărtășirea de Hristos cel răstignit, de Hristos ca jertfă, precum și cu faptul că El rămîne pe altar permanent cu trupul și cu singele Lui. Arhim. Vasile de la Sf. Munte spune, de aceea, pe drept cuvînt, că „nevăzuta prezentă a lui Hristos luminează și descopere toate „în biserică" ³⁵. În legătură cu aceasta menționăm că locașul bisericii și forma ei, sau vasele și cele ce se săvîrșesc în ea nu sînt simple simboale, în sensul de chipuri ale unor acțiuni spirituale despărțite de ele, ci mijloacele sensibile prin care se produc acele lucrări, fiind pline de ele, străbătute de ele. Pe măsură ce un credincios înaintează în viața duhovnicească, el experiază faptul că aflîndu-se în biserică, se află în interiorul crucii lui Hristos, sau al lui Hristos cel jertfit care ne îmbrățișează pe toți, sau al lui Hristos care, deși e înviat, face mereu pentru noi drumul jertfei sau al crucii spre înviere; sau că face sub conducerea lui Hristos-Pantocratorul drumul spre deplina unire cu El în Euharistie și în viața viitoare, dar nu fără cruce cît sîntem în viața pămîntescă.

Cel care a explicat în modul cel mai profund sensul bisericii realizat arhitectonic în Sf. Sofia, pe de o parte ca un cosmos unificat în parte cu Dumnezeu, pe de alta înaintînd spre deplina unificare în Hristos sub conducerea Lui, a fost Sf. Maxim Mărturisitorul.

Pe cînd bisericile apusene sugerează înaintarea spre Dumnezeu a unei comunități neinteresate de transfigurarea creației cosmice, bolta bisericilor răsăritene cu Pantocratorul în vârful ei, cheamă comunitatea și pe fiecare credincios considerat și el ca biserică mobilă la o preocupare de creația întregă. Avînd pe Hristos ca Pantocrator în ea, ea este în același timp „chipul" lui Dumnezeu cel lucrător în lume pentru reunirea ei în El.

Astfel Hristos nu împlinește prin biserică o lucrare despărțită de cea pe care o împlinește ca Pantocrator în lume, ci se preocupă și de

³³ Ne întrebăm dacă nu e în aceasta o anumită influență a arianismului vizigot, care nu recunoștea pe Hristos ca Fiul cel de o ființă cu Tatăl, deci susținea că în Hristos nu avem pe Fiul lui Dumnezeu venit la noi și rămas prin omenitatea Lui aproape de noi.

³⁴ O. c., pp. 26—27.

³⁵ O. c., p. 102.

lume, pornind de la un cerc mic de oameni, cu intenția de a întinde lucrarea Sa desăvârșitoare asupra întregii creații³⁶.

Dar desigur, în înțelegerea bisericii ca chip al cosmosului sub grija Pantocratorului, sau ca tinzând să se extindă asupra creației și să o cuprindă, e implicată voința creștinilor care participă la liturghia din biserică, de a duce cu ei în viața din afara ei, duhul unirii cu Dumnezeu și al unirii întreolaltă în El. Ei merg ca biserici personale în mijlocul lumii dinafară. „Ca ortodocși, când vorbim de viața liturgică nu înțelegem dăruirea noastră liturgică de câteva ore în biserică, ci toată viața noastră, care pornind de la actele liturgice din biserică devine liturgică și închinată lui Dumnezeu. Creștinul ortodox nu este schizofrenic. Nu trăiește înăuntrul bisericii o viață liturgică și în afara bisericii o viață neliturgică. Trăiește, pe cât e cu putință, mai multe ore în biserică (la liturghie, la sfintele slujbe), ca să poată trăi în afară de biserică, după putință, mai aproape de duhul, de atmosfera și de îndrumările morale ale dumnezeieștei liturghii”³⁷. Credincioșii nu trebuie să promită degeaba la sf. liturghie: „Și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm”.

Dacă creațiunea înaintea prin biserică spre unitatea dintre partea ei sensibilă și inteligibilă și a amîndurora în Dumnezeu, așa omul înaintează spre unificarea între trupul și sufletul lui și a amîndurora în Dumnezeu, dar nu fără lucrarea lui asupra creației. Legătura între părțile creației și ale omului va dura și va progresa — în cei ce vor voi — pînă cînd Rațiunea supremă cea una care le leagă, le va face să se împlinească printr-o legătură mai misterioasă în lumea viitoare. Atunci cosmosul lucrurilor vizibile va muri asemenea trupului omenesc și va învia reînnoit din starea lui îmbătrînită, cum va învia și omul ca o parte a întregului, ca o lume mică împreună cu lumea mare. Legătura nouă care se va restaura atunci între toate nu se va mai altera în veci. Această legătură va fi susținută de puterea dumnezeiască care se va arăta în toate într-un mod clar și deplin eficient. Ea va face prin unirea deplin realizată a sufletului cu trupul și a lucrurilor sensibile cu realitățile inteligibile, ca prin toate să se vadă Dumnezeu. Căci toate vor fi copleșite de Dumnezeu care e prin excelență Duh³⁸.

Sf. Simeon Tesaloniceanul va relua și va îmbogăți ideile lui Dionisie Areopagitul, Procopie și Sf. Maxim Mărturisitorul, arătînd că această înțelegere a locașului bisericesc nu e legată de un timp ci are o valabilitate permanentă. El spune: „Biserica fiind îndoită prin cele de neapătruns (altarul) și prin cele din afară, închipuiește pe însuși Hristos, care este îndoit, Dumnezeu și om, după o parte văzut și după alta nevăzut. Asemenea închipuiește pe om care este din trup și suflet. Închipuiește și taina Sfintei Treimi, care este neapropiată cu ființa și cu-

³⁶ *Mystagogia*, cap. 1; PG 91, col. 665.

³⁷ Arhim. Gheorghe, starețul mănăstirii Grigoriu din Sf. Munte, *Omul ființă liturgică*, în rev. „Ho hosios Gregorios”, 1979, nr. 4, p. 34.

³⁸ Sf. Maxim, o. c., 685 C.

noscută în pronia și în lucrările ei (energiile necreate). Mai închipuiește și însăși lumea aceasta, cerul prin sf. altar, iar cele de pe pământ, prin naos. După alt înțeles, toată dumnezeiasca biserică se arată întreită: pridvorul, naosul și altarul, ceea ce închipuiește Treimea și cetele cele de sus cu ordinea lor întreită și grupurile dreptcredincioșilor, care au o întreită împărțire: a celor hirotoniți, a credincioșilor celor pe drum spre desăvârșire și a celor în stare de pocăință; la fel cele de pe pământ, din cer și mai presus de ceruri. Căci pridvorul închipuiește cele de pe pământ, naosul cerul, iar sf. altar cele mai presus de ceruri”³⁹.

Aceste înțelesuri ale locașului bisericii pot fi considerate nu ca alternative, ci ca cuprinzându-se toate unele în celelalte. Sfânta Treime nu e despărțită de lumea îngerească, de cea pămîntească și de om, ci ea se află în toate și toate în ea. Credincioșii sînt uniți între ei și cu creațiunea cosmică și cu cea îngerească și cu Treimea. Numai păcătosul e despărțit cu voia de toate. Credinciosul e unit cu toate.

Arhimandritul Vasile spune: „Biserica cunoaște și cuprinde toate prin Dumnezeu. Are pe cel Unul, pe Cel care prin cuprinderea cea după cauză le știe și le ține la un loc și le are pe toate. În organismul ei de chip al lui Dumnezeu, cunoaște în sine pe Dumnezeu, toată creația și trebuințele ei și mijlocește harul de viață făcător. Dar și omul cunoscînd în biserică cu adevărat sinea sa, ca chip al lui Dumnezeu, cunoaște toate. Intră în relație ontologică și în atingere nemijlocită cu ele. „Celui ce se cunoaște pe sine, i se dă cunoștința tuturor. Căci cunoașterea de sine e plenitudinea cunoștinței tuturor... În vremea în care împărătește în viețuirea ta smerenia, se va supune ție sufletul tău și împreună cu el ți se vor supune toate” (Ava Isaac, Cuv. 15).

„De va cuprinde cineva pe Unul atunci va cuprinde toate. Sau se va înstrăina de toate, părăsind tendința de a cunoaște după trup și de a aduna, de a străbate și de a cuceri toate pentru sine însuși”⁴⁰.

Dacă Hristos cuprinde totul în Sine încă din pîntecele sau din brațele Maicii sale, cu atât mai mult cuprinde totul din locașul bisericesc, iar cei uniți cu El cuprind și ei toate, sau sînt uniți cu toate. De aceea oricît de mică ar fi biserica, avînd pe Atotîitorul în ea, cuprinde virtual și în tendință totul: „Și în timp ce locuia în sinul Maicii sale, locuiau în sinul Lui toate fapăturile”. „El era întreg în trupul Maicii și totodată întreg în toate”⁴¹. Purtîndu-L pe El, Maica Lui purta toate. Așa poartă toate în sine credinciosul și biserica care-l cuprind pe El.

4. Biserica primește pe Dumnezeu în ea ca implinitor al lucrării Sale mintuitoare prin sfințirea ei.

Astfel locașul bisericesc nu ține închise în sine cele săvîrșite în ea.

³⁹ O. c., p. 253.

⁴⁰ O. c., pp. 50—51.

⁴¹ Ephraim der Syrer, *Lobgesang der Erde*, Introd. și trad. în germană de Edmund Beck, Lambertus Verlag Freiburg Br., 1967, pp. 32—33.

El e locașul de unde Hristos își întinde lucrarea asupra creației. Dar aceasta înseamnă că actele liturgice nu pot fi socotite ca o reprezentare sau ca chipuri ale operei de mîntuire a lui Hristos, ca riturile din vechile culte de misterii. Ele trebuie socotite ca forme de exprimare a lucrării mîntuitoare săvîrșită în ea, nu chipuri de privit; ca forme sensibile în care se împlinește lucrarea nevăzută a lui Hristos. Prin ele se arată credinței Hristos însuși prezent și lucrător prin Duhul⁴².

Și ceea ce face ca locașul bisericesc să nu fie numai locul de împlinire a unor acte simbolice, ci să fie de fapt locașul Sfintei Treimi, ca credincioșii să se întîlnească în Ea, și prin aceasta cu cerul sau cu Hristos în lucrarea Sa mîntuitoare, este sfîntirea lui. Sfîntirea transfigurează acest spațiu și din el se proiectează peste toată creația lumina și lucrarea lui Dumnezeu. Credincioșii trăiesc în biserică într-un alt plan al realității, într-o altă ambianță decît în cea a lumii naturale. Așa cum cel ce iubește vede în ființa iubită o ființă transfigurată și ea se transfigurează de fapt și din ea se proiectează această transfigurare peste toată lumea, așa vede credinciosul biserica sfîntită ca un spațiu plin de o lumină dumnezeiască ce se răspîndește peste toată lumea. Trecutul nu mai e în biserică despărțit de prezent și de viitorul eshatologic; între pământ și cer nu mai e o despărțire. Creatul nu mai e închis în el însuși, ci e transfigurat de necreat. Tulburarea vieții din lume e depășită într-o liniște, care nu e lipsită de o altă viață⁴³. Pentru Sfîntul Ioan Gură de Aur nu există numai o identitate de scop și de săvîrșitor între Cina cea de taină și împărtășania euharistică, ci și o identitate de loc: „Pe Sfînta Masă nu e ceva mai puțin. Căci nu a făcut-o pe aceea Dumnezeu și pe aceasta omul, ci și pe aceasta tot Dumnezeu. Însăși aceasta e cea pe care Hristos o înconjură cu Apostolii atunci. De aci au ieșit la Muntele Măslinilor”⁴⁴.

Încă de la punerea temeliei locașului bisericesc, însuși arhiepiscopul, după ce a tîmliat și sfîntit materialele adunate pentru zidirea lui, face o rugăciune la locul unde se va așeza sfînta masă și pune pietrele de temelie în chipul crucii, arătînd prin aceasta că a pus temelie pe însuși Hristos cel răstignit, piatra cea din capul unghiului. Dar în același timp Hristos însuși este, după Simion Tesalonicianul, Acela care-și alege locul lucrării Sale în acest moment⁴⁵.

⁴² B. Langenmeyer, O. F. M., *Die Weisheit der Gegenwart Christi im liturgischen Geschehen*, în vol.: *Martyria, Liturgia, Diakonia*, p. 301.

⁴³ Arhim. Vasile, o. c., pp. 123, 125: „Omul pătruns de liturghie are o vedere lăuntrică a lumii. Spațiul lumii se schimbă la față. Omul nu mai e un privitor exterior. El a intrat în camera de nuntă. Se află înăuntru, vede toată lumea dinăuntru... Evenimentele economiei dumnezeiești nu sînt evenimente trecute și închise, ci prezente și lucrătoare. Ne îmbrățișează, ne mîntuiesc”.

⁴⁴ Omilia 82, 5 la Matei.

⁴⁵ O. c., p. 110, cap. 101.

După ce zidirea bisericii s-a terminat, ea devine loc al sălășluirii și lucrării sfințitoare a lui Hristos. Sfințirea se face prin arhieru, arătându-se că Hristos însuși se sălășluiește în ea și începe în ea lucrarea Sa mîntuitoare. Arhierul intră în ea îmbrăcat în toate odăjdiile arhieriești, prin ceea ce se arată fructificarea de către Hristos însuși prin arhieru a întrupării și jertfei Sale prin care a întemeiat Biserica și în care își continuă lucrarea Sa mîntuitoare ca Arhieru. Apoi peste odăjdii se îmbracă într-un giulgiu care arată pe Hristos retrăindu-și coborîrea în mormîntul din care a ieșit viața, de vreme ce se va sfinți altarul care reprezintă mormîntul în care se află tainic Hristos⁴⁶, ca jertfă neîncetată oferită Tatălui pentru noi, din care neîncetat ne izvorăște viața învierii.

Sfînta masă este mormîntul din care ni se arată trupul și singele Său jertfit în chipul pîinii și vinului. Dar tot ea este și masa Cinei celei de Taină și tronul ceresc pe care s-a așezat Hristos cel jertfit, ca Miel înjunghiat. Mărirea nu e contrară jertfei, ci în jertfă e adevărata mărire (Apocalipsa 5, 13). Dar jertfa e implicată în nașterea lui Hristos ca om. De aceea sfînta masă e și iesle. Hristos se află pe sfînta masă cu toate actele Sale mîntuitoare recapitulate. Căci numai așa ne mîntuiește.

Sfînta masă este chipul mormîntului, — spune Sf. Gherman — în care a fost așezat Hristos, pe care se află pîinea adevărată și cerească, jertfa de taină și nesîngeroasă. Cel ce-și aduce jertfă vie (zootymenos) trupul și singele Său spre mincare și băutură, spre viață veșnică credincioșilor. Dar tot ea este și tronul în care Dumnezeu cel ceresc, Cel purtat pe Heruvimj, se odihnește întrupat. E masa la care și la Cina cea de taină, șezînd în mijlocul Apostolilor, luînd pîinea și vinul a zis: „Luați, mîncăți” etc. (PG. 98, 388).

„Este jertfelnicul, în care s-a oferit...”, în care Hristos s-a adus pe Sine lui Dumnezeu și Tatăl prin oferirea trupului Său, ca Miel ce se jertfește și ca Arhieru și Fiul al Omului ce aduce și se aduce ca jertfă tainică și nesîngeroasă și ca slujbă cuvîntătoare, ce se dă jertfit credincioșilor, prin care ne-am făcut părtași vieții veșnice și nemuritoare”. „Jertfelnicul (masa de jertfă, n. n.) este iesle și mormînt al Domnului. Jertfelnicul este și se numește așa, după jertfelnicul ceresc și înțelegător, căci preoții pămîntești și în trup închipuiesc ierarhiile înțelegătoare și slujitoare (liturghisitoare) ale Puterilor de sus... De aceea și aceștia trebuie să fie ca focul arzător” (PG. 98, 388). Vedem aci reluată ideea Sf. Maxim Mărturisitorul că și îngerii sînt ca niște preoți prin care Hristos se aduce jertfă și se dă spre împărtășanie. Ei sînt o prezență interioară în preoți.

Iar chivotul de pe altar este „locul răstîgnirii lui Hristos. Căci era aproape de el locul unde a fost înmormîntat” (PG 98, 389) Per-

⁴⁶ O. c., p. 111, cap. 103, Arhim. Gheorghe, *art. cit.*, p. 33: scrie: „Fiecare arhieru și preot care liturghisește la altarul pămîntesc, exercită preoția lui Hristos în biserică (un canon de la Cartagina), nu are preoția sa, ci participă la unica preoție a lui Hristos”.

manența Sf. Împărășanii în chivot arată stăruirea permanentă a lui Hristos în stare de jertfă pentru a se împărăși credincioșilor. Nici-un moment nu va lipsi din Hristos dispoziția Lui de jertfă și de împărășire ca jertfă.

Iar precum sub jertfelnicul ceresc se află sufletele mucenicilor care au urmat lui Hristos, fructificând pînă la capăt jertfa Lui, sufletele „celor înjunghiați pentru cuvîntul lui Dumnezeu” și pentru mărturia pe care au dat-o, strigînd cu glas mare și zicînd: „Pînă cînd, Stăpîne Sfinte și adevărate nu vei judeca și nu vei răzbuna singele nostru față de cei ce locuiesc pe pămînt?”, cărora li se spune „să mai stea în tihnă pînă cînd se va împlini numărul celor împreună slujitori cu ei și al fraților lor ce aveau să fie omorîți ca și ei” (Apocalipsa 6, 9—11), la fel în sfînta masă din altarul văzut, pe care stă Mielul (Agnețul) jertfit sub chipul pîinii hrăitoare spre viață veșnică se află moaștele mucenicilor și deci în chip nevăzut mucenicii înșiși, ca sub Tronul-jertfelnic pe care stă Mielul cel jertfit. Cererea lor după judecata din urmă și făgăduința dată lor că ea va veni cînd se va împlini numărul celor ce vor da mărturie pentru Hristos, arată orientarea eshatologică a sfîntei liturghii din biserica văzută. Mucenicii sînt în așteptare și Mielul de pe altar, îi asigură că împlinirea ei va veni. Sfînta liturghie e o pregătire pentru viața viitoare, prin jertfa Mielului, a mucenicilor, prin prezența nevăzută a tuturor sfinților „ca un nor de martori”, care ne arată înălțimea la care au ajuns și ne îndeamnă prin pilda dăruirii de sine a lor și ne ajută prin rugăciunile lor să înaintăm și noi prin aceeași dăruire de sine pînă la jertfă spre desăvîrșirea duhovnicească, spre unitatea dintre noi, prin care vom dobîndi viața de veci.

În locașul bisericii se înfăptuiește continuu paradoxul: prin cruce la înviere, prin mormînt la viață, prin împărășania prezentă la unirea cu Cel ce prin jertfă S-a înălțat la mărire, pentru că crucea, jertfa de care ne împărășim au ca subiect pe Fiul lui Dumnezeu, Ziditorul vieții, care s-a făcut om pentru ca să învingă moartea căreia îi este supus omul, prin luarea ei asupra Lui; s-o învingă întîi în El și apoi și în cei ce se împărășesc de El; să învingă moartea ivită prin despărțirea omului de Dumnezeu — izvorul vieții, prin faptul că El ca Dumnezeu unește întîi umanitatea Sa cu Sine și apoi și pe a celor ce-L primesc pe El. De aceea în biserică e lăudată învierea lui Hristos în vreme ce se face semnul crucii, exprimîndu-se și prin aceasta paradoxul biruirii morții omenești prin asumarea ei de către Fiul lui Dumnezeu odată cu firea noastră omenească. Biserica este astfel locul morții dar și al învierii nevăzute a lui Hristos și al coborîrii Duhului Său cel Sfînt, deci și locul învierii noastre împreună cu El. Moartea făpturii în Dumnezeu este ca o scufundare în izvorul vieții, în care cel mort iese la o viață nouă, sfințită. E ca un botez în apă și în Duh. Căci din apă și din Duh ia ființă orice viață. Cine se ferește de această scufundare în Dumnezeu prin moartea vieții slăbite de păcat își pierde viața, căci rămîne într-o

existență amestecată cu neantul. În Dumnezeu, izvorul infinit, dar personal al vieții, persoana care își are origina din El nu moare, ci trece la viața adevărată. Căci primind moartea cu credință în El, ca o dăruire a sa lui Dumnezeu, află în El viața și-și întărește pentru veci identitatea. Căci Dumnezeu cel personal este izvorul sau rădăcina tuturor identităților personale. El nu renunță în veci la manifestarea iubirii Sale în relațiile cu nenumăratele identități personale. Numai dacă ar fi parte a naturii, omul s-ar dizolva ca identitate în procesele inconștiente ale naturii, care produce alte și alte forme monotone ale naturii. Mucenicii ne sînt pildă de această intrare și veșnică păstrare și adîncire în identitatea lor personală prin moartea cu Hristos și pentru Hristos.

Hristos, cel veșnic în stare de jertfă, pentru a ni se da nouă, uitîndu-se pe Sine, înconjurat de mucenicii care își păstrează mereu această stare a muceniei lor pentru Hristos, și de îngerii prin care Arhiereul cel ceresc își oferă continuu jertfa Sa, continuă o liturghie cerească neîncetată. Și împreună cu ea, din puterea ei, sau a jertfei oferită în cer Tatălui, are loc liturghia comunității, care reprezintă creațiunea văzută, adunată înaintea jertfelnicului și tronului aceluiași Miel înjunghiat pentru a copleși prin împărtășirea din El orice trăsătură luată de la fiară pentru a se imprima de trăsăturile Mielului, care face posibilă pașnica și blînda conviețuire între oameni. „Și toată făptura care este în cer și pe pămînt și sub pămînt și în mare și toate cîte sînt întrînsese le-am auzit zicînd: Celui ce șade pe tron și Mielului fie binecuvîntarea, cîntea și mărirea și puterea în vecii vecilor” (Apocalipsa 5, 12—13). „Răzbunarea” pe care o cer mucenicii lui Hristos nu e o răzbunare în sensul pămîntesc al cuvîntului, ci dorința lor de a se pune în lumină pentru cei de pe pămînt valoarea jertfel lor pentru Hristos, valoarea imitării Mielului jertfit, pentru ca între oameni să se sălășluiască pace, bunăvoință și ca ei să înainteze în adevărata unitate a lor și la viața veșnică, prin întărirea în același duh de jertfă.

În timpul sfințirii bisericii mirenii se scot afară, căci sfințirea bisericii, sau a locului în care se sfințesc oamenii, nu vine de la ei, ci de la Hristos, închipuit de arhiereu, înconjurat de preoți și de îngerii Lui nevăzuți. Mirenii trebuie să intre în biserica gata sfințită. Căci nu se apropie de Fiul lui Dumnezeu și nu primesc mîntuirea de la El decît după ce a înviat și după ce le este vestit de Sfinții Apostoli peste care a coborît Duhul Lui cel Sfînt și sfințitor. Căci sfințirea bisericii reprezintă coborîrea Duhului cel Sfînt al lui Hristos peste Apostolii adunați în foisorul de sus, care prin coborîrea Sfințului Duh devine prima biserică.

La fel în timpul sfințirii bisericii se scoate din ea tot ce poate fi mutat din loc, sau tot ce e trecător, rămînînd numai cele ce țin de întregimea ei, căci biserica începe de la Hristos, persistă prin El ca izvor al sfințeniei și prin Duhul Sfînt care trimite pe Apostoli

și pe urmașii lor la propovăduire și la sfințirea creațiunii, și numai după aceea se adună în jurul Lui cei ce vor fi sfințiți și cele prin care vor fi sfințiți. „Astfel se închid ușile, pentru că biserica se face atunci cer și puterea Duhului Sfint vine peste dinsa. Pentru aceea trebuie a fi numai cei ce sînt ai cerului, adică cei hirotoniți și alt-cineva nimeni să nu vadă, căci cele sfinte numai sfinților se cade a le vedea pînă ce se vor săvîrși”⁴⁷. Sfințirea bisericii e o Cincizecime reînnoită, iar Duhul Sfint s-a coborît peste comunitatea Apostolilor în chip de limbi de foc, dînd în cadrul ei fiecăruia puterea să pornească la propovăduirea lui Hristos cel înviat, ca reprezentînd prima comunitate bisericească, deci nu ca un ins izolat. „Atunci Petru stînd între ei (între cei ce alergaseră la locul de unde pornea vuietul produs de coborîrea Duhului Sfint) cu cei unsprezece, a ridicat glasul său și a grăit” (Fapte 2, 14).

Rugăciunile și actele arhierului de la sfințirea bisericii exprimă într-o mare varietate de forme același fapt al sălășluirii lui Hristos, Cel ce prin moarte biruie moartea, Cel ce e prezent împreună cu Tatăl și din ai Cărui ochi iradiază darurile nesfîrșite ale Duhului, prin biserică, peste tot pămîntul (Apocalipsa 6, 6).

Mai amintim din actele de la sfințirea bisericii doar cîteva:

Masa propriu-zisă se lipește pe stîlpii ei de piatră cu ajutorul unei amestecături din ceară, saciz, smirnă, aloe și alte substanțe, „care toate închipuiesc îngroparea Mîntuitorului”⁴⁸. În acelaș timp acestea prin puterea lor de lipire „închipuiesc dragostea și unirea ce a avut-o Hristos față de noi pînă la moarte”⁴⁹, sau rămînerea lui Hristos cu noi în stare de jertfă iubitore și cu puterea învierii străbătută de aceeași dragoste.

Apoi se spală sfînta masă cu apă, închipuindu-se tainic Botezul lui Hristos, dinainte de-a începe lucrarea Sa mîntuitoare. Totodată prin aceasta „se cheamă Cel ce s-a botezat în Iordan spre sfințirea apei acesteia și spre sfințirea jertfelnicului”⁵⁰.

Această concentrare de semnificații ale bisericii, ale altarului, ale actelor liturgice, se întemeiază pe faptul că actele mîntuitoare ale lui Hristos provoacă în noi amintirea (anamneza) reală a întregii lui vieți începînd de la întrupare. Iar aceasta înseamnă totodată că în fiecare moment al vieții lui Hristos, începînd cu întruparea, sînt date virtual toate actele mîntuitoare ulterioare și aceste acte rămîn ca urme vii și eficiente în El, în vederea iradierii lor în noi. Părinții Sinodului Trulan au văzut în fiecare icoană a lui Hristos anamneza întregii opere de mîntuire a Lui⁵¹. Dacă ei au văzut întreaga viață a lui Hristos într-o icoană a Lui, „cu atît mai mult, zice

⁴⁷ Idem, o. c., p. 111, cap. 104.

⁴⁸ Idem, o. c., p. 111, cap. 106.

⁴⁹ Idem, o. c., p. 112, cap. 106.

⁵⁰ Idem, o. c., p. 112, cap. 107.

⁵¹ Mansi, *Aplissima Collectio Conciliorum*, vol. 11, 977—980.

Schulz, trebuie să fie valabilă aceasta pentru liturghie, care nu e o icoană obișnuită, ci cuprinde realitatea vieții lui Hristos"⁵². Dar încă Sf. Atanasie zice: „Cînd Cuvîntul a coborît în Sfînta Fecioară, a venit în Ea totodată Sfîntul Duh și Cuvîntul și-a format trupul în Duhul Sfînt cu intenția de a aduna în Sine creațiunea și de a o aduce Tatălui și de a o împăca iarăși în Sine" (Ad. Serap. I, 31; PG 26, 605). Logosul sau Cuvîntul ca sîn al rațiunilor sau al cuvintelor, adună toate rațiunile creaturilor în sine, dar prin forța Duhului care produce iubirea între El și ele. Potențial o face aceasta prin formarea trupului Său în Sfînta Fecioară. Toată iconomia mîntuirii e dată potențial de la zămislire.

Sfînta masă este deci și Iordanul în care El s-a botezat pentru a începe propovăduirea Sa, încoronată cu jertfa și învierea Sa. După Sf. Efrem Sirul, Iordanul în care se scufundă Hristos pentru a se boteza e și un sîn din care El se naște iarăși ca om. În Botez își retrăiește din nou nașterea, dar își anticipează și moartea și învierea. Existența omului în Dumnezeu e o continuă moarte și naștere, sau înviere. „Rîul în care (Hristos) s-a botezat, L-a zămislit pe El simbolic din nou. Sinul umed al apei L-a zămislit pe El în curăție, L-a născut în strălucire și L-a făcut să apară întru slavă"⁵³.

Concomitența prezenței în Hristos a tuturor momentelor mîntuitoare trăite odinioară de El are o analogie în faptul că chiar atunci cînd îmi amintesc din viața mea sau a altuia cele ce s-au întîmplat în mod real, ele nu rămîn o simplă amintire care nu mișcă viața mea, ci sînt retrăite ca stări reale din nou. Aceasta înseamnă că evenimentele amintite din viața mea lucrează din nou în mine și prin iradiere și asupra altora.

Astfel într-o icoană a Nașterii Domnului, datînd încă de la jumătatea sec. VI, „ieslea întrupării e arătată totodată ca altarul lumii, din care se oferă pîinea Cuvîntului lui Dumnezeu ca hrană popoarelor pămîntului; în taina Crăciunului este privită și slăvită întreaga mîntuire". „Pruncul însuși ia chipul Celui ce oferă o jertfă negrăită"⁵⁴. Căci noi care vedem Pruncul în iesle din starea Lui de acum, de după înviere, și din lucrarea Lui de acum asupra noastră, vedem în starea Lui de Prunc tot ce avea să facă pentru mîntuirea noastră. Dar El însuși încă înainte de a se întrupa avea intenția să le facă toate acestea. De aceea vedem în starea Lui de prunc învierea Lui și în starea Lui de înviere pe prunc. Așa trebuie înțeles ceea ce se spune de episcopul Petru din Alexandria, decapitat la 311 de împăratul Maximin, că pe cînd se afla în închisoare i s-a arătat Hristos în chipul unui copil de 12 ani cu hainele sfîrtecate, într-o stare ce

⁵² Schulz, o. c., p. 151. Și citează din Mansi, o. c., vol. 13, col. 265, BC.

⁵³ Ephraim der Syrer, o. c., p. 66.

⁵⁴ Dr. Wilhelm Nyssen, *Începuturile picturii bizantine*, București, 1975, p. 82, trad. rom. a cărții „Das frühchristliche Byzanz" de către pr. D. Stăniloae și Lidia Stăniloae.

stîrnea milă. La întrebarea Sf. Petru: „Doamnă, cine ți-a rupt cămașa?”, Hristos a răspuns: „Arie mi-a rupt-o, dar ai grijă să nu-l primești la împărțășanie... Spune-le și preoților Achila și Alexandru, care vor păstori după moartea ta biserica pentru care Eu m-am făcut un copil mic și am murit — viețuind veșnic —, ca să nu-l primească”⁵⁵.

După spălarea cu apă (și săpun) și ștergerea ei, sfînta masă se spală cu vin și cu apă de trandafir. Acestea sînt închipuirea dumnezeiescului Mir, întru cinstirea îngropării lui Iisus, cum a spus Iisus despre spălarea picioarelor Lui de către femeia păcătoasă (Matei 26, 13).

Pînă aci sfînta masă încă nu e mormîntul Domnului, ci scaunul pe care șezînd în casa lui Simion leprosul a lăsat să i se spele picioarele în vederea îngropării.

Urmează apoi ungerea sfîntei mese cu Sfîntul Mir. „Deci arhiereul face trei cruci cu Sfîntul Mir pe sfînta masă: la mijloc și de amîndouă părțile. Prin aceste trei cruci se unge sfînta masă în vreme ce se cîntă Aliluia. Prin Sfîntul Mir coboară peste sfînta masă Sfîntul Duh, iar prin cîntarea Aliluia se anunță venirea lui Dumnezeu Cel în Treime”. Ungerea întreită în chipul sf. cruci arată și ea pe de o parte că Duhul Sfînt este nedespărțit de celelalte două Persoane dumnezeiești și că El vine împreună cu Hristos cel răstignit pe cruce pentru noi, care acum se îngroapă în sfînta masă, ca într-un mormînt, din care pururea se răspîndește viața Lui cea curată. „Căci mirul vărsat este numele lui Hristos, Dumnezeul nostru. Și sfînta masă, care îl arată pe El îngropat într-însa, ungîndu-se cu mir se face toată mir. Pentru că și masa însăși primește darul Duhului” care lucrează dintr-însa, săvîrșindu-se pe ea Sf. Euharistie și punîndu-se pe ea Sf. Evanghelie, care amîndouă reprezintă pe Hristos, Cel care nu vine și nu e prezent fără Duhul Sfînt. „Deci cu adevărat această masă este jertfelnicul lui Hristos, scaunul slavei, locașul lui Dumnezeu, mormîntul și odihna lui Hristos”⁵⁶.

Se pun apoi patru bucăți de pînză pe cele patru colțuri ale sfîntei mese, cu numele celor patru Evangheliști, arătîndu-se că pe Hristos, piatra cea din capul unghiului, sînt așezați Apostolii ca temelie, ca primul început al zidirii bisericii pe El și că El e făcut cunoscut în cele patru direcții ale lumii prin Sfîntele Evangheli. Sfînta masă reprezentînd pe Hristos, e îmbrăcată apoi în cămașa care înfățișează giulgiul lui Hristos. Iar deasupra ei se pune o pînzătură albă, care reprezintă haina de slavă și de lumină a lui Hristos. Peste ea se pune Sf. Antimis care reprezintă îngroparea lui Hristos. În El sînt cusute sfînte moaște ale vreunui mucenic, ară-

⁵⁵ G. Millet, *La vision de Pierre d'Alexandrie*, în: *Mélanges Charles Diehl*, II (Paris) 1910, pp. 99—115, 107, la Schulz, o. c., pp. 145—146.

⁵⁶ O. c., p. 113, cap. 111.

tindu-se că biserica se întemeiază pe jertfa lui Hristos, dar se susține și prin jertfa adaosă la ea, din puterea ei, a celor ce cred în El și dau mărturie cu prețul vieții pentru El. Aceasta pentru că toți credincioșii să învețe să se zidească în biserică, adică în trupul lui Hristos, sau în comuniunea iubitoare între ei și Hristos, prin jertfa lor, sau printr-o viață străbătută de duhul jertfei, din puterea jertfei lui Hristos. Numai cel ce jertfește cele pămîntești și trecătoare, deslegîndu-se de ele, se uită pe sine prin jertfă, se ridică la cele cerești, nemuritoare, la unitatea iubitoare cu Hristos și prin El cu toți semenii săi.

Antimisul se dă fiecărei biserici de către arhiereu, căci biserica întemeiată de Hristos prin Duhul Sfînt întii în Ierusalim, se întinde tot de către El prin arhierei, ca organele Lui, în bisericile locale, ce se țin toate într-o unitate, prin episcopi, urmașii Apostolilor, care și ei se țin într-o unitate. În antimis se pun moaște, el se spală, se unge cu Sfîntul Mir, se sfințește, ca și sfînta masă, pentru că o poate înlocui pe aceasta, în împrejurări excepționale.

Deasupra antimisului se pune Sf. Evanghelie, pentru că prin ea se vestesc toate cele ce s-au săvîrșit și se săvîrșesc de Hristos, cu valabilitate veșnică, pentru că prin ea se deschid inimile celor ce vor să se adauge la trupul Domnului și prin împlinirea poruncilor din ea se mențin și sporesc în unitatea cu Hristos reprezentată de ea. Evanghelia este Hristos în lucrarea Lui în lume, pe baza coborîrii în lume, în mormînt și a ieșirii din mormînt la viața învierii.

După aceea episcopul cădește biserica și un preot, mergînd după el, unge cu Sfîntul Mir toată biserica: „Mirul, fiindcă a sfințit sf. masă și o a desăvîrșit întii pe ea, de la dinsa ca de la o pîrgă și ca de la un început de sfințenie se sfințește toată casa, precum și Hristos a sfințit cu dumnezeiescul dar, prin luarea trupului, toată firea noastră. Căci de acest dar împărtășindu-se în urma lui Apostolii, l-au dat în toată lumea”. După aceea venind iarăși arhiereul în sfîntul altar, ingenunche înaintea sfîntei mese și după o altă rugăciune, încheie cu rugăciunea ce urmează, în care se arată că pogoarea Sfîntului Duh și sfințirea acestei biserici este o adevărată Cincizecime, cum a fost și aceea de care s-au bucurat Apostolii: „Mulțumim Ție, Doamne, că darul pe care l-ai vărsat peste Apostolii Tăi, l-ai vărsat și peste noi păcătoșii. Drept aceea ne rugăm Ție, ca jertfele ce se aduc într-însa să se prefacă întru prea sfîntul trup și sînge al Unuia născut Fiului Tău spre mîntuirea a toată lumea și a nevredniciei noastre”⁵⁷. Duhul Sfînt nu se pogoară, pentru că Hristos rămîne în cer, ci pentru a face ca Hristos să vină și El cu trupul și cu sîngele Său sub chipul pîinii și vinului pe sfînta masă, ca acestea să se împărtășească, pline de Duhul Sfînt, credincioșilor. Cincizecimea și Euharistia sînt strîns unite, cum sînt unite Cincizeci-

⁵⁷ Idem, o. c., p. 114, cap. 115.

nea și toate Tainele bisericii prin care ne unim cu Hristos. Hristos îl trimite pe Duhul, ca Duhul să-L aducă pe Hristos, ca să deschidă cele create pentru Hristos.

Desbrăcându-se de giulgiu și rămânând îmbrăcat numai în odăjdiile arhieriei, arhierul se duce cu pompă la biserica veche și aduce de acolo sfintele moaște ale mucenicilor, așezate pe cap, și le așează în sfânta masă, cum se află sufletele celor ce au murit pentru Hristos sub jertfelnicul ceresc (Apocalipsa 6, 9—10).

Mucenicii sînt împreună cu Apostolii „temelia bisericii”,⁵⁸ cu mărturia ce au dat-o pentru învierea lui Hristos, cu prețul vieții lor, cu pilda și cu puterea ce ne-o dau de a da și noi această mărturie și a ne aduce și pe noi înșine ca ființe trecătoare „jertfe vii” lui Dumnezeu, pentru a dobîndi viața nemuritoare a învierii.

Moaștele se aduc de la biserica veche, arătîndu-se că precum harul aceluiași Hristos ni se transmite prin Apostoli și prin arhierii urmași ai lor, prin succesiunea neîntreruptă a hirotoniilor, așa ni se transmite și de la bisericile vechi care nu mai pot dura, la cele noi. Aceasta e tradiția vie a puterii mîntuitoare și sfințitoare și a primirii ei prin aceeași credință. Tradiția nu e numai transmiterea unei învățături teoretice, ci a unei credințe plină de puterea lui Hristos, capabilă de jertfa vie continuă și, cînd e cazul, de moartea pentru Hristos. Tradiția e puterea lui Hristos persistentă neîntrerupt prin credința în El unită cu jertfa.

Intrînd arhierul cu moaștele pe cap în tinda bisericii celei noi și găsind ușa acesteia închisă, zice: „Ridicați porțile voastre”^{58 bis}, căci moaștele aduse închipuiesc pe Hristos care a înviat din moarte, a cărei putere s-a arătat în mucenici și se arată în moaștele lor, iar biserica închipuiește cerul și porțile lui, îngerii, care opresc intrarea omului nevrednic de cer, sau de unirea cu Dumnezeu după căderea în păcat. Dar așa cum Hristos ca om, prin jertfa Sa ca dăruire totală lui Dumnezeu, poate intra după înviere pînă la Tatăl, mai presus de toate treptele cerești, așa pot intra și mucenicii, uniți în jertfă cu Hristos, cum spune Sf. Chiril din Alexandria („Închinare în duh și adevăr”) că numai în starea de jertfă curată, dobîndită de noi în unirea cu Hristos putem intra la Tatăl. Intrarea mucenicilor în biserică, intrare la Tatăl, e intrarea lui Hristos, sau însoțește intrarea lui Hristos cu jertfa Lui.

De aceea după arhierul care a sfințit biserica, sau după Hristos care ne-a deschis locul sfințit în fața Tatălui, intrăm și noi, sau intră și comunitatea, care s-a decis prin credință să-I urmeze Lui și lor.

Intrăm în biserica sfințită, unde este Dumnezeu cu adevărat, ca să participăm la liturgia ca slujire comună lui Dumnezeu, pentru a ne

⁵⁸ Idem, o. c., pp. 115, 116.

împărtăși de jertfa lui Hristos și a ne însuși starea de jertfă a Lui, pentru a putea intra la Tatăl.

„Iar Hristos, venind Arhiereu al bunătăților viitoare... a intrat o singură dată în sfînta sfîntelor, nu cu sînge de țapi și de viței, ci cu însuși sîngele Său, și a dobîndit o singură rîscumpărare. Căci dacă sîngele țăpilor și al taurilor și cenușa junincii, stropind pe cei spurcați îi sfințește spre curățirea păcatelor, cu cît mai mult sîngele lui Hristos, care, prin Duhul cel veșnic s-a adus lui Dumnezeu pe Sine jertfă fără de prihană, va curăți cugetul vostru de faptele cele moarte, ca să slujiți lui Dumnezeu celui viu. Și pentru aceasta El este Mijlocitorul unui nou așezămînt, ca prin moartea primită spre rîscumpărarea greșalelor de sub întîiul așezămînt, cei chemați să ia fîgăduința vieții veșnice” (Evrei 9, 11—15).

Odată ce Hristos s-a sălășluit în locașul bisericii, ceea ce coincide cu sfințirea ei de către El însuși prin arhiereul văzut, începe în ea prima liturghie-ca lucrare mîntuitoare a Sa.

Dacă locașul bisericii îi adună la un loc pe credincioși și-i ajută să înainteze împreună, prin rugăciuni, prin lauda lui Dumnezeu, prin eforturile de curățire de păcate, de dușmăanii, de egoism, prin dăruire de sine, spre Hristos, iar deplina unire cu El se realizează prin împărtășirea cu trupul și sîngele Lui de pe sfînta masă, între locașul bisericesc și liturghia din ea, care culminează în Sf. Împărtășanie, este o strînsă legătură. „Începe să se înțeleagă de către teologii serioși tot mai mult faptul că nu e cu putință să vorbim despre biserică fără să ne referim întîi la dumnezeiasca Euharistie și la legătura deosebit de strînsă între Euharistie și biserică”⁵⁹.

Dar, cum am mai spus, din locașul bisericii, ca spațiul lucrării sfințitoare a lui Hristos, Hristos își întinde puterea acestei lucrări și în afară de acest locaș. Hristos pornește de aci cu cei ce s-au împărtășit aci de El oriunde, și-i însoțește oriunde, ajutîndu-i să se roage și să împlinescă fapte de ajutorare a semenilor lor. Hristos continuă astfel să fie oriunde cu persoana fiecărui credincios; e prezent în mijlocul celor ce vorbesc despre El, sau se ajută unul pe altul din credința în El, din răspunderea față de El; oriunde se află creștini cu o viață mai mult sau mai puțin sfîntă, familii mai mult sau mai puțin sfînte, oriunde merge preotul, organul văzut al preoției Lui, ducînd prin slujbele și prin sfaturile și mîngîierile lui, prin pastorația lui, lumina și lucrarea lui Hristos.

Hristos își întinde lucrarea Sa sfințitoare în mod precumpănitor din Tainele ce se săvîrșesc de rîgulă și în mod special în locașul bisericii, și din cuvîntul propovăduit de preot despre El cu mai multă regularitate în biserică.

⁵⁹ Arhim. Elias Mastroianopulos, *Ecclesia kai Euharistia*, în: „Anaplasia” mai—iunie, 1967, p. 183.

Iar în măsura în care creștinii se duc mai des la biserică, cunoscându-L mai bine și împărtășindu-se mai des de puterea Lui, întind prin viața lor mai mult puterea Lui în lume.

Locașurile bisericești sînt ca niște flori, care deși cresc în anumite locuri, își întind mireasma lor la distanțe mari, oriunde sînt ființe capabile să o simtă⁶⁰.

⁶⁰ A se vedea despre această lucrare a lui Hristos oriunde între oameni, la Walter Kasper, *Wort und Sacrament*, în vol.: *Martyria, Liturgia, Diakonia*, Grünewald — Mainz, 1968, pp. 250 urm.

CONSIDERAȚII DESPRE TAINA CUNUNIEI IN CADRUL MISTERIOLOGIEI ORTODOXE

de : ANCA MANOLACHE

Un capitol din învățătura creștină despre Dumnezeu tratează despre raportul direct al Creatorului cu cei aflați în Biserica Sa, raport care se păstrează prin harul dăruit lumii după și prin Jertfa răscumpărătoare a lui Hristos. Misteriologia — sau capitolul în care teologia se ocupă cu explicarea sfintelor Taine — are un loc important în teologia ortodoxă, ea fiind cea care accentuează în egală măsură activitatea Sfintului Duh în opera mântuirii, alături de cea a Logosului întrupat. Teologia palamită a explicitat acțiunea harului în viața creștinului, precizând care este esența harului, iar în timpurile din urmă ea a fost înțeleasă și adoptată în largă măsură și de teologia apuseană.

Prelungirea operei răscumpărătoare, în acțiunea de actualizare permanentă a Jertfei lui Hristos, o vede ortodoxia ca lucrare a Mîngietorului, prin care se desăvîrșește în credinciosul creștin mîntuirea personală, cea a fiecărui hristofor, sau mîntuirea subiectivă, cum o numește dogmatica creștină. Această actualizare ajunge la credincios prin sfintele Taine, care atribuie fiecăruia harul dumnezeiesc și îndumnezeitor.

O anumită schematizare, din nevoia de a face mai ușor înțelese adevărurile de taină ale acțiunii divine către oameni, prezintă discursiv Tainele creștine, arătînd că fiecare are o substanță materială ce participă obișnuit la viața omului și care capătă puteri harice prin sfințire, un anumit ritual care asigură valabilitatea Tainei și deci eficacitatea ei, un oficiant și un primitor al Tainei, un scop și un efect anume, specific fiecărui act sfințitor. Pe latura abstractă, mai teoretică și care ajunge mai puțin la cunoștința credinciosului, teologia mai vorbește despre o instituire a Tainei — o bază noutestamentară a ei — și despre „ființa” Tainei, sau esența ei.

Din necesități de predare a învățămîntului religios, cum și din considerente apologetice, schematizarea aceasta a impus adeseori îngroșări ale unor linii foarte fine de demarcație, sau chiar unele exagerări în încercarea de a delimita conturul unor noțiuni, al căror conținut riscă, prin aceasta, să-și piardă viabilitatea pentru cel căruia se

adreasează, adică să-și piardă direcția, sensul sau acuitatea care le-a fost imprimată în esența lor. Remarca aceasta privește îndeosebi ideea de „materie” ca obiect al Tainelor, sau „momentul” instituirii, sau „efectele” (principale sau secundare ale) Tainei. Este adevărat că nevoia de a analiza este îndreptățită prin însuși procesul înțelegerii conținutului unui adevăr de credință, că apartenența acestui adevăr la porunca directă sau indirectă a Mîntuitorului dă certitudinea necesară încrederii în eficacitatea lui, și tocmai eficacitatea ei, efectele speciale ale lucrării harului, este ceea ce credinciosul așteaptă cu nerăbdare și îl determină să acționeze, să pășească spre primirea acelei Taine. Dar parcelarea — cu intenții didactice mai mult sau mai puțin evidente — a unei globalități care, mai ales în teologie, are caracterul unei structuri de mare finețe, inefabilă, văduvește uneori expunerea unei învățături de cea fluiditate a relațiilor ei cu „capitolul” alăturat, organic legat de ea și — poate — și de sensul primar, care ne-a fost dat înainte de a-l conceptualiza noi.

Așa, de pildă, în explicarea Tainei oleo-ungerii, sau a maslului, se insistă uneori prea mult asupra vindecării de boală a credinciosului pentru care se săvîrșește serviciul religios. Desigur, textul de instituire pe care-l citim în epistola sfîntului Iacov vorbește despre bolnavii care au nevoie de vindecare¹. Dar sensul, scopul suprem al oricărei Taine, deci și a acesteia, este infuzarea harului dumnezeiesc în trupul și sufletul bolnavului, o amplificare a potențialului energetic al lui prin racordarea la rețeaua de energie divină. Practic, uneori bolnavul moare, imediat sau curînd după maslu. Oare Taina nu și-a atins scopul? Vindecarea nu s-a produs? Ba da, afirmă teologia, pentru că vindecarea nu este numai o remediere a disfuncțiunilor trupului, ci vindecarea este și anularea distanței dintre om și Dumnezeu, reintrarea lui în relația firească cu Dumnezeu.

Dar, atunci, efectele Tainei Împărtășaniei nu sînt și ele exprimate la fel? Firește, Euharistia este sursa tuturor Tainelor, centrul misterologiei. Știm că în Sfînta Împărtășanie primim pe Însuși Hristos, în trupul Lui jertfit, înviat și înălțat, pe cînd în celelalte Taine primim doar harul. Dar efectul nu este tot vindecarea de păcat și de boală? Este aici o diferență de nuanță, de intensitate?

În chip de răspuns, unii teologi vorbesc despre „ființa” Tainei. Poate că în situația de mai sus s-ar putea considera că „ființa” Euharistiei este Însuși Hristos, pe cînd, în celelalte, este doar harul. Dar termenul de „ființă” este impropriu. În limba noastră nu se poate înlocui fără echivoc noțiunea de „esență” cu cea de „ființă”. O studiere a termenului ne duce la înțelesul propriu în speță. E vorba de esența Tainei și nu de „ființa” ei, cum din grabă s-a tradus în trecut termenul din dogmaticile germane.

Reluînd ideea, prin urmare, care este esența Tainei, a fiecăreia?

¹ Iacov 5, 14: „Este vreunul dintre voi bolnav...”.

Este vibrația contactului dintre credincios și Dumnezeu, care se produce în anume condiții, dar care e accesibil oricărui creștin care îl doarește. Că acest contact se face mai la periferia energiilor divine, sau direct cu focarul energiei, relația divino-umană este asigurată. Sfântul Grigorie Palamas ne-a convins definitiv că lucrarea lui Dumnezeu, activitatea, sau energia Lui îndreptată spre noi este prelungirea Sa spre lume, este „mîna Lui însuși”; și cînd ea ne atinge, El însuși ne atinge.

Esența tuturor Tainelor este atingerea Mîngîietorului, care ne duce prin Fiul la Tatăl. Dar fiecare Taină abordează, îmbrățișează, o anume zonă a omului sau a omenirii. Dumnezeu realizează contactul cu omul la nivelul nevoii lui de mîntuire, pe care i-o asigură direct, sau prin alții. Taina preoției nu este o Taină a preotului, ci una prin care se mîntuiesc ceilalți, iar preotul însuși primește mîntuirea tot prin Tainele pe care le săvîrșește Duhul prin el, sau prin alții ca el.

Esența Tainei este infuzia de dumnezeire, pulsația harică prin care Dumnezeu ne remodelează chipul spre asemănarea cu El. Esența deci, și scopul Tainelor se ating: pentru ca El să fie totul în toate. În „toate”, prin aceeași energie divină, esența harică aprinde tot atîtea lumini de viață, asigurînd pulsația necesară revitalizării neamului omenesc începută de Noul Adam.

Cum se descifrează în acest context Taina Nunții? În iconomia divină, în planul general de realizare a fericirii veșnice a omului — acest „dumnezeu” creat —, Taina nunții pare să aibă un alt regim; un alt fel de funcție, o altă pregătire a primitorului, altfel de condiții stabilesc eficacitatea ei, avînd și o esență diferită și un alt mod de instituire. Cît despre „materia” folosită în alte Taine ca vehicol al harului, să remarcăm de la început că ea nu este prezentă în Taina cununiei, cum nu este prezentă nici în Taina mărturisirii.

O reevaluare a elementelor constitutive ale sfintelor Taine ar aduce poate o nouă orientare în înțelegerea lor, ne-ar ajuta poate să surprindem mai just ceea ce Tradiția bisericească a înțeles să ne transmită prin adevărul de credință al îndumnezeirii omului prin har. Un versant al înțelegerii acestei Tradiții ar fi poate ideea că, în ritualul Tainei, prezența materiei reprezintă reconsiderarea naturii necuvîntătoare ca pe un mare dar făcut de Dumnezeu omului. Toate elementele naturii sînt prietene omului dintru început. Dezordinea introdusă în natură de răzvrătirea proto-părintelui nostru este o nedreptate făcută ei de om, căci cel care avea să se bucure de ea — care era făcută aptă să-l asculte — îi aduce ei blestemul lui Dumnezeu: „blestat este acum pămîntul din pricina ta” (Facerea 3, 17). Împăcarea pe care o aduce Mijlocitorul, Cel care Se aduce pe Sine Jertfă — înlocuind vechea jertfire adusă de omenirea păcătoasă, lui Dumnezeu, din elementele naturii — restabilește ordinea firească, voită de Dumnezeu. Dar această ordine nouă a împăcării este doar potențială; stă în puterea — și e de datoria — omului să o desăvîrșească, să o realizeze în toate etapele existenței speciei umane din ciclul mîntuirii. Și Dum-

nezeu consfințește mereu această reabilitare a naturii, pe care omul este mereu ispitit să o lase uitată. „Din pământ ești și în pământ te vei întoarce” sună ca o veșnică mustrare a omului care nu prețuiește îndeajuns natura creată pentru a-i fi de folos. Folosirea de Dumnezeu a elementelor materiale din natura creată — dar și re-creată de Dumnezeu-Fiul, Care a și preluat-o în Natura Sa alături de natura umană — retrezește imaginea unei lumi a bucuriei, a într-ajutorării între mai mult sau mai puțin cuvântătoarele creaturi ale lui Dumnezeu.

Este o răspundere pe care creștinul nu are dreptul să o ignore: aceea de a rămâne domn și stăpîn peste creație. Dar nu abuzînd de ea își poate el arăta dominarea, ci folosind-o cu recunoștință, cu iubire, ca pe ceva ce-i este dăruit cu iubire, fiind el însuși „făcut” — ca și pămîntul și cele de pe el.

Folosirea elementului material — apă, vin, pîine, untdelemn — în ritualul de stringere a relației divino-umane are aerul să atragă atenția omului că materia creată de Dumnezeu este într-un atît de bună, „bună foarte”, încît Însuși Făcătorul ei o face pârtașă la sfințirea noastră. Căci ea reprezintă supraviețuirea noastră: este hrana, acoperă-mîntul, căldura de care avem nevoie ca să continuăm ca neam. Și Dumnezeu-Fiul nu Se sfiește să facă din spice de grîu — Trupul Său, și din boabe de strugure — Singele Său.

Înțelegerea poate nu e greșită, dacă atribuim prezenței elementului material, în ritualul sacramental, rolul unui memento pe care-l luminează Dumnezeu în fața semetiei omului spunîndu-i: iată, aceasta ești și ca acestea ești. Dar din ele te-am chemat cu suflare de viață, ca să fii asemenea Nouă și să le stăpînești. Lumea materială, bunurile materiale sînt constitutive vieții omenești și iconografia ortodoxă, ca și întreaga Tradiție răsăriteană subliniază participarea stihilor lumii la bucuria Nașterii Domnului, sau la cutremurătoarea Lui ucidere.

Este aceasta un suficient motiv pentru a statua că sfintele Taine se constituie ca atare numai în prezența unui vehicol material al harului? Nici în hiro-tonie (= punerea mîinilor) nu se deslușește suficient de bine elementul material — indicat de unele dogmatici ca fiind mîna preotului-episcop — căci în toate serviciile religioase mîna preotului dă binecuvîntare, pregătește proskomidia, împarte pe disc pîinea adusă, lucrînd și alte acte și gesturi sfințitoare, fiecare act avînd simbolismul său și răspîndind efluvii sfințitoare. De asemenea, hirotesile — atîtea alte ritualuri sfințitoare — se dau prin mîna clericului, fără ca prin aceasta mîna să fie element material sacramental.

Este posibil deci ca elementul „materie” să abunde în acțiunea sacramentală a Bisericii, fără să fie necesară atribuirea riguroasă a unei porțiuni de materie cutărei Taine sau atribuirea altei forme materiale ca nelipsită cutărei alte Taine.

Se mai poate spune că — dacă pîinea și apa sînt date de Mîntuitorul, ca hrană și vehicol al hranei îndumnezeitoare, iar apa, ca mijloc

al curăţirii şi vehicol (+Duhul) al curăţirii de păcatul strămoşesc şi dacă în unţuldelemn Biserica recunoaşte elementul curăţirii trupului şi vehicol (+Duhul Sfînt) al iertării păcatelor prin Mirungere şi oleo-ungere, atunci s-ar putea considera că mina preotului este elementul material prin care se conferă acţiunea sfinţitoare în ritualul hirotonirii, al dezlegării de păcate şi al unirii dintre soţi prin cununie.

Toate Tainele sînt deci — în esenţă, ca scop şi ca efect — dătătoare de iertare a păcatelor — vechi şi noi, şi acumulate de putere pentru o mai curată viaţă.

Cum apare, în contextul sacramental, Taina cununiei? Are şi ea acest caracter de ştergere a păcatelor? S-ar părea că nu aici este scopul ei, esenţa ei fiind de altă natură şi figurînd pe o altă linie de acces în iconomia harului.

Lucrul acesta pare să prindă contur mai clar prin modul, locul, timpul şi cadrul instituirii ei.

Deşi unii teologi consideră, ca instituire a Tainei nunţii, momentul Nunţii din Cana, se pare că altul este temeiul spre care înclină cumpăna dogmatică. Identificarea unui temei noutestamentar, pentru Taina cununiei, cu prezenţa Mintuitorului la nunta din Cana Galileii este forţată. Pentru că atît în instituirea Tainei botezului, cît şi în cea a preoţiei şi în dezlegarea păcatelor, cum şi în Euharistie, porunca Mintuitorului este clară şi fără echivoc de fiecare dată: „Luaţi duh sfînt”... „învăţaţi toate neamurile”... „şi le botezaţi” şi... „căroră le veţi ierta păcatele, iertate vor fi” — şi cele ce urmează — cum şi „aceasta să faceţi întru pomenirea Mea” (la Euharistie). Pe cînd relatarea pasajului scripturistic referitor la Nunta din Cana nu reliefează cituşi de puţin vreun interes al lui Iisus pentru cei doi miri. El nici măcar nu corelează unele afirmaţii ale Sale, ulterioare, despre căsătorie (cf. Matei 19, 1—2, sau 5, 27—32 ş.a.), cu însoţirea mirilor din Cana, ci Se limitează a binecuvînta apa, transformînd-o în vin, la cererea Maicii Sale şi la nevoia de continuare a veseliei nuntaşilor. Nici un cuvînt sau aluzie la nuntă, nici măcar o binecuvîntare adresată mirilor — cum de pildă binecuvîntase altădată nevinovăţia copiilor. De altfel, sfîntul evanghelist Ioan nici nu insistă, în istorisirea sa, asupra cununiei însăşi, sau a mirilor, ci pune accentul pe minunea pe care o face Iisus acolo. Nu nunta este evenimentul central al capitolului 2 din Evanghelia lui Ioan, ci finalul nunţii: „cînd s-a terminat vinul”. Centrul atenţiei evenimentelor din acel loc a fost transformarea apei în vin, prima minune a lui Iisus din Nazaret.

Este mai judicioasă opinia teologilor care afirmă că nu există o instituire noutestamentară a Tainei cununiei², că la Nunta din Cana se constată cinstirea adusă de Iisus Hristos căsătoriei, prezenţa Lui aducînd o întărire a sfinţeniei cununiei, pe care o „revalorifică şi o înalţă pînă la plenitudinea ei ontologică”³.

² Hr. Androutsos, *Dogmatica*, trad. de pr. D. Stăniloae, Sibiu, 1930, p. 420 şi urm.

³ Pavel Evdokimov, *Sacrement de l'Amour*, Paris, 1962, p. 176.

Că Taina nunții nu-și are începutul în epoca nou-testamentară, ci cu mult înainte, este chiar atestarea Mântuitorului că „la început nu a fost așa” (Matei 19, 8—9). Este certarea spiritului îngroșat al iudeilor, care îl întrebau despre perpetuarea raporturilor matrimoniale, în viața de veci. Deci autoritatea Mântuitorului indică tocmai *preexistența unei Cununii*, față de perioada istorică în care El își răspindește mesajul. Ba mai mult, poate chiar mai tulburător este faptul că El trimite la o rezolvare care pare — la primul moment — că eludează înțelegerea pe care o așteptăm, și anume, în perspectiva eshatologică relația cuplului se estompează. Oamenii nu se vor mai căsători, ci vor fi „ca îngerii” (Matei 22, 30).

Și acum, dat fiind că fiecare Taină aduce o desăvîrșire celui ce o primește și îl pregătește pentru viața viitoare, care este desăvîrșirea și pregătirea pe care o aduce Taina Nunții, pentru eonul veșniciei?

Sau, ca punct de pornire, care este relația sacramentală a acestei Taine, cu Jertfa, Învierea și Înălțarea, așa cum știm despre celelalte? Căci toate harurile au fost revărsate omenirii prin Hristos, prin moartea și învierea Celui ce poartă natura noastră, din clipa cînd a luat-o la Întrupare, și în toate momentele istoriei și veșniciei noastre.

Spre o înțelegere mai apropiată de ceea ce ne interesează, adică de funcția sacramentală rezidentă în cununia ca Taină, vom încerca o incursiune în trecutul acestei Taine, urmărind relația lui Dumnezeu cu poporul Izrael, înaintînd pe acest filon spre înțelegerea cununiei ca Taină a neamului omenesc, instituită inițial în grădina Edenului, iar apoi simbolizată în religia mozaică în limbajul cel mai propriu unei înțelegeri a acestui adevăr⁴.

Inspirația divină dezvăluie, autorului Pentateuhului, care a fost relația inițială a omului cu Dumnezeu: omul a fost cuplu, el nu a fost făcut de Dumnezeu ca unicat, ci ca dualitate. O dualitate convergentă, avînd asigurată conviețuirea, con-creșterea, în sfințenia paradisului făcut pentru el, prin prezența Tatălui său, Care îi stătea alături. Dumnezeu Se „plimba” în grădina Edenului.

În aceste condiții — de prezență divină permanentă, de deplină asigurare a „creșterii și înmulțirii” lui, prin binecuvîntarea pămîntului — a Celui ce realizase și cadrul optim de sporire a iubirii celor făcuți din iubire — viața cuplului era ea însăși „foarte bună”, ca întreaga creație. Și pe lingă „suflarea” divină care a constituit prima respirație a cuplului primordial, Creatorul le dă și explicit binecuvîntarea cu porunca de a crește, a se înmulți și a stăpîni tot ceea ce El crease în acest scop.

Aici, în această binecuvîntare se află sacralitatea cununiei. Aceasta este Taina: relația tainică directă între Dumnezeu și om — Taină

⁴ Vom folosi în acest scop studiul exegetic al lui Pierre Grelot, *Le couple humain dans l'Écriture*, Paris, 1964, care prezintă coerent și sugestiv prezența în Vechiul Testament a simbolului privind taina iubirii lui Dumnezeu pentru om.

care în cele din urmă eşuează, relație care se zdruncină din temelii. Blestemul adresat de Dumnezeu celor doi pe care-i binecuvîntase este dovada, exprimată de Însuși Tatăl lor, că vălul sfinților care acoperea cuplul se destramă, că Tatăl nu-l mai ocrotește, că relația comunitară s-a sfărîmat. În locul iubirii, apar acuzațiile. Căderea din relația cu Dumnezeu, căderea din har, înseamnă și dezarticularea din mecanismul întocmit de Creator pentru creșterea și înmulțirea cuplului adamic. Taina s-a retras, creșterea și înmulțirea se produc după legea blestemului, nu după cea a binecuvîntării.

Este de presupus că creșterea și înmulțirea neamului adamic nu a fost cea după voia lui Dumnezeu, căci ea a urmat blestemului și nu binecuvîntării Lui. Dar a fost cea acceptată de El, preștiută de El și folosită de El în timpurile hotărîte de El pentru împăcare cu creația Lui.

Ceea ce nu a realizat cuplul adamic, ce nu a înțeles el, a fost ceea ce nici nu era încă pregătit să înțeleagă, în faza minimei cunoașteri pe care o avea și care urma să devină cunoaștere maximală a lui Dumnezeu printr-o pregătire de durată, pe care el nu are răbdarea să și-o lucreze; și nu are răbdare, pentru că nu acceptă rolul de minidumnezeu, de dependență permanentă; dependență, care însemna în aceeași măsură iubirea lui, o anume pasivitate a iubirii, care trebuia să aștepte o nouă inițiativă a Iubirii Supreme.

Această inițiativă se produce tirziu — întirziată de nerăbdarea adamică — și numai după o majoră pregătire a urmașilor, cînd Dumnezeu-Tatăl va arăta fiului creat — prin Fiul Său necreat — ce aștepta de la cuplul adamic și în ce fel trebuia el să sporească.

Dar pentru a ajunge la această înțelegere, Dumnezeu-Creatorul pregătește terenul acestei demonstrații: Izrael este neamul ales în vederea acestei lecții a omenirii și va fi păzit, învățat, exercitat, certat și iertat, pînă la măsura și momentul în care un exemplar al lui va putea să și participe la acest joc cu toată ființa sa, joc la care Se pretează Yahvé pentru salvarea omului.

Toată pregătirea pe care o face Yahvé lui Izrael este în vederea înțelegerii iubirii cu care Tatăl său îl urmărește; acea iubire pe care el nu s-a străduit să o priceapă, să o realizeze în prima comuniune oferită strămoșului Adam în Eden, acea con-viețuire intraumană și con-viețuirea divino-umană pe care i-o oferise Dumnezeu. O nouă invitație i-o lansează Yahvé în pactul pe care-l propune poporului evreu, în acel miraculos legămînt stabilit pe Muntele Sinai. Și mai tirziu, în vremea profeților, acel legămînt este modelat de Yahvé în forma unei relații neîntîlnite nici pînă atunci, nici după aceea, cu nici un alt popor, aceea a unei legături de iubire intensă, jertfelnică, prezentată sub forma unei desăvîrșite relații între soț-soție. Yahvé este legat de Izrael cu iubirea puternică a unui soț care acceptă toată neîncrederea, neascultarea și nevrednicia soției (= Izrael), păstrînd-o permanent în a-propierea Lui, protejînd-o cu darurile puterii Sale, reprimînd-o la în-

toarcerea ei din primejdioasele îndepărtări ale nesocotinței ei. „Cu toate infidelitățile lui Izrael, minia lui Yahvé împotriva păcatului nu poate desființa fidelitatea Lui din acest pact. Dimpotrivă! Această fidelitate creatoare vrea să obțină revenirea și convertirea poporului păcătos, ca apoi să poată restaura relația de alianță în toată puritatea ei ideală”⁵.

În acest sens, accentul cel mai semnificativ îl are profeția lui Osea, în capitolul doi al cărții lui. Profetul arată desfășurarea raporturilor lui Dumnezeu cu Izrael, care se conturează și înscrie pe linia dramei unui cuplu uman. Acum, ideea fecundității, atât de insistent infuzată iudeilor dinainte de profeți, „nu mai lasă decît o urmă palidă. Izraeliții sînt copiii *Femeii* pe care Yahvé a luat-o de soție (2, 4). Esențialul este problema iubirii”: cînd, iubirea geloasă a lui Dumnezeu (2, 10), sau iubirea înșelată care repudiază (2, 4), cînd iubirea perseverentă care vrea să-și recucerească partenerul (2, 16), pentru a regăsi răspunsul iubirii de altă dată (2, 17), iubire care în cele din urmă va triumfa; și atunci, după ce-și va purifica soția vinovată, El va „reinnoi legătura conjugală, într-o perfecțiune paradiziacă”⁶.

Sub mantia simbolismului, cum se desfășoară în special gîndirea Vechiului Testament, Alianța lui Yahvé cu Izrael poartă în ea permanent caracterul unei promisiuni. Ideea mesianică pe care o conturează profeții mici este prezentă în acest legămint. Dumnezeu nu este numai „iubitorul”, ci și „salvatorul”; nu numai Cel care-l scapă pe Israel din robii (pe drept suportate), nu numai Cel care Și-l păzește pentru a menține acest fel de relație iubitoare, ci Cel care îl va face să strălucească înaintea tuturor popoarelor, printr-o și mai strînsă legătură cu el.

Acest simbolism al soțului „gelos”, iubitor pînă la renunțare de sine, se păstrează în Vechiul Testament ca un memento pentru trezirea înțelegerii poporului care a beneficiat de maxima legătură cu Dumnezeu, pînă la momentul conexării acelor proorocii cu cele mesianice, pînă la împlinirea, consumarea acelei căsătorii dintre Yahvé și Izrael: nașterea, din această iubire, a Fiului lui Dumnezeu, ca Fiu al Omului. Odată cu acest moment, vîlul simbolismului se destramă, cuvintele îmbracă realitatea cutremurătoare a înomenirii lui Dumnezeu — cea mai neimaginabilă realitate petrecută în lăuntrul neamului lui Adam, de la crearea lui.

Neconținută preparare a unui popor pentru a-l face să înțeleagă ceea ce avea să se întîmple peste veacuri a folosit termenii unei metafore care purta în ea o realitate esențială: vestirea refacerii, a reinnodării circuitului vital între Divinul Creator și creația Sa cuvîntătoare. Omul adamic nu s-a putut păstra în lăuntrul comunității „personale” cu Dumnezeu, voite de Dumnezeu, a comuniunii trini-

⁵ P. Grelot, o. c., p. 50.

⁶ Cf. P. Grelot, o. c., pp. 50—53.

taro-duale: a Persoanelor-Dumnezeu, cu persoanele-om. În prelungirea adamică pe care Yahvé o urmărește cu tenacitatea iubirii Lui, El așteaptă din generație în generație formula umană ideală, pe Femeia care va consimți să fie Maica Fiului Său în timp, a Dumnezeului-Fiu care Se naște a doua oară, ca om, din cea de a doua Evă a neamului omenesc.

Iată felul ciudat al unei „înmulțiri” a neamului omenesc, voită de Dumnezeu mai presus decât toate rînduiriile firii făcute de mîna Sa; o înmulțire unică în viața omenirii de pînă atunci și de după aceea. Acest fel de înmulțire, dar redusă numai la ordinea netrupească, avea să realizeze Dumnezeu „din apă și din Duh” după încheierea operei de răscumpărare a umanității, adunîndu-Și exemplarele născute din vechiul Adam, sub aripa sfințitoare a Duhului lui Hristos.

Din exemplarul uman ales de El, ca fiind propriu sădirii unui nou neam, Dumnezeu își naște a doua oară Fiul, ca să ne facă înrudiți cu El. Prin preluarea naturii umane în Persoana Logosului-Fiu, fiii oamenilor devin nu numai fii adoptivi ai lui Dumnezeu, ci și existențe simbiotice cu Dumnezeu.

Logica omenească nu este dispusă să accepte minunea, excederea unui cadru de legi constatate de ea. Dar iubirea lui Dumnezeu a suspendat propriile Sale legi date unui anumit ciclu de viață, pe care o îmbogățește cu prezența propriei Sale naturi. Prin efluviiile lăsate de Hristos, în botezul creștin natura fiecărui beneficiar al Tainei se întrețese cu cea a lui Hristos-Dumnezeu. Prin Taina Împărtășaniei, credinciosul se împărtășește de întreaga natură divină, conferită umanului prin procesul Învierii Domnului.

Iar în tot acest proces, ideea cheie a mărturiei Fiului lui Dumnezeu este iubirea: „căci atît a iubit Dumnezeu lumea, încît pe Însuși Fiul Său L-a dat, pentru ca lumea viață să aibă și mai multă să aibă” (Ioan 10, 10); iar cheazăia iubirii este dăruirea totală, căci ce poate cineva să dea mai mult pentru prietenii săi, decât însăși viața sa?

Dar chenoza cu care denumeste teologia această coborîre a lui Dumnezeu prin Fiul, la nivelul creaturii Sale, a fost precedată de chenoza vechitestamentară a lui Dumnezeu-Tatăl, Care-Și ia rolul de Soț al unei părți din omenire. Yahvé, cel cunoscut de evrei și ca Savaot și ca Elohim, Cel căruia nu cutezau să-L pronunțe numele, Cel pe care duhurile pure nu îndrăzneau să-L privească, Se „înjosește”, coboară la nivelul „soției” infidele — Izrael. Este unica școală posibilă: modul divin al iubirii depășește rînduiala stabilită de El însuși, desființînd barierele-limită ale formelor de viață umană. Este unica pedagogie eficientă, demonstrația din care actorul nu se scoală ca să-și reia rolul cotidian în culise, ci rămîne în arenă, se lasă sfîșiat, pătîmește tot ceea ce autorul scenariului — el însuși —

a vrut să facă înțeles, trăiește la propriu tot ceea ce cuvîntul rostise pentru urechile celorlalți.

Cuplul Yahvé-Izrael nu este numai modelul dorit de Dumnezeu cuplului uman; dar acest cuplu dă omenirii decăzute substanța proprie nașterii unui nou fel de cuplu, unui stil nepracticat de prima pereche. Dumnezeu vrea un cuplu legat de El, implantat în El. Iar pentru noua „generație” de cupluri, după noua „schemă”, cea a Duhului lui Hristos, Dumnezeu nu mai repetă ceea ce făcuse inițial. El nu mai lasă loc unor greșeli majore constitutive neamului omenesc. Ca neam, omul este mintuit. Dar, parțial, un număr de membri ai neamului pot refuza mintuirea. Totuși, acest refuz nu mai poate împieta asupra întregului în drumul lui spre încheierea finală.

Este de remarcat că, după perioada teologiei profetice, în care Dumnezeu își ia rol de „soț”, în Noul Testament Dumnezeu este cunoscut din nou ca Tatăl prin excelență. Paternitatea primară a Vechiului Testament a devenit — prin nașterea din Izrael a Fiului — paternitate ontologică. Toate proorociile au încetat, împlinite în filiațiunea care devine caracteristică Noului Legământ. Dumnezeu Tatăl — al lui Hristos și al noului Izrael — S-a și revelat deplin în Fiul. Ia Fiul prevestește trimiterea Mîngietorului, Care va desăvîrși lucrarea Sa.

Și mai remarcăm în continuare că în Noul Testament Dumnezeu nu mai apare niciodată în rolul de „soț”, ci numai ca „Mire”. Oare aceasta presupune că relația de la Dumnezeu la om este mai puțin strînsă acum, decît atunci?

Abundența textelor nouotestamentare ne oferă o largă bază de discuții — Mirele care vine la miezul nopții, din parabola celor zece fecioare (Matei 25, 1—13), sau fiul de împărat (Matei 22, 1—14) pentru care tatăl pregătește nunta — și deschide perspectiva împărăției lui Dumnezeu, despre care Iisus însuși vorbește la începutul acestor parabole. Hristos este Fiul, prin Care Tatăl a restabilit relația cu toți exponenții neamului omenesc. Iisus S-a născut din Izrael, într-un anume loc și timp; relația lui Yahvé cu Izrael ia sfîrșit prin trimiterea în lume a Fiului Împăratului celui veșnic. De-acum, Tatăl păstrează relația cu lumea numai prin Fiul, Care stabilește cel mai strîns raport cu putință între lumea divină și cea creată. El este din ambele. El este sinteza existenței și cel prin care Tatăl S-a legat să dea totul: răsкупărarea și harurile, Judecata lumii și viața veșnică. El este Alfa și Omega: Mirele, pentru care se pregătește „Mireasa”, arătată la finele Apocalipsei (22, 17).

Ca „Mireasă” a lui Hristos, Biserica se pregătește de la începutul ei, de la Cincizecime, pînă la finalul lumii acesteia. În lăuntru Bisericii, raporturile între oameni și între ei și Dumnezeu capătă o lumină nouă: actualul model și co-substanțial al omenirii — Mirele Hristos, cere omului — partenerul Său la viața trinitară, să păstre-

ze o relație continuă cu El, de o fidelitate depășind cea a „soților” din Vechiul Testament. Nunta fiului de împărat nu o vedem consumată niciodată. Mirele Noului Testament rămâne veșnicul Mire, iar membrii Bisericii — Mireasa Lui — sînt veșnic „logodiți” cu El, păstrînd fidelitatea promisiunii, căci legătura lor este acum alta decît a cuplului constituit pentru naștere de fii, din mozaism, unde fecunditatea prima asupra oricăror legături psiho-spirituale.

În „logodna” care leagă pe Hristos de toți partenerii Săi umani, legătura de iubire se menține într-o veșnică invitație pe drumul Lui: „Și Duhul și Mireasa zic: „vino!”. Și cine aude, să zică: „vino!”. Și celui ce îi este sete, să vină...” (Apocalipsa 22, 17).

Noua relație nu este cea a vechii căsătorii, căci aceasta își avea finalitatea și finalul în consumarea ei. Ci permanenta „logodnă” cu Hristos întreține focul care arde fără să mistuie; consumarea logodnei — a chemării — este alimentarea cu foc a jertfirii de sine.

În actualizarea Tainei Nunții, Noul Testament adaugă un „ca și cum”. Simțămîntul de „călător” pe acest pămînt este tradus de apostolul Pavel, care purta în el „semnele lui Hristos”, prin acest refren care este dominant în cap. 7 al primei epistole către Corinteni. De la versetul 28 pînă la versetul 40 el îndeamnă pe credincioșii săi să nu se atașeze prea mult de aparențele societății în care trăiesc, căci „fața acestei lumi trece” și „cei care se folosesc de lumea aceasta (să fie) ca și cum nu s-ar folosi deplin de ea” (v. 31) și „cei care plîng să fie ca și cum nu ar plînge și cei care se bucură, ca și cum nu s-ar bucura” (v. 30) și „cei care au femei, ca și cum nu ar avea” (v. 29) ș.a.

Iar Iisus arată că Nunta din vremea Lui nu aducea partenerilor Săi ceea ce îi investise pe Adam și pe Eva cu titlul de stăpîni peste creație. Căsătoria iudaică era un simulacru al celei din Eden, dar Dumnezeu o acceptă pentru a menține neamul omenesc. Dar „la început nu a fost așa”. Hristos anunță atunci un lucru trecut cu vederea pentru moment: la remarcă ucenicilor că „dacă astfel stau lucrurile, cu bărbatul și femeia, nu este de folos să se însoare” (Matei 20, 10). Mîntuitorul răspunde, necontestînd aserțiunea lor: „Nu toți pot primi cuvîntul acesta, ci numai cei cărora le este dat” (Matei 20, 11).

Aducînd alături și textul în care Iisus spune că „la înviere nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci sînt ca îngerii lui Dumnezeu în cer” (Matei 22, 30), Mîntuitorul amină soluția, în viitorul următoarei Parusii, în funcție de care trebuie să se modeleze conduita creștinului. Astfel, apare evident că „Mirele” nu pune în învățatura Sa un accent deosebit pe forma vizibilă a căsătoriei, pe relația trupească implicită — fertilă sau nu —, pe care nu o consideră în nici un fel. Și nici măcar pe relația sufletească dintre soți. Iubirea cea mai deplină între soți, asigurată și de fidelitatea desăvîrșită, nu poartă indicația unui consimțămînt al „Mirelui”. De altfel, în treacăt fie

spus, în nici una din parabolele Sale, El nu folosește tema unei căsătorii, în nici o minune, nu dă viață vreunui soț sau soții pentru vreo cotidiană continuare a matrimoniuului. Este un capitol destul de șters în propovăduirea Lui și chiar în întâmplările care se succedau cu firescul lor în relatările evangheliștilor.

Nu căutăm o intenționalitate în toate acestea, dar e semnificativ faptul că nu căsătoria suscită o atenție deosebită a Învățătorului de pe drumurile Iudeii, ale Samariei sau ale Galileii. Pentru că Învățătorul acelor timpuri le amintea iudeilor cât de limitată era învățătura după care viețuiau ei, dar și cât de limitat era interesul lor de a pricepe sensurile ei mai adânci.

„Ați auzit că s-a spus... dar Eu vă zic vouă...”

El intensifică fondul moral al relației între oameni, ridicându-l la esența lui spirituală. Căsătoria la care asista în vremea Sa nu-L mulțumea; ea era departe de ceea ce El instituisese în momentul creării omului dual. Acum ea devenise — în cel mai bun caz — o instituție etnică și socială, care asigura perpetuarea neamului, dar era decăzută din strălucirea în care o așezase Creatorul.

Fidelitatea formală, ca și a fariseilor, nu înălța cu nimic valoarea unei căsătorii, căci oricine a dorit în inima sa pe partenerul unei alte perechi, a și păcătuît. Iar păcatul era stingerea iubirii, întoarcerea de la promisiunea iubirii veșnice, care desigur nu putea dăinui, în condițiile decadente ale depărtării de Izvorul însuși a tot binele, al iubirii, Iubirea însăși.

Aceste consecințe ființiale în antropologia creștină arată totala imposibilitate a unei modificări de structură psiho-fizică în lăuntrul minimei comunități omenești, a celulei celei mai întîme a comunității — familia minimală, cuplul uman. Hristos nici nu atinge problema familiei. El lucrează în interiorul persoanei — comunitară prin esența ei. Odată intrată în relația duhovnicească intimă cu Creatorul și Recreatorul omului — persoana duală, căsătorită sau nu, va recunoaște glasul Păstorului și va merge după El. Dealtfel, apostolul Pavel însuși, cel în care Hristos trăiește mai deplin ca însuși sluga Lui, are aceeași atitudine. A fost cel mai receptiv la tăcerea ciudată a lui Iisus asupra acestei probleme de viață, pe care poporul l-a pus-o, indiferent de scopul vizat.

Dacă „la început nu a fost așa”, urmează că Dumnezeu acceptă, suportă această perpetuă viciere a creației Sale, care acum nici nu-și mai realizează scopul. Nu această înmulțire este cea poruncită de El, ci sporirea omenirii în Duh și în Adevăr.

S-ar părea că și în această formă alienată a înmulțirii, Providența a găsit un remediu. În lunga experiență pa care omul cuplul Adam-Eva urma să o parcurgă, cuplul trebuia să acumuleze o creștere în iubire, o potențare a rezervelor de energie divină pe care i-o insuflase Dumnezeu, o prelucrare a acestei energii harice, dobîndirea

unui exercițiu al forțelor sale latente, capabil să aducă o biruință — prin cunoașterea neputinței sale — asupra neputinței însăși, revărsate în iubirea care-l aștepta la locul întâlnirii.

Eșecul acestui plan a schimbat datele inițiale ale problemei. Dar nu este de neconceput ca, în necunoscutul număr de cupluri omenеști, să se realizeze o potențare a iubirii — harul rămînînd în lume de la (după) Hristos. O asemenea experiență a iubirii — o sudare a partenerilor prin suferințele implicite vieții de familie, prin nenumărate jertfe și renunțări — este posibil să creeze comunității umane un patrimoniu de o importantă valoare spirituală, care să valorizeze cît o parte din drumul pe care trebuia să-l fi parcurs și realizat perechea adamică.

Dar este sigur că nu de la această formă de conviețuire așteaptă Hristos să se înalțe omul spre El și să-și recapete locul de frunte păstrat de la început; cu puterea ce i-a lăsat-o, prin legătura permanentă în care El rămîne prin jertfirea permanentă pe altare, Hristos Se cere prezent în inima oricărei comuniuni, între care cea mai demnă de a-i oferi teren de acces e legătura de iubire între cei care devin amîndoi una, acea unitate primordială sădită ca iubire a soților. Dar această unitate își recapătă vibrația harului numai întrucît ea intră în contextul ecleziologic al comunității din care fac parte soții. Căsătoria re-devine Taină prin sfințirea ei de către Biserica Trup hristic ce-i primește pe soți în complexul divino-uman care este poporul lui Dumnezeu. Mirii își iau obligația față de ei înșiși și față de convivii care îi petrec în bucurie.

Dar nu în lipsa oricărui efort poate fi întîlnită bucuria vieții. Ci dimpotrivă. Omul este „lucrător” prin esența lui, de la apariția lui în cosmos. Dumnezeu lucrează, Fiul Său, în lumea noastră lucrează, iar omul, chip dumnezeiesc, nu-și poate anula dinamismul insuflat de Dumnezeu la creație, fără să-și dezică substanța însăși, ontologia lui. A stăpîni toate cele date de Dumnezeu nu înseamnă numai folosința spre profit, ci și căutarea continuă a condițiilor proprii perpetuării acestor bunuri create pentru el. Efortul este constitutiv „creșterii” omului. Dar consecințele imediate ale efortului nu sînt totdeauna bucuria. Satisfacția poate apărea mai tîrziu, ca orice rod, care are nevoie de devenire. Însuși Creatorul S-a bucurat doar la finalul operației pe care a întreprins-o, atunci cînd a „văzut” că toate erau foarte bune.

În con-viețuirea pe care și-o propun partenerii căsătoriei nu se poate presupune un șir neîntrerupt de bucurii. Suferința trebuie întrevăzută și acceptată. În fond, „Taina” cununiei se acordă creștinilor. Fiecare mire este cineva care s-a botezat în moartea lui Hristos. Odată cu aceasta, creștinul a subscris la crucea vieții lui, pe care o va simți la timpul cuvenit. În comuniunea iubirii dintre soți — uniți în numele lui Hristos — El însuși este prezent, așa cum a promis-o înainte de a pleca la Tatăl (Matei 18, 20). Iar sfințirea că-

sătoriei, sacramentalitatea ei, înseamnă așezarea cuplului uman sub semnul crucii lui Hristos, care e și semnul biruinței lor. În Hristos, cuplul poate reactualiza — nu viețuirea pregătită adamiților și ne-realizată — ci dependența directă și personală de Dumnezeu. Căsătoria nu asigură un mecanism care să funcționeze proliferând în condițiile date, ca sub legea Vechiului Testament, ci sporirea vieții de har începute cu binecuvântarea Bisericii, și asigurarea în viața de obște a unui liant puternic, contribuind la propagarea vieții de har în lăuntrul celulei sociale, a comunității hristice. Înmulțirea actuală prin naștere de fii este însă consecința mecanismului defect, urmare a păcatului adamic. De nu ar fi așa, copiii s-ar naște sfinți și ei, de pe urma botezului fiecărui părinte și a sfințirii din Taina cununiei părinților lui. Dar modul înmulțirii actuale nu e cea voită de Dumnezeu. De aceea, fiecare născut dintr-o cit de castă căsătorie trebuie botezat.

În concluzie, Taina cununiei este asigurarea menținerii cuplului în perimetrul de acțiune a Bisericii, și sfințirea lui prin toată acțiunea sacramentală a Bisericii, asupra partenerilor și a copiilor lor. Cuplul reproduce Taina primită de protopărinți, dar în faza ei decăzută, în care e prezentă eroziunea păcatului. Cuplul se poate „reproduce”, dar nu realizează decât faza decăzută a omenirii. Fără binecuvântarea Bisericii, soții sînt urmașii unei specii adamice, deci proliferatori ai întinericului. Numai sfințirea lor prin harurile Bisericii îi readuce în aria Duhului. Prin sfințirea Bisericii, Taina este readusă în actualitatea harurilor lăsate de Hristos, pe care Duhul Sfînt le distribuie în variatele Sale forme sacramentale.

În aceasta constă Taina creștină a cununiei.

DUMINICA — ADEVĂRATUL SABAT

Duminica 27-a după Rusalii

Dascălul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos ne-a descoperit nouă învățătura cea adevărată, izvorită din dumnezeiasca înțelepciune, pe care cunoscînd-o și trăind-o zilnic, să petrecem fericiți pe pămînt, iar după moarte să dobîndim viața veșnică. Sfîntul Evanghelist Luca ne istorisește că Mîntuitorul învăță, într-o zi de sîmbătă, în sinagogă, unde se adunase mulțime de popor, să-l asculte cuvintele dătătoare de viață. Printre cei de față, se găsea și o femeie stăpînită de optsprezece ani de un duh neputință, încît nu putea nici privirea să o ridice în sus. Văzînd-o Mîntuitorul Hristos, I s-a făcut milă de ea, și chemînd-o la Sine, și-a pus mîinile asupra ei și i-a zis: „Femeie ești dezlegată de neputința ta” (Luca 13, 12), și îndată a fost tămăduită de boala ei.

Mai marele sinagogii, văzînd că Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a săvîrșit această minune în ziua sîmbetei, în loc să se bucure, că s-a vindecat o ființă nefericită, chinuită optsprezece ani de această boală înfricoșătoare, s-a mîniat. Însă n-a îndrăznit a zice nimic Mîntuitorului, ci s-a întors către popor, către subalternii săi, pe care îi putea trata cu autoritate, și le-a zis, muștrîndu-i: „Șase zile sînt în care trebuie să se lucreze; venind deci într-acestea, vindecați-vă; dar nu în ziua sîmbetei” (Luca 13, 14). Deși mai marele sinagogii nu s-a adresat direct Mîntuitorului Hristos, ci indirect, totuși n-a scăpat de muștrarea dreptului Învățător. Iisus, întorcîndu-se către ei, i-a zis lui și tuturor celor stăpîniți de o mentalitate asemănătoare lui: „Fățarnicilor! fiecare dintre voi nu dezleagă, oare, sîmbăta boul său, sau asinul de la iesle, și nu-l duce să-l adape? Dar aceasta fiică a lui Avraam fiind, pe care a legat-o satana, iată de optsprezece ani, nu se cuvenea oare, să fie dezlegată de legătura aceasta, în ziua sîmbetei?” (Luca 13, 15—16).

Din cuprinsul Sfintelor Evanghelii, constatăm că Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a fost în repetate rînduri acuzat de cărturari și farisei că nu respectă ziua sîmbetei. Și în vremea noastră, există unii creștini, care cred că trebuie respectată ca zi de odihnă și de sărbătoare sîmbăta, nu duminica. Pentru a clarifica această credință

greșită, ne vom opri puțin asupra învățaturii creștine, așa cum se oglindește ea în Sfinta Scriptură, în Sfinta Tradiție și în practica bimilenară a Bisericii Ortodoxe.

Cercetînd Sfinta Scriptură, în prima carte a Vechiului Testament citim că: „A sfîrșit Dumnezeu în ziua a șasea lucrarea Sa, pe care a făcut-o; iar în ziua a șaptea, s-a odihnit de toate lucrurile Sale, pe care le-a făcut. Și a binecuvîntat Dumnezeu ziua a șaptea și a sfințit-o, pentru că într-însa s-a odihnit de toate lucrurile Sale, pe care le-a făcut și le-a pus în rînduială” (Facere 2, 2—3). Potrivit acestui pasaj biblic, s-a stabilit că, și omul, asemenea lui Dumnezeu, Creatorul său, are datoria să lucreze șase zile în săptămîină, iar în a șaptea să se odihnească fizic și să acorde îngrijire deosebită sufletului. Care a fost însă ziua în care s-a odihnit Dumnezeu, nu știm; n-o cunoaștem, pentru că nici o scriere inspirată de Duhul Sfînt nu ne descoperă acest adevăr. Iar în epoca scrierii Vechiului Testament, zilele săptămîinii nu aveau nume, cum s-a rînduit ulterior și se păstrează și astăzi, ci aveau numere, denumindu-se: ziua întâia, a doua, a treia a săptămîinii, pînă la ziua a șaptea.

Abia odată cu ieșirea evreilor din robia Egiptului, proorocul Moisi a stabilit să se serbeze ziua sîmbetei, declarînd-o zi aleasă, în care să se aducă cinstire deosebită lui Dumnezeu, drept mulțumire pentru eliberarea lor din robie. „Adu-ți aminte — zice el — că ai fost rob în pămîntul Egiptului, și Domnul Dumnezeuul tău te-a scos de acolo cu mîină tare și cu braț înalt, și de aceea ți-a poruncit Domnul Dumnezeuul tău să pazești ziua odihnei și să o ții cu sfințenie” (Duteronom 5, 15).

Astfel, pentru poporul evreu, sîmbăta are o valoare dublă: națională și religioasă. Este sărbătoare națională a evreilor, prăznuită în amintirea celui mai mare eveniment din istoria lor: eliberarea din robie, care condiționează începutul unei vieți noi, libere, fericite și prospere, făurită în conformitate cu specificul și obiceiurile strămoșești. Din punct de vedere religios, sîmbăta se înceta orice fel de activitate. Evreii îmbrăcau haine de sărbătoare, mergeau la templul din Ierusalim, sau la sinagogile răspîndite prin satele și orașele lor, aduceau jertfele prescrise de legea divină și ascultau cuvîntul lui Dumnezeu.

În decursul istoriei poporului evreu, respectul și cinstirea sîmbetei s-a modificat atît de mult, încît, în loc să fie prilej de bucurie, de înălțare sufletească, de comuniune între Dumnezeu și credincioși, a devenit o povară greu de suportat. Cărturarii interpretatori ai legii au stabilit un număr de treizeci și nouă de lucruri interzise de-a fi săvîrșite în această zi. Iată un greu jug omenesc pus pe umerii poporului ales, în contradicție cu voința divină. Atît de mult s-au îndepărtat de sensul adevărat al legii, încît, mai bine lăsau omul să moară, decît să-i acorde sprijinul necesar în ziua sîmbetei.

Venirea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos avea și scopul de-a

reda adevăratul înțeles al Legii Vechi și de-a ridica orice jug apăsător de pe viața duhovnicească; de-a elibera și preschimba omul vechi în unul nou. Chiar marea taină a succesului activității Sale constă în valoarea acordată permanent omului, indiferent de poziția lui socială, de cultură, de relații, de starea morală. Și cu privire la concepția greșită adoptată față de respectarea zilei de odihnă, a produs o adevărată revoluție, cînd a rostit puternic în auzul tuturor: „Sîmbăta a fost făcută pentru om, nu omul pentru sîmbătă” (Marcu 2, 27). Dacă omul nu putea fi salvat sîmbăta de la moarte, atunci era robul sîmbetei.

Iisus Hristos a dovedit că adevărata preamărire adusă lui Dumnezeu, chiar în ziua închinată Lui, este ajutorarea celor nefericiți și mîngierea celor întristați. Eliberarea unui om din lanțurile dururilor este calea cea mai înaltă de sfințire a acestei zile aniversare a eliberării poporului din robia egiptenilor. De aceea, El săvîrșește nenumărate vindecări în ziua sîmbetei. Sfintele Evanghelii menționează tămăduirea omului cu mîna uscată (Matei 12, 10—13), a celui stăpînit de duh necurat (Luca 4, 31—36), a bolnavului de idropică (Luca 14, 2—4), a slăbănogului de lingă Poarta Oilor din Ierusalim (Ioan 5, 1—9). Prin aceste fapte dumnezeiești, Mintuitorul a eliberat pe om de sub greutatea legilor arbitrare ale sîmbetei, făcînd din ea o zi egală cu toate celelalte, și punînd-o în slujba binelui (Matei 15, 12).

Mulți dintre contemporanii Mintuitorului nostru Iisus Hristos n-au înțeles măreția învățaturii Sale, ci s-au ridicat împotriva Lui, aducîndu-I critici și acuze grave, că strică Legea. În fața lor, Iisus, numit și Fiul Omului, răspunde limpede și cu autoritate dumnezeiască: „Fiul Omului este Domn și al sîmbetei” (Matei 12, 8). Prin aceste cuvinte demonstrează că El are dreptul să critice și puterea să îndrepte ceea ce nepriceperea minții omenești a falsificat din adevărul inițial. În calitate de Dumnezeu, făcea ceea ce trebuia să facă.

Atitudinea dumnezeiască, adoptată de Mintuitorul nostru Iisus Hristos, față de concepția greșită a cărturarilor și a fariseilor, a dovedit ucenicilor Săi, și ne dovedește și nouă, că nu ziua închinată odihnei sau lui Dumnezeu are valoare, ci modul în care se respectă și rolul pe care îl are în viața duhovnicească a credinciosului. Din această cauză, creștinii au înțeles, de la început, că pentru ei, nu sîmbăta are valoare, ci duminica.

Citind Scriptura Noului Testament, descoperim în ea destule temeieri pentru cinstirea duminicii, în locul sîmbetei, așa cum s-a practicat de la începutul existenței Bisericii. Însuși numele de duminică înseamnă „Ziua Domnului” sau Ziua domnească, adică ziua închinată lui Iisus Hristos, ca Mintuitor și Răscumpărător al nostru din robia păcatului și a morții. Ea se mai numește în scrierile neo-

testamentare, și „Cea dintii a simbetelor”, adică prima zi după sim-bătă, sau „întia a săptămînii”.

Creștinii au respectat totdeauna Duminica, pentru că în această zi s-a petrecut marele eveniment al Învierii Mîntuitorului, după cum relatează Evanghelia: „Și înviind dimineața, în ziua cea dintii a săptămînii (Duminica), El s-a arătat mai întii Mariei Magdalena” (Marcu 15, 9). Astfel, Duminica ne menține mereu trează în conștiință amintirea Învierii lui Iisus. Dacă El n-ar fi înviat, nici noi nu am fi fost mîntuiți, cum afirmă Sfîntul Apostol Pavel: „Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică este și credința voastră” (I Corinteni 15, 14). Tot Duminica a dovedit Mîntuitorul ucenicilor și apostolilor Săi adevărul Învierii Sale. „Și fiind seară, în ziua aceea, întia a săptămînii (Duminica), și ușile fiind încuiate, unde erau adunați ucenicii de frica iudeilor, a venit Iisus și a stat în mijlocul lor și le-a zis: Pace vouă!” (Ioan 20, 19). Din purtarea de grijă a lui Dumnezeu, ca Învierea să primească o adevărire și mai puternică, Apostolul Toma nu era de față. De aceea, auzind că a înviat Domnul, a răspuns: „De nu voi vedea, în mîinile Lui, semnul cuielor, și dacă nu voi pune mîna mea în coasta Lui, nu voi crede” (Ioan 20, 25). Și încredințarea lui Toma s-a produs tot Duminica. Atunci Apostolul a strigat cu glas mare și a zis: „Domnul meu și Dumnezeu meu!” (Ioan 20, 28). Prin aceasta, Duminica a devenit ziua demonstrării în fața lumii întregi că Iisus Hristos a înviat cu adevărat din morți.

Duminica s-a pogorît Duhul Sfînt peste Sfinții Apostoli adunați în foșorul de pe Muntele Sionului, formînd astfel prima comunitate a Bisericii. Deci, Duminica devine ziua de naștere a Bisericii, a mamei noastre duhovnicești. Și ne întrebăm, oare cine nu cinstește ziua de naștere a mamei sale? Fiecare o serbăm cu dragoste și respect pentru ceea ce ne-a dăruit viață. Cu atît mai mult sîntem datorî să cinștim ziua mamei noastre duhovnicești.

Duminica a înzestrat Mîntuitorul nostru Iisus Hristos pe Sfinții Apostoli cu cele mai mari daruri ale Duhului Sfînt, ca cel al iertării păcatelor, zicînd: „Luați Duh Sfînt, cărora veți ierta păcatele, le vor fi iertate, și cărora le veți ține, vor fi țînute” (Ioan 20, 22).

Datorită acestor fapte, petrecute duminica, esențiale pentru mîntuirea noastră, ea a devenit zi sfîntă pentru noi. Sfinții Apostoli și primii creștini au fost cei dintii care au serbat-o prin cîntări, rugăciuni și fapte bune. Faptele Apostolilor istorisesc că, în orașul Troia, se adunaseră creștinii „în ziua întii a săptămînii” (20, 7), să „frîngă plinea” și să asculte cuvintele Sfîntului Pavel. Și acest mare Apostol era categoric împotriva păstrării simbetei ca zi închinată Domnului, precum scrie colosenilor: „Nimeni deci să nu vă judece... cu privire la vreo sărbătoare, sau lună nouă, sau simbete, care sînt umbră celor viitoare” (Coloseni 2, 15—16).

Pe lîngă mărturiile scripturistice, că duminica, nu simbăta, este

ziua noastră sfântă închinată lui Dumnezeu, avem și altele transmise de scriitorii și Părinții bisericești din primele secole ale creștinismului. În cea mai veche scriere, „Învățătura celor doisprezece Apostoli”, redactată în primul secol, se spune: „Cînd vă adunați în Duminicile Domnului, frîngeți pîinea și mulțumiți” (XIV, 1). Sfîntul Varnava, contemporan și colaborator al Sfinților Apostoli, scria într-o epistolă a sa: „Noi serbăm ziua o opta cu bucurie, pentru că în aceasta zi a înviat Hristos”. Iar Sfîntul Ignatie Teoforul (+ 107) zice: „Cei care au trăit în rînduiriile cele vechi și au venit la nădejdea cea nouă, să nu mai țină simbăta, ci duminica, în care și viața noastră a răsărit, prin El și prin moartea Lui” (Epistola către magnezieni IX, 1). Sfîntul Iustin Martirul (+ 165) numește Duminica: „Ziua Soarelui”, în care se adună creștinii, pentru că este ziua Învierii Domnului din morți (Apologia I, 67), iar în „Dialogul cu iudeul Trifon, spune că: „Odată cu desființarea Legii mozaice a fost desființată și simbăta, care a fost dată numai pentru Israil”. Mărturiile asemănătoare avem și de la Clement Alexandrinul, Tertulian și chiar de la scriitorul păgîn Plinius cel Tînăr, guvernator roman din Asia Mică. Acesta scria împăratului Traian, la anul 113, că nu trebuie persecutați creștinii, pentru că nu-i găsește cu nimic vinovați, doar că se adună într-o anumită zi — Duminica — mai înainte de răsăritul soarelui și înalță cîntări lui Hristos, ca unui Dumnezeu.

Văzînd mulțimea dovezilor din primele trei veacuri creștine, despre respectarea Duminicii ca zi de sărbătoare specifică a creștinilor, ne dăm seama că nu rezistă nici concepția greșită a celor ce susțin că numai împăratul Constantin cel Mare (307—337) ar fi introdus Duminica în locul simbetei, odată cu Edictul de la Milano (313), prin care a dat libertate deplină religiei creștine în cadrul imperiului. Adevărul este că, acest împărat a recunoscut numai un obicei vechi, o practică născută odată cu apariția creștinismului. El nu avea nici un interes să oblige pe creștini să-și schimbe ziua de cinstire a lui Dumnezeu, care ar fi produs inevitabil multe tulburări între ei.

Din învățătura Sfintei noastre Biserici Ortodoxe, constatăm deci că simbăta nu are o valoare spirituală deosebită pentru creștini. Este una din cele șase zile lucrătoare ale săptămînii, în care omul își îndeplinește rolul și misiunea sa în societate. Greșesc profund cei care o serbează ca zi de odihnă, în locul duminicii, abătîndu-se astfel de la dreapta credință, moștenită de la înaintașii noștri.

Ziua de odihnă și de rugăciune, adevăratul sabat al creștinului, este duminica. În această sfîntă zi, creștinul participă la sfintele slujbe la biserică, se roagă mai intens, se mărturisește și se împărtășește cu Sfîntul Trup și Sînge, mărturisind prin aceste, practici creștine păstrarea neîntreruptă a dreptei învățături primite de la strămoși, așa cum au lăsat-o moștenire Apostolii Domnului.

SFÎNTA ÎMPĂRTĂȘANIE ÎN VIAȚA CREDINCIOȘILOR

Duminica 28-a după Rusalii

Pericopa evanghelică (Luca 14, 16—24), actualizează în viața credincioșilor chemarea permanentă a Mântuitorului la Cina Sa, unde El li se oferă sub forma jertfei nesingeroase a Trupului și Singelui pe masa Sfintelor Altare, cu prilejul Sfintei Liturghii.

„Veniți, toate sînt gata” (Luca 14, 17) este glasul Mântuitorului peste veacuri, reactualizat mereu prin cuvintele rostite de preot ori de cîte ori săvîrșește Sfînta Liturghie și cheamă, invită pe credincioși la marea iubire a lui Dumnezeu, care li se oferă prin comuniunea de iubire dintre ei: „Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați!...”

Punînd la temelia învățaturii Sale iubirea, Mîntuitorul a înzestrat Biserica Sa cu harul sfinților care face rodnică în sufletele credincioșilor roadele ei, asemenea dragostei cu care El i-a iubit pe toți, după însași cuvintele Sale: „Așa să vă iubiți unul pe altul, precum Eu v-am iubit pe voi” (Ioan 15, 12) și de această iubire se pot împărtăși toți aceia care rămîn în Viața Lui de iubire (Ioan 15, 9), împărtășindu-se de rodnicia ei cînd iau parte la Cina Sa tainică, oferindu-li-se însuși Trupul și Singele Său.

Privind însă felul în care fiecare credincios înțelege să se apropie de Cina Domnului, de multe ori și în multe situații putem remarca răspunsuri diferite, asemenea parcă celor din pericopa evanghelică.

În perioada creștinismului primar, membrii Bisericii luau activ parte la Cina Domnului, așa cum ne mărturisește cartea Faptele Apostolilor: „Și stăruiau în învățătura Apostolilor, în comuniune și în frîngerea pîinii” (Fapte 2, 42), „În ziua întii a săptămînii (duminica) adunîndu-ne noi să frîngem pîinea...” (Fapte 20, 7). Și prin această împreună participare, comuniunea dintre ei era asemenea unui organism viu, în care pulsează seva aceluiasi har sfințitor: „Și în toate zilele așteptînd cu un cuget în templu și frîngînd în case pîine, primeau hrană cu bucurie și cu bunătatea inimii, lăudînd pe Dumnezeu și avînd har” (Fapte 2, 46—47). Pentru ei, primirea Trupului și Singelui Mîntuitorului era un dar de mult preț, un dar al cerului de care beneficiau prin marea iubire a lui Dumnezeu, arătată în Iisus Hristos.

Și după cum ne spune un Sfînt Părinte, primii creștini se împărtășeau zilnic din această iubire pentru a-L avea în fiecare zi pe Mîntuitorul în ființa lor pentru a rămîne permanent ca „niște copii iubiți” (Efeseni 5, 1), „fii și moștenitori” (Galateni 4, 7) ai împărăției pe care Fiul lui Dumnezeu a cîștigat-o pentru ei cu scump singele Său (Fapte 20, 28).

Între membrii Bisericii primare nu exista unul care să fie absent la întâlnirea cu Hristos; în conștiința lor era trează ideea că ei alcătuiesc Trupul tainic al Domnului și se simțeau uniți în comuniunea de iubire a Celui care a murit și a înviat pentru ei (I Petru 1, 3).

Chemarea Mintuitorului răsună și azi cu aceeași putere în Biserica Sa, cuvântul „toți” din chemarea sfântă a rămas același, neschimbat nici ca sens, nici ca importanță, fiindcă Mintuitorul este „același și azi și mâine și totdeauna” (Evrei 13, 8).

Una din poruncile Bisericii noastre îndeamnă pe credincioși să se împărtășească cu Trupul și Sângele Domnului, ori de câte ori simt această nevoie duhovnicească, în scopul alinării durerilor sufletești și trupesti, dar ca referire expresă, Biserica consideră cele patru posturi din anul bisericesc, prilejuri deosebite pentru revizuirea conștiinței, pentru mărturisirea păcatelor și pentru împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului. În această ordine de idei, s-ar putea remarca faptul că nu este întru totul întemeiată atitudinea unor credincioși care — din smerenie poate, sau poate din scrupulozitate — amână mereu participarea la „fringerea piinii”, invocând mai mult sau mai puțin justificat că au păcătuît, se simt împovărați sau lipsiți de energia morală de a nu mai păcătuî și că împărtășirea lor ar fi un „non sens”, datorită — să zicem — acestui „cerc vicios” creat de părerea de rău pentru păcat, făgăduința în fața lui Dumnezeu de a nu mai păcătuî, dar din nefericire, de neputința ținerii acestei promisiuni. Fără a intra în amănunte, precizăm că în astfel de situații nu lipsește numai puterea de a nu mai repeta răul săvârșit altă dată, ci de multe ori chiar sinceritatea regretului pentru fapta rea comisă... Dar, oricum, această delăsare nu este justificată și din alt punct de vedere, anume că, așa cum remarcă un Sfânt Părinte, cu cât cineva își murdărește mai mult trupul (măinile și fața), cu atât trebuie să se spele mai des, pentru a fi mereu curat, tot astfel, pentru ca și sufletul să-i fie mereu curat, Trupul și Sângele Domnului i se oferă tocmai „spre iertarea păcatelor”... (Matei 26, 28). Vedem de aici că nu amânarea împărtășirii, ci „cugetul necurat” te fac „nevrednic de Trupul Domnului” (I Cor. 11, 28—32), fiindcă Dumnezeu nu vrea moartea păcătosului ci să se întoarcă și să fie viu, iar Mintuitorul a acordat iertarea Sa tuturor sufletelor care s-au plecat sincer sub harul mării iubiri a lui Dumnezeu.

Pe de altă parte se remarcă faptul că mulți dintre credincioși primesc împărtășania numai pe patul morții. Faptul că Sfânta Euharistie se referă la viața veșnică, numită de Sfânta Biserică ca o „merinde” pentru veșnicie a determinat pe bună dreptate o primire a împărtășaniei ca pe o ultimă cină. Este adevărat că orice bun credincios nu trebuie să negligeze acest fapt, însă aceasta nu-l îndreptățește la o amânare continuă, fiindcă Sf. Scriptură ne învață că „nimeni nu știe ziua și ceasul” morții, de aceea trebuie oricând să

fii pregătit. Această practică a determinat chiar pe unii să tălmăcească prezența preotului la un bolnav spre a-l împărtăși drept o coincidență a pregătirii doliului înmormântării... Se cuvine dar ca bunii credincioși să fie permanent pregătiți, cu „candela aprinsă” în așteptarea „Mirelui”. Și ce alt untelemn face mai strălucitoare lumina candelii, decît Sfînta Împărtășanie?...

Pe lîngă aceasta, Sfînta Euharistie fiind taina Bisericii li unește în iubirea Mîntuitorului pe toți mărturisitorii Lui, făcînd din ei membre vii ale Trupului Său tainic, în mărturisirea credinței de peste veacuri a Bisericii, în rodirea faptelor bune pentru întreaga comunitate și mai mult, pentru orice om care are nevoie de ajutorul lor. Cei ce s-au împărtășit dintr-un singur Trup și Sînge s-au simțit dintru început uniți în credința agapică a harului lui Dumnezeu, care rodea faptele mîntuirii, întru slujirea semenilor (Galateni 5, 13).

Biserica a avut totdeauna vie conștiința unității celor ce alcătuiesc Trupul tainic al Domnului, rugîndu-se pentru această unitate, tocmai cînd pe Sfintele Altare se aducea jertfa cea fără de sînge. Iată cît de frumos sună textul unei rugăciuni rostite de primii creștini cu prilejul „frîngerii pîinii”: „Mulțumim Ție, Tatăl nostru, pentru viața și cunoștința ce ne-ai descoperit prin Iisus Fiul Tău, Slavă Ție, în veci. După cum această pline frîntă era împrăștiată (pe dealuri) și adunîndu-se s-a făcut una, așa să se adune Biserica Ta de pe toată fața pămîntului în împărăția Ta; că a Ta este slava și puterea prin Iisus Hristos în veci” (Învățătura celor 12 Apostoli, cap. X, trad. pr. prof. Ioan Mihălcescu, preot Matei Pîslaru și preot G. N. Nițu, Scrierile Părinților Apostolici, București, 1929, p. 88).

Sfînții Părinți au păstrat trează conștiința unității și mărturisirii aceleiași credințe a celor ce se împărtășesc cu Trupul și Sîngele Domnului, animați de același Duh Sfînt înnoitor al vieții de iubire dintre ei. Spre a exemplifica, vom arăta cît de plastic și sugestiv se pronunță Fericitul Augustin în acest sens: „...Și pentru ce cu pline? Să nu spunem nimic de la noi, să ascultăm pe Apostolul în-suși, care vorbind despre această taină zice: „Noi cei mulți sîntem un singur trup, o singură pline! Unitate, evlavie, iubire. „O singură pline”; și ce este această pline unică? Un singur trup (făcut) din multe. Gîndiți-vă că, plinea nu se face cu un singur bob, ci cu multe. În timpul exorcismelor, voi erați oarecum ca băgați în moară. La Botez ați fost ca îmbibați în apă. Cînd ați primit pe Sfîntul Duh, ați fost ca (frămîntătura) copti... Fraților, amintiți-vă cum se face vinul. Multe boabe atîrnă pe o ciorchină, dar mustul se confundă în unitate. În acest fel, Domnul ne-a înfățișat pe noi înșine în El, a voit ca noi să-i aparținem și a consfințit pe altarul Său taina păcii noastre și a unității noastre” (Cuvîntarea CCLXXII, Migne P. L. XXXVII, 247—248).

Și dacă — așa cum am văzut — Sfînta Împărtășanie fiind pen-

tru credincioși un act de mărturisire a dreptei credințe și în același timp a comuniunii dintre ei, ca membrii ai Trupului Tainic al Domnului, în slujirea aspirațiilor de bine ale comunității din care fac parte, putem înțelege mai bine necesitatea unei mai active participări a credincioșilor la jertfa nesîngeruoasă a Domnului ce li se oferă pe altarele Bisericii cu prilejul fiecărei Sfinte Liturghii..

Preot profesor SORIN COSMA

CALEA MÎNTUIRII

Săptămîna Patimilor

Ne găsim în săptămîna Patimilor, zile în care s-a petrecut odinioară cea mai dureroasă și zguduitoare dramă din cîte a cunoscut vreodată istoria: Patimile și moartea Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Și în aceste zile de îndurare și adîncă reculegere, cred că nu există credincios care să nu-și rezerve măcar cîteva clipe pentru a gîndi asupra evenimentelor și întîmplărilor petrecute în această ultimă săptămîină din viața pămîntească a lui Iisus Domnul. Cred că nu este niciunul dintre noi care să nu-și aducă cu evlavie aminte de acele încurajatoare cuvînte rostite de tilharul cel răstignit de-a dreapta lui Iisus: „Pomeneste-mă Doamne, cînd vei veni întru împărăția Ta"! O rugăciune scurtă izvorîtă din sufletul unui om care n-a cunoscut niciodată pe Iisus Domnul, dar care în ultima clipă a vieții sale simțindu-i puterea, uită sfișierea cuielei și-și pune inima și graiul în slujba lui Hristos Domnul. Încît a cunoaște istoria acestui tilhar o găsim deosebit de folositoare mai cu seamă cînd ne gîndim la faptul că ea sintetizează o parte din viața fiecăruia dintre noi, care dîndu-ne seama de starea de păcătoșenie în care ne aflăm, dorim să nu rămînem în ea ci să ne ridicăm, să ne îndreptăm spre binele și folosul nostru sufletec.

*

De la început trebuie să cunoaștem că viața lui Dismas — căci după tradiție așa se chema acest tilhar — a fost cercetată în toate timpurile cu multă simpatie, și aceasta pentru faptul că ea a trezit pe mulți la realitatea că Iisus Domnul e gata să îmbrățișeze cu iubire și iertare chiar pe cel mai mare făcător de rele, dacă credința acestuia e în stare să se trezească în sufletul lui, măcar în ultima clipă a vieții sale.

Cine a fost acest tilhar ne-o spune Sfînta Evanghelie, iar com-

pletări privitoare la viața lui ni le dă Sfînta Tradiție orală sau scrisă.

Din ele aflăm că pe vremea lui Iisus erau mulți tilhari în Iudea. Sfînta Evanghelie amintește de mai multe ori despre existența lor. Omul din drumul Ierihonului a fost schingiuit de tilhari. Baraba era tilhar. Erau bine organizați, cu șefi și comandanți. Despre Dismas se crede că ar fi fost fiul unui șef de răufăcători, și că trăia într-o pădure, aproape de Egipt, pe vremea cînd Familia Sfîntă fuge de mînia lui Irod. Pentru a ajunge în Egipt, Familia Sfîntă trebuia să treacă prin acea pădure, și la un moment dat Iosif cu Maria se văzură înconjuțați de Dismas și de cei ai lui cu gîndul de a-i prăda. Fiind răpiți însă de grația supranaturală a Copilului, în loc să le facă vreun rău, le-au dat ospitalitate și le pregătiră toate cele necesare. Maică Domnului era fericită de îmbrățișările pe care tilharul le dădea Copilului ei. I-a mulțumit din inimă și l-a asigurat că va fi răsplătit înainte de moarte. Făgăduința s-a împlinit mai tîrziu. Dismas a fost răstignit împreună cu Răscumpărătorul lumii și obține în ultima clipă iertarea păcatelor lui.

Tot cu privire la viața lui, mai știm că era păgîn, și că împreună cu celălalt tilhar, — cu Gestas — au fost cei mai temuți bandiți ai timpului aceluia, avînd la activul lor o mulțime de fapte rușinoase și vrednice de cea mai mare pedeapsă. În cele din urmă ei sînt prinși și condamnați la înfiorătoarea moarte a crucii. Execuția le fu rezervată pentru solemnitățile Paștilor, cînd Pilat prin răstignirea lor voia să dea un aspru exemplu tuturor acelor care ar mai îndrăzni să aibe o astfel de comportare josnică.

Acestea ar fi doar cîteva date cu privire la prima parte și cea mai lungă a vieții tilharului celui răstignit de-a dreapta lui Iisus Domnul. Și dacă ele trezesc în inima noastră un sentiment de repulsie și de compătimire pentru o astfel de viață, urmează cea de a doua parte și cea mai scurtă a vieții lui, dar care a trezit peste veacuri cele mai puternice sentimente de admirație și încurajare în inimile tuturor acelor care și-au dat silința să o înțeleagă și s-o urmeze pe calea vieții lor.

Iisus Domnul și cei doi tilhari, fiecare cu crucea sa, înaintează înconjuțați de ostași și de mulțime, care într-un glas rosteau cuvinte de batjocură la adresa lui Hristos Domnul. Ajunși la locul execuției sînt țintuiți pe cruce! Cei doi tilhari se sbat și strigă de durere! Numai Iisus Domnul tace! Sub cruci se petrecea o larmă asurzitoare și fiecare strigăt era o blesfemie la adresa lui Iisus Domnul. Deodată o voce blîndă coboară de pe cruce: „Părinte iartă-le lor că nu știu ce fac! „Este vocea lui Iisus Domnul! Cuvinte nemai-auzite și care tulbură sufletul lui Dismas. Aceasta nu e rugăciunea unui om — își zicea el —, ci a unui Dumnezeu către un Dumnezeu, căci altcum e cu neputință să poți cere iertarea celor care te insultă, celor care te chinuiesc! Rugăciune nemaiauzită, și care face pe Dismas să uite de dureri și să se întoarcă cu gîndul la anii copilăriei

lui, la acei ani nevinovați, când și în sufletul lui a încolțit ideea de Dumnezeu, și dacă ar fi avut și el pe cineva care să-l ajute și s-o facă să crească, să se dezvolte în sufletul lui, cu siguranță că n-ar fi ajuns la starea în care se găsește! Cei din jurul lui niciodată nu s-au gândit la el, n-au făcut pentru el ce s-ar fi convenit să facă spre a-l debarasa de năravurile rele! Nu s-a aflat nimeni pe lume ca să-l iubească cu adevărat! Care să-i fi dat de mâncare atunci când îl încolțea foamea, o haină când îi era frig, un cuvânt de prietenie când se iveau ispitele în sufletul-i înrăit și stingher! Nu era oare și el dintre cei ce nu știu ce fac? Și în cele din urmă, mai marii vremurilor lui, ce drept aveau să-l ucidă, de vreme ce niciodată nu făcuseră nimic spre a-l îndrepta ci se dedaseră la aceleași nelegiuiri ca și el?

Acestea toate le gîndea Dismas, simțăminte cărora nu știa să le spună pe nume, dar care s-ar fi putut asemăna cu o căință dintre cele mai sincere.

De cealaltă parte însă, tilharul cel din stînga lui Hristos Domnul, continua să strige plin de disperare și de mînie: „Dacă Tu ești Hristos, mîntuiește-te pe tine și pe noi! (Luca 23, 39). Nimeni însă nu îndrăsnea să se ridice împotriva hulei și blefemiei, nimeni nu avea curajul să apere pe Iisus Domnul, nici chiar Apostolul Ioan și nici Maica Domnului, care se aflau acolo, doar singur Dismas strigă cu glas tare și în auzul tuturor: „Nu te temi de Dumnezeu, că în aceiași osîndă ești! Căci noi drept e să ne primim osînda faptelor noastre, dar acesta nici-un rău n-a făcut! (Luca 23, 40—41). Și împins de certitudinea că Iisus Domnul nu este numai un om drept ci mai mult decît om, își îndreptă privirea spre El și plin de umilință se roagă: „Stăpîne, pomeneste-mă cînd vei veni întru împărăția Ta! (Luca 23, 42). Cuvinte care au transformat deodată un criminal în martir, rugăciune care determină pe Iisus Domnul, pe Acela care în tot timpul pătimirii „nu și-a deschis gura Sa“, să răspundă de îndată acestei rugăciuni: „Adevăr zic ție, astăzi vei fi cu mine în rai!“ (Luca 23, 43). Și din acel moment, tilharul cel răstignit de-a dreapta lui Iisus, a cîștigat prin căința sa de pe cruce, Paradisul cu toate comorile lui; a devenit ultimul dintre ucenicii Domnului și primul dintre martiri. Din acea clipă Dismas a devenit un mare dascăl care învață peste veacuri că „nu există păcat care să nu se ierte dacă în sufletul celui ce l-a săvîrșit este întoarcere, recunoaștere, căință și mai cu seamă dragoste; mîntuirea nu-i cheștiune de timp, ci de curaj; iar disperarea este cea mai mare slăbiciune încît cel ce disperează în dragostea lui Hristos Domnul merită osînda veșnică“.

*

Iată numai cîteva adevăruri desprinse din istoria acestui tilhar, numai cîteva îndemnuri încurajatoare pentru toți acei dintre noi,

care în momente grele și întunecate din viața noastră ne pierdem nădejdea în puterea și îndurarea lui Dumnezeu. Care credem că de acum sîntem pierduți, că pentru noi nu mai e salvare. Care atunci cînd ne dăm seama de starea sufletească în care am ajuns, ne pierdem orice speranță și oftăm resemnați: „Pentru mine nu mai e scăpare!“. Tilharul însă a știut să nădăjduiască. El n-a învățat catehism, n-a citit Biblia, n-a fost nici botezat, dar a știut despre sine că e păcătos, iar despre Hristos Domnul că e Dumnezeu, despre sine că e neputincios, iar despre Iisus Domnul că e atotputernic.

Și fiecare din noi sîntem păcătoși, dacă nu chiar ca tilharul, dar fiecare ne avem păcatele noastre. Și dacă el n-a desnădăjduit, nici noi să nu ne pierdem nădejdea. Hristos Domnul ne așteaptă în Taina Sfintei Mărturisiri, mai ales în aceste zile prielnice de îndreptare. Se cere doar să îndrăznim ca și tilharul și să ne rugăm ca și el: „Pomeneste-mă Doamne, cînd vei veni întru împărăția Ta!“.

Prot. IOAN GAȘPAR

CATEHEZĂ LA NAȘTEREA DOMNULUI

1. Repetarea catehezei anterioare.

2. *Introducerea.* Adică, despre ce ni se vorbește în cateheza aceasta? (Despre trimiterea îngerului Gavriil... etc.). Cu ce rost a fost trimis îngerul Gavriil către Fecioara Maria? (Ca să vestească Sfintei Fecioare, că ea îl va naște, din Duhul Sfînt, pe Fiul lui Dumnezeu, pe Mîntuitorul nostru Iisus Hristos). Ce credeți în legătură cu această bunăvestire? (Că, fără îndoială, ea avea să se și împlinească).

3. *Anunțarea.* Ei bine, tocmai despre împlinirea acestei bunevestiri, adică despre nașterea după trup a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos o să învățăm în cateheza de astăzi.

4. *Tratarea.* Sfînta Scriptură ne grăiește limpede despre aceasta zicînd:

„În zilele acelea a ieșit poruncă de la Cezarul August să se înscrie toată lumea. Această înscriere s-a făcut întîi pe cînd Quirinius ocîrmuia Siria.

Și se duceau toți să se înscrie, fiecare în cetatea sa. Și s-a suit și Iosif din Galilea, din cetatea Nazaret, în Iudeea, în cetatea lui David, care se numește Betleem, pentru că el era din casa și din neamul lui David, ca să se înscrie împreună cu Maria, cea logodită cu el, care era însărcinată.

Dar pe cînd erau ei acolo, s-au împlinit zilele ca ea să nască, și a născut pe Fiul Său Cel Unul-Născut și L-a înfășat și L-a culcat în iesle, căci nu era loc pentru ei, în casa de oaspeți.

Și în ținutul acela erau păstori, stînd pe cîmp și făcînd de strajă noaptea împrejurul turmei lor. Și iată îngerul Domnului a stătut lîngă ei și slava Domnului a strălucit împrejurul lor, și ei s-au înfricoșat cu frică mare. Dar îngerul le-a zis: „Nu vă temeți. Căci, iată, vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul; că vi s-a născut azi Mîntuitor, care este Hristos Domnul, în cetatea lui David. Și acesta vă va fi semnul: Veți găsi un prunc înfășat, culcat în iesle.

Și deodată s-a văzut, împreună cu îngerul, mulțime de oaste cerească lăudînd pe Dumnezeu și zicînd: Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire!

Iar după ce îngerii au plecat de la ei, la cer, păstorii vorbeau unii către alții: Să mergem dar pînă la Betleem, să vedem cuvîntul acesta ce s-a făcut și pe care Domnul ni l-a făcut cunoscut. Și, grăbindu-se, au venit și au aflat pe Maria și pe Iosif și pe Prunc, culcat în iesle. Și văzîndu-L au vestit cuvîntul grăit lor despre Copil. Și toți cîți auzeau se minunau de cele spuse lor de către păstori. Iar Maria păstra toate aceste cuvinte, punîndu-le în inima sa.

Și s-au întors păstorii slăvind și lăudînd pe Dumnezeu pentru toate cîte auziseră și văzuseră, precum li se spusese.

Și cînd s-au împlinit șapte zile, ca să-L taie împrejur, I-au pus numele Iisus, cum a fost numit de înger, mai înainte de a se zămislî în pîntece“(Luca 2, 1—21) — *Intuiția și reproducerea.*

5. *Rezumat și apreciere.* Despre ce s-a vorbit în cateheza de azi? (Despre nașterea după trup a Fiului lui Dumnezeu, a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos). Unde s-a născut Mîntuitorul nostru Iisus Hristos? (În Betleemul Iudeii). De ce s-a născut el în Betleemul Iudeii, cîtă vreme Iosif și Maria locuiau în Nazaret? (Acolo au mers ei să se înscrie; acolo a fost proorocit să se nască Domnul Hristos). În ce împrejurări s-a născut pruncul Iisus, Fiul lui Dumnezeu? (S-a născut într-un staul de vite și a fost culcat în ieslea dobitoacelor). Ce învățăm din aceasta? (Că El s-a născut în smerenie, în simplitate; că a venit în lume pentru toți pămîntenii, pînă și pentru cei mai simpli oameni). Din ce mai înțelegem acest lucru? (Și din aceea că întîii închinători au fost păstorii din împrejurimi). De cine a mai fost întîmpinat pruncul Iisus îndată după nașterea Sa? (De îngeri prin cîntarea: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire“). Deci, cu ce menire a venit Mîntuitorul Iisus Hristos în lumea noastră? (Să aducă pace și bunăvoire între oameni) Și numai pentru aceasta? (Să ne aducă și ridicarea de sub povara păcatului strămoșesc, să ne mîntuiască).

6. *Asocierea.* Cînd a fost vestită mai întîi trimiterea Mîntuito-

rului Iisus Hristos în lumea pămîntenilor? (Îndată după căderea pro-topărinților Adam și Eva în păcat). Iar după aceea? (L-au vestit proorocii). Și de tot lămurit? (Vestea adusă Fecioarei Maria de îngerul Gavriil). Ce i-a grăit îngerul Gavriil Fecioarei Maria? (Că-L va naște pe Fiul lui Dumnezeu prin puterea Duhului Sfînt). Ce fel de naștere este aceasta? (Mai presus de fire, supranaturală...) De aceea ne și învață Sfînta Biserică, zicînd:

7. *Generalizarea. Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos...* „pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire s-a pogorît din cer și s-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Fecioara Maria și s-a făcut om” (Simbolul Credinței).

Incheiere. Cînd prăznuim nașterea după trup a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos? (La Crăciun, la 25 decembrie din fiecare an). În ce chip sărbătorim acest mare praznic? (Participăm la sfintele slujbe închinăte praznicului, cîntăm colinde strămoșești și creștinești etc.) Ce colinde cunoașteți? (...) Să încheiem și cateheza de azi cu o colindă cunoscută de noi toți¹.

Pr. Prof. D. CĂLUGĂR

CATEHEZĂ DESPRE JUDECATA PARTICULARĂ ȘI OBȘTEASCĂ

1. *Repetarea catehezei anterioare.*

2. Pentru faptele lor bune sau rele oamenii își vor primi, fiecare, răsplata dreaptă. „Căci Dumnezeu va judeca toate faptele ascunse (ale oamenilor) fie bune, fie rele” (Ecclesiastul 12, 14). Judecata, o va face doar Mîntuitorul Iisus Hristos, în două rînduri: imediat după moarte și la sfîrșitul lumii... cînd „iarăși va să vină, cu mărire să judece viii și morții...” (Simbolul credinței). Atunci, la sfîrșitul veacurilor, la venirea a doua a Mîntuitorului, vor fi supuși Judecării toți oamenii, cei ce vor fi atunci în viață ca și toți cei adormiți de la facerea lumii.

3. Astăzi vom cunoaște învățătura ortodoxă despre judecata particulară și judecata obștească!

4. Primii oameni, Adam și Eva, au fost creați de Dumnezeu nemuritori, spre a trăi în fericirea veșnică a raiului, în ascultare de Dumnezeu. Prin neascultarea lui Adam însă, după cum spune Sf. Apostol Pavel, „a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea; iar moartea a trecut la toți oamenii, prin acela în care toți au păcătu” (Romani 5, 12).

¹ Se cîntă o colindă cunoscută în parohie.

Moartea nu a fost inclusă în planul veșnic al lui Dumnezeu, pentru că „Dumnezeu n-a făcut moartea și nici nu se bucură de pieirea celor vii” (Înțelepciunea lui Solomon 1, 13). După învățătura Bisericii, moartea este încetarea vieții noastre pămîntești prin despărțirea sufletului nemuritor de trupul muritor. Trupul întorcîndu-se în pămîntul din care a fost luat, iar sufletul la Dumnezeu, Care l-a dat (Eccleziastul 12, 7), spre a-și primi răsplata pentru faptele sale.

Clipa morții n-o cunoaștem. Și aceasta s-a făcut pentru a fi tot timpul pregătiți de moarte, împăcați în orice moment cu Dumnezeu și cu semenii noștri: „Luați aminte, privegheați și vă rugați, că nu știți cînd va fi acea vreme” (Marcu 13, 33).

Imediat după despărțirea de trup sufletul merge la Dumnezeu, unde este supus dreptei judecări a Mîntuitorului Iisus Hristos; acum, sufletul va da socoteală de faptele bune și rele săvîrșite în trup. Judecata aceasta, care se face îndată după moarte fiecărui suflet în parte, se numește *judecată particulară*.

Despre veracitatea judecării particulare ne vorbește însuși Mîntuitorul în pilda bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr (Luca 16, 19—31) și prin răspunsul dat tilharului pe cruce: „Astăzi vei fi cu Mine în rai” (Luca 23, 43). Despre aceasta ne mai încredințează și Sf. Apostol Pavel: „Rînduit este oămenilor odată să moară, iar după aceea judecata” (Evrei 9, 27) sau: „Păcatele unor oameni sînt învederate și merg de mai înainte la judecată, ale altora însă se arată mai apoi” (I Timotei 5, 24).

Așa cum am mai spus, și judecata particulară și cea de obște, le face Mîntuitorul; pentru că „Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului” (Ioan 5, 22).

Prin judecata particulară se cercetează starea generală în care iese omul din viața pămîntească și dacă această stare este bună, sufletul este dus de îngeri la fericire, iar dacă este rea, este dus de duhurile necurate la chinuri.

Fericirea de care se împărtășesc cei găsiți vrednici se mai numește „sînul lui Avraam” (Luca 16, 22), „Rai” (Luca 23, 43), iar chinurile la care sînt supuși păcătoșii și necredincioșii se numesc „iad” (Luca 16, 22).

Dar nici fericirea și nici osînda nu sînt depline pînă la judecata obștească, judecata de apoi, cînd sufletele vor fi din nou unite cu trupul.

Judecata obștească este atestată în mai multe locuri din Sfînta Scriptură; astfel: „Mulți îmi vor zice în ziua aceea: Doamne, Doamne...” (Matei 7, 22) sau: „Vă spun că pentru orice cuvînt deșert, pe care-l vor rosti, oamenii vor da socoteală în ziua judecării” (Matei 12, 36). „Așa va fi la sfîrșitul veacurilor: vor ieși îngerii și vor despărți pe cei răi din mijlocul celor dreți. Și îi vor arunca în cupertorul cel de foc; acolo va fi plîngerea și scrișnirea dinților” (Matei 13, 49. 50).

Pînă la judecata obștească, adică în timpul dintre judecata particulară și cea obștească, sufletele nu pot face singure nimic pentru a-și schimba starea în mai bine: „Trebuie să fac, pînă este ziuă, lucrurile Celui ce M-a trimis pe Mine; că vine noaptea, cînd nimeni nu poate să lucreze” (Ioan 9, 4). Numai cei rămași în viața aceasta pot obține de la Dumnezeu ușurarea osîndei sufletelor celor adormiți. Și aceasta prin rugăciuni și milostenie, dar mai ales prin pomenirea morților la sfînta liturghie.

În legătură cu starea sufletelor între cele două judecăți, Biserica romano-catolică are dogmă specifică, referitoare la așa-zisul *purgatoriu*, socotit ca un loc, o stare intermediară între iad și rai, un loc de curățire morală, în care sufletele care nu sînt complet curate, fie din cauză că n-au satisfăcut pentru păcatele iertate, fie că au murit cu păcate ușoare, — se purifică prin pedepsele suferite aici și devin demne să intre în rai, după un anumit timp de suferințe. Dar despre un asemenea loc, nu vorbește nicăieri Sfînta Scriptură, motiv pentru care nici nu insistăm asupra lui.

Totuși, așa cum aminteam, starea sufletelor celor adormiți, între cele două judecăți se poate îmbunătăți; în vederea acestui fapt, sfinții Apostoli și Biserica au rînduit ca cei vii să facă rugăciuni și milostenie pentru cei morți. Iată ce spune în această privință Sf. Ioan Gură de Aur: „În veacul de acum se poate face și lucra ceva, iar în cel viitor se leagă puterile de lucru ale sufletului și nu se poate face ceva bun spre ridicarea păcatelor”. „Prin urmare, spune același sfînt ierarh, nu fără rost au rînduit Apostolii să se adueă înfricoșătoarea jertfă pentru pomenirea celor adormiți. Știm că mult le folosește și multă binefacere le aduce celor morți. Cînd credincioșii (obștea) și preoții stau cu minile întinse, în față cu înfricoșătoarea jertfă, cum nu vor îndupleca pe Dumnezeu pentru cei adormiți? Dar aceasta numai pentru cei plecați în credință”.

5. Din cele expuse pînă aci, să ținem minte următoarele: după moarte, trupul merge în pămînt, iar sufletul la Dumnezeu, Care l-a dat, adică la Mîntuitorul Iisus Hristos, Care-i cercetează starea în care iese din viața pămîntească, judecîndu-l și rînduindu-l după vrednicia sau nevrednicia faptelor săvîrșite pe pămînt. După judecata aceasta, sufletul nu-și mai poate îmbunătăți singur starea ci numai prin rugăciunile înălțate către Dumnezeu de cei vii, ca și prin milostenia și pomenirea celor morți la Sfînta Liturghie. Dar la venirea a doua oară a Mîntuitorului, la sfîrșitul lumii, toți oamenii vor fi judecați, iar răsplata sau osînda rînduite atunci de Mîntuitorul, vor fi veșnice.

6. Cu gîndul la veșnicia fericirii ori osîndei de la Judecata obștească, să căutăm să fim în toată vremea pregătiți pentru înfățișarea cu Iisus Domnul, să fim mereu împăcați cu Dumnezeu și seme-

nii, trăindu-ne viața pămîntească în făptuirea binelui, în credință, nădejde și dragoste, spre mărirea Celui în Treime adorat, Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh.

Preot. IRIMIA OANCEA

P R O B L E M E P A S T O R A L E Ș I L I T U R G I C E

OBLIGAȚII PASTORALE LEGATE DE SFÎNTA TAINĂ A BOTEZULUI.

Fără a pune obligatoriu Sfînta Taină a Botezului în legătură cu o anumită vîrstă, din motive teologice și la fel pastorale Biserica Ortodoxă a acordat și acordă preferință pedo-baptismului (scil. botezării pruncilor). Cunoaștem însă din practica de toate zilele că administrarea botezului se face uneori nu imediat după nașterea pruncilor, ci la cîteva săptămîni, cîteodată chiar la cîteva luni, iar în cazuri excepționale la cîteva ani. Începem însă prin aceste remarci nu pentru a pune în discuție timpul de săvîrșire al Botezului, ci mai ales condițiile care trebuiesc împlinite. Și aceasta deoarece mai mulți credincioși ne-au cerut să explicăm care este rolul părinților la Botez.

Nedumerirea ce o au unii buni creștini izvorăște din însăși ritualul acestei sfînte taine. Într-adevăr din tot ce prevede tipicul ortodox, din rugăciunile, cîntările și citirile slujbei Botezului, nu rezultă că părinților li se rezervă un rol oarecare. Singurii care sînt amintiți mereu sînt nașii.

Excluderea mamei își găsește explicația în concepția împrumutată din Vechiul Testament potrivit căreia femeia este „necurată” timp de 40 de zile după naștere. Doar după aceea i se îngăduie să vină cu pruncul la biserică spre a fi „îmbisericit” iar ea „curățită”. Vechile canoane sînt atît de drastice încît opresc chiar lehuza „necurățită” să-și alăpteze pruncul dacă întîmplător acesta a fost mai curînd botezat (vezi canonul 38 al Sf. Nichifor Mărturisitorul). Ignorarea tatălui în schimb nu este justificată prin nici un act ritual. Despre el nu se spune nimic, afară doar că nu-i este îngăduit să împlinească rolul nașului, deoarece — în acest caz — potrivit „Îndreptării legii” (Tîrgoviște, 1652, gl. 226, ed. Andrei Rădulescu și alții, Editura Academiei, București, 1962, p. 227) — „pe muiare-și o au făcut soră suflească”.

Trebuie să mărturisim că atare situație apare într-adevăr nefirească dacă luăm în considerare exclusiv ritualul Botezului. Nefirescul acesta aparent devine mai bătător la ochi în cazul cînd pruncul este botezat după trecerea celor 40 de zile de „necurătenie” ale

mamei și când n-ar mai persista motivele absenței ei, atât mai virtuos a tatălui nevinovitat de vreo învinăciune oarecare.

Introducerea nașilor exclusiv în ritualul Botezului și omisiunea părinților sînt totuși de natură să nedumerească numai dacă Botezul e redus la simpla slujbă religioasă care se oficiază de către preot. Trebuie spus însă că Botezul în înțelesul lui de „poartă de intrare în Biserică” are pe lângă aspectul său liturgic, sacramental, și un aspect pastoral, de asemenea foarte important. Or tocmai aici și acum intervine rolul părinților.

Părinții sînt aceia care în primul rînd împlinesc toate pregătirile pentru botezarea pruncului nou născut. În preajma evenimentului, ei anunță preotul și cu ei face preotul pregătirile de rigoare. Ei aleg nașii, după cum tot ei predau pruncul nașilor, ca apoi tot ei să-l preia de la nași.

Mai mult decît atîta însă, cu părinții rămîne pruncul odată botezat și, dincolo de îndatoririle nașilor, în seama lor cade mai ales creșterea noului născut în credința mărturisită la Botez în numele lui de către nași. Lăsînd nemicșorată responsabilitatea nașilor, trebuie subliniat rolul incontestabil al părinților în ce privește educarea tinerei lor odrasle potrivit făgăduințelor dintru început.

Prin urmare nedumeririle ce le manifestă unii credincioși pornind doar de la ritualul în sine al Botezului care într-adevăr nu poartă de părinți, sînt doar aparent justificate, deoarece în continuare Biserica insistă asupra rolului lor și îi face chiar răspunzători de evoluția în bine a pruncilor deveniți creștini.

Așa sînt concepute lucrurile în Ortodoxie și practica de veacuri a Bisericii le-a statuat transformîndu-le în „poruncă”, în „lege”. Încă Sf. Apostol Pavel povățuia părinții, cu privire la copii, „să-i crească întru învățătura și certarea Domnului” (Efeseni 6, 4).

Legat de pedobaptism în general și de rolul părinților în special găsim potrivit să menționăm un document recent al Bisericii Romano-Catolice a cărei doctrină la acest capitol nu se deosebește de cea a Bisericii Ortodoxe. Iată ce spune „Instrucțiunea cu privire la botezul pruncilor” din 20 octombrie 1980 (punctul 28 și urm.) :

„... botezul pruncilor trebuie să fie considerat ca o gravă misiune. Problemele pe care le pune preoților nu vor putea fi rezolvate decît prin respectarea întocmai a învățăturii și practicii constante a Bisericii. Concret, pastorală pedobaptismului va trebui să se inspire din două mari principii, din care primul este subordonat celui de-al doilea :

a) Botezul necesar mîntuirii este semnul și instrumentul iubirii prevenitoare a lui Dumnezeu care izbăvește de păcatul strămoșesc și comunică participarea la viața veșnică : e de la sine înțeles că acest dar nu trebuiește amînat pruncilor.

b) Trebuie totodată asigurate garanții ca acest dar să se poată dezvolta printr-o adevărată educație a credinței și vieții creș-

tine astfel încît taina Botezului să ajungă la întregul ei „adevăr”. Acestea sînt oferite normal de părinți sau familie, deși feluriti suplinitori sînt posibili în comunitatea creștină.

„Ținînd seama de aceste două principii, luarea în considerare a cazurilor concrete se va face pe parcursul dialogului pastoral între preot și familie... Părinții trebuie să gîndească cu grijă la apropiatul botez, să-și avertizeze preotul despre iminenta naștere, să se pregătească ei înșiși sub raport spiritual. Din partea lui, preotul va vizita pe părinți, îi va instrui și le va da sfaturile potrivite, îi va îndemna să se roage pentru odrasla ce va să se nască... Împreună cu părinții apoi, preotul va determina timpul oficierei Botezului...

„Efortul pastoral care e necesar să fie depus cu ocazia botezării pruncilor trebuie înglobat într-o acțiune mai amplă extinsă asupra familiei și întregii comunități creștine. În această perspectivă este importantă acțiunea pastorală pe lingă logodnicii care se pregătesc pentru nuntă, apoi pe lingă tinerii soți. Potrivit împrejurărilor se va face apel la întreaga parohie... În exercițiul misiunii lor, preoții vor acorda acestui apostolat spațiu cît mai larg. În particular vor aminti părinților responsabilitatea lor în creșterea și educarea credinței fiilor lor. În fapt lor le revine datoria să înceapă inițierea religioasă a celui mic, să-l învețe a iubi pe Iisus..., să-i formeze conștiința. Această sarcină va fi cu atît mai rodnică și ușoară cu cît se va întemeia pe harul de la botez prezent în inima pruncului...

„La rîndul ei, comunitatea parohială își are locul în această pastorală a botezului... Biserica care transmite și întreține credința primită de la Apostoli, este îndatorată să se intereseze și ea de pregătirea botezului și de creșterea celor botezați... Rolul comunității se va prelungi și după ceremonia liturgică prin educarea credinței celor mici, atît prin mărturia propriei vieți creștine, cît și prin participarea la inițierea acestora în învățătura Bisericii...”

Este clar așadar că părinții nu sînt excluși de la tot ce ține de botezul fiilor lor. Pînă la urmă nimeni nu le interzice să fie de față la însăși ceremonia botezului exceptînd — cum arătăm — femeile lehuze înainte de împlinirea a 40 de zile de la naștere. Rolul lor apare însă mare și de neînlocuit cînd e vorba de rodirea în sine a darului conferit prin Sfînta Taină a Botezului. Aceasta nu înseamnă însă nici diminuarea importanței nașilor a căror misiune rămîne și ea clar definită de rînduiala ecleziastică. Fiecare deci are în Biserică locul său bine definit potrivit momentului și împrejurărilor, important fiind să și-l împlinească complet și conștiincios (cf. Henri Denis, Charles Paliard și Paul Gilles Trebosen, *Le baptême des petits enfants. Histoire, doctrine, pastorale*. Paris 1980 p. 99, sq. și Mgr. Marcus, E. Germain, J. M. Hum, A. Ronet și A. Vingt-Trois, *Quand l'Eglise baptise un enfant*, Paris, 1980, p. 110 sq.).

MITROPOLITUL PROCOPIE IVACICOVICI (1808—1881)

Anul acestai la 11 mai, s-a împlinit un secol de cînd mitropolitul Procopie Ivacicovici și-a dat sufletul în mîinile Creatorului. A fost unul dintre aleșii ierarhi, născut din sînul poporului nostru, episcop al Aradului și mai apoi mitropolit al ortodocșilor români din Transilvania și Banat.

Bunătatea și blîndețea sa erau recunoscute de toți biografii lui. Profesorul Ioan Russu de la fostul Institut teologic din Arad, traducătorul după Dositei Obradovici a fabulelor lui D. Țichindeal, spunea în 1873 despre episcopul Procopie: „Am cunoscut înțelepciunea lui, am cunoscut blîndețea inimii lui. Bunătatea lui a fost vestită în toate părțile. Pre mulți tineri i-a înzestrat cu pîine. Pre mulți școlari lipsiți de mijloace i-a îmbrăcat cu vestimente, pe mulți i-a ajutat cu ajutoare bănești și pre mulți i-a hrănit în curtea sa”¹.

Cine era acest ierarh care prin bunătatea și blîndețea lui și-a atras stima tuturor contemporanilor?

Din datele ce le avem, Procopie era fiul preotului Andrei Ivașcu din Goruia, jud. Caraș-Severin, căruia la hirotonirea ca preot i s-a adăugat terminațiunea de „vici” după moda vremii de ierarhul străin care l-a hirotonit². Apoi i s-a încredințat spre păstorire parohia română Deliblata. Aici, între alți copii, se naște la 8 august 1808 viitorul mitropolit Procopie care e botezat cu numele de Petru. În comuna natală, Deliblata, urmează clasele primare. După terminarea cursurilor primare se înscrie la gimnaziul din Oravița iar clasele superioare le urmează la Novisad unde și termină gimnaziul. Setos de învățătură, tînărul fiu al preotului din Deliblata urmează filozofia la Kézmark, apoi își completează studiile teologice la institutul clerical din Virșeț. După absolvirea acestora se înscrie la științele juridice pe care le face la Sárospatak. Biograful lui, clericul Grigorie Marica din Sibiu, relatează că în timpul studiilor tînărul Petru Ivacicovici a fost „un model de virtute între conșcolarii lui”³.

¹ Telegraful Român, 1874, nr. 8 (27 ianuarie/8 februarie), p. 31, cf. și ibidem, nr. 19 (7/19 martie) 1874.

² Albina, 1874, nr. 58 (28 iulie/9 august).

³ Telegraful român, 1874, nr. 19 (7/19 martie).

Cu o asemenea pregătire, în ciuda originii lui, Consistoriul din Carloviț îl angajează în cancelaria mitropolitană din Carloviț. Aci stă din 1833 până în 1835 când este hirotonit ca ierodiacon și numit ca profesor la institutul clerical din Carloviț. Cu ocazia hirotonirii i se schimbă numele de Petru în acela de Procopie pe care avea să-l poarte toată viața lui de călugăr. În același an, a fost ridicat la vrednicia de protodiacon iar peste trei ani, adică în 1838, i se încredințează postul de notar (scil. secretar) al consistoriului arhidiecezan din Carloviț.

Încă din timpul când funcționa ca profesor la institutul clerical din Carloviț, capacitatea lui a fost remarcată de episcopul Gherasim Raț al Aradului „carele cu toată ocaziunea căuta a-l atrage la sine, designându-l întru inima sa ca următoriu al său”⁴. Dar împrejurările n-au îngăduit să se țină seama de dorința episcopului Gherasim. De aceea Procopie continuă să rămână la Carloviț. După ce în 1842 fu hirotonit preot, în 1843 fu ridicat la treapta de protosinghel și asessor (scil. consilier) la consistoriul arhidiecezan din Carloviț. În 1846 devenind vacantă funcția de arhimandrit la mănăstirea Cruședol, mitropolitul Iosif Raiacici îi încredințează conducerea acestei mănăstiri. Acum drumul spre ocuparea unui scaun episcopal îi era deschis, nu însă fără piedici.

Revoluția de la 1848—1849 aduce numeroase schimbări și în conducerea Bisericii din Banat. În 1849 moare episcopul Virșetului Ștefan Popovici. În 1850 episcopul Aradului Gherasim Raț are aceeași soartă, iar în 1851 moare inopinat și episcopul Timișoarei Pantelimon Jivcovici. Scaunele episcopale trebuiau ocupate dar patriarhul Iosif Raiacici nu s-a grăbit cu acest lucru, numind deocamdată administratori eparhiali. La Arad, este numit ca administrator arhimandritul Patriciu Popescu, care se bucura de simpatia unanimă a intelectualilor români din Banat. Fusesse profesor la institutul teologic din Arad și avea legături cu episcopul de la Sibiu, Andrei Șaguna. Acesta împreună cu Ioan Popasu, Ioan Mocioni, Petru Cermena și Ioan Dobran cer încă de la 20 iulie 1849 numirea lui Patriciu Popescu ca administrator al eparhiei Virșetului, după ce Raiacici suspendase pe episcopul Ștefan Popovici care continua să participe la ședințele Dietei maghiare ca episcop de Virșet. Patriciu Popescu „născut și crescut fiind în eparhia Virșetului, se poate aștepta că va fi în stare mai mult decât oricare altul să mîngie pe românii din Banat” scriau petiționarii⁵. Dar în aceeași petiție se mai cerea și despărțirea bisericească precum și un congres bisericesc român în care să fie aleasă viitoarea conducere a Bisericii ortodoxe române din monarhia habsburgică. Aceasta însemna că Patriciu Popescu aderase la acțiunea de separare bisericească româno-sîrbă, ceea ce nu convenea lui Raiacici care prin acest act pierdea trei din eparhiile

⁴ Ibidem.

⁵ I. D. Suciu, *Nicolae Tincu Velia*, București, 1945, p. 33.

cele mai bogate și cu cei mai mulți credincioși: Aradul, Timișoara și Virșeșul. Cu toate acestea, presat de evenimente, Raiacici numește ca administrator al eparhiei Aradului, la 1850, pe arhimandritul Patriciu Popescu.

După ani de sedisvacanță, în 1853, Raiacici e nevoit să completeze cele trei eparhii vacante. La Timișoara și Virșeș i-a fost ușor patriarhului să numească episcopi atașați lui. Dar la Arad, încă dinainte de 1828 era o rezoluție imperială care stabilea că în această eparhie vor funcționa numai episcopi autohtoni. Cu tot prestigiul de care se bucura la curte în urma atitudinii din 1848—1849, Raiacici nu îndrăznește să încalce rezoluția imperială. Dar nici pe Patrichie Popescu nu vrea să-l numească. În această situație, se ajunge la o soluție de compromis: să aleagă ca episcop al Aradului pe Procopie Ivacicovici care pînă atunci trăise izolat în mănăstirea Cruședol. Astfel ajunge Procopie episcop al Aradului fiind hirotonit la 3 mai 1853. Patriciu Popescu va fi trimis ca arhimandrit la mănăstirea Ghergheteg, departe de locurile natale.

Arădanii nu-l cunoșteau și îl priveau la început cu suspiciune întrucît luase locul lui Patriciu Popescu care se bucura de tot sprijinul printre credincioșii eparhiei. „Dorul de națiunea sa română îl mistuia nefîcetat” — scrie biograful său⁶, și astfel se dedică total eparhioșilor încredințați.

Intr-adevăr, în cele peste două decenii cît a condus eparhia Aradului, episcopul Procopie a fost în fruntea mișcărilor de regenerare națională. Chiar și în perioada absolutismului (1850—1860) cînd domnea regimul polițienesc, el întreprinde acțiuni ce dădeau dovadă de curaj în favoarea neamului său. Încă de la începutul păstoririi se apropie de Andrei Șaguna cu care fusese coleg și aderă la acțiunea de autonomie a Bisericii sale.

Prin circulare din 12 decembrie 1853 episcopul Procopie recomandă spre abonare foile românești ce apăreau la Sibiu și Brașov, „Telegraful Român” și „Gazeta Transilvaniei” cu suplimentul ei „Foaia pentru minte, inimă și literatură” care, scria episcopul în circulară, „slujesc cu credință interesul poporului nostru românesc și pentru aceea le aflăm prea vrednice de a să sprijini de fiecare mîdular al națiunii noastre”. Recomandarea aceasta a surprins ierarhia care condamna „Gazeta Transilvaniei” și „Foaia pentru minte” întrucît, patriarhia din Carloviț le considera ca „primejdioase și vătămătoare eparhiei și Bisericii noastre” și deci interzicea clerului abonarea lor⁷.

Prin circulara din 28 ianuarie 1854, episcopul Procopie anunță apariția volumelor I—II din Mineele scoase de Șaguna la Sibiu și invită preoțimea să le ridice și să depună banii pentru volumele III—IV.

⁶ Telegraful Român, 1874, nr. 19 (7/19 martie).

⁷ I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 178.

În 1857, Vincențiu Babeș îi adresează o scrisoare „încărcată de dureri și îngrijiri naționale” în care cere concursul lui Procopie pentru remedierea lor. Părerăa lui Babeș despre Procopie era bună: „după toate cîte am putut afla în cale privată și publică se pare c-ar avea inimă bună și voia virtuoasă de a fi drept și vrednic de oficiul său”. N-am reușit să dau de scrisoarea lui Babeș care ar fi foarte interesantă pentru problemele ce frământau lumea românească de atunci. Dar răspunsul lui Procopie a fost pozitiv și a început o colaborare politică cu Babeș, colaborare care se va menține în tot parcursul vieții lui Procopie.

În același an, Procopie invită de Bobotează fanfara regimentului român din Caransebeș să cînte cu ocazia solemnității sfințirii apei.

Totodată, deoarece din cauza sistematizării orașului Arad, catedrala episcopală trebuia demolată, Procopie cere să fie menținută pînă va fi construită noua biserică. Autoritățile nu au admis cererea și Procopie pornește o inițiativă grea: construirea unei noi catedrale care funcționează pînă în prezent. Efortul a fost uriaș, dar cu ajutorul credincioșilor din eparhie, al familiei Mocioni și mai ales cu contribuția materială personală, Procopie reușește să ducă la bun sfîrșit opera începută. Profesorul Ioan Russu spunea în 1874: „Biserica la care mergem de ne închinăm, în care vărsăm rugăciunile noastre înaintea celui Preaînalt, mai virtos prin a Excelenței Sale îngrijire, trudă, osteneală s-a întemeiat, s-a edificat, s-a înfrumusețat și pentru aceea pururea vom păstra însușirile cele frumoase, cele nobile, cele creștine ale Excelenței Sale în inimile noastre”⁸.

În 1858 cînd primește de la Șaguna scrisoarea prin care-l ruga să adune bani pentru construirea catedralei din Sibiu, Procopie nu ezită să lanseze circulara din 24 mai 1858 prin care cere preoților și curatorilor bisericești să meargă din casă în casă pentru „a putea dovedi dragostea cea frățească către cei cu noi de un neam și de o religie din învecinata provincie și eparhie”. În aceeași circulară episcopul își exprimă speranța că această colectă nu va fi împiedicată de construirea catedralei din Arad: „Împrejurarea aceea că eparhia noastră se află tocmai în acea lipsă în care și Ardealul, adică în lipsa de a-și rădica biserica catedrală, socotim că nimeni nu o va privi ca o împrejurare împiedecătoare față cu această convocare”.

* * *

Dar meritul principal al episcopului Procopie va consta în intensă activitate culturală și obștească ce o desfășoară după 1860,

⁸ Telegraful Român, 1874, nr. 8 (27 ianuarie/8 februarie), p. 31.

atit din punct de vedere bisericesc cît și politic și cultural a întregului neam românesc din această parte a țării noastre. Putem spune că în timpul păstoririi episcopului Procopie începe epoca de înflorire a vieții religioase, politice și culturale a românilor din vestul țării întrucît eparhia lui cuprindea nu numai Aradul ci și Bihorul și părțile anexate din Banat.

Din punct de vedere religios în timpul păstoririi lui se produce cel mai important act din istoria Bisericii ortodoxe a românilor din imperiul habsburgic; cucerirea și formarea unei Biserici ortodoxe autonome și înființarea unei ierarhii independente. Episcopul Procopie a avut un rol hotărîtor în această acțiune cea ce va recunoaște însuși Andrei Șaguna după cum vom arăta în continuare.

Episcopul Procopie după instalarea lui la Arad, a aderat la acțiunea pentru independența Bisericii Ortodoxe Române, continuînd în acest fel politica episcopului Gherasim Raț care încă din 1850 cerea mitropolitului Raiacici să-și dea consimțămîntul pentru separarea ierarhică și înființarea unei Biserici Ortodoxe Române naționale. Problema separării ierarhice devine foarte acută îndeosebi după decesul mitropolitului Iosif Raiacici în 13 decembrie 1861. Cît timp a trăit Raiacici împăratul Franz Joseph I nu voia să treacă peste voința lui, întrucît nu uita serviciile mari pe care le-a adus în timpul revoluției din 1848/49.

Dar după decesul lui Raiacici problema separării bisericești devine de mare actualitate, îndeosebi pentru românii din Banat și Crișana. La cererea lui Andrei Mocioni, episcopul Procopie prezidează adunarea delegaților români din eparhiile Arad, Timișoara și Vrșeț prin care se stabilește tactica ce trebuie luată față de viitorul Congres electoral sîrb. Conferința ținută la Timișoara sub președinția lui Procopie stabilește ca românii din cele trei eparhii să trimită o nouă delegație la Viena sub conducerea lui Andrei Șaguna și Procopie Ivacicovici⁹.

Comuna bisericească din Lugoj redactează memoriul ce urmă să fie înaintat lui Franz Joseph și la 10 februarie 1862 înainte de a porni spre Viena, la Timișoara, se întrunește o nouă conferință a reprezentanților celor trei eparhii tot sub președinția episcopului Procopie¹⁰. Aici se hotărăște ca delegația compusă din 16 personalități (6 bănățeni, 4 ardeleni, 4 bucovineni, 2 crișeni) să se întîlnească la Viena pe data de 8 martie 1862 s.n. Dar la Viena, delegația constată că Franz Joseph lipsea din capitală. Atunci membrii delegației hotărăsc ca Andrei Șaguna, Procopie Ivacicovici, Andrei Mocioni și Eudoxiu Hurmuzaki să rămîină în capitală spre a aștepta sosirea împăratului. Abia la 5 aprilie 1862 s.n. se produce audiența delegației celor patru și împăratul le dă asigurarea că va dispune să se examineze imediat problema separării bisericești¹¹.

⁹ I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, p. 181.

¹⁰ *Ibidem*, p. 182.

¹¹ *Ibidem*, pp. 182—183.

Dar cu toate promisiunile lui Franz Joseph, problema separării ierarhice nu va fi rezolvată și pe data de 1 august 1864 se întrunește Congresul electiv de la Carloviț. Românii din eparhiile Arad, Timișoara și Virșeț au reușit să aleagă 14 deputați în Congresul electiv care erau conduși de episcopul Procopie. Delegația română în frunte cu episcopul Procopie vizitează pe comisarul imperial al Congresului anunțându-l că deputații români nu pot participa la alegerea noului patriarh deoarece ei au făcut memoriul către împărat pentru separarea bisericească. Apoi deputații români „cu preaveneratul lor episcop Ivacicovici în frunte își luară sănătate bună” de la Congres și părăsiră Carlovițul. Șaguna nu a participat la acest Congres deoarece încă din 1860 eparhia Ardealului a refuzat să mai participe la congresele de la Carloviț. Așa încît rolul primordial privitor la atitudinea deputaților români l-a avut episcopul Procopie. Prin gestul lor, delegații români au dovedit Vienei poziția lor hotărîtă pentru independența Bisericii ortodoxe române și au pregătit în mare măsură numirea lui Andrei Șaguna, la sfîrșitul anului 1864, ca mitropolit al Ardealului.

Deoarece cercurile vieneze nu vedeau cu ochi buni unificarea religioasă a tuturor românilor ortodocși din monarhie, guvernul din Viena dorea acum înființarea a trei mitropolii pentru ortodocșii români din imperiu: una la Sibiu pentru ardeleni, alta la Cernăuți pentru bucovineni și a treia la Arad pentru bănățeni¹². Eugen Hackmann, episcopul Bucovinei a admis unificarea bisericească dar Procopie Ivacicovici, spre marea lui cinste, a fost un înflăcărat luptător pentru unitatea națională, respingînd demnitatea de mitropolit și rămînînd ca episcop sufragane al noii mitropolii de la Sibiu.

Cînd în 1873 episcopul ortodox român din Cernăuți este numit mitropolit al Bucovinei, revista „Lumina”, organul eparhiei Arad, protestează împotriva acestei numiri învinuind pe împăratul Franz Joseph I că n-a consultat nici pe credincioșii din Bucovina, nici pe ai celorlalte eparhii surori ortodoxe române. După ce, peste puțin timp, Hackmann, mitropolitul ortodox al Bucovinei decedează, revista „Lumina” anunță la informații evenimentul, fără a-i face necrologul și încheind cu „Dumnezeu să-i ierte păcatele”¹³. „Păcatele” lui Eugen Hackmann erau că prin acceptarea de a fi numit mitropolit al Bucovinei a împiedicat unificarea bisericească a ortodocșilor români din imperiul Austro-Ungar.

Prin diploma imperială din 6 iulie 1865 se recunoaște episcopia ortodoxă română a Aradului delimitîndu-i-se și protopopiatele sufragane. Deoarece la Timișoara nu s-a înființat episcopia ortodoxă română cerută de bănățeni, protopopiatele Timișoarei, Lipovei, Cenadului, Chichindei și al Becicherecului Mare au trecut la eparhia

¹² V. Babeș, Andrei Mocioni, București, 1883, pp. 27—28.

¹³ Lumina, 1873, nr. 5, 20.

Aradului condusă de Procopie. La 5/17 septembrie 1865, Procopie se instalează ca episcop al părților anexate din Banat. În ziua instalării, Procopie s-a adresat preoților bănățeni cu vorbe alese: „Pronia Dumnezeiască a binevoit a mă rindui vouă de arhiereu și a mă însărcina cu conducerea treburilor noastre bisericești și în unele părți din Banat... Cu inima curată, cu inima adevărat părintească, mă apropiu către voi, apropiați-vă și voi către mine cu încredere și iubire. Acestea le zic vouă pentru că e aici timpul și ora în care avem a lucra cu puteri unite în via Domnului. Știu prea bine că sarcinile voastre sînt grele; că împrejurările preoției în cele mai multe locuri sînt apăsătoare; că aveți datorință multă și responsabilitate mare; însă sarcina aceasta și greutățile acestea le veți învinge prin sîrguința, îndelunga răbdare și prin rugăciuni către Dumnezeu, carele v-a pus pe voi spre slujba aceasta cu lucrarea Duhului Sfînt ca să aduceți jertfă necurmată pentru păcatele lumii. Rugați-vă dar lui Dumnezeu să vă învrednicească a sluji fără prihană Sfîntului său Altar, după chemarea voastră cea preoțească, ca așa și voi să aflați plata credincioșilor și a ispravnicilor celor înțelepți în ziua cea mai mare a dreptei sale răsplătiri. Onoraților domni și iubiților fii suflești din părțile Banatului anexate către dleceza aceasta! Primiți din parte-mi mulțămire pentru înfățișarea voastră la această festivitate. Primiți binecuvîntarea arhiereului vostru și rugăciunile lui cele mai fierbinți către Dumnezeu”... Din partea clerului și poporului din protopopiatele bănățene anexate a vorbit protopopul Hasiașului, Constantin Gruici, care făcuse parte din delegația de la Congresul din Carloviț condusă de episcopul Procopie.

După cîștigarea independenței bisericești, episcopul Procopie primește și duce la îndeplinire cu succes o sarcină deosebit de grea: aceea de președinte al delegației române congresuale pentru realizarea separării bisericești prin împărțirea fondurilor clericale comune din Carloviț, a fondului școlar comun din Budapesta și a separării bisericești din comunele mixte. Ierarhia străină opunea, o dîrză rezistență atît la împărțirea fondurilor comune cît și la separarea bisericească și prin aceasta, Biserica română era amenințată să piardă mii de credincioși ortodocși români. Pentru realizarea acestui program de importanță vitală, episcopul Procopie va întreprinde stăruitoare demersuri atît la patriarhia din Carloviț cît și la guvernele din Viena și Budapesta care vor încununa cu succes activitatea sa.

După numeroase intervenții la guvernul maghiar episcopul Procopie reușește să obțină hotărîrea ministerială din 11 mai 1872 prin care guvernul consimte la împărțirea fondului național clerical din Carloviț, partea românilor pentru eparhiile Arad și Caransebeș fiind de 300.000 florini¹⁴. Suma, deși nu mulțumea delegația română, totuși reprezenta un aport important la consolidarea financiară a celor două eparhii.

¹⁴ Speranția, 1872 (III), nr. 10 (15 mai).

La 1 noiembrie 1872, episcopul Procopie însoțit de Iulian Ianculescu, reprezentant al eparhiei Caransebeș și de credinciosul lui prieten, Vincențiu Babeș ca membru al comisiei primitoare, pornesc spre Carloviț pentru încasarea sumei din fondul comun bisericesc. Patriarhia era reprezentată de episcopul Pacrațului Nicanor Gruici care îndeplinea și sarcina de administrator patriarhal, episcopul Novisadului Gherman Anghelici, primarul Carlovițului și alții. Delegația română reușește să obțină suma de 333.994 fl. din fondul religios comun¹⁵ și prin aceasta una dintre revendicările române au fost satisfăcute.

Rămânea realizarea dezideratului tot atât de important, separarea bisericească din comunele mixte care n-au ajuns la înțelegere. În acest scop sinodul eparhial din 1872 însărcinează la propunerea lui Procopie, pe Vincențiu Babeș să alcătuiască un memoriu cu situația comunelor cu populație mixtă. Dar Babeș motivează că e prea ocupat și cere episcopului să înceapă această acțiune. Procopie scrie episcopului Nicanor Gruici, administratorul patriarhal din Carloviț pe data de 4 aprilie 1872, cerându-i să-și dea consimțământul la separarea bisericească din comunele vizate deoarece „afacerea aceasta se târăgănează prea mult... spre neîndestulirea și amărăciunea credincioșilor de ambele naționalități”¹⁶. Dar patriarhia din Carloviț nu îl învrednicește cu vreun răspuns. Atunci episcopul Procopie, în baza funcției ce o avea de președinte al delegației congruale române cere, conform înțelegerii de la Carloviț, pertractarea și judecarea proceselor de despărțire”¹⁷. Memoriul său cuprinde și numele tuturor comunelor cu populație amestecată care erau numeroase și ne dovedesc încă o dată ce necesară era separarea lor bisericească.

Memoriul a avut efectul dorit¹⁸. Evident că prin această acțiune relațiile lui Procopie cu superiorii lui s-au înăsprit, dar pentru neamul propriu aducea cel mai mare serviciu, reușind să salveze de la o desnaționalizare sigură sufletele a mii de români.

Tot atât de importante vor fi realizările lui Procopie pe plan cultural. Împreună cu Miron Romanul, Atanasie Șandor, N. Philimon, David Nicoară, episcopul Procopie ia inițiativa pentru întemeierea „Asociației naționale arădene pentru cultura poporului român”. El este primul președinte și tot episcopul Procopie conduce delegația ce urma să exprime mulțumiri împăratului Franz Joseph pentru aprobarea funcționării Asociației. La ședința de constituire ținută la hotelul „Crucea Albă” din Arad s-a ales prima conducere: președinte Procopie Ivacicovici, vicepreședinti, canonicul Mihai Naghi și George Popa, director Anton Mocioni, vice-director Sigis-

¹⁵ Lumina, 1872, nr. 19.

¹⁶ Idem, 1873, nr. 29.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Lumina, 1873, nr. 40 (12/24 iulie).

mund Popovici¹⁹. După ce se înființează la București societatea „Transilvania” pentru sprijinul studenților și elevilor din Transilvania, episcopul Procopie Ivăciovici figurează în 1868 printre președinții de onoare ai acestei societăți²⁰.

Tot episcopul Procopie încuviințează funcționarea alumneului (scil. internatului) pe care intelectualii din Timișoara în frunte cu protopopul Meletie Drăghici îl proiectează încă din 1868 pentru elevii săraci ce urmau cursurile la școlile din Timișoara. „Privindu-vă scopul cel salutar al pomenitului institut alumneal, jurisdicțiunea diecezană nu află nici o cauză de a pune vreo piedică la aceia ca oricare comunitate bisericească subordonată acestei jurisdicțiuni diecezene să poată fi membru al aceluiași institut alumneal” — scria Procopiu în circulara din 22 iunie 1868. Drept recunoștință pentru concursul dat, conducerea instituției proclamă pe episcopul Procopie ca președinte de onoare împreună cu familia Mocioni care a adus importante contribuții materiale²¹.

Un merit deosebit îi revine episcopului Procopie la înființarea primelor reviste române din Arad. Până ținea de Carloviț, eparhia Aradului nu putea avea un organ oficial și din acest motiv episcopul Procopie recomanda, după cum am arătat, foile române de la Sibiu și Brașov. Dar după 1865 când Biserica ortodoxă română devine independentă, problema unui oficios al eparhiei se impunea ca o necesitate stringentă. În Arad, prin intelectualii din jurul episcopiei, prin profesorii și studenții de la institutele pedagogic și teologic se formaseră cadrele necesare pentru apariția unei reviste române. Astfel la începutul anului 1869 (1/13 februarie), societatea de lectură a teologilor români din Arad scoate sub patronajul episcopului Procopie, prima revistă română, „Speranța”. Deși se intitula foaie „literară-bisericească” și „organ al societății de lectură a teologilor români”, noua revistă era în fond primul organ oficial al eparhiei deoarece majoritatea preocupărilor sînt de ordin religios incluzînd și școala română care era sub jurisdicția Bisericii.

Revista publica dările de seamă asupra sinoadelor eparhiale, pastoralele lui Procopie de sfintele sărbători ale Nașterii și Învierii Domnului precum și altele ca pastorală către clerul din eparhie, remarcabilă prin alesele sentimente patriotice: „Lucrați din răspuneri ca instituțiunile cele frumoase ale Bisericii noastre naționale cuprinse în Statutul organic să păsească pretutindenea în viață; lucrați spre creșterea și luminarea poporului; suportați greutățile ce se recer la administrațiunea bisericească; împliniți-vă datorințele voastre creștinești în strînsă solidaritate; și atunci Biserica

¹⁹ Concordia, 1863, nr. 36/1863 (5/17 mai) p. 145. Nicplae Roșuț nu amintește despre prima conducere a Asociației (Ziridava V, 1975, pp. 209—228).

²⁰ V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, 1968, p. 197.

²¹ *Ibidem*; Statutele însoțirii Alumneului român național din Timișoara.

noastră națională spre mărirea lui Dumnezeu și spre binele comun al creștinilor noștri va prospera și înflori" ²².

Episcopul Procopie susținea revista prin indemnul ce-l adresa preoților de a se abona la revistă: „Foia bisericească-literară „Speranța” care apare în Arad sub redacțiunea colegială a clericilor institutului teologic și sub auspiciile superiorității școlastice de la acest institut, suplinește o lacună mare în jurnalistica noastră și năzuințele redacțiunii întru a satisface postulatelor publicului nostru a secerat în decursul timpului aprețierea bărbaților de litere și depline noastră aprețiere” ²³.

Episcopul cere protopopilor să îndemne pe preoți, învățători și alți intelectuali să sprijine revista prin abonarea în număr cât mai mare. Tot în acest sens, Procopie cere și lui Andrei Șaguna să trimită o circulară pentru abonarea la „Speranța”, circulară care se publică în revistă ²⁴. Cu toate aceste îndemnuri, Procopie numește o comisiune cu scopul de a întocmi un „proiect de program” în vederea apariției unei „foi periodice” care să fie organ oficial al eparhiei Aradului. Comisia compusă din Vincențiu Babeș, Ioan Popovici Deseanu și profesorul Iosif Goldiș se întrunește la 4/16 februarie 1872 fiind de față și vicarul eparhial Miron Romanul și hotărăște ca încă în 1872 să ia ființă sub numele „Lumina” ²⁵. Așa s-a hotărât apariția revistei „Lumina” care începe la 1/13 august 1872 și va dura pînă în 1875.

Ambele reviste, atât „Speranța” cît și „Lumina”, vor juca un important rol în procesul de unificare a neamului român prin publicarea de informații și literatură a scriitorilor români din Principatele Unite.

Tot în timpul păstoririi lui Procopie, românii din Arad se organizează din punct de vedere politic într-o „Însoțire națională română” care în ședința din 14/26 decembrie 1867 stabilește programul politic precum și comitetul de conducere. Președinte al acestei prime organizații politice române a fost ales vicarul Miron Romanul iar secretar protosinghelul Iosif Goldiș. Ambele personalități erau colaboratorii cei mai apropiați ai episcopului Procopie.

*
* *

Cu aceste merite și realizări episcopul Procopie și-a cîștigat primul loc în ierarhia românească ortodoxă din imperiul Austro-Țngar. În vara anul 1873 pleacă la Băile Herculane pentru a urma

²² Speranța, a. 1872 (III), nr. 5 (1 martie). Pastorală din 28 februarie 1872.

²³ Speranța, 1872, nr. 1 (1 ianuarie), p. 2.

²⁴ Ibidem, 1871, nr. 24, p. 193.

²⁵ Ibidem, 1872, nr. 5, p. 43.

tratamentul prescris de medicul curant. Dar în timp ce era acolo se produce decesul mitropolitului Andrei Șaguna. Episcopul Procopie n-a fost la înmormîntare fiind reținut de cură. Au participat doar episcopul Popasu de la Caransebeș împreună cu vărul lui Șaguna, George Grabovschi, neguțător din Pesta.

La Sibiu, cîrma eparhiei o preia vicarul Nicolae Popea, dar Procopie era cel mai vechi episcop al mitropoliei.

Popea începe acțiunea pentru alegerea lui ca mitropolit. În primul rînd „Telegraful Român” pornește o campanie violentă împotriva lui Vinčențiu Babeș, principalul susținător al lui Procopie²⁶. Spre a-și asigura reușita în Congresul electiv, susținătorii lui Popea au propus criteriul ca viitorul mitropolit să fie născut în arhidieceză, adică în Transilvania²⁷, deși Șaguna n-a fost născut acolo. Evident că deputații eparhiilor Arad și Caransebeș au respins acest criteriu. În timpul alegerilor deputaților pentru Congresul electiv, protopopul Hannia reușește să-l aleagă pe Procopiu ca deputat în cercul electoral I al arhiepiscopiei Transilvaniei. Cu toate acestea, Popea avea încă mulți aderenți în congres care era prezidat de Procopie, cel mai vechi episcop.

În ziua alegerii (26 august — 7 septembrie 1873) ia cuvîntul în congres deputatul Iacob Bologa care spune că Șaguna i-a destăinuit dorința de a uni pe toți românii ortodocși din imperiul austriac sub o mitropolie ortodoxă. Dar Hackmann, episcopul Bucovinei, s-a opus. „Mă bucur însă — spunea Șaguna — că în Ungaria s-a aflat un episcop care cunoscînd și respectînd legea bisericească și dorind binele românilor s-a învoit la o asemenea încorporare și așa am căpătat episcopi: sufragani; *altmîntrelea ni se permitea reînființarea mitropoliei numai pentru Ardeal*”²⁸. Episcopul de care vorbea Șaguna era Procopie Ivacicovici de la Arad. Și Bologa continua: „Ăst mod s-a făcut legătura bisericească de atîta însemnătate și de atît folos între românii greco-ortodocși din Ungaria și Banat”²⁹ — încheie Bologa. Iacob Bologa avea mare trecere printre românii din Transilvania întrucît fusese deputat în dieta Transilvaniei apoi consilier aulic și se bucura de prietenia lui Andrei Șaguna. Declarațiile lui au impresionat Congresul și însuși Popea se ridică și anunță că renunță la candidatura de mitropolit. La despuierea scrutinului, Procopie a obținut 78 voturi, Ioan Popasu 20 voturi, 2 voturi albe iar 8 voturi pentru 6 membri din congres.

Astfel ajunge Procopie mitropolit al Transilvaniei, Banatului și Crișanei. Sancționarea de către împărat s-a făcut destul de repede și pe 25 septembrie 1873 se alcătuiește deputațiunea Congresului

²⁶ V. de exemplu Telegraful Român, 1873, nr. 64 (5/17 august).

²⁷ I. Lupaș, *Episcopul Nicolae Popea*, Cluj, 1933, p. 7.

²⁸ Telegraful Român, 1873, nr. 70 (30 august/11 septembrie) p. 263.

²⁹ Ibidem.

Național Bisericesc condusă de arhimandritul Miron Romanul spre a mulțumi pentru confirmarea alegerii mitropolitului Procopie³⁰.

Instalarea lui Procopie ca mitropolit la Sibiu se face pe data de 16/28 septembrie 1873. În numele clerului eparhial vorbește protopopul Zărneștilor, Ioan Mețianu. Procopie răspunde printr-o cuvîntare scurtă dar impresionantă: „Primesc această grea funcțiune bisericească, aici în Casa Domnului, în fața reprezentanților provinciei noastre bisericești și în momentul acesta solemn îmi aduc amînte și repețesc rugăciunea ce mi-a ascultat-o Domnul înainte cu 20 de ani și mai bine, cînd am fost introdus de episcop în eparhia Aradului; rugăciunea aceasta a fost ceea ce o reinnoiesc acum în următoarele cuvinte: Părinte Sfinte! Păzește pe ei toți pe cari i-ai dat mie întru numele Tău, ca să fie una cu mine”³¹. Concomitent, mitropolitul Procopie trimite clerului și poporului din eparhie o circulară prin care anunță instalarea la conducerea mitropoliei: „Rezoluți a urma pașii binecuvîntați ai fericitului nostru predecesor, căutăm la sprijinire călduroasă din partea clerului și a poporului de sub arhipăstoria noastră în toate acele ce pe baza instituțiilor canonice ale Bisericii noastre și mai deaproape pe baza statutului nostru Organic, avem a le face pentru folosul sufletesc al turmei noastre cuvîntătoare și preste tot pentru prosperitatea sintei noastre Biserici Ortodoxe”³².

În aceeași zi (16/28 septembrie), trimite și circulara către clerul din eparhia Aradului prin care îl anunță de instalarea lui ca mitropolit dar își exprimă „impresiunea dureroasă ce ne-o face despărțirea de turma preaiubită, care cu darul lui Dumnezeu o păstoriăm în decurs de 20 de ani”³³. Și episcopul Ioan Popasu anunță instalarea ca mitropolit al lui Procopie cerînd credincioșilor deplină conlucrare în ogorul Domnului³⁴.

Dintre ierarhii ortodocși din imperiu, Procopie scrie episcopului Nicanor Gruici, administratorul patriarhal din Carloviț prin care îl anunță de numirea lui ca mitropolit și cere Bisericii sîrbe „ca legăturile dragostei frățești și ale comunelor interese să se susțină cît mai strîns între ierarhiile noastre”. Patriarhia sîrbă îi răspunde pe acelaș ton amical: „ca dragostea frățească și concordia care condiționează progresul și bunăstarea ambelor ierarhii să rămînă nevătămată și că ambele conduse de simțiri religioase și de interese comune totdeauna să se sprijinească împrumutat”³⁵.

Dar grija cea mai urgentă a mitropolitului Procopie era completarea scaunului vacant de la Arad. Pentru aceasta se deplasează

³⁰ Idem, 1873, nr. 74 (13/25 septembrie).

³¹ Idem, 1873, nr. 77 (23 septembrie/5 octombrie).

³² Ibidem, p. 289.

³³ Idem, 1873, nr. 78 (27 septembrie/8 octombrie).

³⁴ Idem, 1873, nr. 82 (11/23 octombrie).

³⁵ Idem, 1873, nr. 86 (26 octombrie/6 noiembrie).

chiar el la Arad în zilele de 23 și 24 noiembrie 1873 spre a conduce alegerile din catedrala făcută de el. Erau trei candidați: arhimandritul Miron Romanul, Ioan Mețianu care între timp fusese numit de mitropolitul Procopie ca vicar la Oradea și arhimandritul Nicolae Popea. Rezultatul scrutinului: 34 voturi pentru Miron Romanul, 25 pentru Ioan Mețianu și 1 pentru Nicolae Popea. Cînd l-a hirotonit ca episcop pe Miron în catedrala din Sibiu, mitropolitul Procopie „a izbucnit în lacrimi”³⁶ deoarece avea satisfacția de a fi recompensat pe cel mai apropiat colaborator al său în timpul păstoririi de la Arad.

După moartea mitropolitului Bucovinei, în scaunul vacant împăratul numește pe arhimandritul Teofil Bendella. Dar Teofil trebuia hirotonit ca arhiereu. Cum mitropolia Bucovinei nu avea episcopii safragane, Teofil se adresează mitropolitului Procopie pentru hirotonire. Procopie acceptă deoarece vedea prin acest act o apropiere față de mitropolia Bucovinei, după răceala care s-a produs prin atitudinea lui Hackmann. Hirotonirea s-a făcut în catedrala din Sibiu, în cadrul unor mari manifestații de însuflețire patriotică. Mitropolitul Procopie este asistat de cei doi episcopi sufragani, de la Caransebeș și Arad. Bendella a făcut importante daruri în bani atît catedralei din Sibiu cît și unor instituții române din același oraș³⁷. Dar în timp ce Bendella se afla la Sibiu, „Telegraful Român” nu uită să amintească greșeala trecutului prin care s-a împiedicat unificarea bisericească a românilor: „... Poate să fim și inculpați că nu știm sau nu vrem să știm de antecedentele istorice care nu se pot ignora și care nu este iertat a fi călcate în politică unui patriot adevărat și în Biserică, unui creștin ortodox adevărat”³⁸.

Viața se scurgea liniștită la Sibiu și Procopie devenise stimat și iubit de ardeleni. În luna mai 1874, cînd arhiducele Wilhelm inspectează garnizoana din Sibiu, face o vizită protocolară mitropolitului Procopie ceea ce dovedește prestigiul de care se bucura³⁹.

*

*

*

Dar un eveniment neașteptat vine să tulbure viața mitropolitului Procopie, eveniment care pînă la urmă se va sfîrși în mod tragic. De patru ani, scaunul patriarhal din Carloviț era vacant și completarea lui nu se putea îndeplini din cauza neînțelegerii dintre Partidul Național Sîrb și guvernul din Budapesta. Partidul Național Sîrb, condus de Svetozar Miletić, susținea candidatura lui Arsen Stoicovici, episcopul sîrb de Buda în timp ce guvernul maghiar susținea

³⁶ Idem, 1874, nr. 5 (17/29 ianuarie).

³⁷ Idem, 1874, nr. 31 (21 aprilie/3 mai) și 32 (25 aprilie/7 mai).

³⁸ Idem, 1874, nr. 31 (21 aprilie/3 mai).

³⁹ Idem, 1874, nr. (2/14 mai).

pe episcopul Nicanor Gruici, administrator patriarhal. În luna iulie 1874, se întrunește Congresul electiv sîrb pentru alegerea noului patriarh. Miletici reușește să cîștige partida clericilor în frunte cu Ioan Jivcoviți care se abține de la vot și astfel episcopul Stoicoviți e ales cu unanimitate de voturi⁴⁰. Guvernul maghiar nu mai avea de unde să aleagă, deoarece candidatul lui n-a obținut nici măcar un vot. În acest caz, nu avea altceva de făcut decît să propună nesancționarea noului patriarh. Lupta dintre Partidul Național Sîrb și guvernul maghiar era cunoscută atît de împăratul Franz Joseph I cît și de împăratul Wilhelm al Germaniei. Franz Joseph I asista nepuținios la această confruntare deoarece prin compromisul dualist, pămîntul pe care locuiau sîrbii era cedat Ungariei. Dar în același timp, Franz Joseph I nu putea să uite concursul pe care i l-au dat sîrbii în timpul revoluției din 1848—1849. Pentru aceea căuta să rezolve alegerea patriarhului într-un mod prin care să nu supere nici pe sîrbi, găsind o soluție de compromis.

Datorită prieteniei cu Vicențiu Babeș, amicul politic al lui Sveztozar Miletici, mitropolitul Procopie era bine văzut de fruntașii naționaliști. Din acest motiv ochii curții din Viena se opresc asupra mitropolitului Procopie pentru alegerea ca patriarh la Carloviț. Prin contele Andrassy, mitropolitul Procopie este convocat la Viena unde i se cere să accepte înalta funcție de patriarh al sîrbilor. După multe consfătuiri cu Vicențiu Babeș, Procopie acceptă și Congresul Național Sîrb de la Carloviț îl alege pe Procopie ca patriarh al Bisericii sîrbe. Atît curtea din Viena cît și guvernul din Budapesta au rămas satisfăcuți, deoarece prin alegerea lui Procopie se încheia litigiul sîrbo-maghiar care dura de patru ani. Sancționarea alegerii lui Procopie a urmat „extraordinar de repede”, după cum scrie „Albina”. Într-adevăr, pe data de 5 august seara sosește propunerea ministrului maghiar și a doua zi, pe 6 august, împăratul Franz Joseph I sancționează numirea. În aceeași zi acordă două audiențe patriarhului Procopie: prima pentru depunerea jurămîntului în calitate de consilier intim, iar a doua „pentru a fi consultat și respectivmente îndemnat spre primirea alegerii de patriarh”. În aceeași zi cancelaria curții trimite la Congresul Național, întrunit la Carloviț, sancționarea alegerii lui Procopie ca patriarh⁴¹. Deci totul s-a făcut într-o zi, ceea ce arată graba cu care împăratul dorea să rezolve criza de la Carloviț.

Vicențiu Babeș prin ziarul „Albina” caută să informeze opinia publică română că alegerea lui Procopiu ca patriarh a fost făcută de naționaliștii sîrbi: „...tocmai partida națională (sîrbă n. n.) a candidat și ales pe Ivacicoviți”⁴². Prin acest gest sîrbii „dovediră eclataminte încredere către români și plecare pentru o solidaritate

⁴⁰ Albina, 1874, nr. 52 (7/19 iulie), p. 1.

⁴¹ Albina, 1874, nr. 59 (1/13 august).

⁴² Ibidem.

durabilă”⁴³. Între timp, Procopiu pleacă la Băile Gostein unde are o întrevedere cu împăratul Wilhelm al Germaniei. Împăratul s-a interesat îndelung de situația sîrbilor din Ungaria și din discuțiile avute rezulta că era bun cunoscător al problemei⁴⁴.

La Sibiu, alegerea lui Procopiu ca patriarh la Carloviț a produs nedumerire și teamă. Telegraful Român se vede deci nevoit să publice un articol în care să potolească frământările opiniei publice. După ce fixează poziția Bisericii române față de actul alegerii în sensul că acesta nu afectează cu nimic independența instituției, editorialul aprobă numirea: „o facem aceasta cu atît mai virtos cu cît vedem pe o parte o apropiere frățească a sîrbilor de românii coreligionari și, de altă parte, vedem un act de patriotism dorit și de noi pentru liniștirea Bisericilor sîrbilor”⁴⁵.

Pentru liniștirea spiritelor, în numărul următor, Telegraful Român reproduce actul de abdicare a patriarhului Procopie din calitatea de mitropolit al Ardealului așa cum a fost publicat de ziarul lui Babeș, „Albina”. Babeș cînd anunța publicarea actului de abdicare, arată că Procopie va expune și „gravele motive de care a fost condus la primirea alegerii sale de patriarh, întîmplată fără cea mai puțină, nu numai lucrare, dar nici cugetare a sa la aceasta”⁴⁶. Actul de abdicare a fost adresat episcopului Ioan Popasu „ca cel mai bătrîn episcop al ierarhiei române”. Patriarhul Procopie arată că a fost nevoit să se supună voinței guvernului maghiar și a împăratului, „cu inima plină de durere și în conștiința celei mai grele responsabilități, a trebuit să mă despart de voi, să părăsesc acel teren al arhipăstoriei la prea iubitul meu popor român, cărui în curs de 21 de ani toate modestele mele puteri și îngrijiri au fost devotate. M-am despărțit, v-am părăsit, dar totuși numai corporalmente; spiritul meu pururea va fi cu voi, pururea vă voi petrece cu iubire și cu toate solitudinea ce mi-o impune legătura bisericească și comuniunea sinceră și intimă a trecutului...”⁴⁷. Duiosă și patriotică despărțire care arată cît de atașat era patriarhul Procopie de poporul său.

Episcopul Miron Romanul dă o circulară prin care aduce la cunoștința clerului și poporului numirea ca patriarh a lui Procopie și cere ca numele lui „să se conserve și de aici înainte în dipticele bisericilor întregii noastre eparhii și să se pomenească la sîntele altare în rîndul arhierienilor”⁴⁸.

⁴³ Idem, 1874, nr. 60 (5/17 august).

⁴⁴ Curiosum în Telegraful Român, 1874, nr. 60, p. 259.

⁴⁵ Un cuvînt sincer din inimă sinceră, Telegraful Român, 1874, nr. 61 (4/15 august).

⁴⁶ Albina, 1874, nr. 59 (1/13 august).

⁴⁷ Albina, 1874, nr. 60 (5/17 august); Telegraful Român, 1874, nr. 62 (8/20 august).

⁴⁸ Lumina, 1874, nr. 40 (23 august/6 septembrie).

După ce alegerea lui Procopie ca patriarh a fost sancționată de împărat, acesta pornește din Viena spre Carloviț pentru a se instala în noua funcție. A pornit din Viena însoțit de vechiul și credinciosul lui prieten Vincențiu Babeș, de vicarul de la Oradea Ioan Mețianu și de asesorul consistorial Dogariu din Arad. Călătoreau cu vaporul noaptea. Începînd de la Băia (25 mile de Carloviț) în toate stațiile unde a oprit vaporul, patriarhul Procopie a fost întâmpinat de reprezentanții populației sîrbe, încît a avut o noapte fără odihnă. Dar cînd a ajuns la Carloviț la ora 4 dimineața, la debarcare nu era decît Branovacichi, președintele Congresului electoral însoțit de un mic număr de deputați. Nu era nici administratorul patriarhal, nici vreun episcop și nici vreun reprezentant al cercurilor oficiale ale orașului. Catedrala era pustie iar clopotele n-au sunat ca să întîmpine pe noul patriarh: „un lucru nemaipomenit în Biserica noastră”⁴⁹. La instalare, dintre cei cinci episcopi sufragani n-au participat decît episcopii Gruici al Pakrațului și Anghelici al Novisadului⁵⁰. Toate acestea indicau că clerul superior sîrb nu era mulțumit de ingenioasa manipulare a curții vieneze și că numirea lui Procopie nu era decît temporară pînă la consolidarea guvernului din Budapesta.

După instalare, patriarhul Procopie revine la Sibiu. E întâmpinat de mulți clerici și laici ortodocși cărora le declară „că numai cu durere mare s-a putut despărți de acei ce l-au întâmpinat totdeauna cu iubirea cea mai adevărată și numai constrîns de împrejurări și pentru apărarea autonomiei bisericești... a primit sarcina cea nouă, împreună cu multe greutăți”⁵¹. A stat la Sibiu opt zile în care timp s-a dus la Rășinari pentru a celebra un parastas pentru sufletul prietenului său, Andrei Șaguna. Cînd a plecat spre Carloviț, la gară au venit să-l conducă numeroși fruntași ai românilor din Sibiu, doi vicemareșali dintre care unul comandantul general al garnizoanei Sibiu, un general precum și numeroși ofițeri superiori. „La plecare, căruntul prelat dete binecuvîntarea sa arhierească și cu lacrimi în ochi și vocea mișcată rosti cuvinte de despărțire către fiii care l-au întâmpinat cu iubirea fiască adevărată”⁵².

Patriarhul Procopie se întoarce în lumea tinereții lui. Împăratul îl decorează în 1875 cu un înalt ordin pentru că a acceptat să-l ajute în rezolvarea crizei sîrbești. Dar guvernul maghiar care cunoștea condițiile în care a venit la conducerea patriarhiei, ajutat de uneltele sale nu a ezitat ca la prima ocazie să ia măsurile de rigoare. Aceasta se ivește în 1879 cînd guvernul Tisza Kálmán își întărește politica de asuprire față de naționalitățile conlocuitoare. Patriarhul Procopie este forțat să semneze cererea de pensionare. Acest fapt a revoltat atît pe credincioșii români cit și pe cei sîrbi, deoarece de

⁴⁹ Albina, 1874, nr. 60 (15/27 august).

⁵⁰ Idem, 1874, nr. 61 (8/20 august).

⁵¹ Telegraful Român, 1874, nr. 67 (25 august/6 septembrie).

⁵² Idem, nr. 69 (1/13 septembrie).

la patriarhul Arsenie Cernoievici, deci de aproape două sute de ani, toți patriarhii sîrbi au murit în scaunul lor. În locul lui e numit ca administrator patriarhal episcopul Anghelici al Novisadului.

Și de data aceasta, împăratul îl va răsplăti cu o altă decorație înaltă (Ordinul leopoldin) pentru că a acceptat să nu moară în scaunul lui. Dezamăgit, învins, bătrîn și bolnav, patriarhul Procopie se va retrage la o nepoată din Biserica Albă unde își va da sufletul în mîinile Domnului la 11 mai 1881. Poporul sîrb nu a uitat meritele sale și osemintele vor fi depuse în catedrala patriarhală din Carloviț, pe care a slujit-o atît în tinerețe cît și la amurgul vieții.

Pentru poporul român și sîrb, patriarhul Procopie reprezintă un punct important de legătură a luptei împotriva dualismului austro-ungar. Prin suferințele îndurate, el este simbolul rezistenței româno-sîrbe împotriva dualismului austro-ungar și acest fapt ne face să-i cîntăm memoria acum cînd se împlinește un secol de la dispariția lui.

I. D. SUCIU

SCULPTORII BOSIOC ÎN CONȘTIINȚA CONTEMPORANILOR LOR

de : prof. PETRU OALLDE

CITEVA CONSIDERAȚII PRELIMINARE

1. Dacă acceptăm faptul că, în Banat, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, au existat „școli țărănești de pictură”¹, cu atât mai evidentă ar trebui să fie prezența, în aceeași epocă, a unei (sau unor) „școli țărănești de sculptură”. Dar, înțelegerea este, totuși, dacă, într-adevăr, astfel de „școli țărănești” (fie de pictură, fie de sculptură, pe scurt, de arte plastice) s-au manifestat sau nu, în Banat. Poate că specialiștii vor reuși: să demonstreze că lucrările atribuite „școlilor țărănești” dispun de suficiente caracteristici, de particularități stilistice, încât conceptul să fie îndeajuns de justificat. Ar mai trebui însă definit și *programul*, care, ca în orice „școală artistică”, a călăuzit creația protagoniștilor. Or, tocmai despre un astfel de „program” (altminteri, indispensabil) nu cred că se poate vorbi, nici în cazul pictorilor, nici în cazul sculptorilor țărani bănățeni. Prin urmare, conceptul de „școală țărănească” de arte plastice bănățene nu poate fi operat, decât, cel mult, aposteriori, și aceasta numai în măsura în care (repet!) specialiștii vor dovedi maniera artistică, particularitățile stilistice proprii „școlii” sau „școlilor” în discuție.

2. De fapt, ca să fiu explicit, socotesc că o astfel de „școală țărănească” de arte plastice n-a existat în Banat. A existat, în schimb,

¹ Cf. Ion Frunzetti, *Pictorii bănățeni din secolul al XIX-lea*, București, 1957, pp. 13—27. Lucrarea, deși mai veche își păstrează totuși actualitatea, prin temeinicia cercetării și finețea observațiilor (las însă la o parte malițiozitățile la adresa bănățenilor); păcat că nu există și o lucrare similară, consacrată sculptorilor din Banat; tot la fel de regretabil este și faptul că vol. al II-lea, promis de autor, n-a mai apărut.

Autorul — dacă am înțeles bine — utilizează conceptul de „școală țărănească de pictură” spre a desemna, mai cu seamă, condiția țărănească a pictorilor și în funcție de acesta, modalitățile de transmitere, de învățare a „meșesugului”, de la meșter la ucenic, adesea din tată în fiu. Or, atîta e prea puțin; este nevoie și de alte criterii spre a justifica, eventual, existența „școlilor” respective. Prima urmare: au existat, totuși, „școli țărănești de pictură” în Banat?

altceva; a existat un climat cultural, spiritual, în general favorabil afirmării maselor. Nu este locul, aici, să detaliem chestiunea². Să reținem, totuși, că, la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, mișcarea culturală românească din Banat (deplin angajată în lupta națională) dobîndește — datorită unor cauze, adesea, extra-culturale — un larg și profund caracter de *masă*, așa cum se poate proba în alte părți ale Transilvaniei. „Indicatorul” principal al avîntului și succesului mișcării culturale din Banat, pare să fie, mai ales, nivelul cultural superior al țărănimii bănățene. „Am văzut la voi — declara un ne-bănățean — *țărani mai culți și mai isteți decît mulți cărturari din alte părți. Dacă i-ai dezbrăca de haina țărănească, nime n-ar crede că sunt țărani*”³. Țărani-coriști, țărani-dirijori, țărani-actori, țărani-publiciști, țărani — cu biblioteci personale și cu o mare pasiune pentru lectură, mai apoi, țărani-scriitori, țărani compozitori și țărani-inventatori, cu brevete oficiale — iată ipostazele culturale principale ale țaranului bănățean! A fost, așadar, cu totul firesc ca, în acest climat, să se constituie și să se afirme preocuparea pentru cultivarea artelor plastice. De aceea, apariția și manifestarea țărănilor-pictori sau țaranilor-sculptori n-au fost deloc fenomene izolate și întîmplătoare. Artiștii plastici, țărani, din Banat se întegrează, prin urmare, mișcării culturale bănățene, din epoca respectivă, cu larg, caracter de *masă*; ei au fost produsul acestei mișcări, iar „programul” lor, statutul lor de afirmare, a fost programul mișcării însăși. Oricum, raportînd artele plastice la întregul climat cultural bănățean al epocii, reiese limpede că n-am putea vorbi (decît cu mari rezerve) despre o „școală țărănească” de arte plastice, căci, într-un asemenea caz, ar trebui să admitem o mulțime de „școli țărănești” bănățene: corală, dirijorală, teatrală, publicistică etc. Ceea ce mi se pare o grațioasă inutilitate.

3. Ar mai fi de subliniat că, în spațiul spiritual al Banatului, culturalizarea a fost un fenomen foarte complex și original, care nu se reduce la „difuzarea”, la „receptarea” sau „asimilarea” valorilor; procesul de culturalizare a fost, în aceeași măsură, și un proces *creator*, producător de valori. Creațiile artiștilor plastici *țărani* (sau încă legați de lucrătorii gliei) se circumscriu tocmai unui astfel de fenomen de „descătușare” a potențialului creator individual. Să mai adăugăm, de asemenea, și faptul că, în general, condiția de afirmare a țărănilor-artiști bănățeni n-a fost una de factură anonimă, „folclorică”, cariera lor artistică avînd toate atributele artistului cult.

4. Dintre țărani-artiști bănățeni, afirmați la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, cei mai reprezentativi cred că sînt sculptorii Bosioc, din Berliște. De bună seamă că numai un exa-

² O examinare a mișcării culturale românești din Banat, de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea am încercat în articolul *Tradiții culturale bănățene*, în „Semenicul” (Reșița), 1978, nr. 7, august pp. 31—36.

³ *Drapelul* (Lugo), an. XIII (1913), nr. 143, p. 6.

men riguros, efectuat de la nivelul de *astăzi* al exigențelor, ne-ar putea edifica asupra locului sculptorilor Bosioc în ierarhia valorilor. Dar, dincolo de opiniile specialistilor (pe care le așteptăm), se impune insistent constatarea că, în epoca lor, sculptorii Bosioc s-au bucurat de o receptare *imensă*. (Mărturiile ce le-au transcris mai jos sînt edificatoare, în acest sens!) Admitem, evident că educația artistică a publicului receptor, opțiunile sale artistice s-au putut găsi la cote scăzute (deși, prin public, înțelegem și pe intelectualii vremii, care, totuși, erau mai evoluți în pretenții artistice). Cu toate acestea (sau dimpotrivă), frecvența laudelor și amploarea „reclamei”, a „recomandărilor”, n-ar fi fost posibile numai din motive de nepricepere, sau de complezanță, sau de conjunctură sau ceva asemănător, dacă n-ar fi existat și — ca să zic așa — acoperirea în talent, „în meșteșug”, în măestrie. Și încă ceva: laudele, „reclama” implicau comenzi, angajamente, altfel spus, implicau retribuții (adesea substanțiale). Însă, cînd e vorba de bani, nimeni, în nici o epocă, nu face popularitate artiștilor, fără justificarea talentului acestora. (Vezi, chiar în cazul de față, „scandalul” de la Alibunari). Avem deci toate motivele să credem că nici sculptorii Bosioc n-au făcut excepție de la „regulă”: talentul lor a fost o realitate, iar *epoca a validat această realitate*. Impunerea sculptorilor Bosioc în conștiința artistică a contemporanilor lor s-a realizat, firește, nu numai prin contactul nemijlocit între public (beneficiarul direct) și operă, ci și, nu de puține ori, prin confruntări cu juriile expozițiilor din orașele Banatului (și nu numai din cele ale Banatului) și cu experții prezenți la colaudări. De astă dată, trebuie să recunoaștem că specialiștii (fie de la expoziții, fie de la colaudări) s-au pronunțat avizat, în cunoștință de cauză, la nivelul de sus al exigențelor epocii.

Concluzia se desprinde, cred, de la sine: sculptorii Bosioc, țărani din Brelîște, s-au impus în conștiința epocii respective. Posteritatea are însă datoria să reexamineze moștenirea artistică a sculptorilor Bosioc și să stabilească contribuția lor reală la progresul artelor plastice românești. Căci, sculptorii Bosioc au fost nu numai „un fenomen de cultură”, ci și, în egală măsură, o prezență artistică.

5. Constatînd (din mărturiile vremii) că sculptorii Bosioc au fost talente de excepție, trebuie să spunem că, în epocă, s-au mai afirmat și alți sculptori-țărani, ceea ce, de altfel, corespunde perfect cu dinamica internă a culturii de masă din Banat. Aceleași cauze, aceiași factori au generat atît apariția și manifestarea sculptorilor Bosioc, cît și a celorlalți țărani-sculptori: frații Pavel și Ioan Muntean, din Brelîște, Ienă Sfetescu, „mășariu și sculptor bătrîn”, tot din Brelîște, Ioan și Aurel Cotărlă, din Oravița Română, sau alții ca ei. Diferența dintre aceștia și sculptorii Bosioc ține numai de talent, de înzestrare artistică.

6. Urmărind traiectoria afirmării artistice a sculptorilor Bosioc (dar și a celorlalți sculptori sau pictori bănățeni), nu putem ocoli ade-

vărul că factorul principal care a acționat în sensul cultivării artelor plastice, în Banat, a fost biserica ortodoxă română. Problema este, desigur, mai complexă. În rezumat însă, este vorba de *funcția națională* a bisericii ortodoxe române din Banat (ca și din Ardeal). În relație directă cu lupta națională a românilor, biserica ortodoxă de aici (în Banat era dominantă biserica ortodoxă, căci „uniții” nu prea erau numeroși) s-a impus ca un factor de mare eficiență în apărarea și cultivarea bunurilor spirituale, naționale, celor mai specifice: limba, tradițiile, obiceiurile etc. Mai ales după eliberarea de sub ierarhia străină, autonomia, fie și relativă, a bisericii ortodoxe române a devenit un excelent refugiu al elementului național din calea presiunii oficiale de deznaționalizare. Firește că, acționând pentru apărarea drepturilor naționale ale românilor, pentru dezvoltarea conștiinței naționale, biserica ortodoxă lupta, implicit, pentru propria-i apărare: „*ce s-ar alege de ea (de biserica gr. or. română), dacă credincioșii n-ar mai avea viua conștiință că sunt nu numai membri ai unei biserici, ci totodată membrii unei biserici române...?*”⁴. De aceea, pe măsura scopurilor și sarcinilor naționale obiective ale mișcării culturale din Banat (dar și în funcție de propriile-i interese), și-a dimensionat și biserica ortodoxă română mijloacele și formele sale de acțiune. Din această perspectivă, gestul de a-i sprijini pe sculptorii Bosioc (pe artiștii plastici, în genere) dobândește o *dublă* semnificație; *națională*, în primul rînd, deoarece a contribuit la afirmarea vitalității, a spiritului creator (și, deci, a rezistenței) noastre naționale, în opoziție cu politica oficială de deznaționalizare; în al doilea rînd (sau, poate, tot pe primul rînd), cultivarea artelor plastice a avut și o semnificație strict *confesională*, în sensul că a contribuit la sporirea puterii de influențare, cu mijloacele artei, asupra publicului. În această ordine de idei, dr. George Crenicean scria, în 1881: „*Se și poate observa că în locuri unde bisericile sînt frumos ornate, mai mulți locuitori cercetează biserica...*”⁵. Oricum, a fost o mare șansă (dacă nu chiar unica) pentru sculptorii Bosioc, faptul că biserica ortodoxă română de aici a dispus de mijloace financiare și le-a oferit comenzi pentru lucrări, fie direct, pentru lucrări mari, fie indirect, prin donatori, pentru lucrări mai mici. Tot la fel, a fost decisivă pentru *consacrarea* sculptorilor Bosioc, atitudinea slujitorilor bisericii (de la preot la episcop), de încurajare, de popularizare, de stimulare și de exigență. În această impresionantă solidarizare spirituală dintre slujitorii altarului și sculptorii Bosioc, nu de puține ori confesionalul s-a convertit în național.

7. Înainte de a încheia, aș mai dori să precizez că *mărturiile* (culese, îndeosebi, din presa vremii) ce le-am transcris mai jos au

⁴ *Ibidem*, an. II (1902), nr. 118, p. 1.

⁵ Dr. George Crenicean, *Pictura la noi*, în „Familia”, an. XVII (1881), nr. 47, p. 296.

scopul nu numai de a atrage atenția specialiștilor asupra „fenomenului Bosioc”, ci, mai cu seamă, de a facilita *identificarea* creațiilor respective. Odată identificate, sculpturile în discuție trebuie, evident, *conservate*, poate chiar *restaurate*, într-un cuvint *păstrate* cu grijă. *Mărturiile* acestea (destul de puține); se mai vor și un *îndemn* la descoperirea altora, similare, în presă sau în arhivă. Sculptorii Bosioc n-ar merita un așa efort?

II. MĂRTURII DESPRE CREAȚIA SCULPTORILOR BOSIOC,
LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI
AL XX-LEA

1. Un prim succes, cu larg ecou, al lui Nistor Bosioc, despre sculpturile pentru biserica din Giurgiova :

Sculptor român. Conform permisiunei Vener. Consistoriu, am spesat din lada s. biserici 290 fl. pentru facerea a „două tronuri” și a celor „trei uși” de la timplă, numai sculptură în lemn. Spre acest scop ne-am aflat un român din Bîrliște (cerc. Iam), cu numele Nistor Bosioc. Văzîndu-l pentru prima oară în sumanul său sătesc, în opinci și cu purtarea sa sătească, mai nu ne încumetam a-i da spre lucrare acestea, neavînd nădejde că el ne va putea mulțumi. În fine totuși i le-am dat spre lucrare. Dar românul tot român este și tocmai Nistor Bosioc este un român adevărat, care știe ce-i parola și vorba românească. Înainte de terminul prefapt, ne-a adus lucrările comandate, și ziua de 14 octobrie a fost o zi de bucurie pentru noi, văzînd că am dat de un om de omenie, carele ne-a su(r)prins foarte prin fineț(e) și măestria, ce ieșise din mî(i)nele sale. Pot mărturisi cu cuget curat că sculptorul român Nistor Bosioc din Bîrliște poate revaliza cu oricare sculptor străin diplomat, și ca să se convingă înaltele noastre autorități bisericești că nu exagerez, le-aș roga să binevoiască a provoca pe desamintitul sculptor să dea probă din arta sa, ca astfel să-l recominde onoratelor comune bisericești, ca pe un român onest și cu credință, (...). Jurjova, 30 octobrie 1886. — Cu stimă, Sinesiu Bistrean m.p. preot or. român.

(*Foaia diecesană*, Caransebeș, an. I (1886), nr. 45, p. 6).

Un țaran sculptor. Cetim în „*Foaia diecesană*” din Caransebeș că țaranul român Nistor Bosioc, din comuna Berliște, cercul Iam, face prea frumoase sculpturi în lemn, încît pot fi admirate de orice artist în materia aceea. De curînd dînsul a făcut pentru biserica din Jurjova două tronuri și trei uși de la timplă, numai sculptură în lemn. Lucrul țaranului sculptor a mulțumit pe toți, de aceea se recomandă și altor comunități bisericești.

(*Familia*, an. XXII (1886), nr. 47, p. 566).

2. Despre lira corului românesc din Biserica Albă :

S(f)înjîrea lirei corului vocal român din Biserica Albă (...),

Duminecă în 4/16 l.c. la 10 oare a.m. (...), la s(f)întirea lirei. Lira fiind foarte frumos lucrată de un sculptor țaran român din Bârliște, al cărui nume regret că nu-l cunosc, și aurită, avînd sirme late de mătăsă în coloare roșie și vinătă, cari atîrnă pe ea. Unul dintre membrii corului român, dl. Bercian, îmbrăcat în haine țărănești, ducea mîndra emblemă și simbol al armoniei. (...). A. C.

(*Foaia diecesană*, an. V (1890), nr. 46, p. 4).

3. Succesul lui Moise Bosioc la expoziția de la Caransebeș, din 1891 :

Expoziția locală din Caransebeș. (Raport special). S-a făcut a-mintire în coloanele „Foi diecesane” despre expoziția locală de manufacturi, aranjată de Reuniunea femeilor române din Caransebeș. Nu va fi deci fără interes a da unele amănunte despre această nobilă întreprindere. Expoziția a continuat pînă la fine a fi vizitată cu interes din ce în ce mai mare. Un adevărat peregrinagiu se pornise printre populațiunea orașului, cît și în împrejurime. A fi fost sau nu la expoziție, devenise o cestiune personală pentru a fi sau a nu fi numărat între iubitorii de cultură și progres. Ne este peste puțință a da o icoană, fie și numai palidă, despre produsele mînei sirguitoare, pe care lăudabilul cîmitet a știut să le întrunească într-un tablou, ce după părerea străinilor putea să stee alături, sau poate să și întunece multe pavilioane ale ultimei expoziții din capitala țării (Budapesta) (...). Amintim încă un cadru mare sculptat în lemn de țaranul Moise Bosioc din Bârliște. Cadrul a fost expus de Prea S(f)întia Sa Dl. Episcop Nicolae Popea. Arabeschele sculptate sînt de o frum(u)seță și o rectitate perfectă. Piesa aceasta de manufactură a produs uimirea tuturor vizitatorilor, ea atinge deja domeniul artelor frumoase și ne descopără un tablou extraordinariu, care ar merita încurajare (...).

(*Foaia diecesană*, an. VI (1891), nr. 15, pp. 4—5).

4. Textul unei diplome obținute de Nistor Bosioc la expoziția de la Timișoara, din 1891 :

Bellusi Baross Cabor m.k. kereskedelemügyi minister ö Nagy-méltósága védnöksége alatt az 1891-ik évben Temesvárott rendezett Dél-magyarországi ipar- és mezőgazdasági kiállítás nagybizottsága // BOSIÖK NISZTOR fadaragónak, Berlistyen kiállított tárgyaiért kiállítási ezüst érmet ítelt meg. Kelt Temesvárott, 1892 évi március hóban.

(După originalul pus la dispoziție, în mai 1970, de George Bosioc).

Traducere : Mărele juriu de sub patronajul Ministerului Regesc-Unguresc de Comerț, Excelența Sa Bellusi Baross Gábor, la expoziția de industrie și agricultură, organizată în 1891 la Timișoara, i-a conferit lui BOSIÖC NISTOR, sculptor în lemn din Bârliște, MEDALIA DE ARGINT pentru obiectele expuse. Dat în Timișoara, martie 1892.

(Traducere de lector univ. Ioan Bettisch).

5. Nistor Bosioc și fiili execută și donează un chivot pentru biserica din Berliște :

Mulțămită publică. Subscrișii, în numele comitetului par. gr. or. rom. din Berliște (...) ne împlinim o plăcută datorință, cînd și pe calea publicității, aducem cea mai călduroasă mulțămită a noastră zeloșilor creștini din Berliște, (...): (...). 2. Domnul sculptor Nestor Bosioc și fiii au făcut și donat chivot, cu măiestrie lucrat de dinșii, în preț de 40 fl. (...). Berliște, în 24 aprilie 1893. Martin Scafiță, președ. com. par. — Nestor Surlașiu, învățătoriu și notariul comiteului parochial.

(Foaia diecesană, an. VIII (1893), nr. 18, p. 7).

6. Aprecieri despre un chivot executat de Nistor și Iosif Bosioc, pentru biserica din Rusca Montană :

Mulțămită publică : Biserica noastră, avînd necesitatea de chivot pre s(f)întul, prin contribuiri benevole (...) s-a făcut posibil procurarea chivotului, care este de 175 cm. înalt și lung de 160 cm. Chivotul acesta este o adevărată decoare a s(f)întului prestol. Structura frumoasă, apoi decorațiile exact sculptate, auritura lucie și palidă, coloarea, totul este lucrat și aranjat cu un așa gust estetic, încît nu ne putem reține a nu aduce la cunoștință publică dibăcia artistică a sculptorului și auritorului. Aceasta cu atîta mai virtos, că e lucrat de mîini românești, de Nestor Bosioc și fiul Iosif, din Berliște. Întru adevăr ne simțim în poziție plăcută a recomanda tuturor bisericelor noastre pe acești sculptori români, demni de tot sprijinul. — Ioan Velovan, preot.

(Foaia diecesană, an. X (1895), nr. 4, p. 6).

7. Iosif Bosioc execută lucrări de sculptură pentru biserica din Reșița Română ; aprecieri :

Corespondențe. (...) II. Recița Română la 19 faur 1895. Comuna bisericească gr. ort. Recița-română cu mare plăcere și bucurie aduce la cunoștință On. p. t. cetitor, unele fapte vrednice de urmat, (...). a) Adam Anuica văzînd lipsa de dveri (uși) la tîmplă, se puse în conțălegere cu Dl. preot local și pictorul George Marișescu, și procurară dverile de la renumitul nostru sculptor Iosif Bosioc din Berliște, un exemplariu, carele ar putea sta și chiar în capitala țării, sau în oricare catedrală, pe aceste pictorîndu-le le-a dăruit maicei noastre biserici, în preț de 220 fl. b) Ilie Andreiu, aflînd lipsa unui chivot, făcu ca cel mai sus amintit dîndu-l gata tot prin bravii noștri măestri mai sus amintiți, pre care chivot îl dăruiră maicei noastre biserici, un obiect în preț de 105 fl. (...). Mateiu Bălan, preot gr. ort. Ștefan Albu, învățătoriu.

(Foaia diecesană, an. X. (1895), nr. 8 p. 5).

8. Textul diplomel obținute de Nistor și Iosif Bosioc la expoziția de la Budapesta, din 1896 :

Az 1896-iki ezredéves országoskiállítás biraló — bizotsága, BOSIOC NISTOR és IOZSEF, fametszőket, Berlistyén, jó izlésért elismerő oklevéllel tüntette ki. Budapestén, 1896 november 3-án.

(După originalul pus la dispoziție, în mai 1970, de George Bosioc).

Traducere: Juriul de la Expoziția milenară pe țară din 1896. BOSIOC NISTOR ȘI IOSIF, sculptori în lemn din Berliște, au fost distinși cu diplomă de recunoștință pentru bunul lor gust. Budapesta, 3 noiembrie 1896.

(Traducere de lector univ. Ioan Bettisch).

9. Nistor Bosioc angajat la lucrările de sculptură pentru biserica din Alibunari :

Monumentala biserică română gr. or. din Alibunariu (...) Interesant e că acest edificiu bisericesc, care constă la 44.000 fl. s-a edificat după planurile și sub conducerea unui arhitect român (Adrian Diaconu, din Bocșa-montană), se zugrăvește prin un pictor român, asemenea din Bocșa-montană (Filip Mateiu), executindu-se lucrările de sculptură la iconostas iarăși prin un român (Nistor Bosioc, din Berliște). De aci se vede că românii bănățeni posed deja reprezentanți probați în ale artelor plastice. (...). Călătoriul.

(Foaia diecesană, an. XIII (1898), nr. 25, p. 8).

10. Un chivot pentru biserica din Verendin ; aprecieri :

Mulțămită publică. Subscrisul, în(i) țin de plăcută datorință a aduce în numele comunei bisericești și pe această cale călduroasă mulțămită domnului Moisa Vrajitoriu (...) și soției sale, Ana, din Caransebeș, cari (...) a(u) donat pentru înfrum(u)șetarea locașului lui D-zeu, a bisericii din Verendin, un chivot foarte frumos, lucrat de artistul român Bosioc din Berliște, în preț de 100 fl. (...). Verendin, în 10 iuliu 1898. În numele comunei bisericești, George Ionescu, paroch gr. or. rom(ân).

(Foaia diecesană an. XIII (1898) nr. 29 pp. 5—6).

11. Textul diplomei obținute de Nistor și Iosif Bosioc, la Neapole, în 1898 :

Unione Operaia Umberto 1° Delle Societa di mutuo soccorso Di Napoli e fuori fondata in Maggio 1885 dall'Uomo del 'popolo D. Jaccarino // Il presente Diploma da Socio Onorario si conferisce ai Signori NISTER BOSIOC, e figlio JOSIF Scultori in Berlistye (...) Napoli 4 Dicembre 1898.

(După originalul pus la dispoziție, în mai 1970, de George Bosioc).

Traducere: Uniunea Muncitorească Umberto I a societăților de Ajutor Reciproc din Neapole și împrejurimi, fondată în mai 1885 de către omul poporului D. Jaccarino // Prezenta diplomă de MEMBRU DE ONOARE se conferă domnilor NISTOR BOSIOC și fiul IOSIF, sculptori din Berliște (...) Neapole, 4 decembrie 1898.

(Traducere de lector univ. Ioan Bettisch).

12. Un mic „scandal artistic”: sculpturile lui Bosioc pentru biserica din Alibunari:

Colaudarea arangiamntului intern al bisericei române gr. or. din Alibunari s-a îndeplinit în 28 decemvbre 1898 v. prin Prea On. Dl. protopresbiter tractual Trifon Miclea ca esmis consistorial, împreună cu măeștri(i): Putnik, pictor în Biserica Albă și Lissi, auri-toriu din Panciova, aduși pre acest scop ca specialiști. Șese membri din comitetul parohial au predat comisiunii colaudatoare descrierea amenunțită a defectelor comise de sculptorul Busuioc din Berliște, pre baza căruia s-a constatat abaterea totală de la planul aprobat de prea Ven. Consistoriu diecezan, arătîndu-se că mai toate sculpturile, lucrate după o măsură luată rău, cînd s-au așezat la loc pentru ca să se potrivească, au trebuit tăiate și ciocirtite, s-au arătat mai departe ca erori mari: brînele stîlpilor lucrate fără nici un gust; tronurile, unul cia, altul hais; scaunele, cari în brațe sunt atît de scunde, încît nu corespund scopului lor; și ormanul (dulapul), care în diformitatea sa reprezantă un adevărat hambar de grîu. Tronurile au fost respinse total și s-a dispus întregirea scăderilor constatate. Din pășania comunei bisericești din Alibunariu ne permitem a atrage atenția publicului, ca la lucrări mari de sculptură să nu se lase seduși de oameni care nu știu respecta stipulațiunile contractuale. (...). Nu ne rămîne decît să dorim românilor gr. or. din Alibunariu tăria credinței, iubirea de neam și respectarea conducătorilor naturali, ca apoi, prin acest măreț locaș divin de cultură și credință religioasă, să propășească pași siguri pe calea fericirii.

(*Foaia diecesană*, an. XIV (1899), nr. 2, pp. 5—6).

13. O incercare de a aplană „scandalul”:

Colaudarea s(f)înteii biserici din Alibunari. Referitoriu la cele publicate în n-rul trecut la această colaudare, ni se scrie: Înregistrarea faptului îndeplinit al colaudării aranjamentului intern al bisericii române ort. orient. din Alibunariu în rubrica „Varietăți” a „Foi diecesane”, dacă se făcea cu simpla indicare a faptului îndeplinit, ca o simplă cronică de zi, nu avem nimic de zis. Atunci însă, cînd se face critica lucrărilor de sculptură cu epitetele banale de „hais” și „cea” la tronurile din biserică, apoi „hambar de grîu” la ormanul epitropilor, sculptură „ciocirtită” ș.a., iese cuiul din sac, iar cronicarul-raportor tradă tendința vădită de a calumia pe sculptorul Busuioc. Nu voiesc a face pe apărătoriu sculptorului Busuioc, a(le) cărui lucrări de sculptură săvîrșite pentru s. noastră biserică au fost apreteiate și dejudecate de comisiunea colăudătoare, singura competentă în cauză, în contrast cu enunțiatul celor preinși „șese membri din comitetul parohial”, a constatat că lucrările săvîrșite, în general corespund angajamentului contractual, pînă la unele defecte, cari sunt a se întregi; voiesc numai față de cei preinși „șese membri din comitet” să accentuez că atunci, cînd la noi, românii, zi de zi se constată lipsa greu simțită de industriași și artiști ro-

mâni, nu este consult, ba rău serviciu facem cauzei, dacă luăm în batjocură și tindem a discredita în public pe un biet sculptor român, căci numai aceasta a putut fi scopul corespondentului. Iar ca de încheiere declar, (că) accept și subscriu și eu enunțatul raportului, cînd recomandă românilor gr. ort. din Alibunariu „respectarea conducătorilor săi naturali”, cu adausul, din parte-mi, că și îngrijirea afacerilor bisericești să se lase factorilor chemați, și să se facă în modul, la locul și timpul indicat de sublima noastră organizațiune bisericească, destul de liberală, în care-și află locul fiecare credincios al bisericii noastre dreptmăritoare-răsăritene, spre a-și valida vederile sale, și nimeni nu va avea nevoie a se pituli în dosul celor „șase membri ai comitetului parohial”, nevinovați și numai seduși, pentru că acești șase membri și-au spus vederile și nedumeririle lor în acest obiect, în ședința comitetului, convocată și ținută anume spre acest scop, luîndu-se acolo notițe despre acelea, în scopul de a atrage atențiunea comisiunei colăudătoare, ceea ce s-a și făcut. Un conducătoriu natural al poporului român dreptmăritoriu din Alibunariu.

(*Foaia diecesană*, an XIV (1899), nr. 3, p. 5).

14. Clarificarea conflictului și disculparea lui Bosioc :

Din public. Referitoriu la colaudarea s(fin)tei biserici din Alibunariu, Dl. Bosioc, insistă să publicăm o scrisoare a Dlui G. Putnic, pictor, chemat ca specialist la numita colaudare, ținută în 28 decembrie 1898. Iată o parte din scrisoarea Dlui G. Putnic : Deoarece articolul suscitât mă atinge și pre mine ca specialist, care aș fi primit un lucru rău de bun și considerînd că chiar sculptorul m-a rugat să fac lumină în cauză, sum necesitat a expune următoarele : Dlui Bosioc i se impută că la facerea iconostasului nu s-a ținut de plan și nu a respectat stipulațiunile contractului. Planul de sculptură nu e făcut de însuși sculptorul Bosioc, ci este compus de altă persoană, care nu arată a fi specialist în ale sculpturii : Planul nu are măsură (Massstab), nici proporțiunea sf. biserici, de aci dar unele erori mici, care obvin în sculptură. De s-ar fi ținut sculptorul strict de plan, nici că ar fi putut produce un lucru estetic ; s-a constatat la colaudare că sculptorul a făcut abateri de la plan, dar aceea tocmai din lipsa pentru a ajunge oarecare estetică în sculptură. Tronurile s-au respins nu din cauza că nu ar fi fost bune, dar la cererea comitetului parohial, spre a le face mai mari. Nu poate cineva pretinde că pentru un preț bagatel de 1 300 fl. ce a costat întreaga sculptură : templă, strane, tronuri și scaune — să se sculpteze un tron de 400 fl., precum ar avea loc în biserică. Ca dovadă contrară celor scrise în aceea referadă, servește și faptul că comisiunea colăudătoare a exprimat mulțămită sculptorului, pentru lucrul său... Biserica albă, la 3/15 februarie 1899.

(*Foaia diecesană*, an XIV (1899), nr. 6, pp. 6—7).

15. Un mare succes al lui Nistor Bosioc și al fiului său, Iosif — chivotul din catedrala de la Arad :

Chivotul lui Bosioc. În biserica catedrală din Arad s-a ținut în Duminica Rusaliilor, sub decursul liturgiei, s(f)ințirea noului chivot, dăruit de venerabila matroană Iuliana, văduva fericitului Petru Florescu, și făcut cu mult gust și pricepere artistică de sculptorul și auctorul Nistor Bosioc și fiul său Iosif, din Bărlște (Berlistye u. p. Jám), în comitatul Caraș-Severin, cari pentru desteritatea lor în arta sculpturii sunt demni de un renume mai lătit și de o îmbrățișare mai călduroasă. Pompa s(f)ințirii, împreună cu ceremoniile înălțătoare ale mării sărbători, au făcut cea mai evlavioasă înmăsurare asupra credincioșilor, din toate straturile societății noastre, în mare număr de față ; (...) Chivotul lui Bosioc revarsă asupra privitorilor un farmec plăcut, prin frm(u)seț(e)a sa arhitectonică, prin așezarea figurelor decorative și prin gingășia colorilor sale. Dată fiind artiștilor sculptori la procurare măsura mesei altariului și a lărgimei și înălțimei ușilor împărătești, au potrivit dimensiunile chivotului așa, că acesta se înalță de pe altar, ca un fond întregitoriu al templei mărețe, formînd totodată față, surprinzătoriu de frumoasă, altariului. Corpul chivotului însuși, prevăzut în față cu ușă, pe de laturi și în față cu arabescuri aurite, e așezat pe o bază cu console mici între șese semicolumne albe, canelate cu capiteli corintice aurite. Columnele cu pedestalele lor, concrescute în bază, continuă în dreapta și în stînga cîte două, formînd de amîndouă laturile în fond, un fel de peristil, a cărora console(le) superioare, reprezentînd prin diferitele lor linii și denturi, aerul, peste care e așezat semicupola, simbolul ceriului, în zenit cu globul de aur, în carele e înfiptă crucea, micuță, dar cu efect minunat. Pe ușa chivotului e sculptat, în profil, potirul, simbolul curăției, după vechea credință, pe după potir e înfășurat șerpele. Potirul (este) aurit, cu lustru. Din gura potirului se respiră raze aurite și e purtat de nori alburii, argințiți. Deasupra ușei, sub semicupolă, între raze luminoase, este columbul, cu aripile întinse, sculptură foarte bine succasă, simbolul Spiritului s(f)int. De amîndouă laturele, preste peristiluri, se înalță de-a dreapta icoana Maicii preacuratei, de-a stînga, a s(f)intului Ioan evanghelistul, în frumoasele lor cadre de arabescuri, lingă fiecare, în același neveu, cîte o vază aurită, cu flori. Arabescurile sunt foarte succese, atît în ceea ce privește forma, cît și ingenioasa lor așezare, și contribuie vădit la înălțarea decorului peste tot. Auritura este executată cu rară cunoștință și pricepere artistică, în trei nuanțe : cu lustru deschisă, cu lustru închisă, fără lustru închisă și bronz închis, așezate spre desfătarea laicului și împăcarea și celui mai pretențios cunoscătoriu. Coloarea fundamentală a chivotului este albastră-cenușie marmorată. Pe baza chivotului, în față, sub ușă, se află inscripția, cu litere sculptate în profil, și aurite pe cîmp brîn, a donatoarei ; iar în dosul chivotului, cu litere negre, numele sculptorilor, anul sculptării și numele stăruitoriului. Cînd scriu aceste șire, îmi aduc aminte de

cuvintele lui Moisi, din Exod (cart. II, cap. 35, v. 30—35) și zic și eu cam ca dînsul: „Vedeți, Domnul a chemat anume pe Bosioc și pe fiul său și i-a împlut cu spiritul lui D-zeu, cu iscusință, cu înțelegere, cu știință și cu tot felul de artă, ca să facă și să nascocască orice plan artificios, pentru înfrum(u)șetarea lăcașului lui D-zeu”. — Dați-le de lucru. — Mi-ar plăcea însă să pot zice și cele scrise tot în Exod, la cap. 36, vers. 5: „Poporul aduce mai mult decît este destul pentru lucrul care a rînduit D-zeu să se facă. Arta, desigur, este rînduită de D-zeu, și atît ea, cît și dragostea de a jertfi pentru dînsa, mai cu seamă în locașul lui D-zeu, caracterizează gradul de cultură al unui popor”. Arad, iuliu 1899. Ioan Sămu.

(*Foaia diecesană*, an XIV (1899), nr. 27, p. 6).

16. **Aprecieri despre sculpturile lui Iosif Iuliu Bosioc la biserica din Macoviște:**

Biserica din Macoviște a fost cîrînd înfrum(u)șetată cu mai multe lucruri de sculptură, cari pe lîngă aceea că servesc spre înfrumusețarea casei lui Dumnezeu, sunt o dovadă vie despre talentul artistic al tînărului sculptor, din ale cărui mî(i)ni au ieșit. Anume, domnul Iosif Iuliu Bosioc — fiul cel mai tînăr al binecunoscutului sculptor, Nistor Bosioc, din Berliște — a împodobit biserica noastră cu toate ușile de la s. altariu, ambele străni, ambele tronuri și cu scaunele bărbaților. Și toate aceste obiecte sunt, ca sculptură, în privința frum(u)șeții și proporțiunei și masivității lor, cu atîta măiestrie lucrate, încît privitorul nepreocupat (fără intenții rele), chiar să nu fie pricepătoriu în arta sculpturei, trebuie să recunoască că acestea ar putea servi de podoabă și la o biserică catedrală. Frum(u)șeț(e)a sculpturei din biserica noastră o dovedește și împrejurarea că creștinii de la mai multe biserici din comunele învecinate, văzînd sculptura din biserica noastră, s-au îndemnat a procura și pe s(e)ama bisericilor lor, lucruri de sculptură, după modelul celor din biserica din Macoviște. Numitul domn Iosif Iuliu Bosioc, pe lîngă darul său de sculptor, mai are și o inimă de creștin și român adevărat, carele iubește frum(u)șeț(e)a Sionului, căci dînsul, pe lîngă prețul modest cu care a lucrat obiectele de sculptură mai sus înșirate, a făcut fără plată, adecă a donat s. noastre biserici, ușile împărătești de la s. altariu, carl, pe bani cumpărate, ar fi costat aproape 200 coroane (...); iar subscrisul, în numele comunei bisericesti de aici, vin a aduce și pe această cale cea mai sinceră mulțămîtă domnului sculptor Iosif Iuliu Bosioc, pentru jertfa frumoasă, pe care o a adus s. noastre biserici. Acelor On. comune bisericesti, cari au lipsă de sculptură bisericască, îmi permit a le recomanda cu toată căldura, pe domnul Iosif Iuliu Bosioc din Berliște, ca pe un onest și creștin bun, cătră care se poate adresa orșicine, cu toată încrederea. Macoviște, 11 iunie 1902. Simeon Olariu, învățătoriu.

(*Foaia diecesană*, an XVII (1902), nr. 26, p. 4).

17. Succesul lui Iosif Iuliu la Expoziția de la Virșeț, din 1902 :

Român, distins la expoziția din Virșeț. La expoziția industrială și economică din Virșeț, locuitorul român din Berliște (com. Caraș-Severin), Iuliu Bosioc, încă a expus mai multe sculpturi în lemn, făcute de dînsul în mod artistic. Aceste sculpturi au atras atențiunea tuturor aceloră cari au cercetat expoziția. Ministrul de agricultură încă a fost încîntat de obiectele construite de Bosioc cum suntem informați, ministrul va trimite pe țăranul-artist într-o școală industrială, ca să se perfecționeze în arta sculpturei.

(*Drapelul*, Lugoj, an II (1902), nr. 91, p. 3).

Un sculptor țăran. La expoziția industrială și economică din Virșeț, precum aflăm din „*Drapelul*”, țăranul român din Berliște, comitatul Caraș-Severin, Iuliu Bosioc, a expus mai multe sculpturi din lemn, făcute de dînsul în mod artistic. Aceste sculpturi au atras atențiunea publică și îndeosebi a ministrului de agricultură, care asemenea a fost de față și a lăudat pe Bosioc, asigurîndu-l că va îngriji de dînsul. Numitul ziar află că ministrul va trimite pe țăranul artist într-o școală industrială, ca să se perfecționeze în arta sculpturei.

(*Familia*, an XXXVIII (1902), nr. 35 p. 419).

18. Textul diplomei obținute de Iosif Iuliu Bosioc la Expoziția de la Virșeț, din 1902 :

Méltóságos Bajsai Zako ur Páncsova és Versecz városok föispánjánál védnöksége alatt az 1902 évi Versecz-Városi és Versecz-jacasi ipar — és mezőgazdasági kiállításon a jury határozata alapján BOSSIOC IOSIM Berlistyén jeles munkáért bronz érmet nyert. Kelt Verseczen 1902 évi Deczember hó. 13-án.

(*După originalul pus la dispoziție, în mai 1970, de George Bosioc.*)

Traducere : În temeiul hotărîrii juriului Expoziției industriale și agricole din 1902, din orașul și cercul Virșeț, de sub protecția înălțimii Sale Bajsai Zako Milan, fișpanul orașelor Panciova și Virșeț, BOSIOC IOSIF din Berliște, a cîștigat medalia de bronz pentru lucrarea sa excepțională. Dat în Virșeț, la 13 decembrie 1902.

(*Traducerea de lector univ. Ioan Bettisch*).

19. Iosif Iuliu Bosioc obține un stipendiu pentru specializare la Școala industrială de stat din Arad :

Un țăran român stipendist al statului. Am scris și noi că un tînr țăran român, Iuliu Bosioc din Berliște, a atras, la expoziția ținută în vara trecută la Virșeț, cu sculpturile sale în lemn, atențiunea dlui. ministru de comerț, Ludovic Lang. Încă atunci, ministrul i-a promis că-l va ajuta. S-a și ținut de vorbă, acordîndu-i — la propunerea vicecomitetului Fialka din Lugoj — un stipediu lunar de 60 coroane și trimițîndu-l la Școala industrială de stat din Arad, ca să se perfecționeze. Tînrul Bosioc a fost un tăietor de lemne. Acum poate deveni un artist.

(*Familia*, an XXXVIII (1902), nr. 49, p. 586).

20. Lucrări de sculptură executate de Iuliu Bosioc pentru biserica din Mercina :

Din diecează. Ziua de 6 decembrie v., a.c. a fost o zi de îndoită sărbătoare pentru credincioșii bisericii noastre gr. or. din Mărcina, pentru că în această zi s-au s(f)ințit și predat mențiunii lor mai multe odoare bisericesti, și anume : (...), apoi, 6 ripizi, o cruce de la ripizi și 2 sfeșnice, făcute de vestitul și talentatul sculptor din Bărliște, Iuliu Bosioc, cu prețul de 210 cor. (...). Toate aceste odoare, de o frum(u)sețe rară (...) s-au făcut la îndemnul și sfatul iubitului nostru preot, Aureliu Popovici, prin contribuiri benevole (...). Petru Poenariu, învățător.

(*Foaia diecesană*, an XVII (1902), nr. 52, p. 6).

21. Nistor Bosioc și fiul sculptează timpla bisericii din Borlova :

Pictarea s(f)intei biserici gr. or. rom(âne) din Borlova. (...) Timpla s-au sculptat de „Nestor Bosioc și fiul”, sculptori diplomați din Bărliște, cu prețul de 1800 cor. Iară auritura timplii s-a făcut prin Eugen Spang din Timișoara, cu 1200 cor. (...). Borlova, în 22 decembrie 1903 v. Pentru comitetul parohial : Andreiu Ferdianu și Arseniu Musteța, episcopi.

(*Foaia diecesană*, an XIX. (1904), nr. 2, p. 3).

22. Iosif Iuliu Bosioc execută lucrări de sculptură și auritură pentru biserica din Feneș :

Sfințire de biserică. Frumoasa biserică a comunei Feneș s-a dat destinațiunei sale, duminică în 22 l. c. (august) (...). În atențiunea altor comune bisericesti, mai amintesc că (...); sculptura și auritura templei este produsul ciocanului sculptorului Iosif Iuliu Bosioc — o templă lucrată cu mult gust artistic. Raportul.

(*Foaia diecezană*, an XXV (1910), nr. 35, p. 4).

23. Succesul lui I. Bosioc la Expoziția de la Lugoj, din 1911 :

Premiu la expoziția din Lugoj. (...), I. Busuioc din Bărliște, Ivan Ioanovits și Constantin Murariu din Lugoj și Tipografia diecezană din loc — medalia de bronz, (...).

(*Foaia diecezană*, an XXVI (1911), nr. 40, p. 6 ; vezi și nr. 45, p. 5).

24. Lucrări de sculptură pentru biserica din Cornea :

Mulțămită publică. (...) Așa și fostul primar pe vremuri al acestei comune, Gavril Cocoșiu, a dăruit s. biserici 7 ripizi, în preț de 144 cor., lucrate de sculptorii Bosioc din Bărliște, cari și de data aceasta s-au arătat adevărați artiști în măestria lor ; (...). Cornea, la 18 decembrie 1911. Nicolae Văleanu, preot.

(*Foaia diecezană*, an XXVI (1911), nr. 52, p. 10).

25. Medalia „Bene Merenti”, clasa I, decernată lui Iosif Bosioc :

Decorare (...), a conferit medalia „Bene Merenti” cl. I, artistului sculptor Iosif N. Busuioc din comuna Bărliște, pentru merite artistice în sculptura lemnului. Publicînd această știre plăcută, ne ex-

primăm și admirația noastră față de acest țăran, pe care natura l-a înzestrat cu un talent rar, ducînd faima băănățeanului și în străinătate. Multe din tîmplele bisericilor noastre din Bănat și Ardeal sînt tot atîtea monumente artistice, ieșite din mîinile D-lui Busuioc, (...). Felicitări ;

(*Foaia diecezană*, an. XLV (1930), nr. 33, p. 7 ; și *Cuvîntul sate-
lor*, an. IV (1930), nr. 34, p. 2).

MĂRTURII DOCUMENTARE DESPRE ACȚIUNILE DE PROTEST ALE INSTITUȚIILOR ECLEZIASTICE BIHORENE ÎMPOTRIVA LEGILOR ȘCOLARE ALE LUI APPONYI (1907).

de: dr. VIOREL FAUR

Lupta populației românești din părțile Bihorului, ca aspect semnificativ al mișcării naționale a românilor de dincoace de Carpați, a constituit o puternică replică la măsurile de deznaționalizare ale statului dualist austro-ungar. Mărturii concludente, sub acest raport, au fost acțiunile organizate de fruntașii politicii bihorene, sprijiniți de întreaga populație din satele și orașele de pe Crișuri și Barcău, împotriva legilor școlare ale conțelui Apponyi introduse în anul 1907, cu scopul de a submina rezistența celor două instituții naționale care au fost biserica și școala, binecunoscute bastioane ale apărării ființei naționale.

Ca și în timpul mișcării *Memorandului* (1892—1894), populația românească din Transilvania și Ungaria a acționat cu o exemplară solidaritate, pretinzând drepturi naționale și protestind împotriva tendințelor de deznaționalizare atât de evidente în cuprinsul proiectelor de legi din primăvara anului 1907, care vizau — după cum se exprima un colaborator al ziarului *Tribuna* — „prefacerea școlilor noastre în tot atâtea fabrici de maghiarizare”¹, lovind concomitent în autonomia bisericii românești. A fost firească, așadar, organizarea — încă de la începutul lunii martie 1907 — a unor manifestări cu caracter antidualist, îndreptate în direcția combaterii fără menajamente a acestor legi nedrepte, argumente ale unei politici menite să asigure supremația unei națiuni și ignorând mistificările propuse de oficialități în legătură cu „justificarea” lor, românii bihoreni — ca și frații lor de dincoace de Carpați — au reactivat mișcarea lor politică, conferindu-i un spirit militant deosebit de activ, numai prin incisivitate și atitudine energică fiind posibilă respingerea, în acele condiții istorice vitrege, a măsurilor și legilor introduse de guvernul vremelnici cu scopul de a dizolva naționalitățile în așa-zisa „națiune unică maghiară”.

¹ *Tribuna*, 1907, nr. 61, p. 6.

Toate categoriile sociale bihorene au format un front comun împotriva legilor amintite. Fiecare a apelat la forme specifice de a-și exprima deschis inaderența la asemenea încercări, al căror rezultat imediat era incitarea spiritelor și sporirea mijloacelor de autoapărare națională. Astfel, conducătorii politici bihoreni au organizat multiple adunări populare², la care au participat numeroși locuitori ai sateilor, demonstrându-se astfel — în mod public — capacitatea de rezistență națională și de refuz categoric în ce privește acceptarea unor noi manevre ale autorităților.

Solidaritatea națională, de o importanță decisivă în acele împrejurări dramatice, s-a evidențiat și în alte forme ale luptei împotriva aplicării legilor școlare, aflate sub patronajul instituțiilor ecleziastice românești, care au acționat în deplin consens cu forțele naționale. De altfel, legile în discuție atentau la însăși autonomia bisericii românești, la drepturile ei asupra învățământului confesional, pe care-l apărase pînă atunci, cu bune rezultate. Guvernanții tindeau să înlăture legătura care exista — *sub raport național* — între cele două instituții pentru a putea trece, fără dificultăți, la maghiarizarea pe scară largă a învățământului. În acel context, devenea firesc protestul bisericii românești, de la organismeii ei superioare și pînă la comitetele parohiale, constatîndu-se o unitate de acțiune și de rezistență națională. S-a configurat o colaborare hotărîtă a tuturor factorilor naționali, de la conducerea politică — prin Partidul Național Român — și pînă la reuniunile învățătorilor români, care funcționau în aproape toate comitatele transilvănene.

Cunoașterea exactă și cuprinzătoare a formelor pe care le-a luat protestul românilor bihoreni împotriva legilor școlare ale contelui Apponyi impune publicarea unor documente neintrate în circuitul științific. Este vorba, în cazul de față, de consemnări și comentarii în presa timpului, ca și de documente arhivistice inedite ce atestă reacția comunităților rurale la intenția guvernanților austro-ungari de a valida proiecte de legi de un incontestabil exclusivism național. Documentele pe care le reproducem — ca anexe la prezentul text — conțin informații demne de interes științific și cultural, care pun în evidență starea de spirit a populației românești din Bihor, angajarea ei fermă pe baricadele luptei pentru apărarea drepturilor naționale.

Cum documentele pot fi parcurse în întregime, ne limităm doar la unele constatări și la extragerea celor mai semnificative pasaje pe care acestea le conțin. Cel dintîi demers politic bihorean împo-

² Teodor Neș, *Oameni din Bihor. 1848—1918*, Oradea, 1937, pp. 393—396; Ioan Pușcas, *Din lupta politică a românilor bihoreni în anii 1900—1914*, în *Lucrări științifice*, seria B, Oradea, 1969, pp. 252—254; Viorel Faur, *Lupta românilor din Crișana pentru drepturi naționale în primii ani ai veacului al XX-lea*, în *Banatica*, 1979, pp. 373—382; Idem, *Aspecte ale luptei românilor din Crișana pentru drepturi naționale (1849—1914)*, în *Cumidava*, 1980, pp. 225—226.

triva legilor şcolare în discuţie a aparţinut orădenilor. Astfel, la 7 martie 1907 s-a desfăşurat — în şcoala primară românească din curtea bisericii „cu lună” — un sinod al protopopiatului ortodox al Orădiei, prezidat de Toma Păcală. Considerându-se „reprezentatiune legală” a protopresbiteratului întreg³, sinodul a protestat „în contra acelor dispoziţiuni din proiectul de lege, cari alterează autonomia bisericii”⁴ române, adresînd totodată rugămintea ca autorităţile superioare eclesiastice să intervină „cu toată energia la locurile competente pentru schimbarea acelor dispoziţiuni din proiectul de lege”⁵. Documentul a fost transmis episcopului de la Arad, precum şi protopopiatelor din această dieceză, pentru a proceda identic şi a determina renunţarea la proiectul de lege anunţat. În ziarul *Tribuna* — care a publicat materiale importante şi a stimulat iniţiativele locale — este apreciată, cu deosebire, acţiunea orădenilor⁶. În paginile aceluiaşi ziar este inserată poezia *În ciasul greu...*, semnată de Alexandru Munteanu al lui Vasile⁷, protopop al Peşteşului, figură activă a momentului. Poezia are un evident mesaj politic şi este o reflectare a realităţilor zilei, filtrate însă de subiectivitatea autorului şi transformate într-un gest propagandistic cu un cert ecou în conştiinţa cititorilor, sensibili la apelul versificat, care cheamă la solidaritate şi rezistenţă naţională.

Şedinţei sinodului menţionat îl urmează cea din Vaşcău, de o orientare şi un conţinut similar⁸, situaţie care arată faptul că mişcarea protestatară a cuprins alte zone ale Bihorului. Aceasta cunoaşte momente de şi mai mare intensitate în perioada circumscripă de lunile martie şi aprilie 1907. Au loc şedinţe ale comitetelor parohiale, cum este cea din 23 martie a locuitorilor din Luncşoara şi în cadrul căreia a fost relevat caracterul „vătămător” al proiectului de lege şcolară, tendinţele „primejdioase” pe care le includea⁹. Tot la 23 martie s-a desfăşurat şedinţa comitetului parohial din Beiuş, care „protestează cu toată puterea cuvîntului” împotriva legii lui Apponyi⁹.

Apreciînd, pe bună dreptate, că legea contelui ungar „întinde la nimicirea şcolilor noastre confesionale”, comitetul parohial al comunei Săcădat — întrunit, la 24 martie, în şedinţă — „şi-a ţinut de înaltă şi sfîntă datorinţă a-şi ridica glasul său îndurerat contra acestui proiect. Precum din strămoşi — se conchide în documentul dat publicităţii —, ca sfîntă moştenire ni s-a hărăzit şcoala noastră în limba strămoşească, vrem ca şi pe mai departe în această limbă să se răsădească adevărurile luminoase în sufletul pruncilor noştri, şi suntem cu toată tăria sufletului contra oricărei întreprinderi de a

³ Anexe documentare, nr. 1.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, nr. 2.

⁶ *Ibidem*, nr. 3.

⁷ *Ibidem*, nr. 4.

⁸ *Ibidem*, nr. 5.

⁹ *Ibidem*, nr. 6.

pîngări și nimici acest așezămint scump al nostru"¹⁰. Era o declarație impresionantă, care nu lăsa nici o îndoială în legătură cu atitudinea neconciliantă a populației românești, cu voința ei de a-și apăra școlile și limba, atît de expuse tendințelor de deznăționalizare ale guvernanților de la Budapesta.

Desigur, seria manifestărilor de felul celor prezentate continuă cu altele, de o valoare demonstrativă cel puțin identică. Le consemnăm: ședințele comitetelor parohiale ale locuitorilor din Fene-riș (27 martie¹¹), Drăgoteni (28 martie¹²), Pocola (29 martie¹³), Forău (7 aprilie¹⁴), Sînmărtinul de Beiuș (9 aprilie¹⁵), Beiuș (6 aprilie¹⁶) și Oșorhei (14 aprilie¹⁷); sedința sinodului tractului Peșteș (28 martie¹⁸), a sinodului parohial al comunei Luncoșoara (7 aprilie¹⁹) și cea a beiușenilor (din 7 aprilie²⁰). Toate aceste acțiuni de factură politică s-au finalizat printr-un protest unanim împotriva proiectelor de lege școlară, care au intrat totuși în uz, ignorîndu-se astfel opoziția energetică și vehementă a populației românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Și cu acest prilej autoritățile au procedat deliberat la aplicarea unor legi injuste, care au avut însă și un efect neașteptat de acestea, adică s-au accentuat contradicțiile interne ale compromisei monarhiei dualiste, culminînd cu disoluția acestei hibride alcătuirii în toamna anului 1918 și cu împlinirea visului de libertate a popoarelor oprite.

ANEXE DOCUMENTARE

1. Afaceri bisericești și școlare

Joi, în 7 martie, s-a ținut în școala gr. or. română din Oradea-mare sinod protopopesesc sub prezidiul d(omnu)lui protopop tractual Toma Păcală (...).

Sinodul, exprimîndu-și îngrijorarea față de atentatul, ce guvernul îi pregătește autonomiei bisericei noastre a luat următorul concluz:

Sinodul protopresbiteral, ca reprezentațiune legală a protopresbiteratului întreg, în puterea dreptului de competență statuat în § 50, p. 4, din Statutul Organic, protestează în contra acelor dispozițiuni din proiectul de lege, cari alterează autonomia bisericei și aderează la pașii întreprinși de forul suprem al bi-

¹⁰ Ibidem, nr. 7.

¹¹ Ibidem, nr. 8.

¹² Ibidem, nr. 9.

¹³ Ibidem, nr. 11.

¹⁴ Ibidem, nr. 13.

¹⁵ Ibidem, nr. 14.

¹⁶ Ibidem, nr. 15.

¹⁷ Ibidem, nr. 18.

¹⁸ Ibidem, nr. 10.

¹⁹ Ibidem, nr. 12.

²⁰ Ibidem, nr. 16 și 17.

sericei noastre, rugînd pe înalții prelați a interveni cu toată energia la locurile competente pentru schimbarea acelor dispozițiuni din proiectul de lege, cari sunt vătămătoare pentru autonomia bisericii noastre ortodoxe române. Concluzul sinodal se înaltea cu urgență, pe calea P. S. sale d(omnu)lui episcop diecezan.

Acest concluz a fost primit cu mare însulețire și s-a trimis tuturor sinoadelor protopopești, ca să ia și ele astfel de hotărîri.

P(etru) E. P(app)

(Tribuna, 1907, nr. 45, p. 7).

2. În Oradea — mare

Ni se comunică o veste îmbucurătoare din Oradea-mare. Marea primejdie națională a dărîmat zidurile despărțitoare între cele două confesiuni române, între fii a(i) aceleiași neam și i-a unit pe toți întru apărarea națională.

Fruntașii vor ținea zilele acestea slat pentru convocarea unei mari adunări de protestare în capitala Bihorului (...).

Sinodul protop(opes) din Oradea-mare

Înțlia protestare din partea organelor autorizate a(le) bisericii vine — spre lauda lui, fie zis — de la sinodul protopopes din Oradea-mare.

Sinodul, sub prezidiul protopopului Toma Păcală, a adus cu mare însulețire o rezoluțiune de protestare împotriva atentatului contra autonomiei bisericii și contra școlii române. Sinodul roagă pe înalții prelați să intervină cu toată energia la locurile competente pentru apărarea constituțiunii noastre. Concluzul s-a trims P. S. sale episcopul I. I. Papp.

(Tribuna, 1907, nr. 46, p. 7).

3. În ciasul greu ...

Bătrîni cu plete de argint
Cu fruntea în sudoare,
Plecat-ați peste munți și văi,
Să spuneți ce ne doare.

*

Aveați șireag de bravi voinici
În urmă și la spate;
Dar, voi, cu legea, ca-n bătrîni
Cereafți s-avem dreptate.

Și-ați fost luați în rîs, părinți,
Vi-au pus în spate-ocară,
Și noi cu lacrimi fierbinți
Plîngeam ca scoși din țară!...

*

Și-atunci cel tiner Voevod
Strigă: sosit-a ceasul!
Și-n fața lumii, clopot viu
Un tunet i-a fost glasul:

Să știți, că sora ne-a murit
 Grăi aprins de patimi,
 Și subț oitațu-adînc și greu
 Cu ochli plini de lacrimi,

*

Ne-a pus la suflet sfînt îndemn :
 Să fim cu toții una
 Să ne-nrățim și să-nfruntăm
 Vitejii toți, furtuna.

Și-odată, cînd pe plaiuri, sus,
 Va rîde sfîntul soare, —
 Să ne trezim, c-avem din nou
 O zi de sîrbătoare.

*

Și să-i cîntăm pe cei ce-au fost
 În locul luptei, teferi, —
 Lucind în bezna din prejur
 Ca vecinic vii luceferi.

Alex. Munteanu a lui Vasile

(Tribuna, 1907, nr. 50, p. 2).

4. Apărarea națională

Pe ziua de azi iar avem de înregistrat o hotărîre frumoasă și cu atît mai
 îmbucurătoare, cu cît ne vine din Bihor (...).

Iată amănunte :

Protestul sinodului protopopesc din Vașcău

Sinodul protopopesc din Vașcău, ținut sub prezidiul administratorului proto-
 protopopesc Moise Popovici a luat în unanimitate și cu mare însuflețire următoarea
 rezoluțiune :

Sinodul protopresbiteral, ca reprezentanță legală a protopresbiteratului în-
 treg, în puterea dreptului ce-i compete și a dorinței ce-i incumbă în virtutea §-ului
 50, p. 4 din Statutul Org(anic), protestează în contra acelor dispozițiuni din pro-
 iectul de lege al ministrului de culte Apponyi, cari alterează autonomia bisericii
 și aderează la pașii întreprinși de forurile supreme ale bisericii noastre, rugînd
 pe înalții prelați a interveni cu energie la locurile competente pentru a se schim-
 ba acele dispozițiuni, iar acest concluz să se înainteze P. S. Sale D(omnu)lui epi-
 scop diecezan.

(Tribuna, 1907, nr. 52, p. 5).

(Nr.) 4/1907

5. Protocol

luat în Luncșoara la 10/23 martie 1907, în ședința extraord(inară) ținută sub
 prezidiul parohului Alexandru Tr. Popescu, de lafă fiind subscrișii. Prezidele ord(i-
 nar), spunînd scopul întrunirii și respective, că în urmarea vestei timide despre
 situația periclitată a școalei noastre naționale gr. ort. române, și despre chestia
 importantă a proiectului de lege adus de ministrul de culte Apponyi, precum și
 despre lupta archiepiscopilor pentru apărarea școalei noastre, avînd datorința

morală a conchema pe ziua de az(i) comitetul par(ohial) în şedinţă pentru a discuta asupra acestei chestii importante, — după ce se face revidiziunea celor prezenţi, şedinţa o dechiară de deschisă. După o discuţie mai îndelungată asupra tendinţei proiectului şi a luptei desfăşurată împotriva scopului vădit, de a ne împiedeca în progresul cultural al nostru, ia cuvântul Petru Cipou, învăţător), care, prin cuvinte bine compenite, arată că proiectul pentru şcoalele comunale şi confessionale este de o aşa natură, care împiedecă progresul cultural în popor, dezvoltarea moralităţii şi a religiozităţii prin biserică, nimiceşte autoritatea şi activitatea învăţătorilor, punându-i sub judecata unor amployaşi, cari nu sunt specialişti în ale şcolii, şi toată procedura ce o ar săvârşi, ar fi pentru a-şi câştiga merite patriotice, iar învăţămîntul ar stagna. În contra acestora, apostoli(i) noştri mari(i) Archierei, cu sfînta chemare cu cari sunt înzestraţi de D-zeu, au protestat, în numele nostru, a căror urmare a fost că s-a(u) aruncat asupra lor diferite bănuieli, ba chiar jurnalistica străină a numit procedura aceasta de smintită, pe cari noi le respingem cu indignare, — din această considerare face următoarea propunere:

Dovedind cît de vătămător e proiectul de lege al contelui Apponyi, pentru drepturile şi libertatea autonomiei bisericei noastre faţă de instrucţiunea poporală, prin care proiect cu durere trebuie să vedem manifestîndu-se altele tendinţe primejdioase, şi desconsiderînd autorităţile noastre bis(ericeşti), şcolare şi prin aceasta stagnarea culturii poporului — din partea comitetului par(ohial), ca corporaţiune bis(ericească) şcolară, să voteze încrederea şi alipirea prelaţilor noştri, şi să respingem cu indignare orice învinuire adresată lor, rugîndu-i ca şi mai departe, în numele nostru, să ne apere cu toată tăria, fără nici o potîgnire, căci cu noi este D-zeu.

Comitetul unanim şi cu cea mai mare însufleşire primeşte propunerea antevorbitorului, şi roagă pe prezide ca acest conclud să-l subscearnă în copie la ilustr. S. D-lui Ep. I. I. Papp.

Nefiind altele de pertractat, protocolul se încheie şi subscrie.

Dat ca mai sus,

ALEXANDRU TR. POPESCU,
prezide al com(itetului) par(ohial)

IOAN POPOVICI,
notar al com(itetului) par(ohial) adh(oe)

Petru Cipou
Vasiliu Hoble
Teodor Cipou
Ioan Botici
Teodor Teuşdea
Ioan Barbură
Vasiliu Ioan
Ilie Barbură
Florian Cipou
Ştefan Bradea
Gavril Bradea

Gligorie Cipău Nuţ
Iosif Teuşde
Ilie Botici
Petru Madar
Ioan Lup
But Ioan
Georgie Madar
Florian Domocoş
Florian Bradea
Ilie Domocoş
Petru Madar

Ilie But
Nicolae Teușdea
Teodor Leș
Modog Mitru
Teodor Barbură
Bandula Zaharie (?)
Gligor Cipău
Ursu Madar
Ștefan Bandula
Iosif Leș
Jacob Botici
Vasiliu Botici

Botiș Gelu
Gligor Cipou
Vasiliu Cipou
Crăciun Cipou
Teodor Madar
Ioan Modog
Pantiș Zaharie
Bandula Ioan
Botici Ioan
Botici Ștefan
Teușde Foader
Teușde Alex. (?)
Petru Domocoș

(Arhivele Statului Oradea, fond Parohia ortodoxă Luncșoara, dos. 2, f. 6: Protocolul ședințelor comitetului și ale sinodului parohial Luncșoara; Tribuna, 1907, nr. 59, p. 5).

6. Protocol

luat în ședința ordinară a comitetului parohial gr(eco) ort(odox) rom(ân) din Beiuș la 10/23 martie, fiind: dr. Gavril Cosma, președinte, Vasilie Papp, paroh-preot, Ioan Pinter, Ioan Lazar, Alexiu Ardelean, Vasilie Sterlea, Georgiu Papluca și Teodor Cristea, epitropi, iar notar adhoc Ioan Cigariga (...).

4. În vederea proiectului Apponyi, privitor la rădicarea salariilor învățătorilor, prezidiul, exprimând părerea generală a noastră, în sensul căreia dorim toți a susține neștirbită autonomia bis(ericii) noastre, propune, iar comitetul primește:

Constituirea comisiei din domni: dr. Gavril Cosma, Vasile Papp, Alexiu Ardelean, Georgiu Papluca și Ioan Pinter, cari, studiind chestia cu de-amănuntul, să vină apoi către comitet la o propunere concretă.

5. Comitetul Parohial ocupându-se cu proiectul Apponist, care cu orice preț intenționează nimicirea, respective răpirea școalelor noastre confesionale, la propunerea prezidiului:

Comitetul parohial-gr. or. din Beiuș, întrunit în ședința sa extraordinară, adine mhnit, contra proiectului lui Apponyi protestează cu toată puterea cuvîntului, adresează și exprimă mulțămită prelaților noștri bisericești, rugîndu-i, ca și în trecut, lupta chiar pînă și la treptele tronului (să o ducă) (...).

(Arh. St. O., fond Parohia ortodoxă Beiuș, dos. 10, f. 275—276).

7. Protestul românilor din Săcădat (Bihor)

Comitetul parohial din Săcădat (Bihor), în ședința ordinară, ținută la 11/24 martie a.c., la propunerea președintelui comitetului parohial, fiind ca obiect de pertractare la rînd proiectul de lege privitor la învățămîntul popular al ministrului Apponyi, a adus următoarea hotărîre:

„Comitetul parohial al comunei ort. românești din Săcădat, ținând seamă de întreprinderile ministrului Apponyi, care prin proiectul de lege privitor la învățămîntul popular țintește la nimicirea școalelor noastre confesionale, — întrunit astăzi în ședință ordinară, și-a ținut de înaltă și sfîntă datorință a-și ridica glasul său îndurerat contra acestui proiect. Precum din strămoși, ca sfîntă moștenire ni s-a hărăzit școala noastră în limba strămoșească, vrem ca și pe mai departe, în această limbă să se răsădească adevărurile luminoase în sufletul pruncilor noștri, și suntem cu toată lăria sufletului contra oricărei întreprinderi de a pingări și nimicici acest așezămînt scump al nostru.

Mulțumita, încrederea și dragostea noastră nemărginită, ținem și de data asta a o exprima vrednicilor noștri arhieriei, cari cu suflet neșovăitor au ținut a se avînta în luptă, în clipa ce au văzut amenințată școala noastră națională românească, rugîndu-i să țină calea începută și să ducă plîngerea noastră la locul de unde așteptăm mîngierea sufletelor noastre îndurerate, — la tronul prealînălatului și prealuminatului nostru împărat și rege.

Cu aducerea la cunoștință a acestei hotărîri a noastre P. S. Sale D(omnu)lui Ioan I. Papp, ca și mult iubitului al nostru episcop, precum și deputaților noștri naționali pentru încurajare în lupta ce au deschis pentru binele și înălțarea neamului nostru, se însărcinează oficiul parohial.

Această hotărîre, cetindu-se și înaintea poporului adunat în număr neobișnuit, s-a primit și din partea acestuia cu nespusă înșulețire.

(Tribuna, 1907, nr. 59, p. 5).

8. Protestul românilor din Feneriș (Bihor).

Comitetul parohial din Feneriș, în ședința sa de miercuri, 27 martie n(ou), la propunerea părintelui Cornel Foltuțiu, a luat următoarea hotărîre:

Comitetul parohial din Feneriș, întrunit în ședința ordinară, își ridică glasul său îndurerat și protestează cu toată hotărîrea contra proiectului de învățămînt, ce ministrul Apponyi voiește să-l ducă la îndeplinire, căci acest proiect jignește adînc autonomia bisericii noastre. Voim să rămînem și mai departe români și să ne păstrăm limba strămoșească.

Totodată, aducem mulțumirile noastre de recunoștință prelaților noștri pentru lupta ce o poartă întru apărarea drepturilor noastre.

Hotărîrea aceasta se înaintează pe calea sa Prea S. Sale episcopului diecezan, ca o mărturie vie, că poporul aprobă întru toate lupta arhieriei noștri.

(Tribuna, 1907, nr. 66, p. 4).

9. Protestul românilor din Drăgoteni (Bihor)

Comitetul parohial din Drăgoteni, în ședința de la 28 martie, a luat următoarea hotărîre:

Comitetul parohial este contra proiectului Ministrului Apponyi și exprimă mulțămînt arhieriei noștri pentru memorandum înaintat contra acestui proiect. Îi

roagă, ca lupta începută s-o ducă pînă în sfîrșit, iăcînd să se audă glasul nostru de durere și la tronul împărătesc, de unde în toată vremea așteptăm mîngiere.

Această moțiune se înalță pe calea sa Prea S. Sale episcopului Ioan I. Papp, și-l roagă ca după buna chibzuială s-o arate forurilor competente.

(Tribuna, 1907, nr. 66, p. 5).

10. Protestul sinodului protopopesc al tractului Peștes

În puterea dreptului garantat în § 50, p. 4 al Statutului Organic, sinodul protopopesc al tractului Peștes, întrunit la 15/28 martie 1907, enunță prin concluz, că protestează cu toată tîria și convingerea sufletului, contra dispozițiilor cari vătămă autonomia bisericeii noastre ortodoxe române, în proiectul de lege al domnului ministru de culte și instrucție publică. Aderează la memorandumul Episcopatului nostru din Ungaria și Transilvania, roagă pe Preasfințitul episcop Ioan I. Papp să continue a lupta pentru schimbarea, respective ștergerea punctelor din acel proiect, cari sînt vătămătoare autonomiei bisericeii noastre ort. române.

(Tribuna, 1907, nr. 65, p. 5).

11. Protestarea românilor din Pocola (Bihor).

Comitetul parohial din Pocola, în ședința sa de la 16/29 martie, a adus următoarea hotărîre :

Datoria de căpetenie a fiecărui popor ce se respectă este să-și apere drepturile sale de existență chiar cu jertuirea vieții. Comitetul parohial cunoscîndu-și datoria pentru apărarea drepturilor bisericeii și a școalei, întrunit în ședință ordinară protestează cu toată hotărîrea contra proiectului ministrului Apponyi, privitor la salarizarea învățătorilor confesionali și aduce prea grațios la cunoștință Prea S. Sale episcopului diecezan, că aderează la lupta de apărare a așezămintelor noastre de creștere, pornită cu toată bărbăția de prelații bisericeii ortodoxe române din Ungaria și Transilvania.

Oficiul parohial este îndrumat să trimită din această moțiune un exemplar Prea S. Sale episcopului diecezan Ioan I. Papp, iar unul deputaților naționaliști (naționali — n.n.) din camera ungără.

(Tribuna, 1907, nr. 66, p. 5; Arhivele Statului Oradea, fond Parohia ortodoxă Pocola, dos. 2, f. 3).

12. Protocol

luat în Luncșoara, la 25 martie / 7 aprilie, în ședința sinodului parohial, ținută în urmărea ordinului ven. consistor de data 1/14 martie, nr. 512/1907, în nex cu ord. pr. on. domn protopresbiter tractual A. Muntean, de data 17/30 martie, nr. 176/1907, prin care dispune cu toată grăbirea a se aduce hotărîre în privința înființării fap-tice a școalei a doua confesionale și cu atît mai virtos, căci în caz contrar, auto-

ritățile administrative vor înființa școală comunală în contul poporenilor noștri.

Prezidele ord(inar), Alexandru Tr. Popescu, spunînd scopul întrunirii și explicînd înțelesul ordinului sus-citat, precum și scopul autorităților superioare administrative în aceasta chestie, ședința o declară de deschisă și numaidecît provoacă pe cei prezenți de a se declara în chestia aceasta și a aduce hotărîre, care hotărîre — conform ordinului mai sus-citat, de a se înainta superiorității noastre bisericești, la ce după propunerea lui Ioan Popovici, unul dintre cei mai inteligenți parohieni se invită a participa în ședință și învățătorul P. Cipou, carele fiind cam bolnăvicios, nu bucuros a venit în ședință, dar fiind chestia foarte importantă, a făcut voia membrilor sinodului, cari a(u) fost în număr foarte mare. Înv(ăț)ătorul Petru Cipou, fiind rugat din partea prezidiului ca să le vorbească și dînsul în aceasta chestie, deslășoară chestia mai pe larg, vorbindu-le despre tendința primejdioasă ce se manifestează din partea ministrului de culte și despre ușurarea procedurii amintite prin care, desconsiderîndu-se autoritățile noastre bisericești școlare, ar stagna cultura poporului nostru. Propune înființarea școalei a doua nemîntit și promite ajutorarea ei prin colectă benevolă de la obștea creștinească, și recomandă și parohienilor cu toată căldura ajutorarea școalei naționale, care va fi lala și fericirea neamului nostru românesc, totodată promite un ofert de ajutorare din al său, în proporție cu alți parohieni, ajutor dublu spre acest scop mare.

Urmează Ioan Popovici cu propunerea ca fieștecare parohian, cei mai avuți cu ajutor banal, iar cei mai sărmani cu mîinile și jugalele să ajutore edificarea școalei a doua, — la ce afară de vreo 2—3, toți ceilalți, primesc propunerea prezidelui Popescu, a înv(ăț)ătorului Cipou și a lui Ioan Popovici, și aduc hotărîrea ca în toamna viitoare să se aducă materialul, iar oficiul parohial e rugat că, încît va fi cu puțință, să facă petițiune la sinodul eparhial pentru un ajutor din cutare fond diecezan, precum și esoperarea concediului (în sens de aprobarea — n. n.), de a se colecta de la marea obște creștinească ajutor pentru acest scop, dacă afară de 100 cor. ce ar solvi com(una) bis(ericească) ar esopera ajutor de la stat pentru salariizarea înv(ăț)ătorului).

Neliind altele de pertractat, protocolul se încheie și subscie.

Dat ca mai sus,

ALEXANDRU TR. POPESCU,

par(oh), ca prezie al sinod(ului) par(ohial).

IOAN POPOVICI,

notar adhoc al sin(odului) par(odhial)

Ca membri ai sin(odului) paroh(ial)

Vasiliu Cacuci
Ioan Domocoș
Ioan Buliu
Georgie Madar Petri
Dimitrie Botici
Teodor Botici Micula

Ștefan Motlog
Nicolau Barbura
Georgie Cipou Mih
Petru Madar
Ștefan Bandula
Georgie Botici

Constantin Modog
 Petru Hoble
 Constantin Modog
 Vasiliu Botici
 Simeon Bradea
 Ioan Domocoș
 Petru Modog Zah
 Ilie Madar
 Ioan Domocoș
 Teodor Botici
 Ioan Teușdea

Ilie Bradea
 Moise Cipo(u)
 Ioan Madar
 Ioan Botici
 Mihail Madar Muș
 Mihail Leș
 Moise Micle
 Ioan Cacuci
 Gligorie Lupe
 Vasiliu Domocoș
 Florian Bandula

Ca membri și în comitetul parohial)

Ștefan Bradea
 Florian Cipou
 Vasiliu Hoble
 Gligorie Cipou
 Nicolau Madar

Gavril Bradea
 Zaharia Pantiș
 Ilie Botici
 Iosif Leș
 Iosif Teușde

(Arhivele Statului Oradea, fond Parohia ortodoxă Lunșoara, dos. 2, f. 7: Protocolul ședințelor comitetului și ale sinodului parohial Lunșoara).

13. Protestul comitetului parohial gr. or. român din
 Dș. Forău

Comitetul parohial în ședința ținută la 25 martie (7 aprilie) 1907: considerînd că proiectul de lege al ministrului Apponyi, referitor la salarizarea învățătorilor confesionali, e contrar legilor naturei, tuturor principiilor pedagogice, și contrar legii sancționate de prea bunul nostru monarh, — prin cari se asigură autonomia bisericei noastre, — ridică protest energic contra proiectului în chestiune.

Exprimă recunoștință înalților prelați ai provinciei noastre mitropolitane din Transilvania și Ungaria, — în special Prea Sfinției sale D(omnu)lui episcop diecezan Ioan I. Papp, pentru demnă apărare a autonomiei noastre bisericești, față de proiectul înaltului ministru Apponyi.

Acest concluz, oficiul parohial este poștit a-l înainta Prea Sfinției sale, D(omnu)lui episcop diecezan Ioan I. Papp, pe calea sa.

(Tribuna, 1907, nr. 75, p. 7).

14. Protestul comitetului gr. or. român din
 B.-St.-Mărtin

Comitetul parohial în ședința ținută la 27 martie (9 aprilie) 1907, considerînd că proiectul de lege (al) înaltului ministru de culte și instrucțiune publică

Apponyi, referitor la salarizarea învățătorilor confesionali, e. contrar legilor naționalei, — tuturor principiilor pedagogice — și contrar legii sancționate de prea bunul nostru monarh, prin care se asigură autonomia bisericei noastre, protestează energic contra proiectului din chestiune.

Exprimă recunoștință înalților prelați ai provinciei noastre metropolitane gr. or. rom. din Transilvania și Ungaria, — în special Prea S. Sale d(omnu)lui episcop diecezan Ioan I. Papp, pentru demna gpărare a autoñomiei noastre bisericești față de proiectul înaltului ministru Apponyi.

Acest protest oficial parohial este poltit a-l subșterne Prea S. sale d(omnu)lui episcop diecezan I. I. Papp în Arad, pe calea sa.

(Tribuna, 1907, nr. 75, p. 7).

15. Protocol

luat în ședință comitetului ort(odox)-rom(ân) din Beiuș, ținută la 6 april 1907, fiind prezenți: dr. Gavril Cosma, președinte, Vasiliu Papp, preot-paroh, Ioan Pinter, Ioan Lazar, Alexiu Ardelean, Vasiliu Slerlea, Teodor Cristea, episcop, Ilarie Crișan, Georgiu Papp, Ioan Chidioșan, Mihai Cosma, Nicolau Ciarnău, Ioan Pantea, Alexiu Ardelean, Alexandru Fellea, Demetriu Cureș, Georgiu Duma, Georgiu Cristea, Iosif Ioanoviciu, Georgiu Ardelean, Nicolae Nyeș, Naș Pek, iar not(ar) adhoc Nicolau Bolcaș.

(...)

6. Președintele, dr. Gavril Cosma, propune ca comitetul să decidă ce poziție să ieie parohia în fața proiectului de alegere școlar a(l) ministrului Apponyi, la ce.

Comitetul, cu unanimitate decide a se protesta co(n)tra aceluia proiect și ca dovadă că protestul este emanat din voința tuturor credincioșilor parohiei, decide să se convoace și asculte și sinodul parohial; rugînd și însărcinînd comitetul pe președintele său a tălmăci sinodului sentimentele și hotărîrea comitetului prin compunerea textului protestului care apoi să se înainteze la locul competent întrucît va fi acceptat și din partea sinodului parohial.

(Arh. St. O., fond Parohia ortodoxă română din Beiuș, dos. 10, f. 277—278).

16. Protocol

luat în ședința sinodului par(ohial) rom(ân) ort(odox) din Beiuș, ținută la 7 april 1907, prezenți fiind: Vasile Papp, preot-paroh, dr. Gavril Cosma, Ioan Lazar, Ioan Pinter, Alexiu Ardelean, Vasile Slerlea, Teodor Cristea, Ilarie Crișan, George Papp, Ioan Chidioșan, Gavril Chidioșan, Mihai Cosma, Nicolau Ciarnău, Ioan Pantea, Alexandru Fellea, Dimitrie Cureș, George Duma, George Cristea, Iosif Ioanoviciu, George Ardelean și Nicolau Bolcaș, not(ar) adhoc.

(...)

3. Dr. Gavril Cosma (propune n.n.) ca în vederea legilor școlare făcute de ministrul Apponyi, cari legi intenționează nimicirea școalelor noastre conf(esionale) rom(ânești), a se face o moțiune și totodată a (se) exprima mulțămîtă prelaților noștri bis(ericești) pentru întrepunerea (de) a nu intra în vigoare ca lege proiectul ministr(ului) Apponyi.

Sinodul par(ohial) or(odox) rom(ân) din Beiuș, în ședința ținută în 6 april și sinodul par(ohial) în ședința din 7 april st(il) n(ou) a(nul) c(urent), aduce următorul concluz :

Referitor la proiectul de lege apponist, înaintat casei deputaților pentru dezbatere, bazîndu-se pe § 23, punct 14 din „Statutul Organic”, investit cu putere de drept pentru a „apăra onoarea și vaza bisericei”, protestează cu toată energia contra susnumitului proiect, prin care se țințește a (se) dezbrăca și școala de tezaurul ei de autonomie (...) Cînd acestea două corporațiuni bisericești protestează contra susnumitului proiect, totodată cu dragoste și încredere se apropie către preasînșitul lor arhieru, pentru a-și depune omagiile lor de mulțămîtă și încredere, rugîndu-l ca, întrucît trebuință va fi, să înainteze cauza sîntă și dreaptă pînă la treptele tronului.

(Arh. St. O., fond Parohia ortodoxă Beiuș, dos. 10, f. 279—280).

17. Protestul Beiușenilor

Sinodul parohial gr. or. român din Beiuș în ședința din 6 aprilie și com. par. rom. gr. or. în ședința din 7 aprilie st. n. a. c. aduc următorul concluz : referitor la proiectul de lege a lui Apponyi înaintat Casei deputaților pentru dezbatere, com. par. bazîndu-se pe § 23, punct din „Statutul organic” protestează cu toată energia contra susnumitului proiect, prin care se țințește a (se) desbrăca biserica și școala de tezaurul lor : de autonomia noastră sancționată de prealuminatul nostru rege.

Cînd acestea două corporațiuni bisericești protestează contra susnumitului proiect, totodată cu dragoste și încredere se apropie către Prea Sînșitul lor Arhieru pentru a-și depune omagiile de mulțămîtă și încredere, rugîndu-l ca, întrucît tendință va fi, să înainteze cauza sîntă și dreaptă chiar pînă la treptele tronului.

Com. parohial greco-oriental român din Beiuș.

(Tribuna, 1907, nr. 91, p. 6).

18. Protestul din F. Oșorhei (Bihor)

În ședința sinodului și comitetului parohial din comuna bisericească gr. ort. rom. F. Oșorheiu, ținută la 1/14 aprilie 1907, s-au votat următoarele :

Credincioșii bisericei gr. ort. rom. din F. Oșorheiu (protoprezb. Orăzii-mari), luînd cunoștință despre noul proiect de lege înaintat camerei de actualul ministru de culte A. Apponyi referitor la salarizarea învățătorilor de la școalele confesionale și comunale, văzînd că în acela se vatămă adînc drepturile noastre pen-

tru susținerea și privegherea școalelor garantate atît prin „Statutul organic”, cît și prin legile civile din 1848 și 1868,

avînd în vedere apoi, că în comuna noastră, noi suntem icuți între alte două confesiuni străine de firea noastră, unde numai prin Sl. Prestol și prin școală confesională suntem în stare a ne susține graiul românesc și datinile strămoșești, — venim cu toată inima a respinge acel proiect, ce nu are de scop creșterea copiilor noștri după legea firească, n-are gînd deci a „împlini legea”, ci a o schimonosi.

Ca cetățeni pașnici și împlinitori de datorițele cetățenești, fără șovăire nutrim gîndul să susținem școala noastră și pe mai departe și îmbiatul ajutor suntem nevoiți a-l primi numai la acel caz, dacă drepturile noastre autonome nu vor fi stîrbite întru nimic.

Cu mulțumire și îndestulare hiască venim cu acest prilej să ne închinăm arhierilor noștri, îndeosebi Prea Sfinției Sale episcopului nostru Ioan I. Papp, pentru pașii întreprinși în meritul paralizării atacului îndreptat contra vieții noastre românești și rugăm cu credincioasă supunere să binevoiască a solicita și la treptele tronului susținerea focalarelor culturii în care se conservă caracterul românesc cu toate amănuntele lui.

Petru Popa (paroh, președintele sinodului parohial), George Popovici (învățător, notarul sinodului parohial), Vasiliu Papp, Vasiliu Chișe, Pavel Lazar, Dimitriu Pop, Iosif Spraur, Crăciun Gâmpan, Mihai Costin, Ioan Sărac, Ioan Pop, Vasiliu Pop senior, Florian Pop, Ioan Petrica, Ioan Bara, Ilie Oros, Ioan Cristea, Dimitrie Bodea, Teodor Popovici, Ioan Graur, Gavril Graur, Teodor Petruș, George Blaga, Vasile Maroian, Pavel Barbonția, Ioan Chișe, Dimitrie Chișe etc.

(Tribuna, 1907, nr. 77, p. 5).

19. Protestul tractului protopresb. gr. cat. al Vășadului (Bihor)

Preoții tractului protopăesc al Vășadului (Bihor), sub presidența reverendisimului domn Ioan Cosma, protopop, s-au întrunit în conferință la 16 aprilie st. n. a. c. în comuna Nir-Acead (com. Săbolci), unde la propunerea d(omnu)lui protopop — laolaltă cu învățătorii tractuali de lașă în număr frumos —, cu unanimitate a primit o moțiune de următor cuprins:

Conferința aderează la acțiunea pornită de P. S. Lor Iluștrii Prelați ai sl. biserici gr. cat. rom. din Ungaria și Transilvania și cu vie plăcere ia la cunoștință memorandumul, înaintea camerei ungare, contra proiectului de lege despre salarizarea învățătorilor confesionali, cu adînc respect își exprimă hiască mulțumită bunilor Arhieriei și în special P. S. Sale d(omnu)lui episcop dr. Demetriu Radu pentru acțiunea pornită întru apărarea învățămîntului național; le votează deplină încredere (program) și-i roagă fierbinte, ca să se folosească de toate mijloacele legale pentru apărarea școalei românești, și-i asigură totodată, că le va urma întru apărarea bisericii și școalei amenințate.

Această moțiune s-a lăsat să fie înaintată deodată cu procesul verbal luat în această conferință — P. S. Sale d(omnu)lui episcop diecezan prin notarul tractului M. O. D. Valeriu Chiș.

(Tribuna, 1907, nr. 81, p. 6).

20. Terorismul din Bihor

— Raport special al „Tribunei” —

Ca dovadă a stărilor anarhice, ce sunt în Bihor servește cazul câtorva învățători români confesionali, cari sub pretinsa temă, că agită în contra statului sunt șicanați din partea organelor oficioase, dar mai cu seamă din partea inspectorului regesc, care pe această cale își cîștigă merite nepieritoare atît pentru patrie, cît și pentru națiune (?) și urmarea — pe care o știe d(omnu)l inspector — e, că va ajunge departe.

Anume, în 8 mai st. n. inspectorul regesc de școale populare Vasady Lajos a raportat comisiei administrative comitatense despre isprăvile săvîrșite cu ocazia vizitării școalelor confesionale românești. A vizitat nu mai puțin de 111 școli și a constatat — mai cu seamă în cele gr. or. — că limba maghiară nu se propune cum ar trebui. Pe lîngă acestea a allat cărți oprite din partea ministrului de culte, apoi caiete și cărțile ce conțin cîntece revoluționare. Acele școli sunt următoarele: Șinicolau, Berechiu, Homorog, Parhida. După ce a mai vorbit pe larg despre pretinsa idee de stat, după ce a murdărit instituțiunile și în genere tot ce neamul nostru românesc are mai scump, a propus comisiei comitatense ca învățătorii Vereș Al., Gerdanu G., Paul P., Mărcuș Al. și Cătană Ambrozie să fie trași la răspundere, anume cărțile și caietele ce conțin cîntecele cu pricina să fie înaintate procuraturii regești, ca procurorul, pe motivul agitării în contra statului, să-i puie sub acuză și să înceapă procedura în contra lor. A propus apoi ca comisia să raporteze ministrului de culte despre cazul acesta și să pretindă ca ministrul să electuiască imediata suspendare a acelor învățători.

În contra acestei propuneri a vorbit, ca membru al comisiei administrative, N. Zigre, avocat, care între altele a zis, că astfel de închiziții polițienești nu vor avea urmări bune. A spus, că cîntecele acelea niciodată nu vor fi scoase din gura poporului român, ci din contra, întocmai ca Kossuth-nóta, cu cît vor fi prigonite mai mult, cu atît se va răsplîndi mai repede și mai mult în popor și se vor cînta mai cu loc.

Pe lîngă toată vorbirea dreaptă a d(omnu)lui Zigre, comisia a primit propunerea inspectorului și a hotărît ducerea la îndeplinire a celor amintite mai sus.

Astfel, prigonirile încep a lua proporții tot mai mari și în Bihor. Spiritul deștepării nu-l vor înăbuși, ci din contra astfel de șicanări vor accelera deșteptarea conștiinței naționale și în Bihor.

(Tribuna, 1907, nr. 94, p. 5).

REVOLUȚIA CONDUSĂ DE TUDOR VLADIMIRESCU (1821—1981).

În luna ianuarie a acestui an poporul nostru sărbătorește 160 de ani de la începutul revoluției conduse de Tudor Vladimirescu. Aniversarea „momentului 1821” este deplin justificată deoarece atunci, națiunea română aflată în pragul deplinei ei maturizări, a ridicat steagul revoluției deschizând spectaculos procesul istoric al făuririi României moderne. Întîmplările de acum 160 de ani nu aparțin doar unui cadru limitat oltenesc și muntean; ele au reprezentat mult mai mult și anume un eveniment hotărîtor în evoluția națiunii întregi. Este drept că „adunarea norodului” nu și-a extins autoritatea dincolo de hotarele Țării Românești, dar starea de adîncă frămîntare care a cuprins totalitatea teritoriului românesc ne indică limpede dimensiunile reale ale revoluției. Slugerul Tudor a fost animat de gîndul unei strînse conlucrări cu Moldova, ca „unii ae sîntem de un neam și o lege” și numele său era pe buzele țăranilor transilvăni dornici de a-l vedea în mijlocul lor pe acest nou „crăișor Todoruș” menit a le aduce eliberarea, repetînd și ducînd mai departe faptele „crăișorului Horea”. Anul revoluționar 1821 aparține deci națiunii în ansamblul ei.

Dar evenimentele desfășurate cu 160 de ani în urmă ca urmare a unor cauze interne nu pot fi așezate numai într-un cadru național, ci și într-unul internațional. Ele au avut loc în condițiile care și pe plan mondial revoluția și-a pus cuvîntul în acea vreme în Spania și Portugalia, în Italia care începuse și ea a trăi procesul propriei făuriri și chiar în îndepărtata Americă, în Sud-Estul Europei, astfel că evenimentele românești ne apar ancorate, cu propriile lor elemente specifice, unui moment de istorie universală. De altfel, și răscoala lui Horea n-a fost un fenomen restrîns la aria românească, deoarece el își are locul său în istoria europeană și nu întîmplător faptele răsculațiilor transilvăneni s-au desfășurat cu o jumătate de deceniu înaintea Revoluției franceze. Dar anul revoluționar 1821, ca și Revoluția din 1848, au fost direct integrate unor fenomene social-politice universale, cărora românii le-au dat propriile lor contribuții.

Răscoala țăranilor zguduise în 1874 Transilvania, iar amintirea ei persista, înspăimîntînd încă nobilimea care fusese confruntată cu energia forțelor deslănțuite ale „pălmașilor”; dar în 1821 mo-

mentul revoluționar ne apare ca purtând noi caracteristici. Ridicarea pandurilor nu mai este doar o răscoală țărănească, deoarece acțiunea lor se desfășoară organizat, în temeiul unui program, al unei conduceri ferme, înființând totodată, în lunile de izbândă, o administrație revoluționară, pusă în slujba „adunării norodului” și condusă ferm de căpetenia acesteia. Ne aflăm într-adevăr, cum a remarcat-o clarvăzător Bălcescu, în fața unui „prolog” al Revoluției de la 1848. De fapt, odată cu ridicarea steagului său, Vladimirescu deschisese cu sabia drum larg revoluției în istoria modernă a României, iar între 1821, 1848, 1859, 1877 și 1918, marile momente ale acestei perioade istorice a patriei, există o legătură organică de cauzalitate și succesiune. Văzute așa, în corelarea lor istorică, și ca un moment declanșator al unor reacții în lanț în temeiul cărora avea să fie făurită România modernă, evenimentele anului 1821 ne apar în dimensiunile lor plene, iar jertfa lui Tudor, cel tăiat cu săbiile, ca și viteazul voievod Mihai, ca o înscrisoare în cartea veșniciei neamului.

Răsculații din 1821 s-au ridicat cu o deosebită vigoare revoluționară împotriva regimului în ființă, a abuzurilor și samavolniciei, cerind o societate mai dreaptă în sensul celor înscrise în „ponturile” slugerului Tudor. Proclamația de la Padeș, a demonstrat întregii boierimi inclusiv celei „făgăduite” — dispusă să accepte țelurile naționale ale mișcării — că răsculații nu se ridicaseră pentru a-i confirma privilegiile, ci pentru a i le limita și chiar lua, că națiunea nouă ce se năștea nu mai putea fi restrânsă la câteva mii de privilegiați, că o pagină nouă se deschisese și mai ales că se afla în fața unui proces ireversibil. Odată cu anul revoluționar 1821, era înnoirilor se deschisese, iar ponturile „adunării norodului” reprezentau în forme incipiente primul program complex de făurire a statului modern ce trebuia creat.

Ca și Revoluția din 1848, momentul revoluționar din 1821 s-a încheiat sub loviturile unei intervenții militare externe. Dar tot ca și revoluția pașoptistă, evenimentele de la 1821 rămân înscrise în istoria patriei nu prin singeroasa înăbușire, ci prin contribuția lor la deschiderea unui nou capitol de esențială însemnătate în istoria României. Niciicând jertfele pentru cauza revoluției și a progresului nu sînt zadarnice, niciicând sacrificiile nu rămîn neroditoare. Evidențindu-se cu valoare de simbol în dezvoltarea istorică a națiunii, evenimentele revoluționare din 1821 „cu cel mai răsunător glas” — așa cum se nota într-un înscris al micilor boieri cu vederi înaintate din 1822 — „au străbătut auzirile tuturor laturilor, cum părților celor mai depărtate”. Într-un apel adresat în acelaș an, marilor boieri le era înfățișat un drastic avertisment: „Nici cea dumnezească, nici cea mai firească pravilă nu poate osîndi pă un neam că își cere obștețile dreptăți! Blagorodnicii — adică marii boieri, — sînt datori a fi pururea supuși la pravilile și dreptățile patrii! Iar patrioții nu sînt datori a să aduce jărtvă trupii, lăcomiei și desfătărilor lor”.

„De aceea, dar — continuau cu îndrăzneală autorii apelului — vă îndreptați, ca nu cumva obida și deznădăjduirea neamului să nască alți Theodori!”

Personalitate dominantă, cel care, așa cum scria Bălcescu, „avu norocirea de-a purta glasul în numele poporului și a personifica deșteptarea lui”, Tudor Vladimirescu apare în centrul evenimentelor din 1821, impunându-se prestigios. Inteligent și abil, animat de o voință neînfrântă, curajos, afirmându-se ca un priceput comandant, dar și ca un bărbat de stat, făcând față complexității și mai ales vi-tregiei împrejurărilor, el a dovedit mobilitatea și istețimea spiritului său, tactul său politic și puterea sa aproape surprinzătoare de a se adapta unor situații care uneori păreau fără ieșire. În deceniile următoare pieirii sale, slugerului Tudor i s-a atribuit îndrituita aureolă de martir. Nu întâmplător în 1848, anul „primăverii popoarelor”, „Gazeta de Transilvania” de la Brașov elogia pe cel ce pierise cu 27 de ani în urmă, numindu-l „răzbunătorul Libertății moldavo-române” și calificând revoluția sa drept „cea mai patriotică din lume”. Peste veac, faptele pandurilor lui Tudor ne invită la admirație și respect, iar figura impresionantă a conducătorului lor, pildă de abnegație și jertfă patriotică, rămâne înscrisă în Panteonul Națiunii. Flăcările revoluționare din 1821 vestesc și luminează cuceririle unui veac și jumătate de istorie. Ele au anunțat deșteptarea unei tinere și viguroase națiuni, au chemat la luptă poporul într-o împlinirea năzuințelor sale, au deschis un nou și splendid capitol în istoria României.

*

Am arătat ceva mai înainte că răscoala începută în ianuarie 1821 a avut puternic ecou în Transilvania, inclusiv în părțile Banatului și Crișanei, deși acestea se aflau sub stăpânire străină. În mai puțin de două săptămâni după proclamația de la Tismana numele lui Tudor Vladimirescu — sub forma alintătoare de Todoraș sau Todoruș — era pe buzele tuturor românilor. Documentele vremii arată, spre pildă, că un oarecare Adam Bedia din Sulighete-Hunedoara, ori de câte ori întâlnea un grup de țărani, scotea din șerpar o scrisoare și, deși nu știa carte, se făcea că citește o proclamație, spunând: „Se face înștiințare că, de către răsărit, s-a ridicat un crăiuș, cui e numele Todoraș, întâi cu puțină oaste, dar din zi ea în zi sporește, pînă acum s-au adunat vreo câteva sute și mii. Dumnezeu o și ajută, că vrea să facă dreptate și acum îi în Țara Românească, unde isprăvește lucrul cu boierii și, de s-o sfîrși lucrul bine acolo, pînă în Paști o da și într-acoace, că un crăiuș o să vină de jos ca să se întîmple laolaltă ca să facă și aicea dreptate” (Documente privind istoria României, Colecția Hurmuzaki, serie nouă, vol. III, București, 1967, p. 176).

Un altul, Toma Voina dat în judecata tribunalului militar din Orăştie, „a avut îndrăzneala să declare că, de îndată ce Theodor va sosi din Țara Românească aici, el va fi cel dintâi care i se va alătura” (Idem, pp. 198—199).

Părtăşia românilor de dincoace de munţi la răscoala lui Tudor a mers pînă la planul trimeriei de arme pentru panduri. Astfel prim-pretorul plăşii Arad dădea în acea vreme ordinul că dacă „locuitorii Aradului ar voi să adune, sau deja au adunat în taină, arme pentru revoluţionari, primăria să ia îndată măsuri pentru sechestrarea armelor şi arestarea persoanelor vinovate” (la Andrei Caciora şi Eugen Glück, *Ecoul arădean al revoluţiei de la 1821 din Țara Românească*, în rev. *Orizont, Timişoara*, serie nouă, an XXXI, nr. 27 (641), 3 iulie 1980, p. 6).

Cunoscînd simpatia populaţiei române pentru evenimentele din Oltenia şi Muntenia, autorităţile imperiale au trecut la întărirea pazei graniţei. Documentele epocii vorbesc despre măsurile luate de comandantul militar austriac din Banat pentru ca revoluţia să nu pătrundă şi în aceste părţi.

Situaţia n-a evoluat din păcate în sensul dorinţelor românilor de pretutindeni, deoarece revoluţia a fost înăbuşită în sînge iar conducătorul ei executat în mod barbar. Amintirea lui Tudor a rămas însă în conştiinţa poporului, aureolată de faptele şi sacrificiu său suprem. În plus cei care l-au cunoscut personal, se puteau mîndri cu aceasta lăsînd apoi consemnări valoroase, de genul celor ale protopopului Nicolae Stoica de Haşeg (*Cronica Banatului*, ed. Damaschin Mioc, Bucureşti, 1969, p. 304).

*

Aniversarea revoluţiei din 1821 ne oferă în plus evidenţierea legăturilor dintre Biserică şi evenimentele petrecute înainte cu 160 de ani. În primul rînd vom arăta că Tudor a dorit — şi a izbutit — să se încadreze într-o bună tradiţie românească de ctitor şi ajutător al Bisericii, pentru a se putea astfel simţi îndreptăţit să se bucure de sprijinul clerului. Pe lîngă numeroasele sale danii făcute unor biserici sau mănăstiri şi pe lîngă relaţiile intime întreţinute cu preoţi şi călugări (cf. prot. I. M. Stoian, 200 de ani de la naşterea lui Tudor Vladimirescu, în *Telegraful Român, Sibiu*, an 128, nr. 23—24, 15 iunie 1980, p. 2), „Domnul Tudor” a inclus de la început clerul în intenţiile sale reformatoare stabilind, în „pontul” al şaselea al programului din prima lună a revoluţiei, ca „dările preoţeşti să se scadă” şi „preoţi cu dare de bani să nu se mai facă, ci numai care va fi des-toinic şi unde face trebuinţă” (*Documente privind istoria României, Răscoala din 1821*, vol. I, Bucureşti, 1959, p. 273).

La rîndul lor preoţii au sprijinit mişcarea lui Tudor din primul moment şi pînă la sfîrşit, ca unii ce se găseau atunci, ca totdeauna de altfel, alături de popor. Se cunosc astfel numele mai multor preoţi

din plasa Cerna de Jos-Vâlcea care îndrumau pe țărani să se înroleze în oastea lui Tudor.

Cînd la 26 martie 1821 apoi Tudor intra cu pandurii săi în București, „la dreapta avea un preot ce purta crucea”. Ofițerii lui Tudor parcurgeau străzile însoțiți de preoți citînd o proclamație în care explicau scopurile revoluției.

În general și exceptînd comportarea șovăitoare a unora, „atitudinea clerului românesc dreptcredincios față de răscoală, adică felul în care mișcarea românească din 1821 a fost îmbrățișată de oamenii Bisericii, ieșiți din popor și rămînînd alături de acesta, constituie o expresie a conștiinței lui spirituale” (vezi articolul colectiv „Contribuția clerului român la luptele poporului român pentru libertate națională și unitate”, în rev. Biserica Ortodoxă Română, an. LXXXVI, nr. 11—12, noiembrie—decembrie 1968, p. 1311).

*

În marea carte a trecutului milenar al patriei, mișcarea desfășurată acum 160 de ani, în numele țelurilor de eliberare socială și națională ale maselor populare, se înscrie ca unul din cele mai remarcabile momente, iar conducătorul ei, Tudor Vladimirescu, ca una din ilustrele figuri de luptător revoluționar. Ieșit din rîndurile poporului, Tudor s-a identificat cu năzuințele seculare de dreptate socială și o viață mai bună ale maselor largi. El a chemat țărănimea să se ridice „cu furci și lănci”, pentru a dobîndi libertatea și egalitatea, a impune desființarea privilegiilor boierimii; de aceea țăranii au alergat cu atîta elan sub stindardul său, formînd o adevărată oaste, căreia nici o forță locală nu i-a putut rezista.

Patriot înflăcărat, exponent al conștiinței naționale, Tudor a ridicat în același timp poporul la luptă pentru scuturarea jugului otoman, pentru alungarea fanarioților, pentru dobîndirea independenței naționale. Îndemnul lui la întrajutorare cu frații de peste Milcov, adeziunea maselor de români din Transilvania și Banat, au dat expresie cerinței obiective de unire politică a țărilor române, tot mai stringent reclamată de progresul societății românești.

În mișcarea revoluționară din 1821 găsim de fapt prefigurate marile obiective care au însuflețit generațiile făuritorilor României moderne. Este ceea ce explică profunda înrîurire pe care ea a exercitat-o asupra dezvoltării ulterioare a țării.

Împlinirea a 160 de ani de la evenimentele din 1821 este celebrată ca o adevărată sărbătoare de cei ce înalță, în vremurile noastre, edificiul măreț al societății în care țelurile dreptății sociale și independenței naționale și-au găsit pe deplin împlinirea.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

NOU ȘI ORIGINAL TIP DE MICROHIDROAGREGAT

La întreprinderea „Electromotor” din Timișoara, a fost realizat un nou și original tip de microhidroagregat cu dublă acțiune care reprezintă o prestigioasă „premieră” în materie. Menită să pună în valoare cursurile de apă interioare, chiar cele cu debite dintre cele mai mici, această nouă instalație de producere a curentului electric se bazează pe o concepție originală de mare eficiență, simplă și economică, chiar în ciuda faptului că acest produs nu constă dintr-o singură turbină ci este de fapt un ansamblu complex de agregate formate din turbină, generator sincron, transmisie, placă de bază, sistem de reglaj al turației, regulator automat de tensiune, bloc de comandă și măsură. Este vorba despre o adevărată microhidrocentrală gata pregătită pentru a fi montată în orice pîrîiaș, pe un „firicel” de apă oarecare ce are curs continuu.

Noul microhidroagregat a fost experimentat aproximativ trei luni în comuna Tomești, județul Timiș, timp în care iluminatul public de la rețeaua obișnuită a comunei a fost suprimat, utilizîndu-se exclusiv curent produs de această microhidrocentrală, fără să se fi ivit nici un fel de neajunsuri, nici o defecțiune. Conducerea tehnică a întreprinderii timișorene „Electromotor” garantează că în condițiile unei exploatați corespunzătoare, microagregatul va putea funcționa cel puțin 30—50 de ani datorită construcției sale bine sudate, suple și cu un înalt grad de fiabilitate, fără să cîntărească nici măcar o tonă.

Faptul că este vorba despre un agregat ușor, ieftin, a cărui valoare se amortizează în cel mult 3—5 ani, reprezintă, fără îndoială, un grad de interes în plus pentru beneficiarii săi. Principalele lui merite sînt însă altele. În primul rînd, noul hidroagregat produce curent electric din apă, fără nici un consum de carburanți; apoi el poate fi instalat după cum am arătat, oriunde, pe orice curs de apă, în zone izolate independente de rețeaua electrică și este capabil să funcționeze continuu, zi și noapte, cu mici întreruperi doar pentru unele revizii periodice. Dar mai presus de cît aceste caracteristici este faptul că tipul acesta de microhidrocentrală este deosebit de eficient, ușor de întreținut și de minuit, fiind vorba de un utilaj complet automatizat. Practic, manevrarea lui se face de la două butoane — unul de pornire și altul de oprire — restul funcționînd pe baza unei aparaturi electronice bine puse la punct. Mai este de adăugat că generatorul său se bazează pe auto-excitație, că este echipat cu regulatoare electrice automate și cu elemente de protecție la suprasarcină și că este complet silențios, neproducînd nici cel mai mic zgomot. În timpul funcționării sale nu se aude decît... clipocitul apei care îl alimentează.

O informație deloc lipsită de interes, socotim a fi aceea că pînă a sfîrșitul anului trecut, 1980, întreprinderea „Electromotor” de la Timișoara a livrat cel puțin 50 de asemenea agregate cu puteri între 5—50 KVA, al căror potențial energetic va fi ridicat în cursul anului curent pînă la 100 KVA. Aceste microhidroturbine furnizează curentul electric necesar unor așezări izolate la care nu poate ajunge rețeaua obișnuită: stațiuni balneare de munte, obiective turistice sau chiar localități mai mici, exploatați forestiere etc.

Pentru micile gospodării izolate, care au nevoie de curent mai puțin, necesar pentru iluminatul și încălzitul locuinței, funcționarea unui boiler, a unui tele-

vizor sau aparat de radio, întreprinderea a realizat un microhidroagregat mai simplu, și deci mai accesibil ca preț, de aproximativ 2,5 KVA care este la această oră solicitat atît în țară cit și peste hotare.

MAȘINI AGRICOLE DE PERFORMANȚĂ

Una din preocupările prioritare ale cercetătorilor și proiectanților din domeniul construcțiilor de mașini din țara noastră, o constituie realizarea unor combine multifuncționale pentru creșterea gradului de mecanizare a lucrărilor de recoltare a porumbului, perfecționarea mașinilor destinate lucrărilor respective, care ocupă un loc important în agricultura românească. Astfel, în ultimul timp au fost examinate patru variante noi de astfel de combine, realizate prin perfecționarea unei combine de recoltat porumb pe patru rinduri, aflată în fabricația de serie la întreprinderea „Semănătoarea” din București. În acest context specialiștii au prezentat în procesul de producție combina universală C-16 pentru recoltat porumb și cereale, pe 8 rinduri, o combină de mare productivitate. Au fost urmărite, apoi, trei noi combine autopropulsate de recoltat porumb pe 6 rinduri. În vederea realizării, în cel mai scurt timp a acestor combine moderne de mare capacitate, care să asigure varianta cea mai bună pentru mașinile destinate recoltării porumbului și cerealelor, s-a hotărît constituirea unor colective mixte de specialiști din ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare și din Ministerul Industriei Construcțiilor de Mașini.

Preocupările pentru realizarea unor mașini de performanță vizează și alte domenii ale agriculturii. Bunăoară, colective de specialiști de la Institutul Agronomic „Dr. Petru Groza” din Cluj-Napoca au realizat cîteva noi tipuri de mașini agricole complexe. Este vorba de mașina de regenerat pajiști, mașină purtată pe tractor și acționată de puterea acestuia. Cu ajutorul ei, se execută, la o singură trecere, regenerarea pajiștei, aerisirea solului, amestecul îngrășămintelor și seminței în pămînt, creînd un păt germinativ conform cerințelor optime ale agrotehnicii. Tot aici s-a conceput și materializat o mașină combinată care execută, la o trecere, următoarele lucrări: pregătește terenul, îl fertilizează, îl seamănă și îl tăvăluște. De asemenea, s-a construit un plug cu ajutorul căruia se trasează drenurile în scopul eliminării excesului de apă de pe terenurile agricole, — al creării în sol a unui regim de umiditate favorabil creșterii și dezvoltării plantelor.

„DIALOG” ÎNTRE CALCULATOARE PE PURTĂTOARE LASER

Țara noastră se numără printre puținele țări din lume care au experimentat cu succes transmiterea de informații între calculatoare electronice cu ajutorul unui echipament complex denumit videodafon, conceput și realizat la întreprinderea de calculatoare electronice din București. Astfel de aparate au fost realizate, pînă în prezent, doar în S. U. A. și Japonia. Sistemul conceput de specialiștii români constituie una dintre cele mai remarcabile realizări din domeniul telematicii optice (domniul al tehnicii izvorit din necesitatea de a asigura circulația de informații între calculatoare), el permițînd transmiterea de date video și audio între opt calculatoare electronice, prin intermediul unei diode laser și utilizînd ca suport fibră optică.

Noutatea constă în faptul că prin sistemul și echipamentul românesc se acoperă întreaga bandă electrică a fibrei optice (un canal video, unul audio și opt canale pentru calculatoare), fructificîndu-i integral posibilitățile și făcîndu-i rentabilă utilizarea.

Echipamentul a fost testat — folosindu-se diferite tipuri de calculatoare și terminale — pe primul tronson optic de date din România, în lungime de 3,4 km, reali-

zat între întreprinderea de calculatoare și Centrala industrială de electronică și tehnică de calcul. El este destinat însă să fie implementat în medii puternic perturbatoare electrice și magnetice (centrale electrice nucleare, termo sau hidro de mare capacitate etc.).

PRIMUL VEHICUL MAGNETIC ROMÂNESC

La Institutul politehnic „Gh. Asachi” din Iași a fost finalizat cu succes, pentru prima dată în țară, prototipul celui dintâi vehicul sustenat magnetic — „VESMAG 01”.

Noua și remarcabila creație tehnică, putînd dezvolta viteze de pînă la 400—500 km. la oră, se va deplasa pe estacade, înlocuind roțile prin electromagneți, ingenioasă soluție în premieră națională, care asigură atragerea vehiculului spre calea de glisare și susținere fără să facă contact, menținîndu-se la 10—15 mm distanță, permanent controlabilă și reglabilă printr-un sistem automat electronic. Propulsia vehiculului se realizează cu ajutorul unui motor linear bilateral de inducție, proiectat și construit de același colectiv ieșean. Între avantajele acestui modern mijloc de transport se înscriu siguranța totală în orice condiții climatice, realizarea de viteze mari cu consumuri energetice reduse, largi posibilități de utilizare în contextul marilor aglomerații urbane, silențiozitate totală și altele.

Rezolvat la nivel de prim prototip, care să testeze circuitele de comandă, de control și de forță, noul vehicul va fi realizat, în etapa imediat următoare, în varianta sa optimă, pentru a putea prelua la bord primii săi pasageri.

NOILE MÔDELE „DACIA”

Preocupările constructorilor de la Întreprinderea de autoturisme Colibași-Pitești de a îmbunătăți calitățile „Daciei” s-au materializat prin lansarea recentă a unor noi modele. Este vorba în primul rînd de „Dacia 1310” — în două variante: Lux și Standard — cu un motor economic ce consumă 6 litri la 100 km. Față de tipurile anterioare, greutatea totală a mașinii a fost redusă cu 40 kg, securitatea activă și pasivă a acestui model fiind, de asemenea, sporită prin conceperea unor noi oglinzi exterioare, frîne cu dublu circuit asistate, rotule de suspensie etc. Viteza maximă este de 140 km/h iar demarajul la 1000 m de 39,1 secunde. Aceleași caracteristici sînt valabile și pentru modelul „Dacia 1300 Sport”, care are în schimb un profil aerodinamic mai accentuat.

Un alt produs al anului 1981 este camioneta „Dacia 1304”. Sarcina ei utilă este de o tonă, suprafața de încărcare sporită față de modelele anterioare, cu un consum de 6 litri la 100 km, asigurînd funcționarea mașinii în condiții de economicitate. Aceasta este dealtfel principalul obiectiv al eforturilor specialiștilor de la Colibași concretizate și în cîteva tipuri de motoare deja experimentate. Motorul cu amestec de benzină și metanol va fi introdus anul viitor în producția de serie. Metanolul rezultat din resurse secundare (ape reziduale și prelucrarea lemnului), va fi furnizat pentru început de Combinatul de prelucrare a lemnului Pitești, Combinatul de fire și fibre sintetice Iași etc. Experimentările efectuate pe taximetre au înregistrat un consum de 4—4,5 l benzină și 6—7 l metanol la 100 km, la transportul în oraș și 3,2 l benzină și 6,1 metanol la consumul interurban. Motorul cu distribuție variabilă, avînd un consum de benzină de 5,5 l pe suta de kilometri la transportul interurban și 6,5 l în orașe, constituie subiectul unui brevet de investiție recunoscut pînă în prezent în S.U.A., Japonia, Franța, Anglia, R. F. Germania, Italia, U.R.S.S. Să mai notăm că anul acesta se va generaliza motorul diesel în construcția automobilelor fabricate la Colibași.

Amintind în plus și de noul autoturism „Olcit”, fruct al cooperării româno-franceze, putem spune că pentru constructorii români de automobile anul 1981 se anunță plin de promisiuni.

FORȚA APEI SCOASĂ LA LUMINĂ

La sfârșitul cincinalului viitor, județul Caraș-Severin va fi unul din marii producători de energie electrică. Cei 990 MW ai termocentralei de la Anina, cei 660 MW ai termocentralei de la Doman, ambele folosind, pentru prima dată, puterea energetică a șisturilor bitumoase, plus cei peste 300 MW ai hidrocentralelor Bistra-Poiana Mărului și Cerna — Belareca vor situa Caraș-Severinul printre teritoriile cu cea mai înaltă putere energetică instalată în unități de producție din țară. Și totuși, prin aceasta, resursele de această natură nu sînt nici pe departe epuizate.

Așa cum se cunoaște, în întreaga țară a fost declanșată o amplă acțiune de depistare și valorificare a noi surse de producere a energiei electrice. Caracterul de masă al acestei întreprinderi la scară națională este relevat de numeroasele proiecte, dar și de multele izbînzii dobîndite. Exemplificăm doar prin cazul instalațiilor de biogaz și panouri solare construite în diverse locuri, inclusiv în gospodării individuale. În județ, programul energiilor neconvenționale prevede, pentru perioada următorilor 5 ani, montarea de panouri solare pe acoperișul blocurilor de locuințe, astfel încît se va putea prepara pe această cale apa caldă menajeră pentru un număr de aproape 10.000 de apartamente. Efecte asemănătoare se întrevăd și prin valorificarea energetică a nămolurilor orășenești pentru obținerea de biogaz. Proiectele prevăd asemenea instalații la Caransebeș, Reșița, Bocșa și Oravița.

Tot la acest capitol se înscrie și programul de microhidrocentrale. Forța apelor a deținut dintotdeauna un loc important între trebuințele imediate ale oamenilor din această zonă. Așa cum se știe o sumedenie de instalații acționate de apă ajutau comunitățile sătești în satisfacerea celor mai diverse necesități, de la morărit, la tăiatul lemnului. Acolo unde debitele pîraielor au fost mai mari, iar inventivitatea mai ascuțită, apele au fost puse la o „muncă” mai nobilă: producerea luminii, a energiei electrice. Și dacă despre toate acestea vorbeam, pînă mai ieri, la trecut iată, că acum sînt aduse în actualitatea activității economice, în sfera de interes cetățenesc. Rentabilitatea acestor măsuri este incalculabilă. Așa de pildă, prin traducerea în viață a programului de microhidrocentrale, valoarea apelor mici — măsurată în cantitatea de energie electrică produsă — se ridică la peste 138 milioane KWh, adică tot atît cît este afectat, din sistemul energetic național, consumului casnic din județ, pe o perioadă de 2 ani. Cu alte cuvinte, prin construirea celor 67 de microhidrocentrale prevăzute, fiecare comună din județ ar putea fi independentă din punct de vedere energetic, grație forței apelor. În realitate, nu se urmărește „ruperea” unei localități de la sistemul energetic național, ci, dimpotrivă, suplimentara, mai ales în orele de vîrf, a energiei din acest sistem cu cea produsă în microhidrocentrale. Toate aceste unități mici vor fi de altfel conectate la sistemul energetic, obținîndu-se pe această cale scheme electrice simple și robuste.

PREMIERĂ INDUSTRIALĂ

O nouă premieră industrială a avut loc la Întreprinderea de geamuri din Meadia: încărcarea noului cuptor în vederea producerii geamurilor fonotermo izolatoare, geamurilor duplex pentru autoturisme și oglinzilor retrovizoare realizate pentru prima dată în țară, după o tehnologie originală a unui colectiv de specialiști din Întreprindere.

Cuptorul, a cărui capacitate va fi de 7 milioane mp. geam pe an, a fost conceput și realizat la un înalt nivel tehnic, toate instalațiile și agregatele destinate noului cuptor asigurînd o mecanizare și automatizare complexe ale procesului tehnologic.

Ca urmare, munca manuală a fost înlăturată complet, realizându-se o producție ridicată. Calitatea geamului este superioară celor de până acum.

PRIMA MACARA DE 1000 TONE-METRI REALIZATĂ ÎN ȚARA

Specialiștii și muncitorii de la Întreprinderea „Energo-reparații” din București au conceput și realizat, pentru prima oară în țara noastră, o macara de 1000 tone-metri, utilaj deosebit de complex, necesar marilor construcții industriale. Este cea mai puternică macara de fabricație românească. Iată câteva date din fișa sa tehnică: greutatea proprie — 317 tone; înălțimea la care poate ridica greutatea: 88,5 metri; raza de acțiune — 53,5 metri; înălțimea totală — 98 metri.

Macaraua este glisantă, adică poate rula pe o cale ferată construită special în acest scop, și poate executa o rotație completă de 360° grade. De asemenea ea prezintă avantajul că se automontează după ce au fost montate tronsoanele de bază. Macaraua va fi utilizată pe șantierul Hidrocentralei Porțile de Fier II, de pe Dunăre.

O altă premieră națională în acest domeniu este macaraua turn de 1800 kN, de tipul turn fix cu braț orizontal și contrabraț, realizată tot în București, la Uzina de reparații din cadrul Centralei de mecanizare pentru construcții industriale. Aceasta este cea mai înaltă macara fabricată până în prezent în România. Înălțimea de ridicare neancorată atinge 60 metri, iar ancorată, 150 metri. Raza de acțiune, adică lungimea brațului, este de 52,2 metri. La această rază, sarcina maximă este de 2,7 tone, iar la raza de 12,75 metri — 16 tone. Schimbarea razei de acțiune se obține cu ajutorul unui cărucior deplasabil pe braț. A fost concepută cu turn din tronsoane și are deci posibilitatea de autoridicare. Primele macarale de acest tip vor fi expediate tot pe șantierul Hidrocentralei Porțile de Fier II.

CALEA FERATĂ ÎN PLINĂ MODERNIZARE

Principalul mijloc de transport în țara noastră, calea ferată, beneficiază de un bogat program de investiții, menite să-i asigure creșterea capacității de trafic într-un ritm rapid, corespunzător dinamismului economiei naționale, opțiunilor fundamentale ale prezentului. Amplul ciclu de modernizări realizat a fost orientat spre abordarea prioritărilor a traseelor cu trafic greu și intens, spre valorificarea superioară a lucrărilor efectuate în etapele precedente și afirmarea puternică a progresului tehnic în acest sector.

O mie de kilometri de căi ferate electrificate, acesta este bilanțul ultimilor cinci ani. Deda — Beclean — Dej, unul dintre primele sectoare de cale ferată electrificată în ultima vreme, în lungime de 107 km, a asigurat continuitatea tracțiunii electrice pe magistrala Ploiești — Brașov — Ciceu — Deda — Dej, introducerea tracțiunii electrice pe principalele legături feroviare din Muntenia, Moldova și Transilvania. În anul 1978, electrificarea liniei Ploiești — Adjud, în lungime de 204 km, a încheiat primul „inel” electrificat din România: Brașov — Ploiești — Buzău — Adjud — Ghimeș — Ciceu — Brașov, făcând astfel și conexiunea cu unele dintre cele mai mari triaje. București — Constanța și București — Roșiori — Craiova, în total peste 500 km, sînt sectoare care definitivează înțila magistrală feroviară complet electrificată și cu ieșire în traficul internațional, în portul maritim Constanța, precum și prin Arad — Curtici. Concomitent, racordurile necesare cu centura feroviară a Capitalei au creat noi sectoare electrificate de-a lungul acestuia, sporind capacitatea de preluare și manevră a trenurilor în zona marelui oraș.

Electrificarea căilor ferate este justificată atât de cerințele sporirii capacității de trafic, cît și de considerente energetice, întrucît duc la o importantă economie de combustibil, reducînd și consumul pe tona-kilometru transportată. Iată o cifră semnificativă în sensul arătat: la nivelul anului 1980, numai electrificarea sectorului de cale ferată București — Craiova (209 km) a adus o economie de 62.000 tone motorină și a

degrevat balanța de cheltuieli de o valoare care depășește 55 milioane lei. Celelalte linii electrice în cincinalul recent încheiat sînt Adjud — Roman, Strehaia — Inșurăței, Brașov — Mediaș și Buzău — Făurei, ultimele două șantiere urmînd să-și continue activitatea și în acest an de început de cincinal, punctele lor finale fiind Teiuș și, respectiv Galați. În prezent, sînt electrificate mai mult de un sfert din liniile rețelei feroviare românești. Acelorași considerente de dezvoltare și eficiență a traficului li se subordonează dublarea căilor ferate de-a lungul a peste 400 km, introducerea centralizării electrodinamice, a blocului de linii automat și altor instalații moderne.

Una din opțiunile de seamă, pe lângă continuarea construcției căilor ferate începute în perioada 1978—1980, este în momentul de față începerea unor noi lucrări. Recent au fost aprobate noi investiții în acest domeniu. Este vorba de calea ferată Pașcani — Tg. Neamț, precum și de o serie de căi de transport feroviar în bazinul carbonifer al Olteniei. De asemenea, vor fi electrificate noi secțiuni de cale ferată ca spre pildă Brașov — Sighișoara — Mediaș, Făurei — Brăila, Roman — Pașcani și secțiunea Mediaș — Blaj — Teiuș.

Pe secțiunile cu lucrări „în continuare”, au fost realizați deja circa 100 km de cale ferată nouă, între Alba Iulia și Zlatna, înlocuind linia îngustă, Deva-Brad, Călimănești-Lotru, pe amplasamentul de pe conturul lacului de acumulare. Fără îndoială, cea mai reprezentativă, prin anvergura efectelor ca și prin caracterul impunător al lucrărilor, este calea ferată Curtea de Argeș-Rm. Vlcea, în construcție. Este croit prin munți, un drum de fier spre Valea Oltului mai scurt decît cel de azi prin Brașov sau Piatra Olt. Pentru acest mare șantier a fost concepută o instalație de montat prefabricate, „lansatorul de grinzi”, de 150 tone forță, care va pune în operă elemente ale viaductelor înălțate pînă la 40 m peste firul vailor.

MEDICAMENTE ROMÂNEȘTI DE ORIGINE MARINĂ

Un grup de specialiști de la Institutul român de cercetări marine din Constanța, colaborînd cu Institutul de cercetări chimico-farmaceutice și întreprinderea de medicamente „Biofarm”, a reușit să descopere noi tipuri de substanțe bioactive utilizabile în terapeutică obținute de la unele viețuitoare din Marea Neagră. Astfel au fost identificate prin altele: o substanță complexă extrasă din sardeluță cu un pronunțat efect antisclerotic, un compus rezultat din deșeurile de pește ale fabricilor de conserve, care ar putea fi utilizat în terapeutică artritelor deformante, aici grași polinesaturați depistați în ficatul rechinilor cu eficacitate în tratamentul herpesului și al zonei-zoster, și o serie de enzime puțin cunoscute, precum și compuși cu acțiune hepatoprotectoare extrase de la unele specii de moluște marine etc. Substanțele respective au fost testate din punct de vedere farmacologic, existînd garanții că, în curînd, se vor putea realiza primele medicamente românești de origine marină.

PENTRU ÎNCĂLZIREA LOCUINTELOR

La întreprinderea de industrie locală „Metalul” din Salonta, a început fabricarea, pe baza unui brevet propriu de invenție, a cazanelor destinate încălzirii locuințelor, avînd o capacitate de 25 000 kilocalorii și fiind dotate cu dispozitive de reglare automată a temperaturii și termostate. Cazanele, care funcționează pe bază de combustibil solid, pot încălzi simultan două apartamente cu dependențele lor.

DECESUL PATRIARHULUI BENEDICT AL IERUSALIMULUI

Miercuri 10 decembrie 1980 a trecut la cele veşnice fericitul întru adormire patriarh al Ierusalimului Benedict I-ul. Luind cunoştinţă cu întristare despre această veste, Prea Fericitul Patriarh Iustin a delegat pe I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului şi pe P. Cuv. Arhimandrit Vasile Cornilă, superiorul aşezămîntului ortodox-român de la Locurile Sfinte, să reprezinte Biserica Ortodoxă Română la funeralii.

Sosind la Ierusalim în 12 decembrie, I. P. S. Sa împreună cu P. Cuv. Arhim. Vasile Cornilă s-au prezentat la Patriarhie, unde s-au prosternat la catafalcul ilustrului dispărut aşezat în paraclisul Sf. Impăraţi Constantin şi Elena după care, în sala sinodală, au transmis cuvenitele condoleanţe I. P. S. Mitropolit Ghermanos, locţiitor de patriarh şi membrilor Sfîntului Sinod ierusalimitean.

Înmormîntarea a avut loc duminică 14 decembrie, începînd cu ora 7,30 cînd, în acelaşi paraclis, s-a oficiat utrenia, sfînta liturghie şi prohodul. Se aflau în jurul catafalcului ierarhii Patriarhiei Ierusalimului, monahi, preoţi şi credincioşi. Din partea altor Biserici ortodoxe surori erau de faţă: I. P. S. Mitropolit Spiridon al Rodosului — Patriarhia Constantinopolului, I. P. S. Mitropolit Juvenalie al Krutiţei şi I. P. S. Arhiepiscop Kiril al Viborgului — Patriarhia Moscovei şi întregii Rusii, I. P. S. Mitropolit Varnava al Kitrosului şi I. P. S. Mitropolit Hristostom al Peristeriei — Biserica Greciei, I. P. S. Mitropolit Silas al New-Jerseyului — Arhiepiscopia greacă din America şi delegaţia Patriarhiei Române, căreia s-a alăturat obştea aşezămîntului ortodox-român din Sfînta Cetate şi pelerinii români la Locurile Sfinte. Mai erau prezenţi delegaţi ai autorităţilor de stat izraeliene, delegaţi ai statului elen şi delegaţi ai altor culte religioase din Ierusalim.

Delegaţia ortodoxă-română a depus o coroană la sicriul decedatului şi împreună cu ceilalţi slujitori a contribuit la oficierea slujbei prescrise.

Încheindu-se prohodul, s-a pornit pe jos, în procesiune, spre biserica „Viri Galileiei” de pe muntele Măslinilor din preajma reşedinţei particulare a patriarhului Ierusalimului. Clerul şi psaltii intonau obişnuitele cîntări funebre. O mare mulţime de persoane, creştini şi necreştini, a însoţit cortegiul.

În dreptul catedralei Patriarhiei armenie, aşteptau patriarhul armean înconjurat de cler, cîntăreţi şi credincioşi. S-a oficiat un scurt dar impresionant serviciu de pomenire.

Mai departe, traseul a fost străbătut cu maşinile pînă la biserica de pe muntele Măslinilor, unde era prevăzută continuarea ceremoniei funebre. Multitudinii participanţilor s-au alăturat preşedintele Statului Izrael, Itzhak Navon, însoţit de miniştri, primarul Ierusalimului Teddy Kollek, alţi primari şi reprezentanţi ai Statului elen şi ai Iordaniei, reprezentanţii cultelor religioase din Ierusalim, (creştine, mozaic şi musulman).

I. P. S. Mitropolit Ghermanos, locţiitor de patriarh şi consulul grec din Ierusalim au rostit cuvîntări întru cînstirea decedatului.

Ceremonia s-a încheiat cu aşezarea sicriului în cripta dinaintea pregătită din interiorul bisericii.

La 16 decembrie, înainte de reîntoarcerea în țară, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului însoțit de P. Cuv. Arhim. Vasile Cornilă, s-au prezentat din nou la Patriarhie. Primiți de I. P. S. Mitropolit Ghermanos, i-au exprimat încă odată compasiunea Prea Fericitului Patriarh Iustin, a membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în legătură cu pierderea suferită, urarea ca Patriarhia Ierusalimului să-și redobândească, înlăturându-l de care are trebuință, dorința Patriarhiei Române de a continua și dezvolta bunele legături tradiționale cu Patriarhia Ierusalimului.

I. P. S. Mitropolit Ghermanos, la rîndul său, a cerut să fie transmise Prea Fericitului Patriarh Iustin, Sfântului Sinod, întregii Biserici Ortodoxe Române, profunda recunoștință a Patriarhiei Ierusalimului pentru părtășia la doliul care a încercat-o, nădejdea continuării relațiilor reciproce de totdeauna, înalta apreciere a rolului pe care Ortodoxia românească îl joacă în viața religioasă contemporană.

Prin moartea fericitului întru adormire patriarh Benedict I-ul, creștinătatea pierde pe unul din ierarhii proeminenți care timp de cîteva decenii a condus destinele importante Patriarhiei a Ierusalimului.

CONFERINȚA TEOLOGICĂ INTERCONFESIONALĂ DE LA CLUJ-NAPOCA

Institutul teologic protestant unic din Cluj-Napoca a adăpostit în zilele de 26 și 27 noiembrie 1980 lucrările celei de a 36-a Conferințe teologice interconfesionale din țara noastră, care s-au desfășurat sub genericul „*Vie împărăția Ta*”, dezideratul creștin exprimat în cea de a doua cerere a rugăciunii domnești.

Au luat parte ierarhi a Bisericii Ortodoxe Române, șefi și reprezentanți ai Bisericilor protestante din România, rectori și profesori ai Institutelor teologice ortodoxe, protestante (secțiile reformate și evanghelică) și romano-catolice, consilieri eparhiali, directori ai Seminarilor teologice și reprezentanți ai presei bisericești.

După cuvîntul de deschidere rostit de prof. Erdő Iános, rectorul Institutului teologic protestant unic din Cluj-Napoca, P. C. Părinte prof. Ioan Bria de la Institutul teologic universitar din București, a prezentat referatul asupra temei principale: *Vie împărăția Ta*, care a format obiectul Conferinței Mondiale de Misiune și Evanghelizare ce s-a ținut în mai 1980 la Melbourne — Australia. Vorbitorul a făcut o evaluare a rezultatelor acestei conferințe și a implicațiilor ei în viața Bisericilor.

Au urmat două referate secundare, primul intitulat *Împărăția lui Dumnezeu ca realitate și nădejde*, fiind susținut de prof. Kosma Zsolt de la Institutul teologic protestant unic din Cluj-Napoca. Alcătuit din două părți distincte: a) „Lumea în existență, prezența și plenitudinea Împărăției lui Dumnezeu” și b) „Poziția și menirea Bisericii în relația lui Dumnezeu cu lumea”, referatul a prezentat Împărăția lui Dumnezeu în lume ca o expresie vie a iubirii Creatorului față de creația Sa, și ca un rod concret al sarcinilor ce revin Bisericii de a menține permanent legătura cu Dumnezeu.

Al doilea referat, susținut de pr. prof. Dumitru Abrudan, prorectorul Institutului teologic universitar din Sibiu, a fost intitulat: *Dimensiunea socială a Împărăției lui Dumnezeu*. Punînd în lumină îndeosebi dimensiunea orizontală a Împărăției lui Dumnezeu în lume, vorbitorul a arătat că Împărăția lui Dumnezeu se află necesar în conexiune cu societatea, avînd cu aceasta un ideal comun, pe de o parte eliminarea răului din lume, iar pe de alta „instaurarea unei vieți comunitare în continuu flux spre tot mai înalte trepte ale desăvîrșirii, spre instaurarea a noi raporturi între oameni în lumina Evangheliei, spre realizarea acestei Împărății aici pe pămînt.

După prezentarea celor trei referate, Prea Sfințitul Episcop Antonie al Buzăului, participant la conferința de la Melbourne, a făcut o prezentare amănunțită a problemelor discutate acolo, stăruind asupra confruntării dintre reprezentanții

teologiei clasice și ai teologilor noi, moderne, ca și asupra sarcinei ce revine Bisericilor de a promova principiile Evangheliei și aplicarea lor practică în lumea contemporană.

Pe marginea referatelor, au luat cuvîntul: Eminentă Sa Episcopul Kovács Lajos — Cluj-Napoca, P. S. Episcop Vasile Coman al Oradiei, P. S. Episcop Emilian al Alba Iuliei, P. S. Episcop vicar Damaschin Severineanu, P. S. Arhiepiscop vicar Gherasim Piteșteanu, prof. István Iuhász și prof. Gálly Zoltán de la Institutul teologic protestant unic din Cluj-Napoca, pr. prof. Ioan Ică de la Institutul teologic universitar Sibiu, arhim. Bartolomeu Anania, directorul Institutului Biblic — București, pr. prof. Constantin Galeriu de la Institutul teologic universitar București.

La sfîrșit s-a întocmit următorul document cuprinzînd concluziile conferinței, formulate după conținutul celor trei referate și a discuțiilor purtate pe marginea lor:

1. Misiunea Bisericii, ca mijloc de realizare a Împărăției lui Dumnezeu pe pămînt, implică deopotrivă propovăduirea Evangheliei lui Hristos, viața de comuniune cu Hristos prin Sfintele Taine și slujirea diaconală a credincioșilor și poporului. Cele două dimensiuni: verticală și orizontală, adică cea a propovăduirii Evangheliei și cea a slujirii sociale, sînt inseparabile și complementare.

2. În lucrarea ei de zidire a Împărăției lui Dumnezeu, Biserica continuă în istorie misiunea Capului ei, Hristos, care s-a identificat chenotic cu toți cei aflați în lipsă și suferință, cărora le-a adus prin crucea și învierea Sa, eliberarea și viața nouă a Împărăției Sale.

3. Biserica este „sacramentul Împărăției lui Dumnezeu”, mărturie a prezenței reale și actuale a acesteia. Împărăția lui Dumnezeu este atît o realitate prezentă și dinamică, cit și o speranță eshatologică, potrivit făgăduinței lui Dumnezeu. Ea este un dat în Hristos și o misiune de realizat în viitor prin împreună lucrarea noastră în Biserică. Fiind „sacramentul Împărăției lui Dumnezeu”, Biserica este datoră să reactualizeze și să adîncească permanent chemarea ei misiionară atît către cei dinăuntru, cit și către cei din afară.

4. Biserica, în solidaritate cu lumea și cu strădaniile ei spre o viață cit mai bună și mai dreaptă, descoperă semne ale Împărăției Lui Dumnezeu în contemporaneitate; de aceea ea trebuie să angajeze pe credincioșii ei în acțiuni de o tot mai mare deschidere și conlucrare cu toți cei care luptă pentru înfăptuirea noii ordini economice și sociale drepte în lume.

5. Terenul mărturiei comune practice a Bisericilor din România și punctul de referință al slujirii lor sociale, este societatea românească actuală în strădaniile ei de libertate, independență, pace și, propășire.

6. De aici necesitatea continuării pe alte trepte a muncii noastre ecumenice și a educației ecumeniste atît pe planul comunităților locale, cit și pe cel al învățămîntului teologic al Bisericilor noastre.

Cea de a 36-a Conferință teologică interconfesională ținută la Cluj-Napoca se înscrie ca un nou aport pe care Bisericile diferitelor culte din țara noastră îl aduc la dezvoltarea ecumenismului mondial.

CONTINUAREA DIALOGULUI TEOLOGIC DINTRE BISERICA ORTODOXA ROMÂNĂ ȘI BISERICA EVANGHELICĂ DIN R. F. GERMANIA

Între 23 și 26 octombrie 1980 s-a ținut la Iași a doua întrunire a reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române și ai Bisericii Evanghelice din R. F. G. (E. K. D.). Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost condusă de Prea Sfințitul Episcop Vasile Coman al Oradiei, iar delegația E. K. D. de dr. Heinz Joachim Held, președintele Comitetului pentru relații externe al E. K. D.

Tema principală asupra căreia s-au concentrat participanții a fost: *Sfintele Taine ale Bisericii în Confesiunea Augustană și în Mărturisirile de credință ortodoxă din secolele XVI—XVII*. Sub acest generic, pe parcursul dialogului au fost prezentate următoarele referate: „Sfintele Taine ale Bisericii în Confesiunea Augustană pe baza Tradiției apostolice”, susținut de prof. dr. Ferdinand Hahn; „Sfintele Taine ale Bisericii după tradiția apostolică din punct de vedere ortodox”, susținut de pr. prof. dr. Dumitru Radu; „Sfintele Taine ale Bisericii după Confesiunea Augustană în doctrina și viața Bisericii Reformate”, susținut de prof. dr. Hans Helmut Esser; „Sfintele Taine în viața Bisericii după Mărturisirile de credință ortodoxe din secolele XVI—XVII”, susținut de pr. prof. dr. Ioan Ică; „Ce însemnătate are învățătura despre Sfintele Taine în Confesiunea Augustană pentru dialogul ecumenic cu Biserica Ortodoxă”, susținut de prof. dr. Georg Kretschmar; în sfârșit, „Sfintele Taine în Confesiunea Augustană în concepția luterană actuală și în învățătura Bisericii Ortodoxe”, susținut de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae.

La dialog au mai luat parte ca observatori prof. dr. Hermann Pitters, din partea Bisericii Evanghelice C. A. din România și prof. dr. Zoltán Gálffy din partea Bisericii Reformate din România.

Referatele și discuțiile s-au purtat într-un spirit irenic, de înțelegere reciprocă, de frățietate și încredere crescândă. Comunicatul comun întocmit arată că se poate da o mărturie comună din partea ambelor părți aflate în dialog cu privire la învățătura despre Sfintele Taine, în unele puncte de vedere constatându-se însemnate convergențe, iar în altele — ce se mai cer studiate — contestabile deosebiri. În acest context, comunicatul arată că există un acord deplin în ce privește prezența lui Hristos însuși la săvârșirea Sfintelor Taine, precum și prezența Lui reală în Sfânta Euharistie. Cele două părți au ajuns de asemenea la convingerea că Sfintele Taine sînt mijloace de mîntuire prin care Dumnezeu dăruiește credincioșilor harul Său mîntuitor și prilejuiesc nașterea unei vieți noi în Hristos.

În privința raportului între Cuvînt și Taină există, la fel, un acord în sensul că predica Cuvîntului lui Dumnezeu, conformă cu credința apostolică în Biserică, și prin Biserică, se săvîrșește prin puterea Duhului Sfînt și dă naștere credinței. Sfintele Taine nu sînt doar însoțite de Cuvînt, ci ele constituie o formă vizibilă a Cuvîntului lui Dumnezeu.

Cît despre caracterul eclezial al Sfintelor Taine, s-a ajuns la concepția comună că ele sînt daruri ale lui Dumnezeu și că nu pot fi săvîrșite decît în Biserică.

Între punctele de învățatură convergente, s-a reliefat în plus împreună lucrarea lui Dumnezeu și a omului în săvîrșirea Sfintelor Taine. E de menționat că, deși epicleza ocupă un loc diferit și are o altă însemnătate în rînduiele liturgice ale celor două Biserici, s-a considerat totuși că faptul nu constituie o deosebire fundamentală cîtă vreme ambele admit că Sfintele Taine se bazează pe jertfa lui Hristos, chiar dacă această jertfă nu a căpătat o expresie identică în tradiția fiecărei Biserici.

O largă înțelegere s-a înregistrat, în sfîrșit, și în ceea ce privește raportul dintre Taină și Credință deși au rămas să fie clarificate o serie de probleme ca spre pildă: numărul Sfintelor Taine, aprecierea expresiilor „ex opere operato” și „ex opere operantis”, slujirea canonică a Sfintelor Taine etc.

Încadrat în rugăciune comună, întîlniri cu ierarhi, preoți și credincioși, participări la festivități bisericești, vizite..., această a doua întîlnire dintre ortodocșii români și evanghelicii din R.F.G. a dat un impuls și o dimensiune nouă dialogului lor ecumenic.

Înainte de a părăsi țara noastră, delegația evanghelică germană a fost primită de P. F. Patriarh Iustin, nimerit prilej de evaluare a rezultatelor obținute, de scrutare a obiectivelor ce rămîine să fie urmărite în viitor.

ETAPĂ NOUĂ ÎN OBTINEREA CONSENSULUI ASUPRA BOTEZULUI, EUHARISTIEI ȘI PREOTIEI

Revizuirea și aducerea la zi a textelor doctrinare privind „Botezul, Euharistia și Preotia” s-a efectuat de către un grup de lucru al Comisiei „Credință și Constituție” din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor care s-a întrunit la Roma între 28 octombrie și 3 noiembrie 1980. Teologii ortodocși, romano-catolici și protestanți membri ai grupului au avut sarcina să studieze, aprofundeze și încorporeze în aceste texte reacțiile și amendamentele propuse de Biserici și reprezentanții lor.

Documentul asupra Botezului, Euharistiei și Preotiei a ajuns acum la o versiune îmbunătățită și dă expresie poziției marilor confesiuni creștine cu privire la cele trei sfinte taine. Pentru definitivare va fi supus plenului Comisiei „Credință și Constituție” în 1982 iar apoi celei de a VI Adunări generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor la Vancouver — Canada în 1983. Textul asupra Botezului a cărui redactare a început în 1970 reflectă azi un consens aproape deplin; cel relativ la Euharistie asupra căruia se discută din 1967 a fost aprofundat și mult corectat; în fine textul asupra Preotiei se cere încă prelucrat deoarece deosebirile de opinii persistă.

La încheierea lucrărilor, membrii grupului avind în frunte pe prof. Todor Sabeu, secretar general adjunct al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, pe prof. Nikos Nissiotis și prof. William Lazaret, președintele respectiv directorul Comisiei „Credință și Constituție” au fost primiți în audiență la papa Ioan Paul al II-lea care s-a rugat împreună cu ei și i-a încurajat în muncă îndemnându-i să stăruie spre a obține rezultatele dorite. Studind probleme ca Euharistia și Preotia, sînt atinse laturi importante ale învățăturii și structurii Bisericii, a spus papa, dar totodată sînt abordate și probleme gingașe care pînă acum au fost cauza despărțirii noastre.”

La rîndul său, prof. Nikos Nissiotis după ce s-a referit la circumstanțele în care a fost întocmit documentul asupra Botezului, Euharistiei și Preotiei, a arătat: „...ne aflăm într-o fază delicată a studiului nostru... Încercăm să formulăm în comun liniile convergente ale credinței comune privind cele trei taine fundamentale ale Bisericii care au stat în bună parte la baza despărțirii creștinilor. Această metodă a urmat cîteva etape: ...întii cunoașterea mutuală între confesiunile despărțite care a înlocuit teologia comparată și polemica din trecut; apoi perioada emulației dinamice în slujba adevărului și unității. Acum am intrat — nădăjdum — într-o nouă perioadă cînd... schimbul de opinii teologice și emulația sînt completate de voința teologilor de a înainta printr-un proces al consensului și afirmării comune a credinței noastre apostolice, asupra punctelor celor mai disputate altcînd de confesiunile creștine despărțite...”

Așa cum se prezintă la ora actuală, documentul asupra Botezului, Euharistiei și Preotiei, deși imperfect, demonstrează măsura în care marile confesiuni creștine au reușit să pună în lumină nu punctele deosebitoare ci pe acelea de convergență, menite să ofere o bază doctrinală apropierii pe terenul practicii dintre marile confesiuni creștine.

INTRUNIREA CONSILIULUI BISERICILOR DIN ORIENTUL MIJLOCIU

Acum cîteva ani Bisericele din Orientul Mijlociu și-au creat un for propriu care se întrunește periodic la Nicosia — Cipru. Prima reuniune a avut loc în 1974. De la 27 noiembrie la 3 decembrie 1980 s-a ținut a 3-a Adunare a Consiliului Bisericilor din Orientul Mijlociu avînd ca preocupare majoră combaterea emigrării creștinilor din zona Orientului Mijlociu, stimularea mîndriei de a aparține meleagurilor pe care s-au născut și unde locuiesc.

Adunarea care s-a bucurat de participarea a circa 90 de delegați a reluat apoi tema Conferinței misionare mondiale organizată de Consiliul Ecumenic al Bisericilor la Melbourne în mai 1980: „Vie împărăția Ta”. Prea Fericitului Patriarh Ignatie al Antiohiei, cel de al treilea copreședinte al Adunării, i-a revenit sarcina de a introduce această temă în contextul problemelor care preocupă Bisericile din Orientul Mijlociu. Printre ceilalți oratori s-a numărat H. Aharonian, președintele Uniunii evanghelice armene, care a vorbit despre „unitate și mărturie”, provocând lungi dezbateri animate de reprezentanți ai Bisericilor ortodoxe, vechi-orientale și protestante.

Un alt punct al ordinei de zi l-a constituit analiza problemei reînnoirii Bisericii, abordată de Bisericile ortodoxe și Bisericile protestante fiecare într-alt fel: primele subliniind bogăția pe care o aduce tradiția Bisericii, secunde pledând pentru o autocritică din partea Bisericii spre a defini răspunsul ce trebuie să-l dea nevoilor societății în plină schimbare.

Prin hotărârile adoptate, cea de a 3-a Adunare a Consiliului Bisericii din Orientul Mijlociu va contribui fără îndoială la sporirea contribuției pe care sînt chemate să și-o aducă Bisericile creștine aparținînd acestei zone geografice în direcția rezolvării multiplelor probleme care o confruntă.

SIMPOZION PATRISTIC INTERCONFESIONAL ASUPRA SFINTULUI MAXIM MĂRTURISITORUL

Anul 1980 a marcat printre evenimentele creștine importante, împlinirea a 1400 de ani de la nașterea Sf. Maxim Mărturisitorul (580—662), cel mai profund cugetător bisericesc al secolului VII, cunoscut mai ales pentru neobosita sa luptă împotriva ereziei monoteliste, de pe urma căreia a suferit moartea martirică.

Pentru a cinste memoria acestui Sfînt Părinte al Bisericii, între 2—5 septembrie 1980 a avut loc la Fribourg — Elveția un simpozion patristic interconfesional.

Din partea ortodoxă au prezentat comunicări prof. Panaghiotis Christou-Tesalonic: „Maxim Mărturisitorul și înfinitatea omului”, dr. C. Sotiropoulos-Atena: „Ediția critică a Mistagogiei și alte lucrări ale Sf. Maxim Mărturisitorul”, prof. C. Tsirpanilis-New York: „Aspecte ale teologiei istoriei și politicii la Sf. Maxim Mărturisitorul”, prof. George Dragas-Durheim: „Contribuția Sf. Maxim Mărturisitorul la soteriologia patristică” și prof. Artemie Radoslavlievici-Tutin, Iugoslavia: „Scopul întrupării Logosului lui Dumnezeu după Sf. Maxim Mărturisitorul”.

Din partea celorlalte confesiuni creștine au prezentat comunicări dr. Juan-Miguel Garrigues-Aix-en-Provence: „Întruparea și planul Creatorului după Sf. Maxim Mărturisitorul”, F. M. Lethel-Paris: „Rugăciunea lui Iisus în Ghetsimani, în controversa monotelită”, Pierre Piret-Bruxelles: „Hristologie și teologie trinitară la Sf. Maxim Mărturisitorul”, prof. I. H. Dalmis-Paris: „Manifestarea Logosului în om și în Biserică după Sf. Maxim Mărturisitorul”, prof. M. I. Le Guillon-Paris: „Sf. Maxim Mărturisitorul și teologia răscumpărării”.

PREMIUL NOBEL PENTRU PACE ÎN 1980.

Premiul Nobel pentru Pace în anul 1980 a fost atribuit lui Adolfo Perez Esquivel din Argentina.

În vîrstă de 50 de ani, este profesor de sculptură la Școala Națională de Arte Frumoase din Buenos Aires și la Facultatea de arhitectură și urbanism din La Plata.

Activitatea obștească a început-o aderînd în 1971 la mișcarea nonviolentă locală de inspirație religioasă. Doi ani mai tirziu lansează periodicul „Dreptate și Pace”

cu larg ecou în întreg subcontinentul latino-american. În 1974 participă la o mare întâlnire latino-americană nonviolentă și este numit secretar general al organizației creată între timp. Sarcina sa va fi aceea de a coordona și stimula grupurile întemeiate pe nonviolenta care și-au fixat drept obiectiv realizarea de reforme sociale, ieșirea din cercul vicios al violenței, restaurarea în Argentina și în țările vecine a păcii și bunei înțelegeri.

Colaborează cu episcopii progresiști Proano, Fragoșo și Helder Camara, de asemenea cu diferite foruri romano-catolice angajate în susținerea revendicărilor sociale. Relații apropiate a întreținut cu arhiepiscopul Oscar Romero din San Salvador care a fost asasinat de elementele reacționare. Puțin înainte de a muri, acesta i-a scris lui Adolfo Perez Esquivel: „În numele Bisericii și poporului din Salvador mulțumesc din adâncul inimii... pentru părtășia la lupta noastră dreaptă spre a ne bucura deplin de drepturile sacre ale demnității umane”.

Între 1977 și 1978 a trebuit să îndure el însuși cea mai crudă represiune pentru ideile sale înaintate. Tare în convingerile sale și fidel mesajului social al Evangheliei, Esquivel a rezistat, susținut fiind de întreaga opinie publică.

Prin hotărârea „Storting”-ului norvegian de a-i acorda Premiul Nobel pentru Pace, este încoronată nu numai activitatea lui Adolfo Perez Esquivel, ci lupta întregii Americi Latine pentru dreptate și pace.

O INTERESANTĂ COLECȚIE DE ISTORIE ȘI ARTĂ BISERICESCĂ

În orașul Szent-Endre, situat în colul pitoresc al Dunării, nu departe de Budapesta, se găsește bogata colecție de istorie și artă bisericească aparținătoare Bisericii Ortodoxe Sîrbe din R. P. Ungaria. Colecția este expusă într-o clădire situată în apropierea catedralei impozante, cu o înfățișare în stil baroc și centrului eparhial al credincioșilor ortodocși sîrbi.

Interesul vizitatorului față de colecția de la Szent-Endre nu se mărginește numai la admirația față de numeroasele piese adunate de pe cuprinsul eparhiei de Buda. În cadrul colecției se găsesc obiecte care se referă nemijlocit la trecutul Bisericii Ortodoxe Române. În acest sens amintim exponatele legate de activitatea patriarhului Arsenie Cernoieci, care în ultimul deceniu al secolului al XVII-lea dirija de aici viața bisericească a enoriașilor români și sîrbi din Crișana și Banat. Alături de un liturghier și câteva însemne ale demnității sale, se găsește una din diplomele care i-au definit jurisdicția.

În expoziție se găsește un portret al episcopului Sinesie Jivanovici, una din figurile reprezentative ale vieții bisericești și culturale din eparhia Aradului în secolul al XVIII-lea, născut chiar în orașul Szent-Endre. Colecția deține mai multe obiecte ale acestui distins ierarh dintre care se evidențiază o carte intitulată „Srblyak” tipărită prin grija episcopului la Rimnic în 1761 și care poartă o dedicație autografă.

Tot în cadrul colecției se găsesc cărți românești vechi, ca de pildă un minei (luna mai), tipărit în anul 1698. Nu mai puțin atrag atenția o mulțime de tablouri, icoane, obiecte de cult etc., realizate în bazinul carpato-dunărean în secolele XV—XVIII, care permit definirea mai precisă a realizărilor românești, precum și a influențelor reciproce care au fecundat creația ambelor popoare (Eugen Arădeanu).

DIASPORA ȘI BISERICILE MAME

Problema diasporei care preocupă mult Ortodoxia contemporană este foarte complexă ea atingând numeroase laturi ale eclesiologiei, dreptului canonic, pastoraliei, istoriei, etc. Pe lângă tot ce s-a afirmat până acum despre ea, în ultima vreme se caută a fi pusă în legătură cu naționalismul. Deși încă de la prima vedere asemenea relație apare nejustificată, vom încerca totuși să-i analizăm sensurile nu de altceva decît pentru consecințele care le implică, între ele obligarea membrilor diasporei ortodoxe de a-și subordona originea etnică și apartenența la Biserica mamă, integrării în noua comunitate din țara unde s-au stabilit. Neasimilarea completă la mediu, menținerea grupurilor bazate pe naționalitate, limbă și tradiții, continuarea legăturilor cu Biserica mamă și cu patria de baștină sînt denunțate, potrivit acestei logici, ca expresia celui mai respingător naționalism.

Simpli laici, teologi, clerici și ierarhi se rialiază în număr mereu crescînd, fiecare cu motivațiile și năzuințele proprii, tezei potrivit căreia ortodocșii risipiți în lume trebuie să renunțe la identitatea lor națională și să formeze comunități multi-naționale, Biserici locale, care să se desprindă treptat de Bisericile mame spre a-și dobîndi apoi, în perspectivă, autonomia și autocefalia. Partizanii acestui punct de vedere fac referire în argumentarea lor la o serie de principii teologice, la rațiuni practice și la împrejurări istorice. Nu sînt uitați factorii conjuncturali care au dus la stabilirea unor credincioși în altă țară decît cea de obîrșie, precum nici repulsia unanimă față de naționalismul compromis. Se pretinde așadar că odată plecați din locurile natale, credincioșii ortodocși sînt datori să se acomodeze rapid condițiilor schimbate de viață și să formeze împreună cu ceilalți coreligionari pe care îi întîlnesc, indiferent de unde provin, o comunitate avînd dreptul la autonomie, cu atît mai mult cu cît, atracția pe care o exercită Ortodoxia le va spori rîndurile prin autohtonii convertiți și care oricum n-au la ce Biserică mamă face referire. Organizarea comunităților astfel formate și autoritatea bisericască care să le acorde acoperire canonică devin elemente de importanță secundară, dată fiind existența a numeroase exarhate și eparhii dependente de patriarhiile cu diasporă sau a unor eparhii izolate „din afara frontierelor”, care se află la fața locului și sînt mereu gata să intre în acțiune pentru a rezolva solicitările ce li se adresează.

Intrucît Bisericile mame n-au putut să se dezintereseze totuși de diasporele lor, intrucît credincioșii risipiți în lume apelează ei înșiși la cei „de acasă” pentru satisfacerea multiplelor nevoi cu care sînt confrunțați neavînd pe altcineva mai aproape, intrucît pînă la urmă conștiința apartenenței etnice este prea adînc înrădăcinată în ființa omenească spre a fi nesocotită, aderenții autonomizării diasporei reiau mereu mai insistent argumentele eclesiologice, canonice, pastorale, istorice..., cu osebire însă acuza potrivit căreia oricine li se opune ar profesa naționalismul.

Fără a ne opri la semnificația naționalismului în sine, ci luîndu-l în accepțiunea obișnuit pelorativă, vom încerca să deslușim raportul în care se află cu diaspора, dacă în totul un astfel de raport există. Drept urmare vom observa de la început că Bisericile ortodoxe care în general se autointitulează „naționale”, sînt pasibile de alunecarea spre naționalism, care în aria elenă s-a transformat în „filetism”. Cînd sinodul local din Constantinopol a condamnat în 1872 filetismul, acesta

a fost definit ca încercarea de a introduce în Biserică „distincția întemeiată pe diferența de origine etnică și de limbă precum și revendicarea sau exercițiul unor drepturi exclusive pe seama unor înși sau unor grupuri de oameni aparținând aceleiași țări ori aceluiasi singe...” (cf. Mitropolitul Maximos al Sardelor, Patriarhia ecumenică în Biserica ortodoxă, versiunea franceză de Jacques Touraille, Paris, 1975, p. 377 sq).

Denunțarea naționalismului astfel înțeles, s-a justificat în trecut și se justifică mai ales astăzi. Cînd bunăoară patriarhate de prestigiu cum sînt cele ale Alexandriei sau Ierusalimului insistă încă să rămînă predominant elene, deși teritoriul lor aparține altor popoare și altor state, nu putem să nu dăm dreptate însăși reprezentanților proprii care se străduiesc să le autohtonizeze. De asemenea cînd în Patriarhia Ierusalimului credincioșilor arabi majoritari li se îngreiază promovarea în ierarhia superioară, n-avem cum să nu simpatizăm cu aceia care tind spre anularea acestei discriminări. Atari exemple ne-ar fi la ndemină și dincolo de aria vizată. Iată de ce susținem că naționalismul, indiferent sub ce formă s-ar prezenta, n-are ce căuta în Biserică, cum n-are ce căuta în societate. Sînt prea multe tragediile pe care le-a antrenat după sine pentru ca să nu trezească legitimă împotrivire. Ce legătură există însă între naționalism și diasporă?

Vorbînd cu prilejul celui dintîi Festival internațional al tineretului ortodox ținut la mănăstirea Noul-Valamo din Finlandă (1 august 1980) sub auspiciile SINDESMOS-ului, I. P. S. Arhiepiscop Pavel al Careliei spunea: „...Dacă resimțim tristețe din cauza împărțirii creștinilor în diferite Biserici, cu cît mai mare ne este tristețea și amărăciunea constatînd piedicile în calea dragostei și unității euharistice în sinul Bisericii Ortodoxe?! Cunoaștem existența acestui fenomen și ceea ce îl face mai dureros este răspîndirea lui în cuprinsul diasporei, acolo unde ortodocșii au fost invitați să dea mărturie de atașamentul lor la moștenirea apostolică. Ne vin fără încetare vești de la cei care au găsit adevărul în credința ortodoxă în America, în Europa occidentală, în Scandinavia sau în Australia: comunitățile diasporei, acolo unde se găsesc reprezentate felurite naționalități, nu depun nici un efort pentru a-și realiza unitatea dintre unli și alții, ci dimpotrivă utilizează religia ca instrument capabil să le prezinte identitatea națională. Iată politica pe care o fac aceștia, în loc de a urmări unirea tuturor celor care caută adevărul lui Dumnezeu, fără a da prioritate naționalității, limbii, rasei...” (în buletinul Service Orthodoxe de Presse et d'information, Paris, nr. 50, august-septembrie 1980, pp. 13—14). Arhiepiscopul Pavel nu folosește cuvîntul „naționalism” pentru situația la care se referă. Îl folosesc în schimb alții vizînd aceeași situație. „Cato-licitate și naționalism” a fost una din temele celui de al doilea Congres al Facultăților de Teologie (Atena, 19—29 august 1976).

Naționalismul așa cum e înțeles în accepțiunea lui peiorativă, este — o repetăm — inacceptabil, în țara de baștină a fiecăruia precum și în afara granițelor. Doar că păstrarea identității etnice, a limbii, a datinilor, etc. nu credem să însemneze naționalism. Nu fidelitatea față de propriul neam, față de moștenirea spirituală intrată în singe constituie un rău, ci respingerea celor de altă etnie, disprețuitoare celor cu altă moștenire spirituală, a celor care vorbesc altă limbă.

În fond epoca pe care o trăim se caracterizează tocmai prin reevaluarea ideii de etnicitate. Căutarea „rădăcinilor” care se observă în Statele Unite ale Americii ori încurajarea „pluriculturalismului” în Canada constituie doar cîteva exemple mai recente. Am putea evoca în plus sensibilitatea crescîndă a grupurilor etnice „minoritare”, pe care o serie de legi statale și convenții internaționale le protejează.

Sub raport bisericesc se cuvine citată Biserica Romano-Catolică care, în ciuda „universalității” pe care și-o atribuie, a renunțat într-o primă instanță la pretenția de a avea o singură limbă liturgică care excluda orice altă limbă națională, apoi la existența unui ritual uniform, iar acum concede tot mai multe drepturi Bisericilor locale.

Tendinței de „descentralizare”, acceptării „neuniformității” și prevalării „diversității” le va putea oare contrapune tocmai diaspora ortodoxă „uniformitatea”?

Existența într-o țară din Europa occidentală, din America ori din Australia bunăoară a mai multor grupuri de ortodocși care își păstrează limba, tradițiile, legătura cu Bisericele mame, să fie aceasta pricina obiectivă a neajunsurilor diasporei ortodoxe?

Sintem de acord că naționalismul este o primejdie care amenință diaspora, mai ales cînd se manifestă ca filelism, șovinism, rasism. Pînă la urmă și analizînd bine realitatea vom constata însă că nu păstrarea identității etnice, a limbii, a tradițiilor strămoșești și a legăturii cu Bisericele mame stau la originea dificultăților cu care e confruntată diaspora ortodoxă. Ceea ce mai ales o împovărează este lipsa unei reglementări unanim acceptată. Încercăm să ne explicăm, nu criticînd sau acuzînd, ci descriînd actuala stare de fapt.

Diaspora ortodoxă este un fenomen oarecum nou în istoria Bisericii răsăritene. Creștini ortodocși plecați din țara lor de baștină au existat totdeauna, dar numărul lor era mic. Din veacul trecut însă și, mai ales după primul și al doilea război mondial, ei s-au înmulțit considerabil. Emigrarea în diferite țări și continente i-a obligat să recurgă la crearea de structuri organizatorice în continuă evoluție și schimbare. Dar baza a constituit-o permanent legătura cu Bisericele mame. Ele au fost acelea care au purtat grija fiilor risipiți în lume.

Adevărat este că asistența de „acasă” n-a fost mereu cea mai corespunzătoare. Pe lîngă destule alte neajunsuri, a rămas suficient teren disponibil manifestării concurențelor de ordin jurisdicțional. Totuși dificultățile n-au atins niciodată punctul maxim, viața și înțelepciunea rezolvîndu-le pînă la urmă pe toate.

În veacul nostru însă, situația a devenit aproape dramatică, mai ales de cînd fenomenul emigrării și migrării — dacă între acestea se poate stabili o distincție — a luat proporții și de cînd numărului mereu în creștere al ortodocșilor plecați de pe meleagurile de baștină s-au adăugat mulți dintre autohtoni. Îmbrățișînd Ortodoxia unii din aceștia din urmă s-au atașat comunităților din diasporele naționale existente, alții își caută dobîndirea identității proprii, pînă la urmă națională și ea. Un plus de dificultate îl creează rivalitatea dintre marile patriarhate, Constantinopolul revendicîndu-și dreptul exclusiv asupra întregii diaspore, drept evident contestat de celelalte patriarhii.

Nu e mirare deci că astfel disputată, diaspora ortodoxă suferă. Suferă dar trăiește și se dezvoltă. De bună seamă nu urmînd constant direcțiile firești, dar cu perspectiva intrării odată în normal.

Semnele creșterii diasporei sînt numeroase și numai dorința ocularii amărăciunilor ne face să nu pomenim neajunsurile care o însoțesc. Dincolo de ele însă, problemele ce le ridică se impun cu acuitate și nu există modalitate de rezolvare alta decît. studiarea atentă și apoi discutarea lor cu maximă responsabilitate în Sfîntul și Marele Sinod al întregii Ortodoxii. Dar și în acest caz, nu credem că soluția la care s-ar putea ajunge, va fi definitivă. Diaspora însăși reprezintă un mădular al Bisericii în continuă transformare, așa încît orice măsuri trebuie să țină seama de stadiile prin care trece. Ceea ce pentru moment rămîn clar este:

a) prezența diasporelor naționale aproape pretutindeni în lume, dintre care majoritatea sînt formate din credincioși legați de Bisericele mame;

b) existența unor comunități cu membri proveniți din diferite diaspore naționale care, puțini la număr, se constituie în unități bisericești multinaționale;

c) apariția a tot mai numeroși credincioși în țările unde există diaspore naționale și care atașîndu-se Ortodoxiei tind să se constituie în comunități locale autohtone.

Luarea în considerare a acestei varietăți în configurația actuală a diasporei ortodoxe se impune cu necesitate. Chiar dacă vor fi unii care să încerce eliminarea factorului etnic spre a împreuna pe toți aparținătorii diasporei în comunități unice, chiar dacă vor fi alții care să urmărească atașarea tuturor aceleiași jurisdicții, chiar dacă în fine se vor găsi destui care să preconizeze înglobarea tuturor în Biserici locale corespunzător țărilor unde ființează diaspore, nu vor reuși să obțină unanimitatea de păreri atîta vreme cît soluția în cauză nu va ține seama de întreg complexul problemei.

Sfântul și Marele Sinod dorit și așteptat de fiecare dintre noi ar putea însă stabili câteva norme minime decurgând din însăși realitățile actuale, menite pe de-o parte să facă rânduială în starea de lucruri existentă, pe de altă parte să ofere membrilor diasporei asistența duhovnicească trebuitoare, puțința afirmării lor ca fii onorabili ai Ortodoxiei ecumenice. În acest cadru va fi imposibil să nu se țină seama atât de factorii naționali care definesc diaspora, cât și de apariția la marginea diasporei a masei de credincioși autohtoni convertiți la Ortodoxie care de acum nu mai aparțin diasporei ci unor comunități cu adevărat locale care de asemenea au dreptul la identitate proprie.

Fără doar și poate soluțiile ce vor fi adoptate trebuie să se întemeieze pe sfintele canoane. A forța însă canoanele care provin din primul mileniu să reglementeze situații de la sfârșitul celui de al doilea mileniu e prea mult. În baza drepturilor ce le are, Biserica poate și trebuie să ia în considerare împrejurările noi de azi și să legisfeze creator potrivit situațiilor și nevoilor actuale, armonizând interesele generale cu cele particulare.

Sigur este că o vreme cel puțin anumite forme organizatorice ale diasporei ortodoxe nu vor putea fi cele clasice, coexistind comunități bisericești cu structuri diferite. Pentru înfăptuirea unității veritabile mai trebuie așteptat, dar atunci când se va realiza poate nu va mai exista diaspora așa cum o cunoaștem acum.

În orice caz în perioada de față a impune credincioșilor ortodocși membrii ai diasporei să-și renege originea etnică și să înceteze a mai depinde de Bisericile mame apare ca ceva nerealist, chiar ofensator, ceva ce nu contribuie efectiv la rezolvarea marii și dificilei probleme a diasporei. Până la urmă analizând lucrurile mai îndeaproape, avocații acestei formule sînt ei înșiși aparținătorii unei anume etnii, fiii unei anume Biserici de care practic nu se dezic. Pe deasupra în numele căror principii și reguli aceași refuză credincioșilor cu adevărat localnici și autohtoni dreptul la specificitate, chiar la existență?

Așadar, spre a încheia, nu vedem la ce ar folosi smulgerea ortodocșilor diasporei din spiritualitatea, cultura și tradițiile în care s-au născut și în care au crescut, decât dacă s-ar dori continuată actuala stare de lucruri cînd asmuțiți contra Bisericilor proprii, pe motive străine credinței, unii se complac în a ignora orice canoane și rînduiri, introducînd în viața bisericească bunul plac și arbitrarul. E necesar ca fiecare Biserică să-și reglementeze problemele diasporei proprii, astfel încît atunci cînd se va întruni Sfîntul și Marele Sinod să se poată așeza la masa discuțiilor și să hotărască cele necesare viitorului diasporei întregi și prin aceasta soarta Ortodoxiei însăși.

ANUL INTERNAȚIONAL AL PERSOANELOR „HANDICAPATE”

Printr-o hotărîre a O. N. U., 1981 este declarat „anul internațional al persoanelor handicapate”. Termenul de „handicapat” și problema în sine, deși implică un aspect serios al societății contemporane ne crează dintru început oarecare nedumeriri. În primul rînd termenul, deoarece reprezintă un neologism care în limba noastră se poate traduce doar aproximativ prin invalid sau infirm; în al doilea rînd problema ca atare, deoarece persoanele aparținînd acestei categorii nu sînt numeroase în țara noastră, iar altele cîte sînt, nu se găsesc aruncate la marginea societății, ci se află integrate în societate și se bucură de grija ei prevenitoare precum a tuturor concetățenilor.

Altfel se prezintă lucrurile în ceea ce se numește „lumea a treia”, adică țările slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare, nu mai puțin în societatea industrializată. Aici, pe de-o parte sărăcia, foametea, bolile congenitale, catastrofele naturale etc..., pe de altă parte contraceptivele, drogurile, inclusiv abuzul de medicamente, poluarea mediului înconjurător, accidentele profesionale, accidentele de transport, etc... crează numeroși handicapați, adică invalizi și infirmi. Statistici actuale indică existența a 10 % handicapați în lumea întreagă, ceea ce trebuie să recunoaștem e foarte mult. Tocmai acest fapt justifică decizia O. N. U.

cu privire la instituirea unui an internațional dedicat persoanelor handicapate, atrăgându-se atenția asupra nevoii ca fiecare stat în parte și toate națiunile la un loc să depună stăruințe pentru a veni în sprijinul persoanelor care dintr-o pricină sau alta au facultățile fizice sau psihice reduse. E vorba de un sprijin social mai ales, societatea avînd datoria să creeze condiții de viață propice și onorabile tuturor celor atinși de vreo invaliditate sau infirmitate, dar în același timp și de un sprijin moral în sensul de a nu-i umili prin ajutorul ce li se dă, de a nu le permanentiza conștiința imputîinării lor, de a-i face să se simtă pe cît posibil asemenea restului oamenilor, că au un rost în viață și că nu trăiesc din mila celor valizi.

Sensibile la problemele cu care e confruntată contemporaneitatea, Bisericele n-au ignorat situația persoanelor handicapate, căutînd fiecare să contribuie la ușurarea sorții lor atît pe cont propriu, cît mai ales sprijinînd inițiativele societății. Am putea cita numeroase exemple în acest sens deși, la fel de adevărat este că nu lipsesc cazurile de natură să ateste contrariul. Oricum pentru edificare ne vom referi la Consiliul Ecumenic al Bisericilor care, de mai mulți ani, a inclus în preocupările sale problema persoanelor handicapate.

Fără a pretinde inventarierea tuturor acțiunilor întreprinse în această direcție, notăm între altele că una din temele de discuție ale sesiunii Comisiei „Credință și constituție” de la Louvain — Belgia (2—13 august 1971) a fost „Unitatea Bisericii și handicapării în societate”. Documentul de bază supus deliberării participanților nota:

„... Situația tragică a handicapatilor relevă imperfecțiunea comunității umane și aceea a unității Bisericii. Prea adesea valizii nu au față de ei atitudinea unor frați în Hristos. Modul cum tratează Biserica pe handicapati ridică oarecari chestiuni atît de credință cît și de reguli de comportare; de asemenea atitudinea societăților față de respectiva problemă ne oferă alte indicii în această privință. De-a lungul ultimelor două secole, spre pildă, societățile occidentale și-au încredințat din ce în ce mai mult handicapatii instituțiilor specializate atunci cînd bolile lor atingeau anume gravitate. Astfel se cîștigă în ce privește îngrijirea și tratamentul, dar nu e mai puțin adevărat că această manieră are un aspect neliniștitor: ea poate duce la un fel de egoism diabolic cedînd dorinței de a trimite pe acești oameni cît mai departe de vederea noastră. Cu cît posibilitățile de tratament în instituțiile specializate vor fi mai numeroase, tot pe atît va fi mult practică segregarea handicapatilor.

„În majoritatea țărilor aflate în curs de dezvoltare, handicapatii fizici și psihici nu pun aceeași problemă ca în țările industrializate unde structurile societății îi iau în grijă și îi absorb. Aici ei mor prematur. Această „soluție” a problemei handicapatilor prin moartea lor este una din numeroasele chestiuni grave cărora trebuie să le facă față țările în curs de dezvoltare.

„Situația handicapatilor și anormalilor în societățile industrializate se poate compara cu aceea a leproșilor din „lumea a treia”. În starea actuală a structurilor și resurselor lor, aceste națiuni nu pot face nimic pentru leproșii lor decît să-i țină deoparte. În Occident ca și în „lumea a treia”, această segregare ridică un anumit număr de chestiuni asupra unității umanității și asupra Bisericii ca semn al unității...”

Intrată în circuitul preocupărilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor, problema persoanelor handicapate a fost pusă și pe ordinea de zi a celei de a V-a Adunări generale (Nairobi — Kenia, 23 noiembrie — 10 decembrie 1975). Iată ce se spune bunăoară în documentul „Exigențele unității” (punctul 8): „Unitatea Bisericii înglobează atît pe handicapati, cît și pe valizi. O Biserică care caută să fie cu adevărat unită în ea însăși și să progreseze spre unitate împreună cu celelalte Biserici trebuie să se deschidă spre toți; din păcate membrii valizi ai Bisericii prin atitudinea lor și prin importanța ce-o acordă activității, marginalizează handicapatii psihici sau fizici și adesea îi exclude. Handicapatii sînt tratați mai degrabă ca slăbănogii ce trebuie slujii decît ca membri angajați, parte integrantă a trupului lui Hristos și a familiei umane, nu se ține seama de ceea ce ei pot da ca fiind a lor. Există ceva mai grav decît infirmitatea, ceea care

devine o problemă mondială în continuă creștere. Urmare accidentelor și bolilor, copii și adulții rămân handicapați; mai numeroși sînt cei pe care schimbările sociale și viața urbană îi ating în afectivitatea lor; tulburările genetice, foamea sînt pricina incapacității fizice sau mentale a milioane de copii. Biserica nu poate să fie chipul omenității revelate în Hristos, să mărturisească despre interdependența dintre toate făpturile lui Dumnezeu ori să realizeze unitatea în diversitate dacă continuă să accepte izolarea handicapaților și să le refuze deplina și întreaga participare la viața ei. Unitatea familiei lui Dumnezeu este nedesăvîrșită acolo unde acești frați și aceste surori sînt tratați ca obiecte ale milei condescendente. Ea este frîntă cînd ei sînt excluși..." (cf. Marcel Henriët, *Briser les barrières*, Nairobi 1975, Paris, 1976, p. 170).

Încă odată Consiliul Ecumenic al Bisericilor a luat în considerare problema handicapaților la sesiunea Comitetului central de anul trecut (Geneva, 14—22 august 1980) căruia i-a fost supus un amplu document (nr. 14) intitulat „Persoanele handicapate parteneri integri în Biserică și societate”. Pentru optica lui de ansamblu sînt semnificative precizările din chiar partea introductivă. „De aproape douăzeci de secole, se spune aici, glasul lui Iisus interpelează pe creștini spre a contribui la instaurarea unei calități a vieții conformă criteriilor Evangheliei și proprie venirii împărăției lui Dumnezeu: este o invitație mereu actuală de a trăi în credință și dragoste, în pace, dreptate și voie bună. Totuși continuăm să dezvoltăm raporturi de forță care alienează, bazele mai ales pe dominare, interese, consum și risipă ceea ce atinge grav echilibrul vital și cele mai elementare drepturi ale omului. Să lăsăm pe Hristos să ne readucă aminte acest adevăr de dragoste: „Fericiți voi cei săraci, că a voastră este împărăția lui Dumnezeu” (Luca 6, 20). Sărac este acela care trebuie mereu să asculte și pe care nimeni nu-l ascultă. Sărac este acela pe care îl atinge o încercare fizică, morală sau materială și care n-are altă nădejde decît Vestea Bună care liberează și solidaritatea care decurge natural din ea. Astfel viitorul depinde de o schimbare a atitudinii față de... handicapații societății noastre. Anul 1981 declarat „An internațional al persoanelor handicapate” este un prilej pentru creștini de a-și potrivi comportarea cu exigențele Evangheliei... Să profităm de acest an pentru a stimula o reflecție comunitară asupra integrării persoanelor handicapate în Biserică și societate”.

Luările de poziție ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor în numele Bisericilor membre pe care le reprezintă — și cum spuneam s-ar putea cita și alte exemple — dar mai ales hotărîrea O. N. U. care a ridicat problema la rangul de preocupare a întregii comunități mondiale, sînt de natură să ne facă a înțelege cît de necesar este să nu rămînem indiferenți față de situația acelor semeni care suferă de anumite infirmități fizice sau psihice, contribuind la tratarea lor sub raportul medical, ajutîndu-i să se integreze în viața socială obișnuită, tratîndu-i ca frați egali cu noi, fără complexe de inferioritate, la nevoile ușurîndu-le invaliditatea. În calitate de creștini, pe lingă ce avem de făcut ca aparținători ai societății, Evanghelia ne îmbie numeroase alte forme de a ne manifesta solidaritatea cu toate felurile de handicapați, însușindu-le credință că — după vorba Apostolului — „cînd sînt slabi, atunci sînt tari” (II Corinteni 12, 10), că n-au primit duhul robiei... ci duhul înfierii... și dacă sînt fii, sînt și moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună cu Hristos, dacă pățimesc împreună cu El, ca împreună cu El să se și preamărească” (Romani 8, 15—17).

PERSPECTIVE NOI PENTRU DIALOGUL DINTRE ROMANO-CATOLICI ȘI LUTERANI?

O bună parte din activitatea papei Ioan Paul al II-lea este consacrată călătoriilor. Mai mult decît oricare dintre antecesorii săi, dovedește zel deosebit pentru vizitarea de țări și continente spre a lua contact cu credincioșii proprii, dar și cu aparținătorii altor Biserici sau religii. Care vor fi rezultatele acestor

„pelerinaje”, cum însuși le numește, e încă greu de spus. Contactele ecumenice pe care le realizează aduc oricum pe ordinea de zi diferitele dialoguri în care e angajat Vaticanul. Astfel deplasarea pe care a făcut-o în Republica Federală Germania de la 15 la 17 noiembrie anul trecut a urmărit, între altele, relansarea contactelor cu Biserica luterană din această țară. Până la ce punct proiectul papal constituie sau nu o reușită decurge între altele din următorul comentariu al unui protestant, pe care îl reproducem în părțile lui esențiale (Hans Hofenbrack, *Papa în Germania: după vorbe, fapte?*, publicat de lunarul buletinului Service Oecuménique de Presse et d'Information, Geneva, nr. 31, decembrie 1980, pp. 15—16):

„Pelerinajul întreprins de papa Ioan Paul al II-lea la „izvoarele Reformei” în Germania federală, citim aici, s-a pus de la început sub o stea deloc favorabilă. La 15 noiembrie, tocmai când papa sexagenar sosea la aeroportul din Bonn pe o ploaie torențială, episcopul Aloys Klein din Secretariatul pentru Unitate al Vaticanului vorbea la televiziunea germană despre „caracterul de neînțeles” al evenimentelor care au precedat vizita papei. „Prăpastia confesională se redeschide cu violență; sînt criticate cheltuielile prilejuite de această vizită; frații protestanți refuză participarea la serviciile religioase. Spre a vorbi clar, atmosfera este pe măsura acestui timp de noiembrie: gheață și urcicioasă”. Apoi a reamintit aceste vorbe ale papei înaintea plecării din Roma: „Este oare adevărat că ei nu vreau să mă vadă?”

„Despre ce a fost vorba? Conferința episcopilor germani, organul de conducere al catolicilor din R. F. G., a subapreciat total semnificația ecumenică a vizitei papei în țara lui Luther. Două fapte au deschis repede ochii responsabililor romano-catolici din R. F. G. ca și a celor de la Roma.

„Întîi, Biserica evanghelică din R. F. G., numeric egală Bisericii Romano-Catolice din R. F. G., a protestat contra încercării de a-l reduce participarea cu prilejul acestei vizite la o simplă ședință protocolară de fotografii cu papa la Osnabrück. Doar în ultimul moment Biserica evanghelică a fost invitată la o întîlnire de un ceas cu Ioan Paul al II-lea la Mayența.

„Apoi, Conferința episcopilor germani a difuzat, ca material de „pregătire spirituală” pentru vizita papei, o prezentare a lui Luther întocmită de istoricul religios Remigius Bäumer în care reformatorul este descris într-un fel odios, ca eretic și pricină a diviziunii Bisericii. O dezmințire făcută din vîrfurile buzelor de episcopii romano-catolici n-a putut atenua indignarea produsă de acest incident, indignare împărtășită altfel și de romano-catolici eminenți. Doi episcopi protestanți au anunțat că nu vor participa la missa pontificală, iar Biserica evanghelică a comentat în termeni tari întoarcerea la „clișeele polemice ale contra-reformei”.

„Față de asemenea situație, papa a reacționat atunci printr-o serie de surprinzătoare gesturi de bunăvoință cu care a coplesit într-adevăr pe protestanții germani:

„1. De la primă sa alocuțiune pe aeroportul din Köln — Bonn, el a prezentat un ecumenic „permis de liberă trecere” foarte respectabil, subliniind că pelerinajul său se adresează și „fraților separați” cu care îi pare bine că se află împreună tocmai în anul jubiliar al Confesiunii de la Augsburg.

„2. La recepția oficială de la castelul Brühl el s-a îndepărtat de la textul discursului dinainte pregătit spre a elogia contribuția Bisericii evanghelice din R. F. G. la împăcarea cu Polonia. În discursul adresat diasporei catolice la Osnabrück apoi, în nordul țării, unde nu sînt decît 15 % romano-catolici, el a cerut ascultătorilor să întărească relațiile cu protestanții.

„3. Înaintea participanților la missa de la Theresienwiese din München a cerut protestanților să se roage pentru „fratele lor Ioan Paul” în timpul „Zilei de pocăință, post și rugăciune” (Buss und Bettag).

„4. În cuvîntarea de rămas bun rostită la München, cele două dorințe exprimate au fost: împăcarea popoarelor și unitatea Bisericii. Ultima dorință este în mod special mare, a adăugat el, „în țara dumneavoastră, unde s-a născut Mar-

tin Luther și unde a fost proclamată *Confessio Augustana* înainte cu 450 de ani". Terminând a făgăduit: „Vreau să slujesc cauza unității. Trebuie să continuăm pe acest drum, mereu mai departe, fără a ne opri vreodată".

„La întâlnirea cu urmașii lui Martin Luther care, pentru mulți comentatori a constituit unul din punctele culminante ale vizitei papei, el a recurs la o *captatio benevolentiae* neobișnuită: pe parcursul unei întregi ore, „urmașul lui Petru" a renunțat la „sfântul scaun", la „catedra" care a fost instalată pentru el la toate celelalte întâlniri. La 17 noiembrie, îndepărtându-se de protocolul roman, papa s-a așezat în sala capitulară a catedralei din Mayența la aceeași masă cu episcopul Eduard Lohse și alți șase membri ai Consiliului Bisericii evanghelice printre care și o femeie.

„Locul era cel puțin istoric: arhiepiscopul Mayenței a fost acela care a publicat manualul privind traficul cu indulgențe împotriva căruia Luther și-a scris cele 95 de teze. La 31 octombrie 1517 el a făcut să ajungă primul exemplar la Mayența. Arhiepiscopul Mayenței a denunțat pe Luther la Roma, ceea ce a adus în cele din urmă la excluderea reformatorului și partizanilor săi din Biserica Romei.

„În alocuțiune episcopului Lohse (care a vorbit primul), ca și în aceea a papei, s-a găsit în centru aceeași figură: Martin Luther. În întreg discursul episcopului Lohse, firul conducător l-a constituit prima teză a reformatorului: doar înnoirea — reforma — duce la unitate. Episcopul luteran a supus papei trei cereri: servicii religioase ecumenice și duminica, suprimarea piedicilor la căsătoriile mixte și acceptarea protestanților la cuminectură.

În două pasaje-cheie ale discursului său, papa s-a referit și el la Martin Luther. La dreptul vorbind, la perioada călugărului Augustin din Wittenberg anterioară Reformei: precum acesta s-a dus în pelerinaj la Roma în anul 1510, tot așa astăzi episcopul Romei vine să viziteze pe urmașii reformatorului „pentru a stabili, prin această întâlnire, un semn al solidarității noastre în adevărurile centrale ale credinței".

Citind Epistola către romani papa a recunoscut partea de responsabilitate a Bisericii sale la sciziunea produsă: „Toți au păcătuit..." Apoi, a evocat faptul în sine al separării referindu-se la comentariile lui Luther asupra Epistolei către Romani din 1516: Biserica face parte din credința în Hristos, la fel cu „proclamarea ei autentică", adică magisteriul infailibil (scil. doctrină proprie romano-catolicismului n.n.).

„A urmat o listă a principalelor puncte deosebitoare: Biserica și misiunea ei, mesajul Bisericii și tainele, preoția; astfel zis, aproape tot ce este important pentru papa Wojtyła. Că a respins cererea împărtășirii comune n-a fost de fel surprinzător: întâi unitatea completă, apoi comuniunea euharistică.

„Pe piatra lui Petru, monopolul episcopului Romei asupra unei Biserici globale a viitorului, trebuia să se sfarme la Mayența orice nădejde de a vedea fapte concrete care să urmeze vorbelor bune.

„Prima evaluare a episcopului Lohse: „Este sigur că în dialogul ecumenic am ajuns la problemele centrale". Acestea odată precizate, el a pus în gardă contra oricărei nădejdi nesocotite. Totuși, a mai adăugat, este posibil ca în viitor, după o realistă luare în considerare a divergențelor fundamentale, să se ajungă la „mai mare deschidere și mai evidentă ospitalitate reciprocă". Bilanț puțin încurajator...

„Mayența n-a încetat însă să rezerve surprize: papa — căruia episcopul Lohse i-a dăruit copia primei traduceri a Noului Testament făcută de Luther — a răspuns printr-un gest neașteptat: propunerea ca o comisie ecumenică germană formată din Biserica evanghelică, Conferința episcopală și — aceasta e surpriza — Secretariatul pentru Unitate al Vaticanului, care să încerce găsirea unei căi germane spre ecumenism.

„În fața impasului feluritelor negocieri internaționale (chestiunea căsătoriilor mixte), Roma va miza acum pe un dialog bilateral, pe un ecumenism național? Ori papa a voit să indice sec membrilor reticenți ai Conferinței episcopale că de acum înainte vor trebui să negocieze sub ochii atenți ai Vaticanului?

„Mai plauzibilă este o a treia explicație: Roma este în căutarea unui nou punct de plecare (Lohse) pentru dialogul ecumenic, căci nu mai are cum face față prin simple vorbe presiunii tot mai puternice care vine de jos... În țara Reformei, căreia Roma îi acordă un statut ecumenic special, credincioșii cer cel puțin recunoașterea a ceea ce se face la nivelul parohiilor. Dar o experiență reușită a ecumenismului în patria lui Martin Luther va avea consecințe neîndoielnice pentru Biserica de pretutindeni”.

Am reprodus observațiile unui protestant pe marginea călătoriei în R.F.G. a papei Ioan Paul al II-lea și — precum constatăm — ele pun degetul pe numeroase răni. În același timp însă ne ajută să înțelegem că, abstracție făcând multe și realele dificultăți, există deschise suficiente perspective pentru dialogul dintre romano-catolici și luterani, evident cu condiția renunțării la o serie de puncte deosebitoare dintre care pe primul loc se situează primatul papal.

CĂLUGĂRII ROMÂNI DE LA MUNTELE ATHOS

Despre Muntele Athos s-a scris relativ mult. Și despre viața călugărilor de acolo s-a scris, dar nu cu talentul poetului Ion Brad. Am mai citit „istorii” despre vraja „Muntelui” și despre românii din sihăstriile de la Athos, dar nu cu pasiunea și emoția cu care am parcurs paginile cărții scriitorului Ion Brad („Muntele catirilor”, Editura Eminescu, București, 1980).

Nu urmăresc abordarea unor discuții în jurul romanului, pe care acesta le-ar putea suscita, ca valoare literară sau istorică. Nu mă opresc la modalitățile de realizare artistică a romanului, la ceea ce ar reprezenta el nou și insolit în literatura noastră, nici la coordonatele morale pe care se desfășoară acțiunea lui. Acestea, de altfel, constituie apanajul revistelor literare și al criticilor sau cronicarilor de specialitate. Dincolo de toate aceste posibile dezbateri, cartea este interesantă și captivantă prin sensul umanist al mesajului ei. Adevăr și ficțiune, istorie reală și fabulație, ironie și sinceritate, asprime și duioșie, luciditate și fascinație, o variată gamă de stări și atitudini conferă cărții un farmec deosebit.

Ceea ce intenționez să remarc este, înainte de toate, o idee centrală a romanului: „Muntele”... cu populația lui eterogenă, nu este o ficțiune, ci este o realitate vie, socio-istorică, și ca atare poate fi considerat în sine și în relație cu lumea înconjurătoare. Imaginile receptate în periplul din jurul Muntelui Sfânt (care poate fi real), sint ritmic interferate de memorări și imaginare spații, alcătuind și întreșind substanța epică a cărții. Alunecările din spațiul inițial sint, desigur, ori-când posibile. Paginile savuroase, scrise în grabă reportericească, realizate „în mișcare”, alternează cu altele mai dense de creație autentică.

O caracteristică a romanului este atenția acordată fenomenului social, urmărit în evoluția sa pe coordonate istorice și reflectat în conștiința contemporaneității, vădind temeritatea abordării unor surse inedite.

Conceptul în nota generală de umor sublimat, romanul apare sub titlul parabolic „Muntele catirilor”. Catirii, animalele binecuvântate, capabile să urce „cărările ca niște frînghii suspendate”, suportind căldurile și foamea, „au înălțat Sfîntul Munte. Piatră cu piatră, zid cu zid, turn cu turn, numai ei le-au cărat în spînare” (pp. 77—8).

Sigur, nu aflăm în această carte confesiunile unui pios pelerin, nici însemnările unui obișnuit călător, ci notația lucidă a reporterului, transfigurată de forța artistică a poetului. Aflăm reporterul („o conștiință călătoare”), în splendid periplu „pe cărările încălitate ale celor douăzeci de mănăstiri, ale schiturilor, colibelor și sihăstriilor...”, căutînd, peste tot, urme de pași românești, într-o „țară neschimbată o mie de ani” (p. 43).

Aș vrea să mai remarc două filoane robuste care se pot urmări în structura romanului: 1. Vredniciile și dărniciile domnitorilor români și 2. Viața intimă a românilor (călugărilor) de la Muntele Athos.

Privit din acest unghi, romanul s-ar putea considera ca o carte despre „istoria danilor”.

Secole de-a rindul, Muntele Athos a fost socotit „o adevărată Mecca a creștinătății răsăritene, farul dreptcredincioșilor din vechiul Bizanț, un fericit loc sălbatic al lumii, o pădure seculară de călugări în loc de urși, Roma Orientului, ținta nostalgiilor duhovnicești, arhivă spirituală și refugiul celor sătui de lumea supra-rafinată de pe țărmurile Bosforului, colțul de pământ spre care se îndreptau, zice-se cu dor fierbinte, toate privirile desnădăjduite din părțile Kievului și de pe malurile Volgăi, de la nestrăbătutele păduri ale Colhidei, cea căutată de argonauți, din Elada, din văile Balcanilor și Carpaților, din Iliria și din Muntenegru...” (p. 14). Alese pagini de „cronică veche”! Spre acest „fericit loc sălbatic” s-a îndreptat veacuri întregi milostivirea domnitorilor munteni și moldoveni. „La rugămintea călugărilor, după ce le-a ars mănăstirea, pe la anul 1530, Petru Rareș a cerut firman împăralesc și sultanul i-a scris în el: „Clădirile monastirii dintru început pornesc de la voievozii Moldo-Vlahiei, iar preînnoirile făcute în osebite timpuri, ale ruinelor monastirii, tot din partea voievozilor aceștia au fost săvârșite”. Iar cînd Mustafa Celebi, sfetnicul sultanului Selim, scoase la mezat toate mîtoacele Muntelui, fiindcă aghiorții iarăși nu-și plătiseră birurile, atunci fugiră călugări: de la Karakalu drept la Doamna Ruxandra, soția lui Vodă Lăpușeanu și fiica lui Petru Rareș... Era pe la anul 1569... Și iarăși Doamna se milostivi de ei... Și după ea, se grăbiră alții, cînd de o parte, cînd de cealaltă a Milcovului...” (p. 46).

Deci marele și temutul sultan recunoaște dreptul „dintru început” al domnilor valahi de a proteja așezămintele Sfințului Munte, recunoscînd implicit tăria și poziția lor excepțională în aria popoarelor creștine cîtropite de puterea „semilune”. „Imperiul bizantin cîzînd sub otomani, țării bulgarilor și țării sîrbilor fură îngenuchiate pe rînd, Elada fu prefăcută în pașalic turcesc, iar Kievul și Moscova se dovedeau a fi departe, chiar foarte departe. Așa că (...) domnitorii români, din principatele lor suverane, neîngenuchiate vreodată de Sublima Poartă, ajunseră singurii protectori, adică, după graiul de-atunci „vasilefșii” binefăcători ai Muntelui” (p. 24).

Nu numai călugării români, stabiliți în această „republică internațională a popoarelor ortodoxe” (p. 140), au apelat la dărnicia muntenilor și moldovenilor, ci și cei de alt neam au întins mîna și n-au fost dezamăgiți. Toți s-au întors la sihăstriile lor cu mîna plină de bani și daruri.

„Domnitorii Țării Românești și ai Moldovei, ca și boierii lor, au dăruit mănăstirilor din Munte bani și moșii cu multe venituri, săvîrșind, pe seama lor, felurite zidiri și binefăcătoare întemeieri” (p. 24). Domnitorii și boierii, ca și doamnele și domnițele lor, au fost generoși, dar... greul l-a purtat pe umeri poporul de jos. Din sudoarea lui a crescut și s-a împodobit și Muntele, (de aceea se poate afirma că „secularizarea” realizată de Cuza a însemnat un act de reparație, de dreptate socială).

Interesantă și impresionantă este și viața românilor, adică a călugărilor de la Sfințul Munte.

„Sîngele copilăriei strigă peste Muntele acesta scufundat în noaptea pădurilor lui, dese ca peria din poveste...” (p. 118). În graiul lor se regăsesc „umbrele anilor de-acasă”. Fac toate sacrificiile pentru a putea săvîrși serviciile religioase în limba română (p. 88). Se roagă, muncesc, studiază, plîng și rîvnesc pămîntul sfinț al patriei. Chiliile lor, ridicate cu trudă aici „în acest Munte al răstîgnirii și învierii” lor, amintesc vechimea „păstorilor vlahi”, suferind de „boala dorului de casă”.

Plătînd o iluzie, foști ciobani, foști soldați, în care se cuibăriseră duhurile și spaimele primului război mondial, veniți „să se lepede de ei înșiși”, s-au adunat, în acea vreme, trei-patru sute de români (p. 70).

Existența lor se derulează labirintic, între realitate și ficțiune, nedisociate, interschimbabile...

După o lege a Muntelui, cei mai tineri, cei încă în putere, asigură hrana, puțină și săracă, a bătrînilor. Bătrînii caută urmași pentru a le preda paza bunurilor spirituale și grija comorilor de artă, adunate cu sîrg și păstrate în muzee și biblio-

teci, în schituri sau în sărăcăcioase colibe. Și s-au adunat, de-a lungul veacurilor, multe comori. Pe lângă cele primite în dar, călugării au mai cumpărat și pe banii lor. Au adunat cărți și zapise românești. Au învățat singuri limba greacă veche și nouă, au învățat limbile vorbite acolo, sirba, bulgara, rusa și mai ales au învățat slavona, pentru a descifra manuscrisele vechi. Unul dintre ei, de pildă, plecat de la țară înainte cu cincizeci de ani, a întocmit „catalogul tuturor monumentelor, cărților, manuscriselor și operelor de artă provenind din Țările Române, care se aflau la Muntele Athos (p. 91). Și câte nu se află acolo? O „Evanghelie” din secolul al XII-lea, manuscris unic, cu text grecesc, dăruit de Doamna Elisaveta, văduva lui Ieremia Movilă. Un codice din veacul al XIV-lea. Un steag „nesupus, neplecat” al lui Ștefan cel Mare. O broderie cu chipul lui Ștefan cel Mare, cusută de una din fiicele sale. Un Liturghier cu frontispicii și inițiale roșii, scris de episcopul Luca al Buzăului, pe la anul 1586. Un manuscris grecesc, care cuprinde două povestiri în versuri despre Mihai Viteazul. Un manuscris (Evanghelie) dăruit de Matei Basarab.. Manuscrise, cărți, diptice, hrisoave, înscrisuri, codexuri, obiecte de artă, sculpturi, picturi, broderii... Inestimabile comori, închise în sihăstriile Athosului...

Considerind comorile de artă care au pornit din Moldova către Muntele Athos, se poate spune că „nu Muntele Athos a înriurit Moldova, ci dimpotrivă cultura cea mare a acesteia, comorile ei artistice, au influențat întreaga dezvoltare a artei atonite” (p. 25).

Cam această impresie generală, despre călugării români de la Muntele Athos, rămîne după lectura excelentei cărți a poetului și scriitorului Ion Brad.

Călugării aceștia, cu păcatele lor, cu lupta împotriva păcatelor, cu aspirațiile lor spre un echilibru moral, trudesec cu același patos să păstreze întreg „sufletul românesc”, acolo în amestecul de limbi și popoare.

Trist e cîntecul înstrăinării! Greu e traiul pe pămînt străin!... Sentimentul că au și ei o misiune în această lume, pe lângă grija mîntuirii, îi menține într-o stare elevată pînă la adînci bătrînețe. Toate le fac, toate le îndură, ca să păstreze „comorile românești” de la Muntele Athos (Marcu Bănescu).

VIAȚA BISERICEAȘĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

RELĂȚII BISERICEȘTI ROMÂNNO-SÎRBE

Găsindu-se la Timișoara, Prea Sfințitul Episcop Sava al Șumadiiei — locțiitor de episcop al Virșetului — Iugoslavia a făcut o vizită și la Mitropolia Banatului în ziua de 3 noiembrie 1980. Prea Sfinția Sa a fost însoțit de protopopul Dușan Kolarov și de P. On. Părinte Vladimir Marcovici, conducătorul Vicariatului ortodox sîrb din România.

Înaltul oaspete a fost primit de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, de față fiind Prea Sfințitul Episcop Vicar Timotei Lugojanul și P. On. Părinte Ioan Popeți, secretar eparhial.

Pe parcursul discuțiilor purtate într-o atmosferă de caldă frățietate, au fost puse în lumină diverse aspecte ale vieții bisericești din țara noastră și din țara vecină prietenă, subliniindu-se îndeosebi bunele relații existente între credincioșii ortodocși români și ortodocși sîrbi, precum și dorința comună de adîncire a bunelor raporturi dintre Patriarhiile română și sîrbă.

În cinstea oaspetelui a fost oferit un dejun oficial, nou prilej de convorbiri și schimb de opinii.

La plecare oaspeții au mulțumit pentru ospitalitatea oferită și au exprimat nădejdea unor alte întâlniri asemănătoare, puse sub semnul tradiționalei prietenii româno-sîrbe.

SESIUNEA ADUNĂRII EPARHIALE

Duminică 7 decembrie 1980 a avut loc sesiunea anuală a Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului care a început prin oficierea obșnuitului Te-Deum de un sobor de preoți avînd în frunte pe Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul în paraclisul din incinta reședinței mitropolitane. Cu acest prilej a fost conferită, prin hirotessie, distincția de iconom PP. CC. Părinți Petru Dobobanțu, consilier eparhial, Doru Milostean, protopopul Făgetului și Valeriu Stroca preot la parohia Eftimie Murgu.

Lucrările sesiunii s-au desfășurat în sala de ședințe a Centrului eparhial și au fost deschise printr-un cuvînt ocazional rostit de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae. Pornind de la faptul că Biserica Ortodoxă Română împlinește de veacuri un rol nu puțin însemnat atît în cele spirituale cît și în cele materiale, Înalt Prea Sfinția Sa a arătat că bilanțul de realizări pe care-l prezintă la sfîrșit de an calendaristic Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului constituie aportul propriu la mersul înainte al întregului popor. În acest context și-a exprimat dorința ca sesiunea Adunării Eparhiale să fie prilej de gîndire la ceea ce s-a făcut și la ceea ce mai este de făcut pentru a se putea realiza un spor în toate.

După rostirea cuvîntului de deschidere s-a păstrat un moment de reculegere pentru cei ce, de la ultima sesiune, au trecut la cele veșnice.

Constatîndu-se prin apelul nominal prezența majorității membrilor și fiind de asemenea îndeplinite formalitățile statutare, au fost propuse, și s-au aprobat, textele unor telegrame omagiale adresate conducerii Bisericii și înaltei ocîrmuiri a statului.

P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, a dat apoi citire raportului ge-

neral de activitate pe anul 1980. Incadrând problemele bisericești în actualitatea internă și internațională raportul a evidențiat întreaga situație a eparhiei din cursul anului expirat, începând cu prezentarea sumară a structurii ei și continuând cu strădania permanentă a Consiliului Eparhial de a aduce la îndeplinire hotărârile și sarcinile trasate de Adunarea Eparhială din sesiunea anterioară.

Între altele s-a menționat preocuparea permanentă a Centrului eparhial pentru înzestrarea parohiilor cu biserici, capele ori case parohiale, acolo unde nu erau, completarea parohiilor vacante cu noi cadre pregătite în seminarii și institute teologice, grija acordată disciplinei clerului, colaborării cu mirenii, cultivării bunelor relații cu celelalte culte, aparițiilor editoriale, colportajului, pangarului, etc....

Din strădanile depuse pe plan cultural au fost citate cele privind învățămîntul teologic, în special Seminarul teologic din Caransebeș unde recent s-a dat în folosință biserica nou construită, activitatea publicistică, preocuparea pentru obiectele aparținînd patrimoniului cultural național și pentru întreținerea monumentelor istorice, cultivarea memoriei înaintașilor, etc....

O bună parte a raportului a fost rezervată împlinirilor din sectorul economic-gospodăresc oglindite concret în terminarea lucrărilor și darea în folosință a bisericilor nou zidite din parohiile Luncani și Timișoara-Freidorf, continuării lucrărilor la bisericile parohiale din Lovrin și Berini, reparațiilor capitale sau curente executate la 41 de biserici parohiale și restaurării altor 10 lăcașuri de cult monumente istorice, pictării totale sau parțiale a bisericilor parohiale din Boldur, Herendest, Timișoara III, Timișoara-Freidorf, Bolvașnița, Valea Timișului, Zervești, Zorile, Goleț, Zlagna, Eftimie Murgu, Soșdea, Zorlențu Mare și schitul de pe muntele Mic, amenajării de noi capele pentru serviciile religioase în parohiile Biled și Satbătrîn, reparării a 15 case parohiale și achiziționării altor 9 prin cumpărare, împrejmuirii a 18 biserici și cimitire parohiale, etc.

După prezentarea raportului general, au urmat, în partea a doua a lucrărilor, dezbaterile în cadrul celor patru comisii: bisericească, culturală, economică și de organizare-validare. Adunarea Eparhială s-a reunit apoi în plen pentru a asculta și delibera asupra rapoartelor comisiilor și a proiectelor de hotărâri prezentate de raportorii preot Ieremia B. Ghița pentru comisia bisericească, dr. Victor Lăzărescu pentru comisia culturală, arhitect Sorin Moldovan pentru comisia economică și dr. Gheorghe Ciulei pentru comisia de organizare și validare.

În cadrul discuțiilor asupra problemelor administrative la care și-au adus aportul membrii Adunării Eparhiale și invitați, dr. Iuliu Pora a sugerat evidențierea nominală în paginile revistei mitropolitane a preoților merituosi, faptul putînd avea consecințe pedagogice pozitive. Aceeași preocupare a arătat în intervenția sa P. On. Părinte Constantin Comșulea, care a sesizat necesitatea sprijinirii clericilor tineri. Valoroase sugestii privind unitatea spirituală și bunul mers al treburilor bisericești au formulat P. On. Părinți dr. Marcu Bănescu, Dimitrie Băloni și Dimitrie Grama.

Pe marginea problemelor puse în discuție de raportul comisiei culturale au luat cuvîntul P. On. Prinți: Ieremia B. Ghița, Traian Mihailovici, Vasile Petrica și Ion B. Mureșlanu abordînd teme privitoare la învățămîntul teologic, cu referire specială la educația viitorilor preoți.

Activitățile economice și gospodărești au fost și ele în atenția mai multor vorbitori care au făcut aprecieri pozitive asupra progresului înregistrat în acest sector. Astfel arh. Sorin Moldovan a evidențiat aportul însemnat adus de atelierele eparhiale și îndeosebi atelierul de luminări. Alți vorbitori ca dl. Dimitrie Popovici, P. On. Părinte Gheorghe Tunea și P. C. Părinți Mart'n Novac și Ion Brînzei, au vizat economisirea de materiale, combustibile și energie electrică, respectarea cu strictețe a disciplinei financiare etc.

În fine, ultimele discuții pe marginea rapoartelor și proiectelor au atins probleme de organizare și validare ca spre pildă delimitarea unor parohii și modificări în componența organelor eparhiale. Între altele s-a propus și apoi aprobat alegerea prof. Gheorghe Dobrea ca membru al Consiliului Eparhial și a

prof. Vasile Vărădean ca reprezentant mirean al eparhiei în Adunarea Națională Bisericească.

Dezbatările luind sfârșit, toate proiectele de hotărâri, îmbunătățite prin amendamentele rezultate din luările de cuvânt, au fost supuse votului și aprobate în unanimitate, ele devenind astfel hotărâri ale Adunării Eparhiale.

În încheierea lucrărilor sesiunii, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a invitat la cuvânt pe Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul și pe reprezentantul Departamentului Cultelor.

Ordinea de zi fiind epuizată, Înalț Prea Sfinția Sa a adus mulțumiri tuturor celor ce au contribuit în orice chip la bunul mers al lucrărilor sesiunii, prin participare sau luări de cuvânt, asigurând pe membrii Adunării Eparhiale că cele propuse și hotărâte vor fi în atenția Consiliului Eparhial care le va traduce în fapt. Aprecind că rezultatele bune obținute în anul 1980 sînt rodul strădaniilor comune din partea preoților și credincioșilor, a protopopilor și personalului cancelariilor oficiilor protopopești, a monahilor și monahiilor de la așezămintele călugărești, a personalului cu munci de răspundere de la Centrul eparhial, a tuturor colaboratorilor din cadrul celor trei secții ale Consiliului Eparhial, a ostentorilor de la atelierele eparhiale și îndeosebi a membrilor Consiliului Eparhial care și-au adus o prețioasă contribuție la rezolvarea tuturor problemelor ce au intervenit pe parcursul anului, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit adresează tuturor un cuvânt de caldă mulțumire, cu nădejdea că deciziile adoptate vor contribui la obținerea de noi rezultate în viitor.

Subliniind sprijinul pe care Arhiepiscopia l-a avut din partea forurilor superioare bisericești și de stat, Înalț Prea Sfinția Sa a adus mulțumiri Sfințului Sinod, personal Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, exprimînd totodată recunoștința și asigurările de sinceră loialitate față de autoritățile statului, față de Departamentul Cultelor, pentru înalta sollicitudine arătată.

A urmat un dejun oficial la care au luat parte membrii Adunării Eparhiale, personalul cu munci de răspundere de la Centrul eparhial, protopopii și invitați, între care preoți parohi care s-au evidențiat în mod deosebit prin munca și activitatea lor. Masa oferită a fost un prilej de continuare a discuțiilor de la ședințele sesiunii. Au luat cuvîntul preoții dr. Marcu Bănescu, dr. Ioan Petreută dr. Traian Coșeriu, Alexandru Bălaș, Aurel Lazăr, Traian Mihailovici, d-nii Petru Crăiniceanu și dr. Teodor Dejeu.

Tuturor le-a răspuns Înalț Prea Sfințitul Mitropolit.

Astfel s-a încheiat sesiunea Adunării Eparhiale din 1980, cu mari satisfacții și îndreptățite speranțe de succese noi în viitor.

HIROTONIRI ȘI HIROTESIRI

Pentru completarea locurilor rămase vacante prin pensionarea sau decesul unor preoți, precum și pentru a răspunde nevoilor duhovnicești ale credincioșilor, Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae a promovat în rîndul clerului noi candidați ce și-au făcut în prealabil pregătirea necesară împlinirii misiunii preoțești spre care au simțit chemare. Astfel au fost hirotoniți în ultima vreme următorii:

1. **Viorel Rincu**, licențiat în Teologie, în ziua de 26 octombrie 1980 ca diacon iar în ziua de 4 noiembrie 1980 ca preot pe seama Seminarului teologic Caransebeș.

2. **Emil Cernat Ambruș**, licențiat în teologie, în ziua de 2 noiembrie 1980 ca diacon iar în 3 noiembrie ca preot pe seama parohiei Crivina de Jos, protopopiatul Lugoj.

3. **Diacon Ioan Bogdan**, absolvent de seminar, în ziua de 3 noiembrie ca preot pentru parohia Ramna, protopopiatul Reșița.

4. **Ioan Ruginescu**, absolvent de seminar, în ziua de 3 noiembrie ca diacon iar în 4 noiembrie ca preot pe seama parohiei Crai Nou, protopopiatul Timișoara.

5. **Tiberiu Brestoviceanu**, absolvent de seminar, în ziua de 4 noiembrie 1980 ca diacon iar în 5 noiembrie ca preot pe seama parohiei Gelu, protopopiatul Timișoara.

6. *Marinel Pîdău*, absolvent de seminar, în ziua de 5 noiembrie ca diacon iar în 6 noiembrie ca preot pe seama parohiei Sustra, protopopiatul Lugoj.
 7. *Ioan Munteanu*, absolvent de seminar, în ziua de 6 noiembrie ca diacon iar în 7 noiembrie ca preot pentru parohia Lătunaș, protopopiatul Deta.
 8. *Gheorghe Covaci*, absolvent de seminar, în ziua de 7 noiembrie ca diacon iar în 8 noiembrie ca preot pentru parohia Cenad, protopopiatul Timișoara.
 9. *Constantin Mihală*, absolvent de seminar, în ziua de 8 noiembrie ca diacon iar în 9 noiembrie ca preot pe seama parohiei Agadici, protopopiatul Oravița.
 10. *Viorel Ghera*, licențiat în Teologie, în ziua de 9 noiembrie ca diacon iar în 10 noiembrie ca preot pe seama parohiei Ohaba Mitnic, protopopiatul Caransebeș.
 11. *Petru Cernescu*, absolvent de seminar, în ziua de 10 noiembrie ca diacon iar în 11 noiembrie ca preot pe seama parohiei Homojdia, protopopiatul Făget.
 12. *Ioan Marcu*, absolvent de seminar, în ziua de 11 noiembrie ca diacon iar în 14 noiembrie ca preot pentru parohia Bara, protopopiatul Lugoj.
 13. *Nicolae Iliescu*, absolvent de seminar, în ziua de 14 noiembrie ca diacon iar în 15 noiembrie ca preot pentru parohia Cuptoare-Crușovăț, protopopiatul Caransebeș.
 14. *Ștefan Sîrbu*, licențiat în Teologie, în ziua de 15 noiembrie ca diacon iar în 16 noiembrie ca preot pe seama parohiei Jupa, protopopiatul Caransebeș.
 15. *Trandafir Jorș*, absolvent de seminar, în ziua de 16 noiembrie ca diacon iar în 17 noiembrie ca preot pe seama parohiei Partos, protopopiatul Deta.
 16. *Ioan Coroban*, licențiat în Teologie, în ziua de 21 noiembrie 1980 ca diacon iar în 30 noiembrie ca preot pe seama Seminarului teologic din Caransebeș.
 17. *Dorin Nistoran*, licențiat în Teologie, în ziua de 24 noiembrie ca diacon iar în 29 noiembrie ca preot pentru parohia Moldova Nouă, protopopiatul Oravița.
 18. *Ioan Havași*, licențiat în Teologie, în ziua de 15 noiembrie 1977 ca diacon, iar în 24 noiembrie 1980 ca preot pe seama catedralei mitropolitane.
 19. *Ioan Iosim*, absolvent de seminar, în ziua de 29 noiembrie ca diacon, iar în 2 decembrie ca preot pe seama parohiei Iaz, protopopiatul Caransebeș.
 20. *Constantin Șodincă*, absolvent de seminar, în ziua de 2 decembrie ca diacon iar în 3 decembrie ca preot pentru parohia Soceni, protopopiatul Reșița.
 21. *Pavel Cherescu*, licențiat în Teologie, în ziua de 1 decembrie 1979 ca diacon pe seama catedralei mitropolitane.
 22. *Ioan Durac*, licențiat în Teologie, în ziua de 30 noiembrie 1979 ca diacon, iar în 1 decembrie 1980 ca preot pe seama catedralei mitropolitane.
 23. *Nicolae Belean*, licențiat în Teologie, în ziua de 21 decembrie 1980 ca preot pe seama Seminarului teologic din Caransebeș.
 24. *Iulian Crainic*, licențiat în Teologie, în ziua de 29 decembrie ca diacon iar în 30 decembrie ca preot pe seama parohiei Sacoșul Turcesc protopopiatul Timișoara.
 25. *Ioan Megheleș*, absolvent de seminar, în ziua de 7 ianuarie 1981 ca diacon iar în 8 ianuarie ca preot pentru parohia Ticvaniul Mic protopopiatul Oravița.
- După efectuarea orînduitei practici liturgice și administrative pe lângă catedrala mitropolitană noii hirotoniți au fost prezentați Consiliului Eparhial unde au primit îndrumări pentru o cît mai reușită activitate în parohiile la care au fost numiți.

De asemenea apreciînd activitatea merituosă depusă în cadrul slujirii ca preoți în muncile de răspundere ce li s-au încredințat, pe temeiul hotărîrii: sinodului mitropolitan, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a înălțat în rangul de iconom pe PP. CC. Părinți Petru Dorobanțu, consilier eparhial, Doru Milostean, protopopul Făgetului și Valeriu Stroca de la parohia Eftimie Murgu, protopopiatul Oravița.

Ceremonia distingerii s-a desfășurat în paraclisul reședinței mitropolitane de Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul duminică 7 decembrie cu prilejul deschiderii sesiunii Adunării Eparhiale pe 1980.

PRĂZNUIREA HRAMULUI CATEDRALEI MITROPOLITANE

Sărbătorirea Sfinților Trei Ierarhi — Vasile, Grigorie și Ioan, hramul catedralei mitropolitane, a prilejuit bunilor credincioși din localitate și parohiile învecinate, și în anul acesta ca și în anii trecuți, momente de înaltă trăire duhovnicească.

Potrivit rânduiei bisericești, prăznuirea a început încă din ajun, o dată cu serviciul vecerniei cu litie și privighere, săvârșit de preoții și diaconii catedralei.

În ziua hramului, înconjurat de același sobor de preoți, Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul a oficiat sfânta liturghie. În cadrul solemn al dumnezeieștii slujbe, Prea Sfinția Sa a hirotonit întru diacon pentru nevoile catedralei pe tânărul licențiat în Teologie Stelian Borza, confirmând totodată, prin hirotessie, înalta distincție de iconom, acordată de Întâistătătorul eparhiei pentru merite deosebite preoților Ioan Grigoriță de la parohia Berzasca — protopopiatul Oravița și Vasile Muntean de la parohia Lugoj, precum și distincția de sachelar conferită preotului Silviu Boroancă de la parohia Pescari — protopopiatul Oravița, pentru aceleași merite. La sfârșitul sfintei liturghii, în scopul zidirii sufletești a obștei credincioase, Prea Sfinția Sa a rostit un părintesc cuvânt de învățătură și îndemn, vorbind despre rolul important pe care îl au dintotdeauna marii dascăli și ierarhi ai creștinătății în viața și sporirea în Duhul Sfânt a Bisericii lui Hristos.

Răspunsurile liturgice au fost susținute de corul catedral condus de Aurel Ciobanu. Numeroși credincioși și credincioase, pregătiți încă din ajun prin Sfânta Taină a Mărturisirii, au primit cu acest prilej Sfânta Împărtășanie.

Sărbătorirea s-a încheiat într-o atmosferă de pace deplină și adâncă mulțumire sufletească, odată cu tradiționala sfințire a prinoaselor și împărțirea anaferei de către Ierarhul slujitor.

BINECUVINTAREA CAPELEI DIN PAROHIA BILED

Alcătuită din credincioși proveniți din diferite părți ale țării, parohia Biled, protopopiatul Timișoara a devenit cu timpul o comunitate spirituală consolidată și unitară. Drept dovadă în cursul anului 1980, a reușit să achiziționeze pentru nevoile ei un încăpător imobil care să poată fi folosit, în același timp, ca locuință pentru preot, precum și ca lăcaș de închinare.

Lucrările de amenajare fiind încheiate, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a încuviințat darea ei în folosință pe data de 30 noiembrie 1980. În acest scop au fost delegați P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ și P. On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul Timișoarei, ca să procedeze la îndeplinirea rânduierilor de binecuvîntare a noului lăcaș.

Sosind în parohie delegații chiriarhali au fost întâmpinați de preotul paroh Valeriu Reja și de P. C. Părinte Ioan Perian, preot pensionar, fostul paroh, împreună cu obștea credincioșilor. După oficierea slujbei sfințirii apei și a binecuvîntării capelei, soborul de preoți a săvârșit sfânta liturghie în cadrul căreia, la momentul potrivit, P. On. Părinte Cornel Pleșu a rostit predica zilei. Răspunsurile liturgice au fost susținute de cîntăreții de la strană și de către credincioși prin cîntare în comun. La sfârșitul sfintei liturghii preotul paroh a prezentat o dare de seamă asupra situației parohiei și a desfășurării lucrărilor efectuate la capelă și la casa parohială, subliniind atașamentul enoriașilor față de Biserică și spiritul lor de jertfelnicie arătat prin munca și contribuția lor materială la aceste lucrări. A adus apoi mulțumiri deosebite conducerii eparhiei pentru tot sprijinul moral și material oferit cu dărnicie, autorităților locale și tuturor enoriașilor.

Luînd în încheiere cuvîntul, P. On. Părinte Ilie Maier a transmis celor prezenți arhierasca binecuvîntare din partea Întâistătătorului eparhiei, aducînd mulțumiri tuturor celor ce au ostenit pentru a se obține aceste lăudabile realizări. Întreaga asistență a intonat apoi cîteva colinde, după care participanții au fost invitați la o agapă frățască oferită de consiliul și comitetul parohial.

CONSFĂTUREA A PERSONALULUI DE CONDUCERE DIN EPARHIE

La 28 ianuarie a.c. s-au întrunit în ședință de lucru cadrele de conducere de la Centrul eparhial și Seminarul teologic-Caransebeș împreună cu protopopii și misionarii protopopești.

În absența și din încredințarea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, consfătuirea a fost deschisă de Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul care, făcând cunoscută ordinea de zi, a subliniat însemnătatea deosebită ce o prezintă pentru bunul mers al eparhiei problemele ce urmează a fi dezbătute.

Trecându-se la o analiză amplă a problemelor enunțate, au fost prelucrate pe rînd o serie de hotărîri ale Consiliului Arhiepiscopesc legate de aplicarea directivelor ultimei sesiuni a Adunării Eparhiale. O atenție deosebită s-a acordat problemei pe care o suscită răspunderea disciplinară a personalului bisericesc, precum și notării administrative a preoților pe anul 1980. Au fost date de asemenea instrucțiuni amănunțite privind justa întocmire a datelor statistice parohiale, modul corect al ținerii gestiunii, pregătirea colectei Fondului Central Misionar, probelele de pangar și colportaj și alte chestiuni curente.

Consfătuirea a prilejuit celor prezenți o activă participare la discuții, ceea ce a pus în evidență interesul lor deosebit față de problemele eparhiei și rezolvarea lor optimă în spiritul hotărîrilor Sfîntului Sinod și al îndrumărilor Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române.

În încheiere Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei a adresat participanților un stăruitor îndemn de a sprijini în orice mod traducerea în faptă a directivelor și hotărîrilor Adunării Eparhiale și Consiliului Arhiepiscopesc care au format obiectul dezbaterilor întrunirii.

PROBLEMELE PASTORALE LA ORDINEA ZILEI

În prezența Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și a Prea Sfințitului Episcop vicar Timotei Lugojanul la 15 ianuarie 1981 s-a întrunit comisia consultativă de pe lîngă secția bisericească a Consiliului Eparhial, avînd pe ordinea de zi evaluarea constatărilor de ordin pastoral făcute cu prilejul sfințirii caselor la Boboteaza din acest an. Au luat parte personalul cu munci de răspundere de la Centrul eparhial, protopopul și preoții din Timișoara precum și reprezentanți ai parohiilor din oraș.

Întrunirea a fost deschisă de Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae care a evidențiat importanța problemelor pastorale și interesul ce le acordă conducerea Bisericii. În continuare s-a referit la practicile religioase în uz și la modul cum sînt respectate prescripțiile ritualului Bisericii, la măsura în care sînt satisfăcute cerințele credincioșilor, aplicare făcîndu-se la sfințirea caselor cu prilejul Bobotezei.

Au luat apoi cuvîntul numeroși participanți care au arătat situația din parohiile lor sub raportul activității pastorale, dăruirea cu care preoții își împlinesc misiunea ce le revine, receptivitatea credincioșilor la demersurile acestora și rezultatele care se obțin. Au fost relevante aspecte pozitive dar și unele neajunsuri, toate indicînd însă atașamentul enoriașilor față de datinile străbune, dorința de a avea preoți conștiincioși, plini de zel misionar și entuziaști.

Opiniile exprimate, remarcile făcute și concluziile trase au demonstrat odată mai mult necesitatea de a se acorda atenția cuvenită aspectului pastoral al activității slujitorilor altarelor, obligația care revine tuturor preoților de a respecta hotărîrilor Sfîntului Sinod aduse în această privință.

ADUNAREA GENERALĂ A CASEI DE AJUTOR RECIPROC A CLERULUI

Întrunirea membrilor adunării generale a Casei de Ajutor Reciproc în prima lună a fiecărui an a devenit deja regulă. În Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului ea a avut loc în acest an la 27 ianuarie, în sala de ședințe a protopopiatului

Timișoara în prezența Prea Sfințitului Episcop vicar Timotei Lugojanul cu participarea integrală a delegaților Centrului eparhial, ai celor șapte protopopiate, ai Seminarului teologic din Caransebeș și Vicariatului ortodox sîrb.

Cuvîntul de deschidere l-a ținut P. C. Părinte Alexandru Balaș, președintele C.A.R., care salutînd prezența Prea Sfințitului Episcop vicar Timotei și a tuturor celor de față a subliniat sprijinul larg primit din partea conducerii eparhiale și a membrilor asociației, pentru bunul mers al ei.

S-a trecut apoi la dezbaterile problemelor de pe ordinea de zi, pe care au figurat: dările de seamă pe anul 1980 a Comitetului de conducere și a comisiei de verificare, bilanțul și contul de beneficii și pierderi pe 1980, aprobarea transferării rezultatelor la 31 decembrie 1980, aprobarea schemei și a proiectului de plan financiar pe 1981 și, în sfîrșit, aducerea la cunoștința Adunării generale a numirii în postul vacant de contabil C.A.R. a preotului Filip Aurel.

Participanții care au luat cuvîntul au relevat corecta chivernisire precum și strădania evidentă a personalului de conducere de a servi în modul cel mai satisfăcător pe toți membrii solicitanți, făcînd totodată propuneri pentru continua îmbunătățire a modului de funcționare a C.A.R.

Președintele a adus apoi mulțumiri tuturor celor de față pentru participarea activă la lucrări.

În încheiere, exprimînd satisfacția pentru modul în care s-au desfășurat lucrările ședinței, Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul a adus elogiul forurilor de conducere a C.A.R. pentru felul în care și-au împlinit pînă acum mandatul, îndrumîndu-i că și pe viitor să depună aceleași eforturi în împlinirea nevoilor materiale ale preoților și personalului Arhiepiscopiei.

COLABORARE ÎN PROBLEME DE INTERES OBȘTESC

Pe linia tradiției Bisericii noastre, preoții și credincioșii colaborează cu autoritățile locale în tot ce ține de înfăptuirea mai binelui obștesc. De la crearea Frontului Democrației și Unității Socialiste acesta a devenit organismul în cadrul căruia se desfășoară numeroase acțiuni susținute de întregul cler împreună cu membrii parohiilor. E ceea ce rezultă din informațiile primite de la conducerea Consiliului comunal al F.D.U.S. Dalboșeț, jud. Caraș-Severin care arată că alăturîndu-se forurilor locale și cetățenilor, preotul Ioța Berbentea împreună cu enoriașii săi au contribuit la asfaltarea străzii care duce la cimitir, la construirea a 120 m trotuar și la amenajarea de spații verzi. Acestor inițiative menite să îmbunătățească aspectul comunei, ei au adăugat repararea bisericii, construirea gardului împrejurimilor de la cimitir și participarea la alte acțiuni cu caracter gospodăresc.

Mulțumirilor exprimate de autorități preotului și credincioșilor săi, adăugăm satisfacția de a putea consemna atare exemplu de colaborare pe plan social.

REORGANIZAREA CORULUI PAROHIAL DIN SINNICOLAUL MARE

Întocmai altor parohii din Mitropolia Banatului, Sinnicolaul Mare se poate mîndri cu formația sa corală veche de peste 120 de ani. Cîntăreți de renume și vestiți dirijori ca de exemplu Atanasie Lipovan au contribuit la faima lui.

Reorganizat în ultima vreme prin grija conducerii parohiei, corul a intrat într-o nouă perioadă a lungii sale existențe, beneficiînd de sprijinul dirijorului corului catedralei mitropolitane din Timișoara, Aurel Ciobanu, care este fiul parohiei. Vechi membri și alții proaspeți, instruiți de P. C. Părinte Ioan Farca, își aduc acum contribuția la împodobirea serviciilor religioase care se oficiază în cele două biserici ale parohiei. Repertoriul din trecut, ei au adăugat o liturgie în plus cum și numeroase alte piese religioase.

Prima manifestare a corului în actuala sa formație a avut loc duminică 21 decembrie 1980. În cadrul vecerniei a fost prezentată o suită de colinde tradiționale. Printre cei de față s-a aflat și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae care adresă-

du-se credincioşilor la sfârşitul slujbei a ținut să sublinieze importanța muzicii corale în cultul creștin, a lăudat reactivarea corului parohiei Sinicolaul Mare și a adresat coriștilor îndemnul de a continua fără întrerupere lucrul bun la care s-au angajat.

La casa parohială a fost oferită apoi o agapă tuturor membrilor corului. Întilnirea s-a desfășurat într-o atmosferă de creștinească însuflețire, preoții prezenți și coriștii executând frumoase cîntări bisericești.

După numai cîteva zile, duminică 28 decembrie corul parohial a avut încă o dată prilejul de a-și dovedi măiestria dînd răspunsurile la liturgia arhierescă oficiată în biserică mare de Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul. În cuvîntul rostit, pe lîngă obișnuitele povătuiri, Prea Sfinția Sa s-a referit la bunul exemplu pe care îl dă corul local și altor parohii, continuînd și îmbogățind frumoasele tradiții bănățene.

TRECUT LA CELE VEȘNICE

Prof. dr. Petru Râmneanțu a decedat la București, unde și-a avut ultimul domiciliu, în ziua de 10 ianuarie 1981. Născut la 30 iunie 1902 în satul Gaiul Mic, jud. Timiș, a urmat liceul „C. Diaconovici Loga” din Timișoara și Facultatea de medicină din Cluj-Napoca unde și-a luat doctoratul. Între 1932—1933 a făcut studii de specializare în igienă și biostatistică la Baltimore — S.U.A. iar în 1940 de demografie la Roma — Italia.

Din 1 aprilie 1924 a intrat în serviciul Facultății de medicină — Cluj-Napoca funcționînd ca preparator, asistent și conferențiar. Creîndu-se Facultatea de medicină la Timișoara, vine aici și ocupă catedra de igienă. Înainte de a se pensiona, a funcționat ca medic la Craiova și București.

Pe lîngă îndeletnicirile sale profesionale, a desfășurat o intensă activitate științifică publicînd numeroase studii, a participat la congrese și întruniri internaționale — între altele la Congresul internațional al populației, Paris, iulie — august 1937 — și-a adus contribuția la diferite acțiuni în domeniul igienei și demografiei. Ani de-a rîndul a activat pe tărîm obștesc militînd pentru îmbunătățirea igienei populației și combătînd denatalitatea care în trecut amenința grav Banatul.

Nu mic i-a fost aportul pe plan cultural, cu osebire în cadrele asociației „Astra” și „Institutului social Banat-Crișana”. O bună parte a preocupărilor sale s-au îndreptat spre studierea trecutului poporului nostru. Două importante contribuții au văzut lumina tiparului în revista „Mitropolia Banatului”: „Două clopote din secolul al XV-lea sau al XVI-lea din Gaiul Mic” (1966) și „Semnificația inscripției de la vechea biserică din Moravița” (1967).

Adormitul în Domnul a fost de asemenea atașat Bisericii, nu numai cercețindu-i trecutul, dar și prin comportarea sa zilnică de credincios practicant. Astfel se face că a devenit membru al Adunării Eparhiale ca reprezentant al circumscripției Deta de unde era originar.

Înmormîntarea a avut loc în cimitirul „Belu” din București la 14 ianuarie, de față fiind și delegați ai Mitropoliei Banatului.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

LUCRĂRILE ADUNĂRII EPARHIALE

Sesiunea anuală de lucru a Adunării Eparhiale a Episcopiei Aradului și Hunedoarei a avut loc duminică 30 noiembrie 1980 în sala de ședințe a reședinței episcopale. După obișnuitul Te-Deum oficiat în sobor de Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, Prea Sfințitul Episcop Visarion în calitate de președinte a adresat celor prezenți un cuvânt ocazional — în care, subliniind rostul pozitiv al întrunirilor — bilanț ale Adunării Eparhiale la fiecare sfârșit de an, a arătat că este necesară în astfel de ocazii și o cumpănire cu deplină responsabilitate asupra celor ce trebuiesc făcute pe viitor, pentru ca înlăturind dificultățile constatate și intensificând munca pastorală, misionară, economică și socială, eparhia să se poată integra în ritmul înnoitor al vremii.

Formele statutare fiind îndeplinite și majoritatea membrilor prezenți verificată prin apelul nominal, s-a propus și aprobat textele unor telegrame omagiale adresate înalțelor foruri de conducere a Bisericii și Statului.

Potrivit ordinii de zi, au fost depuse apoi rapoartele întocmite de cele trei secții ale Centrului eparhial: bisericească, culturală și economică. După o suspendare, pe timp de o oră, a lucrărilor — pentru a se da curs dezbaterilor pe secții în jurul acestor rapoarte —, reluându-se ședința în plen s-a dat cuvîntul domnului dr. Ioan Radu, raportorul comisiei bisericești care a prezentat munca depusă și realizările acestui sector, precum și planul de măsuri propus pentru 1981.

În continuare, dl. dr. Tiberiu Iacob, raportorul comisiei culturale a relevat activitatea sectorului respectiv, menționînd cu osebire lucrările tipărite cu binecuvîntarea și osteneala Chiriarhului în cursul anului expirat, 1980: „Carte de rugăciuni”, format mic, și monografia „Mănăstirea Hodoș Bodrog”, lucrare de prestigiu.

În încheiere, ing. Jenică Zaharia a dat citire raportului comisiei economice, prima parte constituind analiza execuției bugetare pe anul 1979, colecta Fondului Central Misionar, precum și situația financiară și stadiul lucrărilor de reparații și pictură efectuate la diferite parohii, iar în partea a doua propunerile pentru noul an bugetar.

Pe marginea rapoartelor au luat cuvîntul mai mulți participanți, membri ai Adunării Eparhiale sau invitați ca: P.P. C.C. Părinți Avram Petric — Orăștie, Vitalie Pereteatcu — Lipova, Traian Gavrilă — Arad, Ionel Oprea — Sebiș, prof. Eduard Găvănescu și alții. Vorbitorii au exprimat deplina satisfacție pentru realizările obținute, mulțumînd în numele clerului și credincioșilor Prea Sfințitului Episcop Visarion și Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul pentru strădanii de zi cu zi care dăruie mersului înainte al eparhiei.

În încheiere, Prea Sfințitul Episcop Visarion a invitat la cuvînt pe delegatul conducerii județene de stat și pe reprezentantul Onoratului Departament al Cultelor.

Epuizîndu-se ordinea de zi, Prea Sfințitul Episcop Președinte a exprimat celor prezenți la ședința anuală de lucru a Adunării eparhiale alese mulțumiri pentru participare ca și pentru aportul adus bunei ei desfășurări, urînd tuturor multă sănătate, puteri sporite de muncă și rodnice realizări în noul an 1981. Un cuvînt de

profundă recunoștință a adresat Sfântului Sinod, Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, Onoratului Departament al Cultelor și Înalt Prea Sfințitului Părinte Nicolae, Mitropolitul Banatului, pentru largă înțelegere manifestată în permanență față de Episcopia Aradului și Hunedoarei.

Cu aceasta lucrările Adunării eparhiale pe anul 1980 au luat sfârșit, cu speranța că anul 1981 va consemna noi și importante înfăptuiri în activitatea pastoral-misionară, economică și obștească a eparhiei.

TÎRNOSIRI ȘI BINECUVÎNTĂRI DE BISERICI

Duminică 26 octombrie 1980 Prea Sfințitul Episcop Visarion, însoțit de P. C. Părinte Iova Zaharia, secretar eparhial, a sosit în parohia Lazuri, protopopiatul Ineu, pentru a binecuvînta lucrările de reparații efectuate la biserica din filia Groși, fiind întâmpinat cu bucurie de preoți și de obștea credincioșilor, în numele cărora P. C. Părinte Ioan Brădean protopopul locului a rostit cuvîntul de bun venit.

După săvîrșirea ceremonialului sfințirii bisericii, Ierarhul — înconjurat de soborul de preoți însoțitori a oficiat sfînta liturghie, predica zilei fiind rostită de P. C. Părinte Iova Zaharia.

După otpust, — făcînd o scurtă dare de seamă privind lucrările de reparații efectuate la biserică și relevînd dragostea cu care credincioșii și-au unit eforturile pentru a duce la bun sfârșit aceste lucrări, preotul paroh Viorel Nan a mulțumit cu căldură Prea Sfințitului Episcop Visarion pentru ajutorul acordat și pentru binevoitoarea prezență la sfințirea bisericii.

În încheiere, Întîistătorul eparhiei a adresat credincioșilor cuvînte de prețuire pentru jertfelnicia și statornicia lor în credință, îndemnîndu-i la păstrarea neștirbită a unității religioase și promovarea virtuților creștinești și cetățenești.

— *Credincioșii parohiei Cîsnădlă, protopopiatul Ineu* au avut și ei un osebît prilej de bucurie duhovnicească, în ziua de duminică 2 noiembrie 1980 cînd Prea Sfințitul Episcop Visarion a poposit în mijlocul lor pentru a tîrnosi locașul de rugăciune.

După săvîrșirea celor rînduite pentru acest important act din viața unei parohii Prea Sfinția Sa în fruntea soborului preotesc a oficiat sfînta liturghie, răspunsurile liturgice fiind date de asistență prin cîntarea în comun. Predica zilei a rostit-o P. C. Părinte Ioan Brădean.

Preotul paroh, Vasile Nistor, distins la timpul potrivit în cadrul sfîntei liturghii cu rangul de „iconom”, a prezentat o succintă dare de seamă asupra situației parohiei și asupra lucrărilor efectuate la biserică, adresînd de asemenea cuvînte de aleasă mulțumire Prea Sfinției Sale pentru sprijinul material și moral acordat.

A urmat apoi cuvîntul de învățătură al Ierarhului care a vorbit despre rostul și însemnătatea Sfintei Taine a Preoției în viața credincioșilor, felicitînd totodată pe preot și credincioși pentru pilduitoarea dragoste ca și pentru atașamentul neînmurît față de biserică și credința lor strămoșească.

În aceeași zi din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul s-a deplasat în parohia Lunca Devei, protopopiatul Brad pentru a binecuvînta lucrările de reparații și pictură efectuate la biserica din filia Barbura.

Împlinînd ritualul îndătinat al sfințirii bisericii, Prea Sfinția Sa a săvîrșit în continuare sfînta liturghie împreună cu soborul de preoți.

La priceasnă a predicat P. C. Părinte Liviu Boldura, protopopul locului, iar la terminarea slujbei parohul comunității P. C. Părinte iconom stavrofor Amos Iuga, a făcut cuvenita dare de seamă referitoare la lucrările de reparații și pictură efectuate.

În încheiere, Prea Sfințitul Arhiereu-vicar, după ce a transmis celor prezenți arhieresti binecuvîntări din partea Întîistătorului eparhiei, a evidențiat jertfelnicia cu care credincioșii parohiei, împreună cu preotul lor, au reușit ca în răstimp de trei ani să repare și să împodobească cu picturi toate cele trei biserici în parohie, care au și fost sfințite.

În sfârșit, după o săptămână, în 9 noiembrie 1980, credincioșii parohiei Vulcan protopopiatul Petroșani au ieșit și ei în frunte cu P. C. Părinte Octavian Pătrașcu protopopul locului în întâmpinarea Prea Sfințitului Arhiereu-vicear Gherasim Hunedoreanul sosit din încredințarea Chiriarhului: pentru a sfinți noua biserică din filia Dealul Babii, pictată recent în tehnica tempera de către talentatul pictor bisericesc preotul pensionar Petru Iacobescu din Timișoara.

După sfințirea bisericii, Prea Sfinția Sa, înconjurat de sobor, a oficiat sfânta liturghie în cadrul căreia a fost hirotonit întru preot, pe seama parohiei Toplița, protopopiatul Deva, tânărul diacon Gheorghe Cornel Balica. Răspunsurile liturgice au fost susținute de credincioșii prezenți iar predica zilei a fost rostită de P. C. Părinte Octavian Pătrașcu.

După darea de seamă prezentată de preotul paroh Leonte Dăncescu, Prea Sfințitul Arhiereu-vicear a rostit un cuvânt de învățătură vorbind despre biserica — locaș de închinare și îndatoririle credincioșilor față de ea.

SLUJIRI ARHIEREȘTI

Răspunzând rugămintii stăruitoare a preotului și credincioșilor, Prea Sfințitul Episcop Visarion, însoțit de P. C. Părinte Iacob Bupte, consilier eparhial, a vizitat în ziua de duminică 7 decembrie 1980 parohia Nădlac din protopopiatul Arad unde — înconjurat de un sobor de preoți a oficiat sfânta liturghie. Răspunsurile liturgice le-au susținut credincioșii prin cîntare în comun. Cu acest prilej Prea Sfinția Sa a hirotonit întru diacon pe tânărul licențiat în teologie Viorel Roja pe seama catedralei episcopale. Predica zilei a rostit-o P. C. Părinte Iacob Bupte. După încheierea serviciului divin, P. C. Părinte Vasile Bărbuș, parohul locului a prezentat o scurtă dare de seamă asupra situației religio-morale și gospodărești în parohie, după care Chiriarhul a împărtășit credincioșilor un cuvânt de învățătură și de părintești indemnuri la împlinirea cu bună credință a îndatoririlor lor bisericești și cetățenești.

După două săptămîni, întâmpinat cu osebîtă bucurie duhovnicească, Prea Sfințitul Episcop Visarion a săvîrșit sfînta liturghie în sobor, în frumoasa biserică parohială din Apateu, protopopiatul Ineu fiind însoțit, la fel de P. C. Părinte Iacob Bupte. Prezența Ierarhului în mijlocul credincioșilor acestei parohii frunzase a oferit acestora prilejul unei sporite bucurii duhovnicești de a asculta pe lîngă predica zilei ținută de P. C. Părinte Iacob Bupte și înflăcărata alocuțiune a fostului lor paroh — preotul pensionar Ioan Paleacu, cuvîntul arhieresc de învățătură despre adevărata credință și datoria fiecărui bun creștin de a o păstra și propovădui.

În ambele parohii vizitate, Întîistătătorul eparhiei s-a întreținut îndelung cu enoriașii prezenți indemnîndu-i la unire, disciplină, muncă, rugăciune și bună-înțelegere.

ITINERAR PASTORAL

Din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, continuînd seria rodnicelor contacte duhovnicești cu credincioșii comunităților parohiale din eparhie, Prea Sfințitul Arhiereu-vicear Gherasim Hunedoreanul a cercetat în ultima vreme parohiile Vulcan I din protopopiatul Petroșani precum și filia Lunca de Jos aparținătoare parohiei Petrila. Întîmpinat peste tot cu multă căldură de slujitorii și credincioșii locului, Prea Sfințitul Părinte a oficiat în fiecare biserică din parohiile vizitate slujba vecerniei și sfînta liturghie în sobor, împărtășind celor prezenți cuvînte părintești de învățătură și indemn la păstrarea cu grijă a comorilor spirituale moștenite de la înaintași, cum și a unității de credință și aspirații pentru mai binele obștesc. Prezența Arhierelui în aceste zile de praznic în mijlocul credincioșilor a însemnat o prețioasă contribuție la sporirea credinței strămoșești și a atașamentului lor sufletec față de Biserică și Patrie.

CHEMAȚI LA VREDNICIA SLUJIRII PREOȚEȘTI

În ultimul trimestru al anului 1980, prin purtarea de grijă a Prea Sfințitului Episcop Visarion de a completa parohiile vacante cu cadre noi preoțești au fost hirotoniți următorii candidați:

Viorel Higosan, absolvent de seminar, hirotonit diacon la 18 octombrie și preot la 19 octombrie 1980 pentru parohia Panc-Seliște, protopopiatul Deva;

Costică Giurgiu, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 17 octombrie și preot la 18 octombrie 1980 pe seama parohiei Săliștea, protopopiatul Brad;

Alexandru Gaica, absolvent de seminar, hirotonit diacon la 19 octombrie și preot la 20 octombrie 1980, pe seama parohiei Susani, protopopiatul Ineu;

Ioan Iederan, absolvent de seminar, hirotonit diacon la 1 noiembrie și preot la 2 noiembrie 1980, pentru parohia Săcărîmb, protopopiatul Deva;

Cornel Gheorghe Balica, absolvent de seminar, hirotonit diacon la 8 noiembrie și preot la 9 noiembrie 1980, pe seama parohiei Toplița, protopopiatul Deva;

Ioan Stana, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 13 noiembrie și preot la 16 noiembrie 1980, pe seama parohiei Dumbrava, protopopiatul Brad;

Viorel Roja, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 7 decembrie 1980 pe seama catedralei episcopale.

După îndătinată practică liturgică și omiletică pe care noii hirotoniți au efectuat-o la catedrala episcopală, Întâistătorul eparhiei a ținut să dea îndrumări părintești fiecăruia în vederea unei active și rodnice pastorații în parohiile ce li s-a încredințat.

DISTINCȚII BISERICEȘTI

Apreciind cu înțelepciune munca depusă de preoții eparhiei în ultimele luni ale anului 1980, Prea Sfințitul Episcop Visarion, pe temeiul aprobării Sinodului mitropolitan, a acordat distincții bine-meritate următorilor preoți în activitate sau pensionari:

Victor Butnariu de la parohia Lupeni — protopopiatul Petroșani, distincția de *iconom stavrofor*; *Romulus Coceag* de la parohia Ocolișul Mare — protopopiatul Orăștie, *Arsenie Ilieș* de la parohia Tebea — protopopiatul Brad, *Viorel Nan* de la parohia Lazuri — protopopiatul Ineu, *Vasile Nistor* de la parohia Chișindia — protopopiatul Ineu și *Lăzăr Măciucă* — pensionar, distincția de *iconom*; *Viorel Techa* de la parohia Agrișul Mare — protopopiatul Ineu distincția de *sachelar*.

Cu prilejul hirotesirii, Prea Sfințitul Episcop Visarion împreună cu Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul au felicitat pe preoții distinși exprimând dorința ca distincțiile primite pentru activitatea din trecut să fie un imbold pentru noi înfăptuiri în viitor.

ADORMIȚI ÎN DOMNUL

În ziua de 28 octombrie 1980 s-a stins din viață *preotul pensionar Simion Păcurar*, în vîrstă de 73 ani.

Născut la 23 decembrie 1907 în localitatea Zlaști, județul Hunedoara, a urmat cursurile primare și secundare în orașul Hunedoara, iar studiile teologice la Sibiu. Hirotonit preot pe seama parohiei Tîrnova, a păstorit, cu trecerea anilor, în parohiile Gealacuta, Căbești și Brănișca de unde s-a pensionat în anul 1975.

Dorind să fie alături de copiii săi, se stabilește în 1977 cu familia în orașul Buzău, unde după trei ani și-a dat obștescul sfîrșit.

Slujba înmormîntării a fost oficiată, în ziua de 1 noiembrie, în biserica „Cuvioasa Paraschiva” din Buzău, de către un numeros sobor de preoți și diaconi, în frunte cu P. C. Părinte Gheorghe Țuță, consilier eparhial, care a rostit panegiricul

scotînd în evidență activitatea bogată, plină de înfăptuiri a adormitului întru Domnul.

Sicriul cu trupul neînsuflețit al preotului Sîmion Păcurar, a fost depus în cimitirul „Dumbrava” din Buzău.

În ziua de 25 decembrie 1980 s-a stins din viață *preotul iconom stavrofor Pantelimon Calancea*, la venerabila vîrstă de 91 ani.

Născut la 25 august 1889, în localitatea Vancicăuți, dovedește de mic copil o dragoste pentru biserică prin participarea plină de zel și însuflețire la cîntarea liturgică. În timpul primului război mondial, fiind mobilizat ca sanitar, se face remarcat prin îngrijirea deosebită ce o arăta bolnavilor și răniților pe front. Datorită vieții lui curate, cunoștințelor sale teologice și bunelor aprecieri din partea conducerii Bisericii, în anul 1919 a fost hirotonit ca diacon misionar. În 1927 a primit Sfînta Taină a preoției pentru parohia Izvorul Ampoiului, județul Alba, unde, înfruntînd lipsuri și greutăți materiale, a construit o casă parohială, a amenajat un cimitir și a împodobit biserica. A activat ca preot și în parohiile Valea Lupșei (1945—1947) și Aluniș, jud. Arad, de unde s-a pensionat în anul 1972. În toate parohiile prin care a trecut a arătat neobosită rîvnă în slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor.

Slujba înmormîntării s-a oficiat în ziua de 27 decembrie 1980 de un sobor de preoți avînd în frunte pe P. C. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ care a transmis familiei condoleanțe din partea Prea Sfințitului Episcop Visarion. P. C. Părinte Gheorghe Căvășdan a prezentat apoi viața și activitatea celui răposat.

Trupul neînsuflețit al preotului Pantelimon Calancea a fost înhumat în cimitirul „Pomenirea” din Arad.

În ziua de 7 ianuarie 1981 a trecut la cele veșnice distinsul *preot iconom stavrofor Emilian Bența*, în vîrstă de 71 ani.

Născut la 5 ianuarie 1910, în localitatea Bampotoc, județul Hunedoara, a urmat școala primară în satul natal, iar după absolvirea liceului la Deva s-a dedicat studiilor teologice, pe care le-a încheiat la Cluj. În decembrie 1935 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Sîntămărie de Piatră, de unde s-a transferat, în aprilie 1938, la parohia Adea, județul Arad. În ambele parohii a construit cîte o casă parohială. O muncă conștiințioasă și neobosită a depus și în parohiile Tirnova, Arad-Șega I, Apateu și Miniș, de unde s-a pensionat la data de 1 mai 1978. În toate aceste parohii a purtat de grijă locașurilor de cult înzestrîndu-le cu frumoase picturi în tehnica frescă (Tirnova, Miniș), îngrijindu-se în aceeași măsură și de sporirea duhovnicească a credincioșilor prin însușirile alese ale sufletului său, prin temeinica sa pregătire teologică, prin talentul său oratoric, fiind pentru toți un exemplu viu de trăire și evlavie creștină.

În ziua înmormîntării, zeci de preoți din Arad și împrejurimi precum și numeroși credincioși au venit lingă sicriul lui pentru a-și uni rugăciunile cu acelea ale părinților slujitori.

Prohodirea s-a oficiat în biserica catedrală din Arad de către un numeros sobor de preoți și diaconi în frunte cu P. C. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ. A fost de față și Întîistătătorul eparhiei, Prea Sfințitul Episcop Visarion, însoțit de Prea Sfințitul Arhiepiscop Gherasim Hunedoreanul. Despre verdnicia răposatului a rostit cuvinte de aleasă prețuire și a adresat cuvinte de mîngiere și sinceră compasiune, P. C. Părinte Teodor Greucean, consilier eparhial.

După încheierea slujbei de înmormîntare trupul neînsuflețit al preotului Emilian Bența a fost însoțit de asistență spre locul de veșnică odihnă din cimitirul „Pomenirea” din Arad, unde a fost înhumat.

Prof. MARIO RUFFINI, *Aspetti della cultura religiosa ortodossa romana medievale (secoli XIV—XVIII)*, Milano, 1980, 251 pp.

Născut la Spezia (Liguria) la 23 septembrie 1896, profesorul dr. Mario Ruffini de la Universitatea din Torino și-a închinat viața studiului limbii și literaturii române. O veste dureroasă ne anunță că a încetat din viață la 31 octombrie 1980, la Torino. Statul român dăd o înaltă apreciere activității omului de știință Mario Ruffini, ca istoric literar și romanist, l-a decorat cu Ordinul Cultural clasa I, iar Universitatea din București i-a acordat titlul de *doctor honoris causa*.

După ce a obținut aceste două meritate distincții, profesorul a continuat cercetările în domeniul culturii și literaturii române publicând volume masive: *Biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino* (București, Minerva, 1973, 302 pp.), *Influența italiană în Țara Românească în epoca lui Constantin Brîncoveanu* (în italiană, München, 1974, 218 pp.) și recent apăruta lucrare de sinteză: *Aspecte ale culturii religioase ortodoxe medievale române* (secolele XIV—XVIII), tipărită la Roma, 1980, 251 pp., de generosul profesor dr. Iosif Constantin Drăgan, în editura sa proprie (Editrice: Nagard, anagrama numelui). Aceasta este prima parte, de sine stătătoare, dintr-o monumentală lucrare de peste 1500 pagini manuscris. Meritul operei este excepțional pentru literatura română medievală pe care o face cunoscută într-o limbă de circulație mondială. Deși pentru secolele XIV și XV literatura română este scrisă în limba slavonă (așa cum în Occident limba literaturii scrise era cea latină), deși pentru acest gen de lucrări izvoarele de informație sînt foarte puține și nu stau la îndemîna oricui, totuși venerabilul învățat italian le strînsese cu grijă în biblioteca sa personală. Bogăția informației bibliografice (351 trimiteri la surse de mîna întâi), documentarea profundă în miezul problemelor uimește ehiar pe specialiști. Dar

este altceva care, pe noi românii ne cucerește: este iubirea și devotamentul constant materializate în peste 100 de studii, închinat culturii poporului român. Bolnav la pat, în ultimii patru ani ai vieții, ilustrul profesor a scris această imensă lucrare, din care vede lumina tiparului numai o mică parte.

În noianul de informații, era necesară o compoziție clară și sistematică. Autorul împarte materialul în cinci capitole: 1. o privire generală asupra Bisericii Ortodoxe Române în evul mediu (secolii XIV—XVIII); 2. mănăstirile ca focare de cultură națională; 3. trecerea în revistă a cărțurilor români care au contribuit la dezvoltarea literaturii române vechi, laici și monahi, fie ca tipografi, fie copişti de opere, traducători sau ei înșiși autori; 4. cultura eclesiastică. — Acesta este capitolul de rezistență, de erudită minuție. Cultura noastră medievală este identificată, în lucrare, întii, în *manuscrisele slave, grecești și românești*, răspindite în multe biblioteci din țară și străinătate, identificată în diferite genuri (cărți de cult, de lectură particulară, predici și discursuri, genul omiletic, literatura patriotică, etc.). În al doilea rînd, este identificată în *cărți tipărite*, de toate categoriile, depășind cultura religioasă.

Nu este cazul să analizăm pe larg această stufoasă și variată literatură, nici să nominalizăm autori sau titluri, dar se cuvine să tragem cîteva concluzii: literatura română veche este în mare parte necunoscută, ea găsindu-se încă în forma manuscriselor; ea este însă, foarte bogată și variată în conținut. Textele vechi, chiar cînd sînt traduceri, ele încearcă o exprimare clară, mai aleasă, au deci o valoare literară. Limba lor este aceeași, înțeleasă de toți românii, fie că erau scrise în Transilvania, în Moldova, în Oltenia sau Țara Românească. Rolul acestor scrieri pentru menținerea conștiinței despre unitatea națională a fost în permanență viu, activ, prin circulația textelor pe care

cartea lui Ruffini o pune mereu în evidență prin exemple numeroase.

Această valoroasă operă, poate ultima care vede lumina tiparului* (am văzut în biblioteca profesorului, la Torino și Avigliana și lucrări inedite), va păstra în știința română a literaturii, personalitatea mereu vie și marcantă a profesorului torinez Ruffini, care a făcut, cu pașune și dragoste, cunoscute, încă din 1931, literatura și cultura românească dincolo de hotarele țării.

Prof. DAN SIMONESCU

Preot prof. dr. MIRCEA PĂCURARIU, *Începuturile Mitropoliei Transilvaniei*, Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, 152 pp.

Așteptată cu viu interes, prezenta lucrare aparținând părintelui profesor dr. Mircea Păcurariu de la Sibiu, cunoscut istoric al Bisericii noastre (a se vedea succinta caracterizare a operei P. C. Sale în „Enciclopedia istoriografiei românești”, București 1978, p. 256), încearcă — și izbutește — să așeze într-o nouă lumină schisma organizării eclesiastice a românilor ardeleni. De la bun început trebuie spus că elucidarea obârșiei Mitropoliei transilvane este extrem de dificilă, în primul rând din cauza caracterului laconic, ambiguității sau chiar curenței documentelor, la care se adaugă numeroasele erori și ipoteze legate de acest subiect. Specialist avizat însă, autorul apreciază critic și obiectiv opiniile preopinienților, precizându-și totodată propriul punct de vedere, plauzibil mai totdeauna.

Materialul este repartizat pe cinci capitole din care primul se referă la viața creștină pe tot pământul carpato-danubian, până la sfârșitul veacului IX, celelalte privind alcătuirile bisericesti ale ortodocșilor din Transilvania, respectiv aspectul Mitropoliei, până la 1600.

Cum era și firesc, se reconsideră măsurile literare antice, în egală măsură luatele arheologice din ultimele decade, care aruncă lumini noi în ce privește continuitatea autohtonilor și unitatea credinței

lor. În acest sens, pr. prof. M. Păcurariu susține că de la începutul veacului IV (dacă nu din sec. II—III) până către finea secolului IX, în Ardeal ca și în alte ținuturi românești, au activat ierarhi de țară (horepiscopi) și misionari (poriodeuți), urmați de episcopi propriu-ziși, ipoteză de lucru admindibilă. Desigur, creștinarea daco-romanilor constituie un fenomen de durată, iar orînduirea, inclusiv recunoașterea unei biserici oficiale, a putut avea loc mult mai târziu, odată cu întemeierea statului. Dar, anterior formării marilor Țări Române sînt atestate documentar o „salbă” de formațiuni prestatale, premise necesare împlinirii procesului social-politic amintit, pe teritoriul intra și extracarpatic. Se presupune, apoi, — pe temeiul vestigiilor creștine descoperite — că existau în sec. IX—XI episcopii ortodoxe la Biharea, Dăbica, Alba Iulia etc. ce vor fi înlocuite — la cucerirea maghiară a Transilvaniei — cu episcopate romano-catolice. Sînt semnificative măsurile opresive luate de stăpînirea străină contra localnicilor ce aveau străvechi mănăstiri și biserici, preoți, monahi, protopopi, vlădici, precum arhiepiscopul Ghelasio menționat la 1376 într-o inscripție de la Rimeț. În continuare se prezintă judicios „vlădica” Ioan din Caffa, „episcopia” Geoagiului, Mitropolia de la Feleac cu exponenții ei, după aceea stabilirea scaunului mitropolitan la Alba Iulia (1572), cu observația că e vorba de o unică instituție spirituală superioară în Ardeal, avînd reședința — succesiv — în mai multe localități (Hunedoara, Feleac, Prislop, Geoagiu, Bălgrad). După încheierile cumpanite se dă o listă cu capii Bisericii transilvane pînă la „voievodul unirii”, o adevărată sinteză a întregii cărți.

De relevat că episcopia de „pe moșia fiilor cneazului Bălea” (1205) este localizată acum, cu mai multă probabilitate, în părțile Hunedoarei, iar „arhieriei locale” din tomosul patriarhiei constantinopolitane dat mănăstirii din Peri Maramureșului, se determină că erau din regiunile nordice ale Transilvaniei. Șirul mitropolitelor cunoscute nominal începe cu Ghelasio, continuă cu Ioan (1456), Ioanichie (1479), Daniil de Feleac (1488), la

* Un capitol din ea, anume „Manuscrise cu cuprins omiletic. Manuscrise cu cuprins hagiografic”, a fost tradus în românește și publicat în „Mitropolia Banatu-

lui”, XXVIII (1978), nr. 7—9, pp. 322—405. Capitolul se referă la manuscrise, care sînt cele mai importante din punct de vedere literar.

fel Marcu, Danciu (cca. 1516—1534) și Petru. Mai departe, Ioan (II), Hristofor, Sava, Gheorghe, Eftimie, Hristofor (II), Ghenadie, Ioan (III).

De accentuat că rezumatul francez e foarte util străinilor ce se interesează de trecutul religios al românilor. Volumul mai este înzestrat cu indice de locuri și de persoane. Condițiile tipografice sînt deosebite. De asemenea trebuie subliniat că structura studiului este echilibrată, bibliografia foarte bogată, concluziile rezonabile, stilul limpede (cineva zicea referitor la claritatea stilistică că e politețea învățăților).

Totuși, în vederea unei eventuale noi ediții, să ne fie permis a face doar două remarci (ignorăm cîteva infime scăpări de tipar). Ne gîndim la Ursus, participant la sinodul VII ecumenic (p. 17, 123, 131). Recent, J. Darrouzés în „Revue des études byzantines”, XXXIII (1975), p. 25, a arătat că Ursus a fost episcop de Arba (Rab), o insulă de lingă coasta dalmată. Cit despre D(T)ibiskos din hrisovul împăratului bizantin Vasile II Bulgaroctonul (pp. 35, 123), chestiunea — destul de controversată — rămîne deschisă (o vom re-lua într-o cercetare aparte). Indicăm, deocamdată, tomul lui St. Antoljak, *Samujlo-vata drzava*, Skopje, 1969, pp. 77, 162.

În esență, scrierea de față se impune ca o remarcabilă contribuție la deslușirea originilor Mitropoliei Transilvaniei. Lucrarea cuprinde, în același timp, noile dovezi pentru dănuirea băștinașilor în spațiul intracarpatic, ceea ce îi sporește însemnătatea.

Preot. V. MUNTEAN

PAUL IORGOVICI, *Observații de limbă românească. Prefață de Ștefan Munteanu. Ediție critică, studiu introductiv, tabel cronologic, note bibliografice, de Doina Bogdan-Dascăl și Crișu Dascăl*, editura Facia, Timișoara, 1979, 296 pp.

European prin cultura dobîndită la Viena, Paris și Londra din care inteligența sa a sintetizat folositorul pentru popor, Paul Iorgovici a avut o viață prea zburcumată și s-a sfîrșit prea devreme (1764—1808), ca să-și dea marea măsură a posibilităților. Din ce a realizat, s-a nîmicat în manuscris împreună cu aproape întregul tiraj al *Observațiilor de limbă românească*, tipărită în 1799, în urma persecuțiilor și întemnițării. Rămasă în ci-

leva exemplare, cartea relipărită de He-liade Rădulescu după patru decenii în periodicele sale, era accesibilă unui număr restrîns de cercetători, prilejuind astfel o serie de afirmații eronate, corectate de Lazăr Săineanu în *Istoria filologiei române* apărută la 1892, dar fără a le opri repetarea.

Reeditarea cu text paralel alfabet chirilic și transcriere în general interpretativă cu caractere latine, pune la îndemîna cetitorilor o ediție critică. Îngrijitorii ei, soții Dascăl, prin studiul introductiv de o înaltă ținută științifică, așează problematica operei în gîndirea europeană a vremii în care se încadrează și în cea românească din care face parte, cu un vast aparat însoțitor, cu numeroase note privind textul dar mai ales despre mișcarea ideilor, cu citarea unor opinii și cu o bibliografie formată din 255 titluri, realizînd o lucrare de utilitate incontestabilă și restituind „in integrum” culturii, o moștenire ce a lăsat, nu puțin, la temelie limbii noastre literare de astăzi.

Profesorul Ștefan Munteanu de la Universitatea timișoreană, inițiatorul ediției și al altor acțiuni similare, reliefează în Prefață însemnătatea *Observațiilor*, calea diferită de calea urmată de Șincai și lucru pentru „cultivarea limbii române”, încadrîndu-le în mișcarea culturală din Banat de la sfîrșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX, cum și în direcția filologică cu trăsături proprii, continuată de Constantin Diaconovici Loga, Eftimie Murgu, Simion Manguica, Iosif Popovici.

Editurii „Facia” îi revine meritul publicării în condiții grafice optime a unei cărți de mult așteptată de cercetători și de numeroșii prețuitori ai trecutului cultural.

Prot. ION B. MUREȘIANU

DAMASCHIN BOJINCĂ, *Scrieri. De la idealul luminării la idealul național. Studiu introductiv, selecție de texte și note de Nicolae Bocșan*, Editura Facia, Timișoara, 1978, LXII 163 pp. +13 reproducii foto.

Eiaboratul profesorului Nicolae Bocșan, bine cunoscut din studiile privind trecutul nostru cultural și istoric, apărut de fapt în 1979, actualizează truda unei marcate personalități a vieții românești din prima jumătate a secolului XIX. În 61 pagini mari, studiul introductiv (pp. VIII—

LXII) oferă o sinteză completă și documentată despre lupta și aspirațiile bănaștenilor în care Bojincă (1801—1869), se afirmă începând din 1827 prin scrieri polemice istorice aparținând o cauză scumpă românilor, prin altele, istorice cu referiri la datini ca adevărate a latinității și unității: neamului românesc, prin lucrări pedagogice și morale cu vederi noi, care s-au bucurat de o răspândire largă.

Răspunzând viguros cerințelor științifice, studiul ce servește ca model pentru astfel de lucrări, prezintă viața și activitatea cărturarului de acasă și de la Iași unde se stabilește din 1833 și unde desfășoară cu dăruire bogata activitate ca profesor la Academia Mihăileană, jurisconsult, ministru de justiție, director al seminarului teologic, la organizarea învățământului național, pentru unirea Moldovei cu Muntenia, aport ce rezultă din ampla documentare.

Studiului îi urmează textele selectate din scrierile publicate de Bojincă (pp. 1—144), „menite să ilustreze coordonatele dominante ale gândirii învățatului bănașean, domeniile principale și formele de realizare a unor atitudini și concepții ideologice sau estetice” (p. LXII), precedate, inclusiv studiul, de caracterizarea cuprinzătoare a fiecărei lucrări și urmate de 431 note informative, întregiri, completări și corectări deosebit de importante pentru cunoașterea integrală a vieții și operei. Fragmentar, volumul reproduce atent din *Răspundere dezgustătoare la citirea cea din Hale (1828)* din *Anticile românilor (1832—1833)*, apărute în volum. Din „Biblioteca românească”, pe care o redactează în 1829 și 1830, sint redată în întregime *Vestitele fapte și peripeia lui Mihai Viteazul prințul Țării Românești, Istoria lui Radu Șerban...*, iar în parte, din *Viața lui Dimitrie Cantemir...*, *Ioan de Hunedoara*, din *Istorie a românilor și a lumii pe scurt*, primele fiind cele dinții biografii în literatura noastră, scrise în spiritul unității întregului neam, într-o vreme cînd conștiința națională se afirmă puternic.

Bibliografia, indicile de nume și 12 pagini cu reproducerile paginilor de titluri și părți din text, încheie volumul care justifică deplin aprecierile elogioase cu care a fost primit.

Prot. ION B. MUREȘIANU

Studii privind istoria Aradului, coordonator EUGEN GLÜCK, București, 1980, 265 pp.

Istoria românilor din părțile Aradului cunoaște o perpetuă și fructuoasă îmbogățire atestată prin această nouă lucrare extrem de prețioasă ce coroborează rezultatul cercetărilor întreprinse pe parcursul mai multor ani de un grup de istorici arădeni. Șirul publicațiilor „Ziridava”, „Aradul — permanență în istoria patriei” (841 p.), se completează armonios cu lucrarea de față, demonstrînd un nucleu de cercetători bine încheat, încurajat consecvent de autoritățile locale. Aceasta deschide seria lucrărilor închinată sărbătoririi a 2050 de ani de la întemeierea statului centralizat independent al geto-dacilor sub conducerea lui Burebista.

Volumul este împărțit în 9 capitole și aparține unui colectiv coordonat de experimentatul istoric Eugen Glück. Aducînd noi izvoare în circuitul științific cu extrem de interesante interpretări, lucrarea se impune cu necesitate în istoria românilor din părțile arădene în răstimpul bimilenarei existențe.

Primul capitol „Evoluția istorică a zonei Aradului pînă în secolul al X-lea”, semnat de Mircea Barbu și Eduard Ivanof, pornește de la evoluția istorică a societății omenеști, din aceste părți, din perioada paleoliticului inferior pînă în pragul secolului X. În lumina unor dovezi arheologice incontestabile, periegeze proprii, oferite de săpăturile arheologice sistematice întreprinse pe întreaga arie a județului de astăzi, în special Felnac și Arad-Vladimirescu, coroborate cu unele izvoare scrise, aparținătoare lui Strabon, Herodot și Jordanes, se demonstrează fără de tăgadă continuitatea societății românești din părțile Aradului pînă la sfîrșitul secolului al X-lea.

Constatări privitoare la importanța creștinismului în acele părți îmbogățesc lucrarea reliefind rolul acestuia de întărire a romanității nord-dunărene (p. 32), iar atestarea arheologică de la Arad-Vladimirescu confirmă existența unei populații creștine ce își continua viața în zona fostei fortificații, după abandonarea ei de prin anul 1028 (p. 35—36).

Un capitol aparte (II) este dedicat de aceeași autori „Civilității dacice în păr-

file arădene". Din nou pe baza unui bogat material arheologic se atestă originalitatea formelor de cultură materială a tracodacilor, care au ajuns la o înfloritoare civilizație odată cu epoca bronzului.

Cercetările arheologice cele mai semnificative sînt cele de la „Șanțul-Mare” în zona Arad—Pecica, unde a fost localizată așezarea dacică *Ziridava*, amintită de Ptolemeu. Aici s-a găsit dovada existenței unui centru de emisiuni a monedelor din secolul II î.d.H. de tip Toc-Chereluș, în speță o ștampilă ce demonstrează că „formațiunea politică de pe Mureșul inferior, în jurul anului 70 î.d.H., a fost inclusă noii structuri create de Burebista — statul dac centralizat — independent — moment în care emisiunile de monede locale începează” (p. 57).

Aceeși autori închină un capitol aparte (III) săpăturilor arheologice întreprinse în zonă, intitulat: „Cercetări arheologice în zona Aradului privind perioada secolelor VII—XI” (p. 68—81). Totalitatea acestor inițiative sistematice sau sondaje de la Felnac, Arad-Vladimirescu, Zăbrani, Chișinău-Criș și Bulci, comparate cu denumirile topografice vechi, duc la concluzia prezenței unei populații românești care-și trăia viața în secolele VII—XI, în continuare, modest, ruralizat fără a atinge nivelul epocii romane, cu legături permanente în lumea romano-bizantină de la sudul și nordul Dunării.

Autorii acordă o importanță aparte și vestigiilor creștine din secolele VII—XI descoperite pe teritoriul județului Arad ce interesează îndeaproape istoria Bisericii Ortodoxe Române, care sînt: un opaiț roman de bronz în formă de pește (găsit la Lipova); o cataramă cu un scut ce are o cruce ajurată și un segment de cerc semilunar (la Pecica) și o serie de vase cu însemne creștine descoperite la Zăbrani, Felnac, Arad-Vladimirescu și Chișinău-Criș (p. 69—70). Aceste dovezi arheologice impun concluzia existenței unui creștinism daco-roman în comunitățile rămase după retragerea aureliană fără vreo organizare biseircească superioară. Creștinismul nord-dunărean s-a dezvoltat pe baza romanității locale și a legăturilor sale cu lumea romano-bizantină.

O mențiune specială merită pentru includerea în Istoria Bisericii Ortodoxe Române, descoperirea unei noi dovezi incontestabile despre existența creștinismu-

lui de rit răsăritean din secolul al VII-lea în părțile Aradului, unde, în complexul arheologic de la Felnac a fost găsit mormîntul unui adult înhumat potrivit ritualelor răsăritean, dovadă fiind în acest sens inventarul existent (p. 70).

Pentru secolele VII—XI, în afară de existența unor extreme de numeroase dovezi arheologice, capitole aparte sînt consacrate de reputatul istoric arădean Eugen Glück izvoarelor scrise ale vremii, în sprijinul vieții social-economice, politice, demografice și religioase verificînd continuitatea populației românești de pe aceste meleaguri. Pe baza cercetărilor întreprinse de Domnia Sa pe parcursul mai multor ani, în diferite țări ale Europei, a dezvoltat această sursă de informare pînă la un nivel academic în următoarele două capitole (IV și V), intitulate „Contribuții privind istoria părților arădene în secolele IX—X” (p. 82—100) și „Cu privire la istoricul părților arădene în epoca voievodatului lui Ahtum” (p. 101—150).

În primul studiu, analizînd informațiile cuprinse în cronică lui Anonymus, datele cartografice din secolele XVII, toponimele locale, comparîndu-le cu datele oferite de noile săpături arheologice, Eugen Glück constată că prăbușirea caganatului avar, în anul 796, favorizează dezvoltarea obștilor românești în secolul al VIII-lea iar înlăturarea definitivă a avarilor a avut loc după campania lui Krum de după anul 805. Arată lipsa de fond a tezelor susținute de Engel, Fessler (1815) și L. Böhm (1867) și alți istorici potrivit cărora Krum ar fi colonizat în părțile arădene peste 12000 de oameni aduși de la Adrianopol împreună cu episcopul lor ortodox (p. 84).

Confirmînd tezele continuității populației românești pe aceste meleaguri și infirmînd tezele contrare într-un spirit autentic științific, nepolemic, pe bază unor explicații sigure ce duc parcă firesc la concluzii de necontestat, pe deasupra autorul reușește să identifice pe notarul Anonymus cu episcopul Posa (Pousa) al Bosniei. (p. 86).

Obiectivitatea cunoscută a autorului îl face, ca și de această dată, să dăpene firul vieții religioase din acele vremi de mult apuse reliefind existența, încă din secolul al X-lea, a celor două mănăstiri Galad — monostara și Geled, probabil ctitorii ale familiei voievozului Glad, ca și existența organizării bisericești de rit răsă-

itean a populației românești din zona de-aia (p. 91—92).

De-al dălea studiu semnat de istoricul Eugen Glück este axat în principal pe stința voievodatului lui Ahtum din olul al XI-lea. Sursa principală de inmare pentru această perioadă s-a conat a fi — așa cum a arătat-o acadetianul Ștefan Pascu — *Legenda sfintu-Gerard*, izvor căruia autorul i-a dedi-ani de studiu și cercetări atit în țară mai ales în străinătate, bucurindu-se acest răstimp de sprijinul generos al orităților locale de stat. Rezultatele stor multiple cercetări autorul le-a in-țus în circuitul științific publicându-le *Magazin Istoric* (nr. 4/1979), *Mitropolia natului* (nr. 4—6/1978), *Revista Arhive* (nr. 4/1979), *Revue Roumaine d'His-rie* (nr. 2/1979). Axat în principal pe le-nda mare a Sfintului Gerard și propria rare a acestuia *Deliberatio* — despre e va publica și revista noastră — fără neglijeze nici legenda mică, afirmațiile orului, verificate prin dovezile arhe-ice existente, înlesnesc pătrunderea torilor în viața social-economică, poli-și religioasă ce se desfășura în voie-atul lui Ahtum.

Organizarea bisericească, face de ase-nea obiectul capitolului de față. Pe a izvoarelor menționate autorul preci-ză că religia preponderantă în ducatul Ahtum este fără „nici o îndoială” știnismul de rit oriental în care se și ezase voievodul, iar centrul bisericesc țării sale a fost „mănăstirea călugări-care urmau regula Sf. Vasile cel Mare, zată în Mureșana”. După noile cerce-se întărește ipoteza potrivit căreia barele orientale folosite de episcopul ard la întocmirea lucrărilor sale au „manuscrite moștenite de la acești țigări”. (p. 123). Se confirmă de aseme-că baptisteriul (nu baptiscriu cum a- e în text dintr-o greșală de tipar) des-erit cu ocazia săpăturilor din anul 13 (asupre) cărei probleme a apărut un liu și în B.O.R. însă cu multe interpre-ronate) a aparținut unei biserici stră-hi, biserica Sf. Ioan Botezătorul a că-țirilor răsăriteni. (p. 124). Totodată au-ol demonstrează că în părțile arădene, i la 1241 a pulsat o intensă viață mo-icească existind în acest sens vreo 13 mătiri caracterizate ca fiind mănăstiri necropolă ale unor familii de nobili (125). Mămăstirile ortodoxe din ducatul

lui Ahtum menționate sînt cele de la A-raci (azi Franiova, Iugoslavia), Szöreg (Ungaria), Crasanum, Miniș, „Chalassa” (Arad-Cela), Mocrea, „Sulgabekîn”, „Ful-gabekîn” (ambele în sectorul Socodor-Vârșand), „Tosani” (sau Rosani). Existența călugărilor daco-romani („bessi”) este o certitudine (p. 125). Alături de bisericile mănăstirești au existat și o serie de bise-rici parohiale. În sprijinul vieții creștine de rit oriental stau mărturie și o serie de dovezi arheologice găsite pe teritoriul lui Ahtum din care cea mai importantă rămîne *crucea bizantină episcopală emai-lată găsită la Arad în albia Mureșului* (p. 126). În ceea ce privește jurisdicția bi-sericească ortodoxă exercitată asupra a-cestor biserici și mănăstiri autorul presu-pune mai multe alternative din care exis-tența unei stavropighii patriarhale, ori a unui arhieru — stareț datorate relațiilor bisericești cu Bizanțul, ori aflate sub ju-risdicția episcopului Theophilactos, succe-sorul lui Hierotheos sau urmașul prezum-tiv al acestuia, Ioan de Turkia (prezent la Sinodul de la Constantinopol din 1028 (p. 127). Se menționează existența castru-lui episcopal de la „Dibiscos” — Timișoa-ra, a cărei existență a fost demonstrată de istoricul I. D. Suciu (p. 127). Toate a-cestea demonstrează într-un chip conclu-dent continuitatea populației românești pe aceste meleaguri, intensitatea vieții ma-teriale și spirituale din ducatul lui Ahtum. În sprijinul acestei idei vine și următorul capitol (VI) „*Cnezate și voievodate ro-mânești arădene*” (p. 151—174) datorat lui Andrei Caciura și Eugen Glück, care cer-tifică păstrarea în mare parte a organiza-țiilor politico-administrative strămoșești în teritoriul cucerit de statul feudal un-gar. Apoi cuceririle otomane din secolul al XVI-lea — arată autorii — determi-nă permanența luptei desfășurate de românii majoritari de pe meleagurile arădene pen-tru menținerea ființei lor etnice, pentru limba și tradițiile lor, acțiuni ce s-au ter-minat prin cunoscutele răscoale din 1514, 1594, 1735 și 1784.

Ultimele capitole ce cuprind analize privitoare la epoca modernă și contempo-rană a istoriei românilor arădeni sînt „*Contribuții arădene la dezvoltarea gîndi-rii social-politice din Transilvania în preaj-ma Unirii*” (VII), „*Contribuția Arădului la pregătirea și înfăptuirea unirii Transilva-niei cu România*” (VIII) semnate ambele de directorul Muzeului județean, Nicolae Roșuț și cel datorat lui Martian Fuclu

numeroasele citate din editorialele apărute în Banat în cursul vremii, ca și de el comentariul mereu prezent al autorului, constituie firul roșu călăuzitor în saltarea cărții.

h. Jurma și-a propus să illustreze rospresei ca factor de cultură și stimulator de unitate ideologică și etnografică teritoriul locuit de bănățeni și a reușit să facă acest lucru.

ria spirituală largă pe care autorul așoară acțiunile tuturor factorilor de cultură: gazeta, revista, cartea, școala, sursele și societățile culturale, toate acestea demonstrează că de fapt lucrarea asta este un nucleu, o concentrare de idei și cugetări, care nu poate fi măsurată cu spațiul.

Într-o pretenție de a fi exhaustiv, autorul procedează în maniera care o socotește cea mai bună în a aborda acest fenomen cultural legat de trecutul gazetelor, meleagurile caraș-severinene. Ținând științific a lucrării este evidentă faptul că un material atât de vast este prins într-o lucrare cu o densă prezen-

ța de a trata problemele în concret, oferirea la sursă în documentare, finele comentariului istorico-critic, sporesc caracterul convingător al expunerii.

steneala autorului de a contribui în mod real la valorificarea presei române din Banat, la cunoașterea fructuoasă a activității literare — de la început și până astăzi — pe meleagurile noastre, e eforturile de a fi de folos cauzei culturale, împotriva celor care mai privesc provincialismul minor al mișcării culturale bănățene, sînt răsplătite din nou prin reușita editării acestei cărți.

Presă și viața literară în Caraș-Severin nu ilustrează decît aspecte concrete ale vieții culturale a Banatului, însă puține observăm cum autorul pune în lumină celălalt aspect al problemei, pe care îl demonstrează pe alocuri și anume, acela de rămintări de conștiință națională a bănelor din acest colț de țară, de atenție la unitatea ființială a întregu-

lui popor. Cartea lui Gh. Jurma nu a avut însă drept scop elucidarea unor astfel de probleme, dar nici nu putea să le ignore, din moment ce lupta națională a avut drept arme ziarul, revista și alte publicații — mijloace de trezire a conștiințelor și de transmitere a culturii în rîndul populației bănățene. De asemenea, cartea nu este nici o cronică a culturii bănățene. Ea este mai degrabă un răspuns, o replică fermă, o fundamentare reușită a existenței unor idealuri concretizate în mișcări de natură cultural-socială.

Nu putem încheia prezentarea cărții fără să observăm rolul ce l-a jucat Biserica în dăspirea fenomenului cultural, ea fiind aceea care patrona școlile și în pridvorul ei se învăța dragostea pentru limbă, carte, pictură și muzică, în general pentru tot ceea ce este frumos. Despre Foaia diecezană de la Caransebeș, Gh. Jurma spune că este „periodicul cu cea mai îndelungată existență dintre toate publicațiile tipărite în Caraș-Severin: peste 60 de ani” (p. 10) sau că „Deși organ al eparhiei Caransebeșului, această publicație a depășit aria de probleme bisericești, devenind o adevărată tribună culturală de larg interes; cultura și știința, agricultura și pedagogia, folclorul și informația socială alcătuiesc o valoroasă cronică” (p. 27).

Despre oameni odrășiți de Biserică, ca episcopul Ioan Popasu, autorul referindu-se la activitatea sa îndreptată în sprijinirea vieții culturale vorbește de „marile gesturi culturale ale episcopului Ioan Popasu” (p. 27), fără să amintim alte personalități marcante din cadrul Bisericii care s-au dăruit luminării poporului prin foi, reviste și cărți.

Această carte, apoi, este un foarte bun instrument de lucru pentru specialiști, iar pentru cititorii interesați, un binevenit dar pentru inimă și minte. În editarea ei un rol deosebit l-a avut Comitetul pentru Cultură și Educație Socialistă a județului Caraș-Severin, cum și Biblioteca județeană, sub egida cărora a apărut.

Diacon IOAN BUDE

POȘTA REDACȚIEI

Intr-o scrisoare primită nu de mult timp în urmă de la dl. George Alexe din Detroit — S.U.A., am găsit câteva aprecieri măgulitoare la adresa revistei noastre pentru care dorim să-i mulțumim. Printre altele se referă la rubrica „Trepte ale dezvoltării patriei” din nr. 1—3/1980 pe care o apreciază „extrem de interesantă pentru românii de peste hotare”.

Ne pare bine ori de câte ori strădanile ce depunem găesc ecou la cititori, aceasta stimulându-ne în muncă și obligându-ne totodată a depune noi eforturi ca materialele ce publicăm să fie cât mai interesante, variate și documentate.

Un alt cititor, dl. Zaharia Jurchescu din Bozovici, în corespondența ce ne-a adresat, se arată mirat că de două ori consecutiv revista „Mitropolia Banatului” a prezentat volumul „Contribuții la istoria Almăjului” datorat prof. Liviu Smeu (nr. 7—8/1978, pp. 567—569 și nr. 7—8 din 1979, pp. 556—559) și a recomandat-o — prin pana recenzenților Petru D. Novac și dr. Marcu Bănescu — ca o lucrare de referință. Corespondentul nostru nu-și disimulează dezacordul în ceea ce privește acest mod de a proceda, mai ales că, așa cum încearcă să o demonstreze, respectivul volum conține greșeli de informare, de redare a unor nume și date, erori de tipar neîndreptate. Or, dorința sa este ca „cei ce se vor încumeta să scrie vreo monografie asupra comunelor almăjene să nu repete greșelile comise de Liviu Smeu”. Iată citeva din cazurile semnalate de dl. Zaharia Jurchescu:

Mihai Andrei, care a împlinit funcția de primar la Bozovici, n-a fost nici cînd deputat (p. 133);

incendiul care se pretinde că a distrus 50 de case din Bozovici (p. 172) în realitate n-a consumat decît 17 clădiri;

cel mai vechi director al școlii primare din Bozovici n-a fost Mihai Suvești (p. 187), deoarece înaintea lui a deținut aceeași funcție Teodor Kirileanu;

despre biserica din Bozovici se spune că există din 1850 și că a fost arsă de turci în 1789—1790 (p. 188), ceea ce reprezintă o evidență inadverentă;

monumentului eroilor din plasa Bozovici i se dă o înălțime de 50 m (p. 190) cînd în realitate nu are decît 7 m cu acvilă cu tot;

„Curierul Banatului” (1922—1946) nu este cel mai vechi ziar bănățean (p. 192) deoarece „Dreptatea” lui Valeriu Braniște apărea încă în 1892—1893;

Sînt citate apoi cazuri de nume proprii rediate greșit (Stănescu în loc de Stăncescu la p. 18, Rakoczy în loc de Rakoczy la p. 23, M. Bizarea în loc de M. Bizerea la p. 29, Ion Ursu în loc de Ilie Ursu la p. 97, Nicolae Popiți în loc de Mihai Popiși la p. 190, Kwatzatkeat în loc de Kvatsác la p. 189, etc.).

Lăsăm de-o parte numeroase alte erori semnalate (ex. „limbă germană gotică” la pp. 18, 97, 104, 106, 111; „insignă” în loc de simbol la p. 124, a intubula în loc de a ipoteca la p. 106 etc.) și ne grăbim să mulțumim d-lui Zaharia Jurchescu pentru scrisoarea ce ne-a adresat. Totodată precizăm că recomandînd cititorilor volumul „Contribuții la istoria Almăjului”, și încă de două ori, n-am avut în vedere altceva decît sublinierea importanței unui studiu care se referă la trecutul Banatului, altfel destul de ignorat pînă acum. O vom face și în viitor ori de câte ori ni se va imbia prilejul, chiar în acest moment spre pildă, anunțînd o altă apariție datorată tot prof. Liviu Smeu: „Almăjul grăniceresc 1773—1873” (Editura Litera, București, 1980).

Dl. prof. Paul Vătărescu din Beer Sheva — Israel ne-a adresat o scrisoare însoțită de numeroase remarci pe marginea articolelor „Zalmoxe între oameni” al preotului Vasile Muntean și „Unde a fost Cogheonul?” al preotului Iova Firca apărute în „Mitropolia Banatului” nr. 1—3/1980, pp. 39—58, remarci prin care încearcă să aducă lumini noi în problema religiei geto-dacilor recurgând la asemănări cu elemente ale religiei iudaice. Dînd curs cererii ce ne-a adresat, publicăm concluziile la care a ajuns dl. prof. P. Vătărescu:

„Zalmoxe și nu Zamolxe a fost traco-get care a plecat de la sine ori a fost trimis de șefii triburilor, regii locali, la Ierusalim să aducă informații despre regele Șlomo (Solomon), fiul lui David, din care avea să se nască Mesia-Mintuitorul.”

„Este posibil ca numele Șlomo să fi devenit porecla traco-getului care fusese la Ierusalim, în cetatea templului lui Șlomo! Cu timpul numele Șlomo devine Zlomo, apoi Zolomo, Zalomo și în fine Zalmo, sau: Șlomo, apoi Șolmo, Șalmo și Zalmo! Numele este sigur Zalmo și nu Zamol, fapt dovedit din existența în limba română a cuvîntului Zalomit și în ebraică — sub influență străină — Zalman. În ambele cazuri „zal” este prefix. Numele Zalmo-xe este tirziu, influențat de greci, „Zalmo” însemnînd „Șlomo”, iar „xe” însemnînd „trăiască”.

„Nu știm exact cînd a trăit Zalmoxe; poate că nu a fost contemporan cu regele Solomon, dar sigur aparține unei epoci apropiate lui, pe vremea cînd templul clădit la Ierusalim exista iar gloria ctitorului: nu s-a stins, de unde și porecla „Zalmo”, de la numele Șlomo.

„Se afirmă că Zalmoxe a fost misionar. Întors de la Ierusalim, din Orient, a vorbit despre cele văzute atît populațiilor aflate la sud de Dunăre, cit și celor de la nordul Dunării. În orice caz cele spuse în sud s-au răspîndit în nord și este sigur că aceasta s-a împlinit înainte de Pitagora. Călătoria l-a făcut pe Zalmoxe înțelept; experiența l-a făcut atotștiutor.

„Eventuala presupunere că Zamolxe ar fi fost iudeu refugiat în părțile geto-dace este neîntemeiată. Potrivit datelor Vechiului Testament cei care se refugiau din Iudeea plecau totdeauna în apropiere, cu speranța întoarcerii apropiate. În plus un iudeu nu ar fi cunoscut limba traco-getilor, deci nu ar fi avut mijlocul de comunicare și nu ar fi știut să se apropie de oameni, din lipsa cunoașterii noilor locuri. Să nu uităm cit de greu i-a venit într-o fază ulterioară lui Ovidiu să ia contact cu localnicii. Zalmoxe trebuia să se înapoieze, să povestească cele văzute și auzite concetățenilor săi, iar amploarea pe care a luat-o acțiunea întreprinsă de el ne arată că era un localnic acceptat repede de ai săi.

„Este sigur că Zalmoxe a trăit o vreme la Ierusalim, a învățat ebraica și a luat cu sine papirusuri pe care putea să le citească. Aceste papirusuri îi conferau multă înțelepciune pe care a transmis-o unui grup restrîns și închis de preoți: cîștii (vasta cunoștință adusă din Orient este amintită în cartea III-a a Regilor, cap. 4, vv. 29—34). Zalmoxe a învățat în Orient și arta tămăduirii, cunoscută și de Iisus din Nazaret.

„Este de presupus că Zalmoxe era tînr, dotat intelectual, cu talent oratoric, cu ușurință de înțelegere, comunicare și transmitere și de aceea a fost trimis el, nu altul, la Ierusalim (cf. II Cronici 9, 23).

„Indemnăt de cele văzute la Ierusalim, Zalmoxe vrea să fie rege și preot, înlocuind lui Șlomo (Solomon), să construiască un lăcaș de rugăciune la nivelul tehnicii și posibilităților de climă ale ținuturilor geto-dace și în funcție de obiceiurile locale, pe care să-l binecuvînteze asemenea lui Solomon (cf. I Regi, cap. 5—8). Astfel se lămurește felul în care a fost privit Zalmoxe de autorii antici, inclusiv zeificarea lui...”

Prof. P. Vătărescu se referă apoi la „monoteismul” religiei geto-dacilor pe care de asemenea îl pune în relația cu prezența lui Zalmoxe la Ierusalim și contactul cu religia mozaică. „Influența canaanită se vede în: rugăciunea pe munte, sacrificiul uman și credința în nemurire... Asemenea vechilor izraeliți care își aveau altarele pe înălțimi, tot astfel locurile de rugăciune ale getilor erau pe virfurile munților”. Și astfel se ajunge la problema Cogheonului, „muntele cu peștera în

care a stat Zalmoxe" a cărei localizare e incertă, indicate fiind Oltenia cu peștera de la Polovraci, muntele Godeanu, Gogani de la sudul Dunării etc. Opinia corespondentului nostru privind toate acestea pornește de la ideea că „în limba ebraică preot se spune cohen. Sint știute numele de familie ale evreilor din România: Cohen, Cohn, Cahan, Cahana (aici avem forma aramită în care se adaugă a final, cu alef, nu cu hei), Kagan, Cogan. Varianta fonetică în care h devine g este explicată de semitologi... Șefii populației turce numită kazahi care a trăit în sudul Uniunii Sovietice și a trecut parțial la iudaism se numeau kagani; probabil că șeful era și cohen — cohan — cagan, deci rege și sacerdot în același timp”.

Coghieon ar constitui așadar încă o „dovadă a legăturii dintre Zalmoxe și iudaism. „Peștera a fost de fapt templul lui Zalmoxe, deoarece el nu-și putea permite construirea unui templu de felul celui văzut la Ierusalim!”.

„Cultul geto-dac se manifestă pe ambele maluri ale Dunării, atât la Gogani, cât și la Polovraci (Polovraci), zone în care se vorbea traco-geta. Zalmoxe a fost rege și preot (cohen-cogen), iar locul preoției Cogen, Cogeon, Cogeion! E posibil ca Zalmoxe să fi fost preot itinerant, căci densitatea slabă a populației necesita deplasarea și de aceea el trecea munții — de aici muntele Godeanu. Locul sfânt era pe munte, ca la evrei, dar altarele erau diverse, pe mai mulți munți.

„Cuvântul Polovraci are iz slav, dar pe atunci slavii nu veniseră încă în spațiul geografic respectiv. De aceea personal cred că Polovraci trebuie citit Po-lo-vragi, adică Po-ol(el)-vragi sau Po-el-bragi, căci în limba ebraică v și b se confundă, care se traduce: „aici este locul care unește pe...”, adică pe traco-geti, întrucât „bragi” vine de la rădăcina ebraică „bereg” însemnând șurub, care unește, care leagă. Se poate accepta și forma Polovraci, în care lipsește un t, în care caz se va citi: Po(aici)-lev(inima)-i-raci, adică aici este inima tracilor”.

Aceste ultime precizări indică rolul jucat de Zalmoxe în unirea triburilor geto-trace, unire care stă la baza comunității populației care a alcătuit poporul român și mai ales „caracterul național” al religiei strămoșilor noștri. Încă odată susține prof. P. Vătărescu, se poate constata „influența canaanită-mozaică, deoarece numai la evrei se poate vorbi de o religie națională”.

Am redat până aici remarcile d-lui Paul Vătărescu și credem că prin aceasta am reușit să satisfacem integral solicitarea sa. Nu e locul și nici rostul rubricii de față să le comentăm. Vom spune doar că asemănările dintre religia lui Zalmoxe și religia vechilor evrei au fost remarcate încă de scriitorul patristic Origen (185—254 sau 255). Vorbind despre geți el spune că „au mai multe învățături foarte asemănătoare celor ale iudeilor” (Contra lui Cejs, I, 16, Migne, P. G. XI, 689 A). Cît justifică însă aceste „asemănări” considerațiile corespondentului nostru, este o altă problemă.

A n u n ț

INVITAȚIE LA ODIHNĂ ȘI TRATAMENT ÎN STAȚIUNEA BALNEO-CLIMATERICĂ BUZIAȘ

Pe data de 1 mai 1981 a fost dată în folosință casa de odihnă a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului din stațiunea balneo-climaterică Buziaș, jud. Timiș. Stațiunea este profilată pentru tratamentul afecțiunilor cardiovasculare și pentru cele ale sistemului nervos central. Ca boli asociate se mai pot trata aici: boli ale tubului digestiv, boli hepato-biliare, nevroză astenică, boli profesionale, boli de nutriție și metabolism, precum și boli reumatismale.

Casa de odihnă a eparhiei aflată în plin centrul stațiunii (str. Principală nr. 34), asigură cazarea în serii de tratament și odihnă de cîte 18 zile în tot cursul anului, cu excepția lunilor decembrie, ianuarie și februarie, potrivit următorului tarif calculat la 24 ore (una zi):

	pe durata sezonului	în afara sezonului
cameră confort I	23 lei	31 lei
cameră confort II	22 lei	24 lei
cameră confort III	17 lei	19 lei

* Masa și tratamentul pentru fiecare serie vor fi asigurate în cadrul stațiunii.

Pentru obținerea locurilor și orice alte informații doritorii se pot adresa Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, serviciul contabilității (Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7, telefon (061) 1 31 10).

Ciitorii din străinătate pot abona revista „Mitropolia Banatului” adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136—137; Telex: 11226; București, strada 13 Decembrie, nr. 3.

52419